KATECHISMUS

DER

NATUUR.

TWEEDE DEEL.

Sijfortje Royal 1817

KATECHISMUS

DER

NATUUR,

DOOR

J. F. MARTINET,

MEESTER DER VRYE KONSTEN, DOCTOR IN DE WYSGEERTE, LID VAN DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAPPEN TE HAARLEM, EN PREDIKANT TE ZUTPHEN.

MET PLAATEN.

TWEEDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXVIII.
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

L Y S T
D E R
ZAMENSPRAAKEN.

VII. ZAMENSPRAAK OVER DE EIGENSCHAPPEN DER DIEREN. Bladz. 1—57.

VIII. ——— OVER DE DIEREN ONZES VADERLANDS. 58—148.

IX. ——— OVER DE EIGENSCHAPPEN DER VOGELEN. 149—213.

X. ——— OVER DE VOGELEN ONZES VADERLANDS. 214—297.

XI. ——— OVER DE EIGENSCHAPPEN DER VISSCHEN. 298—323.

XII. ——— OVER DE BYZONDERE VISSCHEN ONZES VADERLANDS. 324—426.

D E
P L A A T E N
MOETEN GEPLAATST WORDEN:

II. Deel. Pl. 1. De Titelplaat.

——— Pl. 2. De Waterval tegen over Bladz. 106.

——— Pl. 3. De Vederen der Vogelen. 178.

——— Pl. 4. Het Nestje van een Vogeltje. 194.

——— Pl. 5. De Hoorns. 376.

——— Pl. 6. De Hoorns. 404.

——— Pl. 7. De Zeeäppelen. 418.

Lees de Natuur. De Natuur is een Vriendin der Waarheid. Zy predikt voor het geheele Menschelyk Geslagt, en beveelt zelfs de levenlooze stof ons Geloof behulpzaam te zyn.

YOUNG.

ZEVENDE
ZAMENSPRAAK,
OVER DE
EIGENSCHAPPEN DER DIEREN.

Zoetheid der Bespiegelingen. Landleven. Verdeeling en Overgangen in de Natuur. Getal der Dieren. Aart. Zintuigen. Levenswys. Voedsel. Stemmen. Hoofd. Hair. Pooten. Verbastering. Ziekte. Bewaring. Nuttigheid. Ziel. Konst. Driften. Taal. Geboorte. Sterven. Barmhartigheid omtrent de Dieren.

VRAAG. Eenen onverzaadelyken lust tot de beminnelyke kennis van den Heer der Natuur, en zyne geschaapen' Werken in my ontsteeken hebbende door zes Zamenspraaken, waarin gy my de Eigenschappen van Gods Werken; het Uitspansel en de Hemelsche Lichaamen; de Lucht en de Verhevelingen; de Aarde en haare Gronden; het Lichaam en de Ziel van den Mensch; de Bergen en de Duinen; de Zee en de Rivieren; het Water en het Vuur vertoonde; zo vinde ik my nu gedrongen U te bidden, my heden verder te willen leeren. Er valt immers noch meer te zien,

meer genoegen in de ſchoone Scheppinge te ſmaaken, en verder opgeleid te worden, door Beſpiegelingen van dezelve, tot onzen Maaker?

ANTWOORD. Met hoe veel vreugd zie ik deeze Leergierigheid in U voortduuren! Hoe ſchoon de Schepping, hoe heerlyk de Waereld moge zyn, en ongeagt alle eigenzinnige Lieden, door onkunde en vooroordeelen verblind, dezelve daarvoor niet willen erkennen; voor U egter, myn lieve Leerling! voor alle wyſen en goeden blyft zy eene onmeetbaare Schouwplaats van vergenoegen. Zekerlyk, er valt voor U noch oneindig meer te zien, dan gy reeds beſchouwd hebt. Andermaal beloof ik U, dat alles, wat gy er in zien en vinden zult, alles wat U omringen, alles wat ik U toonen zal, zo het wederom wél gaat, zo God ons zegent, eene onuitputbaare bron van de vrolykſte aandoeningen voor U worden zal. Alles zal U opgetoogen maaken, en tot deeze verrukking geleiden: „ Welke heerlyke Tooneelen! Tooneelen, mynen Hemelſchen Formeerder overwaardig! Welk eene Grootheid, welk eene Pragt, welk eene Orde! Hoe veel is hier voor anderen, en hoe veel tevens voor my! Wat ben ik niet aan mynen algoeden Maaker verpligt, aan mynen besten Weldoener, die myne oogen, myne ooren, myn gevoel, mynen ſmaak, my-

„ nen

„ nen reuk en mynen Geest zo vormde, dat „ ik duizend aangenaamheden, in het groot „ Ryk der ſchoone Scheppinge uitgebreid, „ zo ruim en zo geduurig genieten kan!"

V. O welke aangenaame Verrukking!

A. Voeg er by, nuttige Verrukking! Door zulke verheugingen des gemoeds, van niemant te wraaken, zal uwe Ziel, wanneer ze door zorgen of arbeid vermoeid mogt zyn, opgebeurd en bewaard worden tegen eene traage koelheid, tegen eene ſchaadelyke treurigheid, of lastige kwyning. Zy zal uwe hartstogten in bedaardheid houden, het gemoed in weltevredenheid. Zy zal U yverig maaken in uw beroep, en alle uwe daaden met behaaglykheid verſieren. Zy zal U verder leeren het nutſe en aangenaame der Waereld regt te genieten, het geen de Hemelſche Vader aan zyn geloovig Kind nergens verbiedt. En is dit zo, gelyk het zyn zal, als Hy ons zegent, waarom zullen wy ons dan los rukken uit de liefderyke Hand van onzen Schepper, die ons tot deeze genietingen leiden wil? Waarom deeze voordeelen, die Hy ons aanbiedt, afwyzen? —— Gaan wy dan heden wederom buiten de Stad; het Land zal onze Beſpiegelingen, en myne Onderwyzingen begunstigen: laaten wy er eenigen tyd blyven, en niet telkens Stedewaards keeren.

V. Gy ſchynt het Land zeer te beminnen?

A. Als wy daar de blyde open' Natuur zien; als wy daar eene zuivere Lucht, met balzemen bezwangerd, inademen; als wy met een zwaklyk lichaam naar buiten gaan, en daar onze kragten voelen weder keeren; als wy op 't Land minder aan weekheid en onmaatigheid, minder aan de eigenzinnige mode, en dwaaze navolging, minder aan ſmullende of niets beduidende Gezelſchappen; als wy daar minder aan ydelheden, minder aan 't gedruis der Straaten, en aan het geraas der Handwerken onderhevig zyn; als wy daar minder bloot ſtaan voor Lieden, die ſtout genoeg zyn om zich meester te maaken van onen kostelyken tyd, welken wy zorgvuldig voor ons zelven begeeren te bewaaren; als in het Stadsgewoel de eene verwarring op de andere volgt, en onze Geest naauwlyks uit zulk een gedruis tot zich zelven kan komen, zeg my, zonder dat ik alle andere vermaaken van het Land optel, is het dan zo verkiesbaar in Steden te woonen, en het Landleven kleen te achten?

V. Wat zou ik tegens zo veele dringende redenen inbrengen?

A. Ik wil U dan nu niet leiden naar onze Stadswallen, om U andermaal op het ſchoon Gezigt, het welk gy reeds gezien hebt, te onthaalen; hoewel ik nimmer moede word

dat

J. A. Baldenbach, ad viv. del. Reinr. Vinkeles sculp. 1778.

Zie daar een ander heerlyk Gezigt buiten deeze Stad – voor u den snel stroo=menden Ysſel, beſlaagen met eene Schipbrug – ter zyde de Wallen van Zutphen met de daar onder liggende Schepen – aan de regterhand schoone Weiden – ver af in 't verſchiet, eene Steenbakkery, het Dorp Voorst, met een gedeelte der Veluwſche Boſſchaadien en Bergen.

bl. 5.

dat te zien; maar liever met andere nieuwe vertooningen uwen Geest vermaaken. Gaan wy naar buiten. . . . . Zie daar een ander heerlyk Gezigt buiten deeze Stad —— Voor U den ſnel ſtroomenden Ysſel, beſlagen met eene Schipbrug, die ons naar de Veluwe zal leiden —— aan uwe regterhand de Wallen en Muuren van Zutphen, met de daar onder liggende Schepen, die naar vyf Provintien onzes Vaderlands geduurig af en aan vaaren —— ter linkerzyde ſchoone Weiden, en eenige Huizen aan den Dyk der Riviere —— voor ons, ver af in het verſchiet, eene Steenbakkery, het Dorp Voorst, en een gedeelte van de Veluwſche Bosſchaadien en Bergen. Treft dit Gezigt U niet? Gy moet altoos ſchoone Gezigten gade ſlaan, om zoete verrukkingen te genieten. Onze loome Natuur heeft ſteeds veele opwekkingen noodig, en, zo de vriendelyke Schepper ons dezelven overal en geduurig aanbiedt, waarom zullen wy ze niet telkens genieten? Wie kan onze beſtendige verlustiging, in den Allerhoogsten, immer wraaken?

V. Zekerlyk! Zou my zo veel ſchoons niet verrukken?

A. Hier, en verder op, zo gy lust tot wandelen hebt, en myn Landgoed bezoeken wilt, —— zullen wy gelegenheid vinden, om van onze Vaderlandſche Dieren, Vogelen

en Visſchen te ſpreeken. Gy ziet 'er hier veelen te gelyk. Daar graazen onze Paarden en Runderen; gindsch vliegt de Oievaar, en kleiner Gevogelte; daar hoort gy den Nagtegaal in de Boomen der Stadswallen; hier aan onzen voet dartelen eenige Vischjes, en andere grooten zwemmen deezen wyden Stroom op en af. Staan wy een weinig ſtil, om dit alles te zien —— Vervolgens zal ik U in de nabuurſchap van het lustige Loo, dat agter die hooge Bosſchaadien ſchuilt, waar zo veel valt te beſchouwen, leiden, en gy zult U over die vrolyke wandelingen niet beklaagen.

V. Hoewel noch onverzadigd van dit zien, bidde ik U uwe Onderwyzingen omtrent de Dieren, Vogelen en Visſchen te beginnen?

A. Vooraf behoore ik U eenige zaaken aangaande de Orde, die in deeze Werken van God zich opdoedt, te zeggen.

V. Welken?

A. Dat men oudstyds alle de geſchaapen' Werken van God in drie Hoofddeelen geſchift hebbe, alles naamlyk brengende, of tot de DIEREN, of tot de PLANTEN, of tot de DELFSTOFFEN.

V. Zult gy deeze Verdeeling niet volgen?

A. Men kan ze volgen, mids men in 't oog hou-

houde de groote gaapingen, die tusfchen beiden vallen, welken men behoort in te vullen. Men heeft, by voorbeeld, tot de STEENEN gebragt alles, waarin men geene groeijing ontdekte; dan nu kent men er niet alleen, die zigtbaar groeien; maar zelfs die alle kenmerken van Planten draagen, en van dezelven nergens in fchynen te verfchillen, dan alleen daarin, dat ze fteenagtig zyn —— tot de PLANTEN die geenen, waarin men duidelyk leven en groeijing befpeurde; dan men heeft 'er nu ook gevonden, waarin naauwlyks eenig leven fchynt te zyn, of die gevoelig zyn, en zelfs zodanigen, die in eenige opzigten naar Dieren en in anderen naar Planten gelyken; des het bezwaarlyk is te bepaalen, of ze tot de Planten of tot de Dieren behooren —— tot de DIEREN die geenen, waarin men niet veel meer leven dan in de Planten kan vinden, of waarin men eene volmaaktheid ontmoet, welke grenst aan die van den Mensch.

V. Wat moet ik hieruit befluiten?

A. Dat de zo evengemelde Verdeeling niet voldoet, wil men naauwkeurig zyn; dat alle gaapingen tusfchen Dieren, Planten en Delfftoffen indedaad door den Schepper gevuld zyn; en dat het Heeläl één ondeelbaar Geheel is, alles ééne zamenvoeging, éénc overeenkomst, één verband, éénc aaneenfchakeling,

ling, ééne ladder, die by ſporten opgaat; zonder ergens eenen grooten ſprong te vinden, ſmeltende alles in een door zagte OVERGANGEN.

V. Hoe begryp ik dit?

A. In deezer voege! Toen God de Schepſelen voortbragt, maakte hy niet drie van elkanderen zeer verſchillende ſoorten, DIEREN, PLANTEN en DELFSTOFFEN; want dan zou 'er eene geweldige overſpringing, eene wyde gaaping tusſchen het een en het ander geweest zyn; maar hy liet alle ſoorten zodanig op een volgen, dat 'er eene ſchoone ſchakeering in beſpeurd wordt, waardoor het verſchil tusſchen de eene en de andere, naastvolgende ſoort, oneindig klein is, en als onvoelig verdwynt. Dus is 'er thans eene afdaaling van den grootſten en minſten der Engelen tot den Hottentot, en van deezen tot het laagſte onredelyke Schepſel.

V. Nu begin ik het te begrypen?

A. Dit Stuk, waarlyk zo vol Godlyke Wysheid, en daarom wel waardig, dat gy het ten vollen vat, zal ik door eene gelykenis ophelderen. Schilder iets met twee verſchillende koleuren nevens elkanderen, aanſtonds ontdekt gy, dat ze te veel afſteeken, 't geen gy egter niet wilt. Gy zult dan, om dit wanſtallige weg te neemen, eene mengeling in het midden maaken, zo, dat de af-

ſtee-

ſteekende koleuren, ongemerkt, in elkanderen ſmelten. Even zo is het met de Dieren, met de Planten en de Delfſtoffen gelegen. Er ſchieten, tusſchen deeze drie, andere Schepſelen in, zo dat men niet in ſtaat is te zeggen, hier eindigen de Dieren, daar de Planten, daar de Delfſtoffen: tusſchen allen is eene wonderbaare ſmelting.

V. Er moet, dunkt my, eene gewigtige reden zyn, waarom het oneindig verſtand des Scheppers dit in acht nam?

A. Dit merkt' gy zeer wél op, zy is er ook! Zonder deeze ſmelting kon er zo groote Verſcheidenheid van Schepſelen, zulk een ſchoone Orde, zulk eene Volmaaktheid in 't Heeläl niet zyn, als er nu indedaad is: hierom wordt er ook geen enkel Schepſel, hoe gering, uitgeroeid, nog een nieuw, hoe volkomen, geſchaapen. —— Laat ik dit ook met eene andere gelykenis ophelderen. Gy weet, dat ieder Cyffer in de Telkonst op zich zelven ſtaat, en dat eenigen, by een gevoegd zynde, dienen, om de verſcheiden' trappen der tellinge uit te drukken: bygevolg, dat, door één of meer cyffers uit een zeker getal te neemen of by te voegen, eene breuk of gaaping in allen gemaakt, en eene verwarring of onregelmatigheid veroorzaakt wordt. Tel 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Dit is wel; maar neem er eens 4 of een an-

der cyffer uit, hoe loopt het dan af? De Orde is gebrooken. Schryf het jaartal 1778, voeg er 6 by, waar gy wilt, 61778, of 16778, of 17678, of 17768, of 17786, en gy ziet aanstonds eene wanorde gebooren. Op gelyken voet staat het met de Schepping: niets kan er af of bygedaan worden zonder de Orde te breeken, verwarring te veroorzaaken, of het Heeläl te schenden.

V. Zoudt gy my deeze geheele Keten der Scheppinge niet kunnen aanwyzen?

A. Mogelyk! zo ik het verstand van eenen Engel hadt; maar nu de kennis van Gods Werken, lang afgekeurd, en van veelen schandelyk verworpen, in meer achting komt, en wy deswege noch maar weinig gevorderd zyn, beginnen wy pas deeze Keten te zien, en eenige schakels van dezelve te vinden: by voorbeeld, den Overgang tusschen den Mensch en de viervoetige Dieren, die gemaakt wordt door den Aap —— tusschen de Dieren en de Visschen door de Bever —— tusschen de Dieren en de Vogelen door de Vledermuis, die hair doch geene vederen, eenen mond doch geenen bek, vier pooten en niet te min twee vleugelen heeft —— tusschen de Dieren en de Planten door den Veelvoet —— tusschen de Planten en de Steenen door het Asbest —— tusschen de Visschen en Vogelen door den vlie-

vliegenden Visch —— tusſchen de Land- en Waterdieren door de Haagdis —— tusſchen de Inſecten en de Schulpen door den Kokerworm —— tusſchen de Schulpdieren en de Kruipenden door de Slak —— tusſchen de kruipende Dieren en de Visſchen door den Aal —— tusſchen het Water en de Metaalen door het Kwikzilver —— en tusſchen het Metaal en het Zout door 't Vitriool, enz.

V. Waartoe dienen deeze voorafgaande Aanmerkingen?

A. Om dat ik nu wil overgaan tot de Dieren, Vogelen, Visſchen, Inſecten en Planten, van welken wy ter deezer plaatze zo veelen kunnen zien, en die met alles, waarover wy reeds geſprooken hebben, in eene vaste orde ſtaan, en daar mede zamenhangen. Gy behoort dit nimmer uit het oog te verliezen, en kunt, nu op den weg gebragt zynde, deeze zagte Overgangen in de Natuur zelf naſpooren, op dat de heerlykheid van den Schepper klaarer van U gezien, en in alles erkend worde: langs deezen weg zult gy ook het vermaak hebben van dingen te ontdekken, welken wy noch niet weeten.

V. Wyl gy my niets voorſlaat dan het geen tot vermeerdering van myne kennis, en tot eere van mynen Schepper kan dienen, mag ik U niets ontzeggen?

A. Laa-

A. Laaten wy by deeze fchoone Rivier in 't gras gaan zitten, of langs dezelve voortwandelen; de fpiegelende Ysfelftroom zal ons oog ftreelen. Ik zal hier eenen aanvang maaken, zonder U met het VERSCHIL tusfchen den Mensch en de Dieren, 't welk genoeg in het oog loopt, en deszelfs meerderheid aantoont, nu op te houden. *Onderwerpt de aarde; en hebt heerfchappy over de visfchen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over al het gedierte, dat op de aarde kruipt.* Gen. I. 28. was, gelyk ik U reeds gezegd heb, by de Schepping het Godlyk bevel van Hem, die met zo veel majefteit lang daarna verklaarde: *myne is de waereld, en haare volheid.* Pf. L. 12. Dit bevel van onderwerping is 's Menfchen edel voorregt boven alle Schepfelen, 't welk, hoe veel er van zyne heerlykheid mag verdweenen zyn door zynen val, noch niet geheel geweeken is door eene byzondere goedheid van den Allerhoogften. Laat ik dan, 's Menfchen meerderheid voor afgedaan houdende, U, in den aanvang deezer Zamenfpraake, verbaazen door eene optelling van *driemaal honderd duizend* foorten van Dieren, die op deeze Waereld leeven. Gy ziet hier eenige weinigen van dat groot getal.

V. My verbaazen door zulk een groot GETAL?

A. Heeft dat Getal geen vermogen om U

te

te verbaazen? Ik noem U geen *driemaal honderd duizend* Schepſelen van dezelfde ſoort, maar zo veele onderſcheiden' ſoorten, allen verſchillend van maakſel en natuur. Welk Mensch heeft ooit *tien* Werktuigen van een' geheel onderſcheiden aart toegeſteld? De groote HUIGENS, een beroemd Vaderlander, heeft meer dan *dertig* jaaren aan één horologie van een' byzonderen toeſtel gearbeid, en nog hy nog andere Konſtenaars van Europa, daarover geraadpleegd zynde, hebben deszelfs gebreken kunnen wegneemen. De vermaarde NEWTON heeft een ander in *zestig* jaaren niet kunnen afmaaken; doch de Almagtige ſchiep *driemaal honderd duizend* verſchillende Dieren van het konstigſte maakſel, zonder eenig gebrek, *in twee dagen.* Kan dat U niet verbaazen?

V. Er komt eene verbaasdheid in my boven! ..... Dan waar en hoedanig zyn zy?

A. Zy leeven allen in de lucht, op de aarde, of in 't water; of ſommigen op de aarde en in 't water; anderen in de lucht en in het water: allen verſchillend in maakſel, 't geen U de Godlyke Konst en Zorg ten heerlykſten aanwyst; want hoe zou het ons vergaan, indien de Leeuw, by voorbeeld, het aanzien van een zagtmoedig Schaap hadt, en wy er ons in vergisten? Voorts kunt gy een zigtbaar verſchil opmerken in derzelver groot-

te,

te, leden, beweeging, kragten, driften, voortteling, opvoeding, voedſel, wapenen, geluid, nuttigheden, enz. Neem ook waar, dat elk zyne hoofdſtoffe kent, waarin het leeven moet; elk weet er zich na te ſchikken; elk kent zyn voeder zonder mis te tasten, en in ziekte zyne geneesmiddelen; elk weet met zyne ſpyze om te gaan, die te hakken, te ſnyden, en ook voorraad op te leggen; of te verhuizen naar vreemde Gewesten, en ze zonder compas te vinden; elk, die geene ſpys noodig heeft, begraaft zich 's winters, of ſlaapt een half jaar; ieder graaft, boort, timmert, ſpint of vlegt; elk maakt zyn kleed, en wordt dat te naauw, het ſchudt hetzelve af; ieder kent zynen vyand, en heeft zyne wapenen; ook verſtaan zy elkanders taal; elk zoekt een wyfje, bereidt zyn nest, broedt, voedt, leert de jongen, en veelen begraaven hunnen dooden. Verbaast U dit niet meer?

V. Die hoedanigheden der Dieren moeten zekerlyk myne verwondering meer wekken! Verdienen zy zo zeer myne opmerking, laaten we dan alles, ſtuk voor ſtuk, beſchouwen?

A. Ik begin dan met derzelver GROEI en GROOTTE. Ten aanziene van dezelven moet gy deezen regel kennen: die ſchielyk groeien, hebben een gelykmatig kort leven: die lang-

zaam

zaam wasſen, leeven in tegendeel langer: de tyd van groeien maakt in veele Dieren het zevende deel van den geheelen duur hunnes levens uit —— In grootte verſchillen ze allen. Welk een onderſcheid tusſchen eenen Os en eene ſoort van Muisje, dat maar *twee* duimen lang en *agtendertig* greinen zwaar is! —— Ten opzigte van hun HOOFD, het is groot, zwaar, breed, vierkant, klein of ſpits, alles naar elks ſtaat en geſtalte.

V. Hebben alle Dieren ZINTUIGEN gelyk wy?

A. Alle Dieren hebben, zo veel wy weeten, vyf Zintuigen; mogelyk hebben er eenigen meer. In de Viervoetigen heeft de Reuk den rang, daarna volgt de Smaak, of deeze twee zinnen maaken by hen maar één uit; hierop volgt het Gezigt, het Gehoor en het Gevoel —— Elk heeft niet minder dan twee Oogen, in een vaste holligheid zo geplaatst, dat ze een halfrond beſchouwen, en dus eenigermaate agterwaards zien, deels tot eigen' veiligheid, deels om zich het noodige te verſchaffen; doch hunne Oogen hebben ééne Spier meer dan de onzen, om dat er, wanneer zy den kost van den grond opzamelen met een neêrhangend hoofd, eene Spier vereischt werdt, om het oog open te houden, dat anders zou toevallen.

V. Hebben ze allen dezelfde Oogen?

A. Hun

A. Hun Oogappel is verſchillend, eirond of langwerpig, in welk geval de opening dwars, of de oogappel lang is, zo als in die Dieren, welken met het hoofd naar de aarde gaan; mogelyk om dat hier door de ſtraalen, die ter zyde vallen, hun ontdekken, wat dezelven kan hinder doen, of om alles, wat voor hun is, van naby te zien —— In ſommigen, die in den nagt zwerven, zyn de Oogen van boven naar beneden geſpleeten, om zich zeer wyd te kunnen openen of naauw te ſluiten, dat is, om het al te heldere licht van den dag buiten te houden, en eene grooter hoeveelheid van ſtraalen in het donker te ontvangen. Nog verwonderlyker is het blikkend of knipöogend Vlies des Oogs, op dat zy, graazende in weiden, met doornen of ſtekelagtige kruiden bezet, het gezigt niet zouden verliezen, of telkens het oog behoeven te ſluiten: ook wordt het hoornvlies daar door bewaard, en geduurig van 't vuile ſtof gereinigd —— De Ooren zyn zeer verſcheiden, wél geplaatst, digt by de oogen. De vreesagtigen, gelyk het Hart en de Haas, hebben ze wyd, regt, en zeer beweeglyk om het minſte gerugt te ontdekken; want groote Ooren vatten veel geluids: doch by de geenen, die onder de aarde leeven, en welker ooren kunnen geſcheurd of gekwetst worden, ſtaan ze diep, als in het hoofd verborgen,

borgen, met beschutsels voorzien, en met bitter smeer van binnen gevuld ter weeringe van inkruipende Insecten —— De Reuk is verbaazend scherp, en overtreft ver den onzen —— De Smaak en de Reuk helpen elkanderen in de Dieren; doch de Reuk gaat vooraf, om het nuttige van het schaadelyke vroeg te kunnen onderscheiden —— Verscheurende Dieren mogen, wegens gebrek van voedsel, niet zeer viesch zyn; anderen, integendeel, zyn zeer keurig, en elk yvert om het beste te kiezen. 't Is hier van daan, dat in een land, waar *vier* Ossen geloopen hebben, nog *twee* Paarden voedsel kunnen vinden, en dat er daarna nog genoeg voor *zes* Schaapen overschiet. Wat dunkt U, straalt niet hierin door de Wysheid van Hem, *die de daalen bekleed met kudden*, die zuinig is, en alle deeze Schepselen geschikt heeft tot eenen staat, die met zyn oogmerk overeenkomt?

V. Ik moet dit erkennen; dan, laat ik er meer van weeten?

A. Ik gaa dan over tot derzelver VOEDSEL, en de verschillende manier om het magtig te worden. Op nieuw zult gy hier onverwagte schoone dingen aantreffen. Elk Dier of Vogel heeft eenen mond of bek; ieder soort den zynen, zo als die voor hun de voegzaamste is, hier van daan duizend soorten van monden en bekken —— Veelen, die

aanſtonds den kost moeten gaan zoeken, ontvangen de Tanden, by hunne geboorte, van den Schepper —— Eenigen, gelyk de Rupſen, zorgen voor haare nakomelingen, en leggen daarom de eieren op die bladeren, welken ten ſpyze zullen dienen voor de jongen: anderen, gelyk ik zo even zeide, ſlaapen, den winter over, in hoolen, en verzamelen deswege niets: eene derde ſoort maakt voorraadkameren, als de Byen, Wespen, Veldrotten, Muizen, Eekhoorns, enz. een vierde verlaat ons, na een kort verblyf, en gaat den kost in andere Landen en Zeeën zoeken, gelyk de Trekvogelen, Trekvisſchen en eenige Inſecten. —— Ook zoeken de Dieren verſchillende voedſels. De Roofdieren onzes Vaderlands, als Wolven en Vosſen, eeten vleesch; anderen, gelyk Otters en Bevers, worden door visch gevoed; eenigen gelyk de Varkens, vallen zeer gulzig op alles aan: dan die hoeven aan de pooten hebben, eeten gras, hooi en koorn; welke ſoort van Dieren de tamſte en gemeenzaamſte met de Menſchen zyn: zeer gelukkig inderdaad! want moest men Koeien en Paarden met vleesch of visch ſpyzigen, waar zou dat heenen? En van deeze laatſten, die zich met planten vergenoegen, kiezen ſommigen het gras; anderen vallen op vruchtboomen aan, of op wortels, bladeren, ſteelen, 't lichaam

der

der plant, 't merg, de zaaden, de vruchten, of op de geheele plant, en elk weet, wat voor zich best is. 't Is, intusſchen, een verwonderlyk werk, dat de tafel voor *driemaal-honderd duizend* Dieren dagelyks gedekt ſtaat, en dat zy allen geſpysd worden. Geen één wordt er van God vergeeten. Ter eere van dit groot werk wordt er gezongen: *Aller oogen wagten op u, en gy geeft hen haare ſpyze t' zyner tyd. Gy doet uwe hand open, en verzadigt al wat daar leeft naar uw welbehagen.* Ps: CXLV. 15, 16. En de aanbiddelyke JESUS wilde ook niet nalaaten ons oog daar heen te wyzen. *Aanziet*, zegt hy, *de vogelen des hemels, dat zy niet en zaaien nog maaien, nog en verzamelen in de ſchuuren, en uw hemelſche Vader voedt nogthans dezelve.* Matth. VI. 26.

V. Welk eene verſcheidenheid in dit voedſel zoeken der Dieren! Welk eene uitgebreide zorg van God voor zo veele hongerige monden?

A. En alle deeze monden eeten op hunnen tyd! doch eenige Dieren, dat vreemd is, als de Haazen en Konynen, drinken niet — De manier van eeten is ook niet dezelfde. De gehoornde Dieren hebben geene boventanden, en ſcheeren dus het gras met de tong af. Zy hebben vier maagen. Na dat het in de eerſte vergaderd en eenigen tyd gebroeid is geworden, komt het weêr boven, wordt dan her-

kaauwd, en het gaat daarop in de andere maagen over —— By Paarden vindt men geene herkaauwing: zy hebben mogelyk daartoe of een ander middel, of zy misfen ze, om dat ze hun ten onpas zou komen —— Vogelen flikken de fpys in den krop, eene voormaag, daar dezelve wordt week gemaakt, en voor de tweede of de regte maag bereid, die ze met behulp van kleine fteentjes, gelyk men in de Hoenderen en Kalkoenen ziet, vermaalt —— In anderen, als in de Kikvorfchen, Slangen, en Haagdisfen, wordt de ingeflokte fpys geheel uitgeworpen; doch het voedfel is er volkomen uitgetrokken —— Visfchen kaauwen niet; doch hebben een ontbindend vogt, als fterkwater, dat alles verteert —— Al weer nieuwe verfcheidenheden, die eenen heiligen Dichter dermaate troffen, dat hy in zynen gewyden zang uitriep: *Heere, gy behoudt menfchen en beesten!* Ps. XXXVI. 7.

V. En wat is er zonderling in hunne STEMMEN?

A. Eene andere Verfcheidenheid! het Paard briefcht; de Os en Koei loeien of bulken; het Schaap bleet; de Hond blaft; de Kat maauwt; het Muisje piept; de Wolf huilt, alles naar hunne verfchillende driften, en behoeften, waardoor wy hen van andere Dieren leeren onderfcheiden en op onze hoede zyn, wanneer zy kwaadaartig worden, het geen men aan 't geluid kan merken.

V.

V. Wat byzonders hebben hunne HOORNS?

A. Ook al verfchillende eigenfchappen! Het Hart krygt getakte hoorns, werpt ze af, en ontvangt weêr anderen; de Bokken hebben gekromden of gedraaiden; het Schaap regelmatig gekronkelden, in de mannetjes grooter dan in de wyfjes; en de Koeien gladden met kringen, die de jaaren aanwyzen.

V. Niets verdient verder aan het Hoofd der Dieren onze opmerking?

A. In het algemeen kunt gy aanmerken, dat de HOOFDEN aller Dieren ook verfchillen; doch, dat, die wortelen eeten, eenen langen fpitfen fnuit hebben om te vroeten; eenigen eenen fcherpen reuk, om hun voedfel op te fpooren; niets ontdekt ons egter meer Gods naauwkeurige zorg dan derzelver Hals, wiens fpieren, door het langduurig neêrhangen van 't hoofd, by 't graazen, ongemak zouden lyden, en met er tyd kragteloos worden, zo er niet in voorzien ware. Op dat dit dan niet gebeure, nog het Beest pyn lyde onder het fmaakelyk eeten, is de Hals voorzien met eenen dikken peesagtigen band, die van het hoofd tot den rug loopt, die den zwaaren kop vast houdt onder het hangen, en die rekken en krimpen kan, naar dat de nood zulks eischt: doch, om nu, dien last alleen draagende, niet

moede te worden of ſmert te lyden, is hy opzettelyk gevoelloos gemaakt. Welk eene wonderbaare zorg! Welk eene goedheid, zelfs omtrent een Dier! —— Gy begrypt dat hun Hals zo veel langer dan de onze, en het geheele maakſel des lichaams ook op eene andere wyze geformeerd is, op dat zy in ſtaat zouden zyn, om gemakkelyk hun voedſel te neemen, en wanneer zy ons ten dienſte zullen ſtaan, om zwaare lasten te kunnen draagen op den langen rug, en daar door ook ſterk te kunnen trekken. Aan deeze drie dingen hebt gy mogelyk nooit gedagt? —— voorts hebben alle viervoetige Dieren, van den Olyfant tot den Mol toe, zeven wervelen in den hals, geen derzelven heeft er meerder of minder: ook hebben ze allen een hart, eene long, maag, ſpysverteering, ademhaling, omloop van bloed, ſlag- en bloedaders, enz. die ik nu niet weder zal opnoemen. Herdenk, wat ik, van den Menſch ſpreekende, daarvan gezegd heb, om dat ſtuk daar in eens af te doen, en de herhaling hier onnoodig te maaken.

V. Wie zou, met zyne ongeoefende zinnen, zulk eenen gevoelloozen band tot dat nuttig einde hier vermoeden? dan, laat ik U niet ophouden, wat valt er meer op te merken?

A. Dat de Dieren voorzien zyn met eene zeer

zeer dikke HUID, die tegens kouden wind en regen bestand is, om dat zy zo dikwerf daarvoor bloot staan, en wy hun geene klederen kunnen maaken.

V. En deeze Huid is met Hair gedekt?

A. Zeg, met digt HAIR, het geen tegen den winter noch digter en dikker wordt, om des te beter de koude af te weeren.

V. En als dit verslyt, uitvalt, of dunner wordt?

A. Daarin heeft ook de Schepper voorzien! Alle jaaren kleedt Hy de Dieren met een nieuw gewaad. Soms in den herfst, doch meest in 't voorjaar valt het Hair uit, wanneer zy zwakker zyn: ander Hair, als eene plant groeiende, komt dan uit den wortel spoedig opschieten, en wanneer in den voorzomer alles nieuw en schoon is, komen zy ook met hun nieuw kleed, dat ons dunner en sierlyker schynt, voor den dag.

V. Maar dat heeft nooit eene schoone scharlaken KOLEUR, nooit geene levendige verwen?

A. 't Is waar! het schoone scharlaken, het blaauw en groen is hun niet natuurlyk; geel zeldzaam; bruin, bont, grys en zwart zyn de *vier* meest gewoone Koleuren onzer Dieren. En is dit verkeerd? Moest het morsige Varken uitgedoscht zyn met levendige Koleuren? Hoe lang zouden die duuren? Moesten Os-

ſen, Koeien, Ezels, Schaapen, en Paarden, die zo veel aan den wind, aan den regen, en aan 't vuile ſtof bloot ſtaan, die op den onzuiveren grond moeten ſlaapen, opgepronkt zyn met de gloeiende Koleuren van den Regenboog? Bedenk dit, en zeg my, of gy beter ſchikkingen zoudt hebben kunnen maaken dan de alwyſe Schepper der Dieren? Zyn niet de *vier* opgenoemde Koleuren de besten voor ons vee?

V. Waarom verſchilt zo wel het Hair als deszelfs Koleur?

A. Weet gy dit niet? Hoe zou 't uitkomen, zo het Varken, dat zich ſteeds in 't ſlyk wentelt, de zuivere wol der Schaapen droeg? Welk eene vreemde gedaante zou 't geeven, indien het vlugge Paard, en de Osſen, die in de gareelen gaan, ook met eene ſchaapenvagt gedekt waren. Deeze ſchoone Dieren zouden in ons oog afzigtig worden, en de wol, binnen weinige dagen, door de beweeging afflyten en verlooren gaan. Is het niet wél, dat het Schaap, in zuivere weiden graazende, alleen de witte wol draagt; dat Ezels, Osſen en Paarden kort hair hebben, 't geen het afſchaaven ontduikt; dat de laatſte Dieren lange Maanen hebben, om hun ſieraad te vergrooten, en het beklimmen voor den beryder gemakkelyk te maaken? ——— Voorts hebben alle Dieren een dekſel naar hunnen aart, en tot onze

nut-

nuttigheid, het Varken borstels, de Egel stekels enz.

V. Is dit alles?

A. Ik zou er kunnen bydoen, dat het verschil der Koleur den Landman geen klein gemak geeft, om zyne Dieren van elkanderen te onderscheiden.

V. Gy hebt my niets van derzelver STAARTEN te zeggen?

A. Niets anders dan het verschil, dat men er in vindt. In sommigen, gelyk in de Paarden, dienen ze tot sieraad: voorts in deeze, en in alle andere Dieren, om het agterste tegens de koude te dekken, en het betamelyke voor 's Menschen oog te bewaaren: in de meesten komen zy in den zomer te stade, om de steekende Vliegen van den rug en de weeke zyden af te keeren: den verscheurende Dieren dienen zy grootelyks, om, by 't vangen van eenen roof, schielyk te kunnen zwenken.

V. Is dit nu alles?

A. Laaten we hunne POOTEN niet vergeeten. Aan beide lichaams zyden hebben zy er even veel, anders zouden zy hinken of slingeren. Die lange Pooten hebben, zyn ook met lange Halzen voorzien; want, wegens de langte der Pooten, hoog staande, zouden ze met korte Halzen den grond niet kunnen raaken om te graazen: egter zyn de Halzen altyd

wat langer dan de Pooten, om dat ze niet regt kunnen nêerhangen, maar sieraadshalve een weinig geboogen moeten opstaan.

V. Wat meer?

A. De KNIEËN der Pooten staan verschillend. Die der twee voorsten buigen zich voor- doch die der twee agtersten agterwaards. In de voorsten is dit noodzaakelyk, om de pooten voort te kunnen zetten; in de agtersten, om de zwaarte van het draagend en trekkend Dier te kunnen uitstaan, en het lichaam in balans te houden —— Voorts zyn de Pooten aan de voeten, tegens verscheiden' ongemakken, beslagen met hoornen, een voortbrengsel van het vel, dat, meer vereenigd zynde, hard wordt, en sterft, dewyl er de vogten niet meer kunnen bykomen. En, vermits de Pooten pyn zouden lyden door het langduurig gaan en loopen op steenen of harde wegen, heeft de wyse Heer der Natuur dezelven ongevoelig gemaakt, en de konst heeft bedagt de hoeven der Paarden met yzers te beslaan, om den gang op glibberige wegen vaster te maaken —— De Katten hebben kookers, om de scherpe klaauwen, in 't klauteren noodig, tegens verstomping te bewaaren —— De Honden hebben ook klaauwen, doch niet beschut door kookers, om dat ze niet scherp zyn, en zy nimmer tegen steilten behoeven op te klauteren —— De

hoef-

hoefklaauwen der Paarden en der Ezels zyn enkel, min hard dan die van Honden of Katten, waarom men ze beslaat —— Harten, Koeien, Schaapen en Bokken hebben ze verdeeld, doch zorgvuldig bedekt met een kleed van eene hoornagtige natuur, die, by 't stooten afvallende, door den aanwas van een ander, gelyk onze nagels, hersteld worden —— Deeze Dieren maaken met de pooten in het gaan eene beweeging, vol van meetkundige netheid, die ons verbaasd doet staan, waarom ik er U in het vervolg meer van zal zeggen. —— In dit alles ziet gy de voortduurende zorg van den Allerhoogsten, die dit zoo heeft besteld, op dat wy er waare nuttigheden van zouden trekken.

V. Laat ik dit bedenken?

A. Gy hebt dit niet noodig! 't is klaar, als ik U zeg, dat dit alles zo wonderbaar is geschikt, op dat wy een lang gebruik van bekwaame Dieren zouden hebben: en die gepreezen' Godlyke zorg blyft hier niet by, zy gaat noch verder.

V. Hoe dan?

A. Op dat wy ze lang zouden behouden heeft de eeuwige Goedheid *vier* middelen bestemd. Voor eerst heeft hy den Dieren ingegeeven, op 't eerste gezigt, hunne vyanden te kennen: den zwakken, en die geene wapenen nog moed hebben tot vegten, leerde

Hy

Hy aanſtonds te vlugten: anderen hunne beſchermmiddelen ten eerſten te gebruiken, op de vaardigſte wyze, zonder daarin mis te tasten: doch die geene hoorns hebben, zullen niet ſtooten; die geene ſpooren hebben, zullen niet met de pooten ſlaan — Het hovaardige Paard is vreesagtig; doch heeft hoeven tot verweering en ſnelheid, om, des noods, den vyand te ontloopen. De logge Koe heeft groote hoorns, om te ſtooten, en is niet wel te genaaken. Het Hart zoekt zyne behoudenis in de vlugt.

V. Welk is het tweede middel?

A. De Almagtige heeft, door eene onbegrypelyke verborgenheid, de verbastering der Dieren, om dat ze de ſchoone Orde der Waereld in duigen zou ſmyten, en ons veel nadeels doen, belet. Een Muil-Ezel, geteeld uit eenen Ezel en eene Merrie, teelt niet voort, en, zo het eenmaal mogt gebeuren, het zal geen verwarring baaren. Hebben de Dieren vryheid tot paaren, zy zullen geen ega buiten hunne ſoort verkiezen, men zal er geene of weinige misgeboorten onder tellen.

V. Wat is verder beſtemd, op dat wy ze lang behouden?

A. Zie niet over het hoofd, dat God hun geleerd heeft in geval van ziekte, waarin wy hen niet kunnen ondervraagen, om den aart der krankheid te leeren kennen, zelve genees-

mid-

middelen te zoeken, en te gebruiken, gelyk gy in de Honden, die gras eeten, als ze zich ongesteld voelen, kunt zien: doch andere Dieren slaan den weg der matigheid in, de Varkens, by voorbeeld, vasten. En het zonderlingste is....

V. Wat is het zonderlingste?

A. Dat al wat de Menschen ook mogen doen, zy onvermogend zyn, om ééne soort van Dieren over de geheele Waereld uitteroeijen. De Schepper eigent zich zelven de Dieren, en dus ook derzelver bewaring toe. *Al het gedierte des wouds is myne, de beesten op duizend bergen. Ik kenne al het gevogelte der bergen, en het wild gedierte des velds is by my. Myne is de waereld, en haare volheid.* Ps. L. 10-12 Voorts, dat in de algemeene vernieling, welke de Roofdieren maaken, geene soort geheel verdelgd wordt; en dat de verslaagen' party door den overwinnaar niet lang wordt gemarteld, maar meestal schielyk afgemaakt.

V. Ik ben over deeze *vier* fraaie middelen tot instandhouding der Dieren, elk in zyne soort, voldaan: zeg my nu, zyn ze voor zich zelven, of voor ons geschaapen?

A. Men kan niet ontkennen, dat de Dieren genoegen in het leven vinden, het geen men toch daarin duidelyk ziet, dat ze onwillig tot den dood gaan, en dien met alle krag-

kragten poogen te ontvlugten: waarin wy de byzondere wysheid des Scheppers ontdekken: anders zouden zy, om ontslagen te zyn van hun veeltyds opgelegden zwaaren arbeid, zich zelven ligtlyk verdoen. Aan den anderen kant moet men egter staande houden, dat de nuttigheden, die zy ons aanbrengen, zo ongemeen groot zyn, dat men gerust moge stellen, dat ze alleen ten onzen dienste van den Regeerder der waereld geformeerd zyn. Gy ziet immers, dat sommige Dieren geheel voor ons nuttig zyn, by voorbeeld, de Koe en het Schaap. De eerste levert tweemaal daags melk tot kaas en boter; karnemelk in heete ziekten of galagtige koortzen; vleesch tot spyze; smeer tot kaarsen, huiden tot leder en lym; hair tot vulsel van dekkleden, tot kussens, en om agter de buitenhuid onzer Schepen tot afwering der Paalwormen gelegd te worden; hoorns en klaauwen tot kammen en doosjes; en mest voor de landen. —— Het Schaap bezorgt ons wol tot klederen; melk tot kaas; pergament voor de banden onzer boeken; ongel tot zalven; darmen voor Muziek-instrumenten; beenen voor fluiten; en uitmuntenden mest voor onze tabakslanden —— Het Paard, de Os en Ezel leveren huiden, en ondergaan voor ons den zwaarsten arbeid —— De Brak, Wind- en Kooihond jaagen het

Wild

Wild en de Eendvogels voor ons op. —— De Zangvogelen dienen tot ons vermaak; en de Wagthonden bewaaken onze goederen.

V. Dit laatste brengt my iets in gedachten, waarover ik uw gevoelen gaarne zou willen weeten?

A. Wat meent gy?

V. Wat ik gelooven moet van het WERKEND BEGINSEL der Dieren?

A. Gy moet nimmer gelooven, dat zy enkele Werktuigen zyn, dat is, gy moet nimmer eenen Hond, by voorbeeld, by eene klok vergelyken, die men, slaande, geluit hoort geeven.

V. Hebben zy dan ZIELEN?

A. Nooit deedt gy eene moeilyker vraag; want men is lang verlegen geweest, hoe men het Beginsel hunner werkzaamheden zou noemen.

V. Waarom?

A. Men zag wel, dat de Dieren geene blootte Werktuigen geheeten konden worden, en, aan den anderen kant, durfde men dezelven geene Ziel toeschryven, vreezende voor de onoplosselyke vraagen, die men dan daar uit zou afleiden, by voorbeeld: zyn zy sterflyk of onsterflyk, zyn ze goed of kwaad, enz.?

V. Dat moest er ook wettig uit volgen?

A. Dit is ontkend! Kan men het werkend Beginsel der Dieren niet noemen sterflyk, nog

nog goed nog kwaad, dat is, zo iets dat het naast by onze Ziel komt, en er egter veel van verſchilt, zonder redelyke beginſelen?

V. Ik vraag niet, hoe anderen dat noemen, maar welk uw gevoelen is, of wat ik er van vast moet ſtellen?

A. Dit kan ik U gemakkelyk zeggen! In alle verborgen' zaaken moet gy nimmer zweeren in de woorden van Leermeesters; gy moet in zulke duisterheden lang en veel opmerken, en ten laatſten of tot een voorzigtig beſluit komen, of kunt gy het, na lange Waarneemingen, zo ver niet brengen, erken dan ronduit, dat gy het niet weet. Dit openlyk te belyden is in veele gevallen veel loflyker dan alles te willen verklaaren.

V. Gy wilt dan zeggen, dat gy het niet weet?

A. Wél getroffen! Gy moet U hier met uwe onkunde vergenoegen, en wagten, tot dat men het vindt, zo het kan gevonden worden.

V. Wie weet, hoe lang ik dan noch zal moeten wagten, eer men dit van de Dieren weet?

A. 't Is gelukkig, dat men zeer gemakkelyk lang kan wagten in dingen, waarby wy geen haast hebben, gelyk deeze zyn.

V. Gy leidt my van de weg af, zo ik my dus, met eerbied voor U, mag uitdrukken?

A. Ten

A. Ten vertooge, dat ik dit niet in den zin hebbe, zal ik U eerst eenige vaste Waarneemingen omtrent dit ſtuk opgeeven, en daarna beproeven, welk beſluit wy er uit mogen opmaaken —— Luister dan naar deeze volgende ſtellingen —— Dieren hebben zintuigen; eenigen hebben ze zelfs ſterker dan de onzen zyn en waarſchynlyk meer in getal; want wy zien, by voorbeeld, dat ze de koude, den winter en verafgelegen Landen, daarze naar toe willen reizen; gemakkelyk ontdekken, en onder zo veele duizend ſoorten van voedſels het hunne ligtelyk onderſcheiden —— Zy hebben hersſenen en zenuwen als wy: hunne verrigtingen toonen dat. Een Hond, by voorbeeld, zoekt zynen Meester en leert konſten; een Runddier kent zynen Stal enz. —— Zy hebben zinnelyke gewaarwordingen, trek naar ſpys en drank, maaken daarin onderſcheid, en, wanneer men vergeet hun dezelven te geeven, zullen ze op middelen bedagt zyn, om ze te krygen. Men heeft, by voorbeeld, gezien in eenen Vaderlandſchen Stal, dat een Paard, gelet hebbende, dat men op een zeker uur aan eene klok trok, om de Ruiters byeen te doen komen tot het voederen hunner Paarden, het touw der klok met den mond vatte en zelf luidde, toen men dit niet vroeg genoeg naar deszelfs zin deedt ——

Zy hebben verbeelding van afweezige dingen. Verplaats de kooi van eenen Hond, en hy zal ze zoeken, daar ze te vooren ſtondt —— Zy droomen ook —— Zy hebben geheugen. Een Paard kent zynen weg. Egter is dit een verward geheugen, om dat men het Dier eerst op dien weg moet brengen. De verbaazendſte proef van geheugen in eenen Hond, waarvan ik ooit gehoord heb, is de volgende. Een Hollandsch Heer, reizende, verloor zynen Hond, toen hy zich in een der Bosſchen by Parys bevondt. *Zeven jaaren* daarna te Leiden in een Koffyhuis zittende, tradt er een reizend Fransch Heer in, met den lang verlooren', door hem gevonden, en zedert by zich gehouden Hond, welke zynen eersten Meester, na zo lang ſcheiden weêrziende, aanſtonds kende, en met eene uitgelaaten' blydſchap op het lyf ſprong, het geen de verwondering van het gezelſchap wekte, en die Heeren, beiden daarvan verſteld, elkanderen deedt vraagen; wat dit ware? De eerſte Meester verklaarde, dat dit beest zyn oude Hond was, by Parys verlooren; de ander, dat hy hem, daar dwaalende, gevonden en ſints by zich gehouden hadt. Allen preezen het groot geheugen en de ſtandvastige liefde van het Dier, dat van zynen eersten Meester niet te ſcheiden was —— Zy hebben zinnelyke vooruit-

vooruitzigten. Als men zich kleedt, jankt de Hond van blydſchap, om dat hy met zynen Meester zal uitgaan —— Elk Dier heeft zyne driften, die men onderſcheidt in KONSTDRIFTEN, dus geheeten naar den aart en betekenis deezes woords, dat is, onveranderlyke neigingen tot bereiking van hun byzonder doel, en in WILLEKEURIGE, zo genoemd naar de werking van hunnen wil, als blydſchap, droefheid, liefde, vrees, toorn, nyd, jaloerschheid, die wy, vooral in de viervoetige Dieren, duidelyk ontdekken —— Ook twyfel ik niet, hier toe geleid door eene langduurige waarneeming omtrent myne Goudvisſchen, of deezen hebben ook driften, doch mogelyk in eenen minderen trap —— En eindelyk de daaden, die de Dieren bedryven, doen zy naar hunnen zinnelyken lust of onlust, bygevolg wel uit een ongedwongen beginſel, maar niet met eene redelyke vryheid.

V. Wat beſluit trekt gy hier uit deeze *tien* Waarneemingen?

A. Dat zy geen werk zyn van een bloot lichaam; dat egter de Dieren geene Reden of vermogens van den Mensch hebben, opzettelyk, om onzen wille, van den Schepper hun onthouden; want waren zy daar mede begaafd, welk eene allerverſchrikkelykſte verwarring zou 'er tusſchen ons en hen ontſtaan.

ſtaan. Het gebeurt egter, dat zy aanmerkelyke dingen bedryven, by voorbeeld, het volgende, 't geen, vóór eenige jaaren, te Leiden voorviel. Een Heer zynen Hond geleerd hebbende, 's winters turf aan den haard te brengen, kreeg onverwagt een groot gezelſchap, 't welk genodigd zynde te gaan zitten, zo belastte hy den Hond turf te gaan haalen van den zolder. Het Beest, dit bevel gekreegen hebbende, zag daarop het gezeeten gezelſchap aan, en, terwyl zyn Meester aan hetzelve de aangeleerde konst van zynen Hond verhaalde, ging deeze naar boven; doch kwam niet ten eerſten weder. Dit deedt het gezelſchap het zeggen van den Heer verdenken, en de nu agterblyvende konst van het Dier belaggen. Hiermede bezig, hoorde men een geweldig gedruis op de trappen, waar men, heen vliegende, eene menigte turven, onder op den grond afgerold, ontdekte, die de Hond nu afkomende, een voor een, opnam, en aan het vuur bragt. De Meid, die, toevallig, boven aan den eenen kant des zolders was, toen de Hond daar kwam, verklaarde, dat het Dier, als berekend hebbende hoe groot het vuur moest zyn voor een zo talryk gezelſchap, en hoeveel moeite het zou kosten, den eenen turf nà den anderen van boven te haalen, gelyk het anders gewoon was, op den zolder even aan de trap eerst veele turven

ven gedragen en daarna op een geſtapeld hadt, waarna het dezelven, allen te gelyk, van boven neêr hadt geſtooten, om dus zynen pligt en dien egter niet met te veel moeite te doen ——— Zien wy nu dit, of een ander ſoortgelyk fraai geval, men beſluite, dat dit voortkome uit eene levendige verbeelding, die het Beest zulks deedt verrigten, dat wy zonder de Reden niet zouden kunnen doen, of uit een zinnelyk vooruitzigt, en verwagting van gelyke uitkomst in gelyke gevallen. Dus is de zinnelyke voorſtelling eene kragt in de Dieren, een werkend Beginſel hunner vermogens en bedryven, even gelyk de Reden in onze Ziel.

V. Van welken aart is dan dit Beginſel, of deeze zinnelyke voorſtelling? Heeft ze plaats in eene Ziel? En zo ja, hoe is deeze?

A. Gy ſtaat lang op dit ſtuk, welks oploſsing waarlyk ons geen ander nut kan geeven, dan eene kleine vermeerdering van onze kennis. Waarom ſtaat gy niet even lang op duizend anderen, die ons even zeer onbekend zyn? Ik heb geen' lust met iemant daarover te twisten; want nutteloozе twisten haate ik, en verklaare U noch eens, dat ik gaarne zeg, dat niet te weeten. Die verklaring mag my in veeler oogen, mogelyk ook in het uwe, vernederen; doch zulke ver-

nederingen moeten wy beminnen, ik gaa volstrekt niet verder.

V. Moet ik my met onkunde vergenoegen, die gy veroordeeld hebt?

A. Ik heb veroordeeld de onkunde in dingen, die wy kunnen en moeten weeten, niet deeze. Vergenoeg U dan met eene loflyke onkunde, zy ſtrekt U tot eere, en ſchaam U nimmer dezelve te belyden; want daar is waarlyk meer dat wy niet, dan dat wy al weeten.

V. Heb de goedheid my iets meer van derzelver Konstdriften, naar welker kennis ik nieuwsgierig ben, te zeggen? Gy hebt er zo even van geſprooken.

A. Derzelver ſchoone Konstdriften, waarna gy vraagt, zyn deeze volgende. Zo dra zy in de Waereld komen, kennen en zoeken zy die Hoofdſtoffe op, buiten welke zy wel gebooren zyn; doch waarin zy beſtemd zyn te leeven; zy waagen zich niet in eene andere; zy voorweeten hunne aanſtaande verandering gelyk de Rupſen, en ſchikken naar dezelve hun doen en laaten: zy gevoelen den aanſtaanden Wind, en mogelyk de verandering der ſaiſoenen, waarop zy naar vreemde gewesten vertrekken —— Zy zoeken een bekwaam voedſel, en weeten dat te vinden en te bereiden; zy zyn afgerigt op jaagen en viſſchen; en wagten den besten tyd tot de

vangst

vangst af; ook brengen zy voorraad voor den winter byeen —— Zy myden gevaarlyke plaatzen; doen ſtank, onreinheid en dooden van zich weg; gebruiken geneesmiddelen tegen ziekten; heelen hunne wonden; weeten zich te kleeden en te verbergen; ſpooren veilige verblyfplaatzen op, en vinden ze, na lange afweezigheid, weder —— Zy bouwen zich wooningen; weeten de huid afteſtroopen, en zich te hoeden voor koude, vuur en water, voor vallen en verminken —— Zy kennen aanſtonds hunne vervolgers, en weeten ze te myden of te temmen —— Zy hebben ontzag voor Menſchen; zyn ſchrander in het beloeren hunner vyanden; weeten hunne wapenen wél te gebruiken; tasten het zwak hunner party aan; en verdedigen zich onderling —— Zy kennen van welke ſexe elk is; zy lokken, verſtaan, en krygen liefde voor elkanderen, waarop zy paaren —— Zy bouwen aartige nesten voor hunne eieren; zyn naarstig in 't broeien; verdedigen hunne jongen met moed en list tegens hunne vyanden; zy voeden ze met zorg en liefde op, en brengen ze groot —— De Vogelen prikken de eieren open, om er de jongen uit te helpen; de viervoetige Dieren zoogen ze —— De jongen kennen de lokkende of waarſchouwende ſtem der Ouden, en weeten aanſtonds hun onderhoud

te zoeken —— Zy zyn genegen tot gezelligheid, kennen elkanders aart, en onderscheiden hunne medeburgers —— Eenigen leeven alleen, doch anderen in gezelschappen tot eenen zekeren tyd —— Hunne driften veranderen naar zekere omstandigheden, of naar buitengewoone toevallen, en zyn door menschelyken dwang en konst te temmen.

V. Deeze dingen zyn dan, dunkt my, zo klaar, als het Beginsel, waaruit zy voortkomen, duister is?

A. Zo is het, en het gaat ook doorgaans zo met zaaken van dien aart: doch onwysen en hoogmoedigen, die alles willen weeten, ook dat niet geweeten kan worden, twisten liever halstarrig over zulke onbekende dingen, dan de Volmaaktheden van den Schepper in 't geschaapene optemerken, dan de bedoelde nuttigheden ten voordeele der waereld te leeren kennen en aanteleggen.

V. Moet ik my nu met deeze optelling der voornaamste KONSTDRIFTEN in de Dieren te vrede houden?

A. Zo gy wilt, zal ik er nog eenige algemeene Aanmerkingen byvoegen. Gy zult geen Dier vinden, 't welk de noodige driften tot onderhoud van zyn geslagt ontbreekt —— Geen Dier heeft overtollige, vreemde of valsche driften —— Geen Dier kan

kan beletten, dat er niet duizenden van zyne soort op den regten sterftyd vergaan; maar het kan wel zorgen, dat het getal van elke soort in evenwigt met andere soorten blyft staan, gelyk de Visschen en Insecten dit uitvoeren door de menigte hunner eieren —— Die driften blyven hun lang by. Den afgehakten kop eener Slang, by voorbeeld, heeft men het vergift zien uitspouwen; den afgescheurden kop eener Wesp drie dagen lang zien byten op al wat den bek aanraakte; en een vrouwelyk Kapelletje zonder hoofd zien paaren met een mannetje, en vervolgens eieren leggen —— In vryheid zynde, handelen zy gelyk de Byen, naar eenen bestendigen regel. Geene oude Konstdriften gaan verlooren, geene nieuwe worden aangeleerd; de jongen verbeteren de ouden niet. De Spin weeft nu niet beter nog slegter dan in 't begin der Scheppinge: de Vogelen maaken noch op dezelfde wyze hunne nesten, niet volmaakter dan te vooren —— Elk Dier toont deeze driften aanstonds, zeer vaardig, zonder voorafgaande aanwyzing, oefening, broddeling of gebrek. Eene Waterslak, uit 's moeders lyf gehaald, en in 't water gezet, weet aanstonds te zwemmen en te kruipen. Een Eendekuiken, door eene Hen uitgebroeid, gaat, ongeagt al het geschreeuw der uitbroedster, te water. Een Bye, voor 't eerst

uitvliegende, verzamelt, zonder talmen, was en honing.

V. Wanneer komen die Driften boven?

A. Eenigen ontdekken zich vroeg, anderen laater, in zekeren ouderdom, of maar eens in het leven; doch altoos op eenerlei wyze, vaardig en zonder mislukking —— In sommigen ontdekt men ze, eer ze die kunnen uitvoeren. Een Bok ſtoot al met de hoorns, als ze pas uitkomen —— Zo lang de jongen weerloos zyn, ſtaan zy onder de zorg der Ouderen, en worden van dezelven aangevoerd en geleerd. De oude Zwaluwen, by voorbeeld, leeren de jongen, den ſtaart buiten het nest, by het ontlasten der ingewanden, te houden, om dien niet te bevuilen: zy vliegen ze ook voor, en waarſchouwen ze; maar niemant leert de Byen haar werk, en wie zou 'er, was dit noodig, dat kunnen doen? Hoe zou men zo veele duizend leermeesters daartoe kunnen vinden? —— Hoe zeer in alles bepaald, ſchikken de Dieren zich egter (gelyk gy in het aangehaalde van den Hond ziet) door een eigen vermogen van kennis naar de omſtandigheden van zaaken. Kan eene Spin haar webbe niet loodregt ſpannen, gelyk zy gewoon is, zo zal het vlak uitzetten. Kan een dood lichaam in eenen Byekorf wegens de grootte niet uitgedragen worden, men byt het in ſtukken, en draagt ze,

ze, een voor een, naar buiten, of men zal hetzelve met was tegens de verrotting in den Korf bedekken —— Stoor ze in hunne werkingen, zy zullen de fchaade herftellen, gelyk de Spin haar weeffel —— Wyken zy, ongemerkt, van den gewoonen regel in hun werken af, zy zoeken het weêr goed te maaken: loopen de fchyven der honingraaten wat fcheef (want veelen werken er aan zonder fchets of meetfnoer) dan neemen zy op eene andere plaats af, het geen er te veel is, en vergoeden dat te weinig is —— Zelden dwaalen zy, vooral als ze in vryheid zyn. Verzet, by voorbeeld, de Byekorven onder een; dan zullen de Byen, de plaats niet genoeg kennende, zich in eenen verkeerden Korf begeeven, het geen eenen hevigen oorlog zal doen ontftaan, die men aan zulk eene boosheid der Menfchen moet wyten; want in het wilde, of waren de Korven op hunne plaats gebleeven, zouden ze niet gedwaald hebben.

V. Kan men ze niets nieuws leeren?

A. Gy zult ze geene andere nieuwe konstvaardigheid kunnen doen aanneemen dan de Schepper hun gegeeven heeft; doch ze kunnen weêrhouden, geleid en afgeregt worden. Een Zyworm te naauw opgeflooten, en niet afzonderlyk kunnende fpinnen, befluit, zich met eenen anderen, die hem opgedrongen is, in

in éénen dop te ſpinnen. Eenen jongen Valk, ſchoon hy op Vogelen aast, kunt gy ook leeren op Dieren aantevallen —— Veele gewoonten en konsten, die men hun inſcherpt, zyn onnoodig en overtollig. Als een Hond op zyne agterſte pooten dansſen moet, vindt hy er geen vermaak in —— In veele gevallen, waarin minder verſtand vereischt wordt, toonen zy geen groot verſtand te bezitten —— Alle Dieren in hunne ſoort werken in alle landen en tyden op dezelfde wyze, zonder er immer iets in te veranderen.

V. Deeze hoedanigheden der Dieren verbaazen my?

A. Niet minder zult gy U over derzelver WILLEKEURIGE Driften, als blydſchap, droefheid, liefde, nyd, haat, toorn, en wraakzugt verwonderen, vooral als gy op de uitwerking derzelven let, by voorbeeld, elke Vogel zal uit duizenden van zyne ſoort zulk eenen tot zyne ega uitkiezen, die het meest naar hem in gedaante en vederen gelykt. Eene byzonderheid, die ook in de Menſchen plaats heeft, wanneer zy, uit liefde en niet uit tydelyke belangen, met elkanderen trouwen —— De Liefde in de Vogelen, naamelyk van het Mannetje tot het Wyfje, en van beide Ouden tot de jongen blyft niet langer dan tot de jongen volwasſen zyn; of ze duurt voort, wanneer zy op nieuw paaren

ren —— De liefde der Viervoetigen, by voorbeeld, van den Hengst tot de Merrie houdt niet langer ſtand dan de tyd der koppeling duurt, om dat de Merrie en het Veulen de zorg van den Hengst kunnen misſen, en hy elders in zynes Meesters dienst gebruikt moet worden —— De Driften van Toorn, wanneer men ze ſlaat, kunt gy in elk Dier opmerken: die van Droefheid en Blydſchap beſpeurt gy in den Hond, als gy, uitgaande, hem medeneemt, of als hy thuis moet blyven —— Jaloerschheid is hun ook eigen, waarvan ik een ongemeen bewys in Vogelen gezien heb. Te Leiden ſtudeerende, hadt ik, op myne kamer, twee lieflyk zingende Sysjes, my gegeeven door den Heer PALIER, thans Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te 's Bosch, die eenigen tyd daarna in derzelver plaats kogt twee ſchelzingende Canary-Vogeltjes, welken hy op eene andere kamer in hetzelfde huis, waar wy woonden, hing. Myne Sysjes, tegen zulke medezangers niet vermogende, verflaauwden den eerſten dag in hunnen zang, zweegen op den tweeden, en ſtierven van hartzeer op den derden dag —— Voorts moet men opmerken, dat de Konst- en de Willekeurige Driften in ééne ſoort van Dieren niet even groot zyn; zy verſchillen even gelyk die der Menſchen. Men kan den eenen Hond zeer gemak-

maklyk leeren, en eenen anderen van het zelfde ras zal men dikwerf onhandelbaar, en onleerzaam vinden.

V. En noch gelooft gy, in weerwil van zo uitmuntende hoedanigheden, dat de Dieren onredelyk zyn?

A. Moet ik niet, en zult gy niet met my hierin eensgezind worden, wanneer gy de volgende zaaken overweegt? Redeneren zy aanstonds uit de ondervinding? Overdenken zy middelen ter uitvindinge? Komen zy ooit tot eene algemeene en duidelyke kennis, tot de vatbaarheid van taalen, van met oordeel te spreeken, of tot andere weetenschappen? Zouden zy, met Reden begaafd, zo eenvoudig, dom, en onkundig blyven, en zich door hunne eigen' driften laaten misleiden? Broeidt en kipt niet eene Hen een stuk kryt, in plaats van het waare ei, in het nest gelegd? Zouden dan de Insecten meer verstand hebben dan de volkomenste Dieren; zy, die geringer zyn en korter leeven, meer dan de volmaaktere? Verbeteren de Dieren hunne konsten, volmaaken zy dezelven? Zou de Schepper hun de Reden gegeeven hebben, alleen om te leeren hunne begeerlykheden te verzadigen? Denkt gy, dat de Paarden zo zwaar voor ons zouden blyven werken, als zy redeneerden? —— Voeg hier verder by, wat ik U van de Verhevenheid des Menschs bo-

boven de Dieren in onze vyfde Zamenſpraak gezegd heb. (I. Deel bl. 227—230.)

V. Ik zal U alles gewonnen geeven, als gy my de zwarigheid, die men uit de TAAL der Dieren kan afleiden, zult weggenomen hebben: ik heb toch wel hooren zeggen, dat zy eene Taal hebben?

A. Zeker, eene Taal te hebben, of eene Taal met oordeel aan te leeren, zyn twee zeer verſchillende zaaken: het laatſte gaat boven hun vermogen, het eerſte is hun eigen en natuurlyk, dat is, zy geeven door tekens te kennen, wat in hun omgaat, en elke ſoort heeft zyn eigen geluid. De Hen vindt iets, zy roept de jonge omloopende kiekens om in den vond te deelen: deezen verſtaan haar, zy verlaaten alles, en loopen met vreugd en yver naar haar toe —— Het jong gebroed raakt van de moeder af; door een treurig gepiep geeft het zyne verlegenheid te kennen —— de Haan hoort of ontdekt iets, dat hem ontzet; hy ſchreeuwt, en roept de Hennen tot zich; of zy ſchreeuwen, en hy antwoort haar. Zy krygen onderling twist, hy er na toe, en ſtelt zich tusſchen de vegtende partyen, haar beſtraffende met onvergenoegde toonen over de vyandſchap, zo lang tot dat zy aflaaten den ſtryd voort te zetten. Hy raakt in oorlog met zynen nabuur, houdt een tweegevegt,

en

en verslaat hem: nu kraait hy, na den stryd, den lof zyner overwinning op den hoogen mesthoop uit, op dat elk daarvan weete —— De Kalkoensche Hen ziet eenen roofzieken Sperwer, hoog in de wolken, zy slaat alarm; de omzwervende kiekens verschrikken op het gevaar, en verbergen zich; de Sperwer deinst af, het gevaar verdwynt, de moeder is verheugd, zy geeft een teken van verlossing; de jongen springen op uit de schuilhoeken, en gaan wel te vrede den kost weêr zoeken —— De Kater drukt zynen nood by zynen oppasser, de liefde by de Kat, en de gramschap tegens zynen mededinger met verschillende klanken uit.

V. Hoe veele fraaie gevallen?

A. Hoor meer anderen! De Kat heeft lang genoeg met de kleinen op de vliering gezeeten; nu begint zy de jongen te beduiden, dat het tyd is dezelve te verlaaten, en naar de keuken te gaan, om daar op andere lekkernyen vergast te worden: zy gaat daarom boven aan de trap zitten, klimt er ééne af, en noodigt de jongen tot navolging —— Het klein Gevogelte ziet den Uil, op een dwarshout vast gebonden, zitten; het juicht over de banden van hunnen vyand, en doet op hem, zich niet kunnende verweeren, onder een ysselyk geschreeuw, eenen algemeenen aanval —— De Boer, die met graanen

ter

ter markt rydt, heeft, onderweg, uit eenen zyner niet wel toegebonden' zakken een deel gestort: ééne Musch ontdekt het, en ziende dat er te veel ligt, om door haar alleen genuttigd te kunnen worden, bedenkt zich niet lang, maar vliegt naar het Bosch, en maakt, als een omroeper, bekend, dat alle Musschen zich by haar moeten vervoegen, om op een' ontdekten hoop spyze te zamen te gast te gaan. Allen kennen deeze stem, vliegen by haar, en zy geleidt den troep ter plaatze, daar het uitgestorte Graan ligt —— De taal van den Hond kunt gy, als de rykste en nadrukkelykste van allen, haast leeren. Hy slaat een ander geluid, als hy blyde is en met u uitgaat; een ander, als hy, zynen poot bezeerd hebbende, pyn gevoelt; een ander, als het nagt is, en hy onraad hoort; of als hy eenen Wolf ziet.

V. Ik moet dan uit deeze fraaie overtuigende proeven gelooven, dat de Dieren waarlyk eene Taal hebben, maar wat moet ik er nu verder uit besluiten?

A. Dat hunne Taal eenige overeenkomst met de onze heeft; doch dat de Dieren 't spraakvermogen missen; want de Hond leert het nooit van ons, hoe lang en gemeenzaam hy met ons moge omgaan. Al heeft de Aap alle deelen, tot de spraak noodig; hy heeft egter nooit leeren spreeken, welken arbeid

men heeft aangewend om hem zo verre te brengen. Eenige Vogelen leeren wel met moeite sommige woorden; doch zy toonen duidelyk niet te verstaan, wat zy zeggen. De Schepper gaf hun alleen eene eigen' natuurlyke Taal, geschikt naar het oogmerk van hun leven, ter vergoedinge van 't gemis des spraakvermogens. Zy hebben niet dan byzondere en enkel gevoelige, doch geene algemeene of afgetrokken' denkbeelden, gelyk wy: dus redeneren zy niet, wyl het hun ontbreekt aan middeldenkbeelden, die wy door de taal maaken; en, wanneer zy schynen te redeneren, doen zy niets dan zich zekere gevoelige denkbeelden te herinneren, of die te vergelyken, waaruit deeze of geene daad voortkomt, en hoe meer zy dan die denkbeelden zich herinneren of vergelyken, hoe meer zy schynen te redeneren.

V. En wat volgt daaruit?

A. Dat de Dieren, aan hunne natuurlyke Taal vast bepaald zynde, in de onkunde van al wat verder gaat dan hunne behoeften, en van de dingen, die er niet aan kunnen voldoen, volharden moeten.

V. Waartoe dienen dan deeze Konst- en Willekeurige Driften, waartoe deeze hunne eigen' Taal?

A. Zeker om de volmaaktheid en schoonheid van het Heelál te bevorderen; om de

Dieren

Dieren in het leven te behouden; om hun daarin eene soort van genoegen te geeven, en eindelyk om den Mensch, door dezelve, groot gemak, aangenaamheden en andere voordeelen te bezorgen; want, indien de Dieren geheel gelyk aan steenen en blokken waren, indien zy geene bevatting ergens van hadden, hoe zouden wy Paarden, Osfen, Koeien, Ezels, Schaapen, Geiten, Honden enz. kunnen bestieren? Erken dan hierin eene hooge wysheid, die gy niet vermoed zult hebben.

V. Mag ik U de oplosfing van ééne Vraag noch vergen?

A. Van welke?

V. Ik zal geene onderregting begeeren aangaande de hersfenen, ingewanden, omloop des bloeds en dergelyken in de Dieren; want ik heb uit uwe breede uitlegging van het Menschelyk Lichaam begreepen, dat dit na genoeg op het zelfde zal uitkomen, des de herhaaling hier overtollig zou zyn: maar ik wilde weeten, of er, by elke soort van Dieren, evenveel Mannetjes en Wyfjes gebooren worden, zo dat, by hunne geboorte, dit getal gelyk staat, gelyk dat op het *twintigste* jaar by de Menschen gelyk is?

A. Gy doet my eene Vraag, die ik U, by gebrek van Waarneemingen, niet kan oplosfen. In het vervolg zal ik U doen opmer-

ken, dat een gelyk getal van Sexe by de uitbroeing plaats heeft onder de Vogelen. Dan, men heeft, zo veel ik weet, noch niet gelet, hoe dit omtrent de Dieren gelegen is. Of onze onachtzaamheid, de nieuwheid van dit ſtuk, of de moeilykheid van zulk eene Waarneeming de ſchuld daar van draagt, kan ik niet zeggen. Zy was egter wel mogelyk te doen, en zou (want ik ſtel, om meer dan eene reden, vast, dat men deeze gelykheid er in vinden zou) een nieuw treffend bewys eener hooge Voorzienigheid opleveren.

V. Sterven zy ook gelyktydig?

A. Dit komt in elke ſoort nagenoeg overeen. Elk heeft zynen beſtemden leeftyd: dan, veelen komen vroeger om hals door ontelbaare toevallige oorzaaken, gelyk zeer noodzaakelyk is, om de al te groote vermenigvuldiging te voorkomen. Leeven zy, in 't algemeen, niet zeer lang; ſchryf dit toe aan de zorg des Scheppers voor ons. Dieren blyven niet lang bekwaam tot de dienſten, waartoe zy beſtemd zyn. Wat zouden wy met honderdjaarige Paarden, Osſen, Koeien of Schaapen doen? —— Hier nu by gebleeven!

V. Waar over moet ik my meer verwonderen?

A. Over de verſchillende en ſteeds blyvende geaartheden der Dieren! De Leeuw is

altyd

altyd moedig; de Tyger woest; de Wolf verslindende; het Varken morssig; de Ezel bot; de Aap slim; de Vos loos; de Kat behendig; de Hond leerzaam; het Schaap zagtzinnig; het Paard fier; de Koe zagt; de Haas vreesagtig; de Eekhoorn levendig, enz. want, indien deeze geaartheden veranderden, en het Schaap werdt eenen Tyger en Leeuw in neigingen gelyk, zouden wy ons duizendmaal in geene kleene ongelegenheden bevinden. Om onzen wil wordt dan deeze standvastige regel in de Natuur onderhouden. *God maakte het wild gedierte der aarde na zynen aart, en het vee na zynen aart, en al het kruipend gedierte na zynen aart: en God zag dat het goed was.* Gen. I. 25. Was het voor den ouden Aantekenaar der Scheppinge niet genoeg met één woord te zeggen: God schiep wilde Dieren, Vee en kruipend Gedierte? Voegt Hy er telkens tusschen in: *naar zynen aart, naar zynen aart, naar zynen aart,* om ons te leeren naauwkeuriglyk op deeze verschillende en bestendig blyvende geaartheden der redenlooze Dieren te letten? Wy doen Hem dan ongelyk, zo wy het oog van dit godlyk Werk afkeeren, zo wy dit onzer hooge opmerking onwaardig keuren —— En my dunkt, dat ik hier moge byvoegen, dat God de verslindende Dieren, die wy zeer wel kunnen missen, wyslyk van onze wooningen afweerde, en daar-

 ente-

entegen de geenen, die wy volſtrekt noodig hebben, met gezellige hoedanigheden beſchonk, met die behoedzaamheid egter, dat hy de grootheid der gegeeven' kragten voor hun zorgvuldig onbekend hieldt, op dat zy niet over ons den meester zouden ſpeelen, wanneer wy dagelyks met dezelven omgaan. Kleene jongens leiden en regeren verſchrikkelyke Bullen door geheel Noordholland: een Kind doet hier talryke kudden Osſen aan zyne gebiedende ſtem gehoorzaam zyn: een Jongeling ment vier Hengſten voor een ligt rytuig: twintig Koeien zyn, tweemaal daags, der Woudboerin onderdanig, en laaten haar de vryheid van boordenvolle emmers met melk naar huis te neemen —— Eene derde merkwaardige zaak voege ik hier noch by. Wyl de Aardbodem den Mensch ter bewoninge gegeeven is, kan hy overal leeven en vermenigvuldigen; doch dit gelukt den wilden Dieren in alle Waereldoorden niet. God heeft eene vaste plaats voor hun beſtemd. Zullen de Afrikaanſche Leeuwen en de Indiſche Olyfanten aan onze lucht gewennen, en er in voortteelen? Zullen de Beeren van 't Noorden in 't warm Italie tieren? Zullen de Laplandſche Rendieren lang voor onze Chaizen loopen? Neen! Zy ſterven hier binnen korten tyd. Stel nu hier tegen, dat God onze gezellige Dieren eenen aart heeft inge-

plant,

plant, die alle Luchtstreeken vry wél verdraagen kan: of heeft niet de Mensch in alle Waereldgewesten Osfen, Koeien, Schaapen enz. hoogstnoodig? Gun den Leeuwen, den Tygers, der Beeren een eigen Vaderland; maar dank den Heer der Waereld, dat hy den tamme Dieren overal vergunde een ander Vaderland te vinden. Doorzie deeze Wysheid, zo ligtlyk te merken, van veelen niettemin over 't hoofd gezien!

V. „ O allerwyste verordening des groo„ ten Scheppers! O uitgebreide goedheid, „ die hierin ten onzen beste zorgt! Nooit „ leerde ik deeze Uwe gunstige oogmerken, „ O opperste Wysheid, in de Taal der Die„ ren kennen! Ik zag Uwe duidelyke bestel„ lingen over het hoofd! Zo verre ging my„ ne blindheid! Hooger wil ik voortaan de „ veragte Dieren waardeeren!"

A. Deeze belydenis vereërt U, doch acht de Dieren niet te hoog, nog te laag; houdt hierin de middelmaat. Zy zullen altyd onredelyke Schepselen blyven, niettemin boven de ongevoeligen verre verheven. Aanbidt hen niet, wanneer gy er verbaazende dingen in ziet; maar aanbidt Hem, die hen met zodanige verwonderlyke hoedanigheden voorzag, en ze egter zo verre beneden U hieldt. Betoonze geene dwaaze liefde; maar zyt betamelyk voor hun bezorgd, en behandel ze nimmer

op eene ſtraffe wyze. 't Is onnatuurlyk hen moedwillig te pynigen, en hen zonder reden te dooden is tegens den wil des Scheppers. Eenen Vink van 't gezigt te berooven, op dat hy fraaier voor U leere zingen, is eene verregaande wreedheid, die men behoorde te verfoeien. Gedenk, dat de hooge Wetgever van Iſraël bevoolen heeft: *eenen Os zult gy niet muilbanden, als hy dorscht.* Deut. XXV. 4. *Wanneer voor uw aangezigt een vogels nest op den wege voorkomt, in eenigen boom, of op de aarde, met jongen of eieren, en de moeder zittende op de jongen, of op de eieren, zo en zult gy de moeder met de jongen niet neemen. Gy zult de moeder ganſchelyk vry laaten, maar de jongen zult gy voor u neemen, op dat het u welgaa, en gy de dagen verlengt.* XXII. 6, 7. En zo deeze Tekst niet genoeg dringt, wy hebben eenen anderen. *De regtveerdige kent het leven zyner beesten.* Spr. XII. 10. Hy misbruikt niet zyne heerſchappy over het redenlooze Vee; hy legt hun geene te zwaare lasten op; hy behandelt ze met zorg, en beſchermt ze 'zelfs tegens de ongemakken van het Weder. Volg deeze lesſen; want wreede bedryven omtrent de Dieren doen een woest hart vermoeden: de bekoorlyke zagtzinnigheid moet niet alleen eene hoedanigheid van uw gemoed; maar ook een verſierſel uwer uiterlyke daaden zyn ——

Het

Het was voor Israël, ter betere waarneeminge van den Sabbath, en ter behoudinge van deszelfs Vee, waarin de grootste rykdom bestondt, eene wyse Wet: *dan*, naamelyk op den Sabbath, *zult gy geen werk doen*, *gy nog uw zoon*, *nog uwe dogter*, *nog uw dienstknegt*, *nog uwe dienstmaagd*, *nog uw vee.* Exod. XX. 10. Maar schuilt hier niet tevens onder eene godlyke Barmhartigheid, en zorg voor de rust en verkwikking der Dieren? Twyfelt gy daaraan, lees dan XXIII. 12. *Zes dagen zult gy uwe werken doen*, *maar op den zevenden dag zult gy rusten*, *op dat uw osse en uw ezel ruste.* Men genoot er tevens voordeel by. Laat eenen Os, eenige dagen agter elkanderen, eenen verren weg afleggen, of eenen zwaaren arbeid doen, hoe spoedig zal het Dier afgewerkt zyn: maar gun hetzelve rustdagen tusschen beiden, dan zal het in denzelfden tyd eenen grooteren weg afleggen; of 't zelfde werk vrolyk doen —— Mogt een Israëliet zo wreed zyn van *een boksken te kooken in zynes moeders melk*? Exod. XXIII. 19. Niet minder dan *driemaal* is dit verbooden, om de Barmhartigheid wél in te prenten. —— Berusten wy nu hierby, en gaan wy naar myn hier digtby liggend Landgoed, waar wy in de open' Natuur ruimer gelegenheid tot leering zullen vinden.

AGTSTE

ZAMENSPRAAK,

OVER DE DIEREN ONZES VADERLANDS.

Huisdieren. Hond. Kat. Rot. Muis. Paard. Os. Koe. Ezel. Schaap. Bok. Geit. Zwyn. Wilde Dieren. Hert. Hinde. Wolf. Vos. Das. Bontſem. Wezel. Hermelyn. Eekhoorn. Egel. Haas. Konyn. Fret. Mol. Veldmuis. Otter. Bever.

VRAAG. Zult Gy op dit eenvoudig aangenaam Landgoed uwe Onderwyzingen voor my wel willen hervatten?

ANTWOORD. Deeze plaats is er wonder wél toe geſchikt! Vraag, wat gy weeten wilt, ik zal U antwoorden.

V. Vergunt gy my deeze vryheid, ik zal dan vraagen! —— Daar gy de voorige algemeene Eigenſchappen der Dieren beſchreeven hebt, zouden wy thans niet tot derzelver byzondere hoedanigheden kunnen overgaan?

A. Gelyk ik dus verre niet alles U gezegd heb van Gods geſchaapen' Werken, wat er van kon gezegd worden; doch zo veel als ik

ik noodig dagt, om uwe ſlaapende oplettenheid wakker te maaken, en U de magtige goede hand des grooten en wyſen Formeerders daarin te doen zien; zo wil ik wel op denzelfden voet voortgaan, en U verder op den weg van eigen onderzoek helpen, op dat gy daarna uit eigen' oogen moogt zien: de begonnen draad leidt ons zeker tot de Dieren. Met welken van dezelven zal ik beginnen?

V. Met welken het U behaagt?

A. Wyl wy thans in huis zyn, laaten wy eenen aanvang maaken met de gezelligen, met onze HUISDIEREN, die by ons woonen, die ons de grootſte dienſten doen, en welken daarom ongetwyfeld de voorrang boven de wilden of ROOFDIEREN toekomt.

V. Daar ligt een HOND aan uwe voeten, hy is een gezellig Dier, hy woont by ons; begin maar, zo het U gevalt, met denzelven?

A. Het is wél! maar denk niet, dat de Hond van natuur een gezellig Dier is; neen, hy is wild van aart, met moeite getemd, en tot een Huisdier gemaakt, om dat hy ons van nut kon zyn.

V. Die moeite is dan rykelyk beloond; want we hebben nog al eenige ſoorten van Honden, die ons veele dienſten doen?

A. De goede Schepper, medelyden hebbende

bende met onze behoeften, heeft ons verscheiden' soorten ten onzen dienste gegeeven, by voorbeeld, den Huis- Jagt- Wind- Wagt- Krul- Schoot- Das- Patrys- Herders- Spaanschen- en den Bulhond, ook den Steendog, den Brak, de Mops en twee soorten van Zwynhonden', hebbende deeze Honden allerleie koleuren.

V. Zo veele soorten?

A. Niet minder! en dus trekken wy er ook zo veele, en noch meer byzondere diensten van?

V. Ik ken er eenigen, niet allen, denkelyk door myne onachtzaamheid; gy zult my van derzelver aart en diensten wel iets willen zeggen?

A. Gaarne! Om dan uwe aandagt te leiden, zo slaa uw oog op mynen hier slaapenden HUISHOND: ik zal hem opwekken, en, als Meester, hem dreigen te slaan; gy zult zien, hoe hy my zal tragten te vermurwen. Wy zullen uitgaan; en hy zal ons agterna huilen, om dat hy van my verlaaten is. Ik zal hem medeneemen; en hy zal zich vrolyk en dankbaar voor myne goedheid aanstellen. Hy zal op den weg, wanneer wy onbezorgd voortwandelen, iets vreezelyks zien; aanstonds zal hy ons door zyn geblaf waarschouwen. Pak my eens aan, of dreig my kwaad te doen; hy zal my helpen, en U aanvliegen.

Ik

Ik zal mynen handschoen met moedwil verliezen, en hem, myne bloote hand toonende, laaten zien, dat ik er eenen kwyt ben; aanstonds zal hy terug loopen, dien zoeken, en, al ligt dezelve een half uur van hier verlooren, vinden, en my dien, met vreugde over den vond, weêr brengen. Hy zal vooruitloopen, en, aan eenen tweeweg komende, wagten, om te zien, welken wy zullen inslaan. Wy zullen thuis komen, ik zal een stuk vleesch op de mat aan de deur leggen, en hem bevelen dat te bewaaren; niemant zal bestaan het huis in te komen, veel min het vleesch aanteraaken. Ik zal morgen myn Paard zadelen, om eenen verren togt te doen; hy zal gewillig medé reizen. Hy mag elders andere Meesters zien, en een beter onthaal, daar ik huisveste, dan in myne keuken vinden; egter zal hy my niet verlaaten. Bewyst my iemant vriendschap; hy zal ook jegens hem vriendelyk zyn. Komt er een vreemdeling; hy zal hem nors aankyken. Verschynt hy met my op eene markt, vol volks; hy is angstig, dat hy my verliezen zal. Verliest hy my; hy zal moeite doen om my te vinden. Lokt hem een ander, om hem uit mynen dienst te ontvreemden; hy zal weigeren in eene andere huur te gaan. Keer ik terug; hy zal my zyne vreugd toonen, dat wy naar huis gaan. Heb

ik den weg door onoplettenheid vergeeten; hy heeft denzelven wél onthouden, en zal my dien aanwyzen, enz.

V. Zo veele minnelyke hoedanigheden in één Dier?

A. Voeg er by, zo veele nuttige! Gy weet immers, dat de Schepper eene wonderbaare fynheid van reuk den Honden gaf, om hunne verlooren' Meesters te kunnen vinden, om 't wild te ontdekken, en om voedfel op te zoeken. Ten deezen einde hebben zy eenen wyden neus, kraakbeenig om zich te openen en te fluiten, van boven met beenagtige plaatjes, om de fchaadelyke ftoffen uit de lugtpyp te houden, en de reukzenuwen te verfterken: vooral zyn de Brakken met zeer dikke breede neuzen voorzien, om 't reukvlies des te uitgebreider te hebben, en te beter te kunnen ruiken.

V. Welke is de fraaifte van alle Honden?

A. Gy zult uw hof flegt by de Juffers maaken, als gy zegt, de Haazewind! Niet te min, hy is het in myn oog. Zie de uitmuntende fchoone geftalte van deezen Hond, een lang dun lichaam, vier hooge ranke pooten, eenen fpitfen bek, eenen dunnen kop, en eenen langen ftaart, die 't Dier in den loop beftiert; alles om deszelfs fnelheid op de jagt te begunftigen, en zeker te doen zyn in 't raamen. Deeze uitwendige hoedanighe-

den gaan verzeld van veel list, om het Wild gewis te vangen. Ik heb er eens twee gezien, die men tot dat einde medenam naar de Hei. Zonder hen te beſtieren, vloog de een aanſtonds de ruime vlakte verre in, en matte zich geweldig af, terwyl de andere, in ſchyn. achteloos, by een Bosch, op dezelfde plaats byna, zo wat heen en weer omzwierde. Men prees den yver des eerſten, en men laakte de luiheid des anderen: dan, kort daarna behaalde de laatſte geen minderen lof; hy toonde de meeste voorzigtigheid te hebben gebruikt, terwyl de andere den zwaarſten arbeid hadt gedaan; want, den koers der Haazen kennende, paste hy op, en ving de door den anderen Hond uit de Hei opgejaagde Haazen, die naar de Boſſchen vlugtten, waartoe zyne friſch bewaarde kragten hem ten vollen in ſtaat ſtelden. Jaagt men met veele Honden; de ſterke, manhafte, en wél afgeregte Beſchutter ſnelt, by de vangst, toe, om het Wild tegens de verſcheurende tanden der anderen te beſchermen, en het gaaf en ongeſchonden in des Jagers handen te leveren.

V. De Huis- Patrys- en Windhonden verdienen dan den hoogſten lof?

A. Elke ſoort heeft zyne verdienſten! De Haazewind is zekerlyk van de fraaiſte geſtalte, een ſchoon Dier! Ik heb my egter

zeer dikwils verwonderd, dat hy zo weinig heeft van de aanvalligheid en vriendelykheid, die andere Honden ons zo rykelyk betoonen. Onder de *twaalf* is er soms geen één, die ons vleit. Zy gaan ons onverschillig voorby, en schynen weinig ingenomen te zyn met den Mensch. De Herdershond is wel de lelykste: doch hy overtreft mogelyk alle anderen door ingeschaapen' hoedanigheden. Volg den Kooiman naar de Eendenkooi, en gy zult zien, hoe onvermoeid die Hond zynen Meester helpt in het vangen van Eendvogelen. Hoe zou het een Herdersjongen in de wyde Heiden van Drenthe, van de Veluwe, van de Meyery van 's Bosch en van de Baronnie van Breda maaken, als hy met eenige honderd Schaapen, s'morgens, zal uitgaan, dezelven den geheelen dag in zo ruime vlakten hoeden, en, s'avonds laat, met hen terug keeren, zonder één te verliezen, hadt hy niet zynen Hond by zich? Deeze loopt altoos den weg, links en regts, over en weer, agter de uitgaande kudde, en dryft ze voort tot in de Hei; daar hy, wanneer ze graast, zich by zynen jongen Meester legt te rusten, en, terwyl deeze een Herderslied op zyne fluit opdeunt, het oog op de afzwervers houdt, welken hy, opstaande, met een verstoord geblaf weer naar den grooten hoop jaagt, of geeft men hem geen gehoor, er na toe

loopt

loopt, en op eenen forschen toon hen dwingt zich by de anderen te houden, waarna hy tot de wagtplaats weêrkeert, en daar blyft rusten. Verzuim niet dit te zien, wanneer daartoe gelegenheid is.

V. Wat verder?

A. Gy moet van my niet vorderen, dat ik U den aart van elke soort, en hunne diensten breeder zal ophaalen. De sterke Honden (weet gy dit niet?) trekken de kleine zwaar belaaden' wagentjes, karnen de boter, of draaien het spit in de keuken. Anderen zyn de gidsen der blinden, gelyk gy te Amsterdam op de Scheepstimmerwerf der Oost-Indische Compagnie kunt zien, daar de blinden, die de slypsteenen draaien, naar dezelven af- en aangetrokken worden door de Honden, met een touw aan derzelver hand gebonden, wanneer de bel luidt, om den arbeid te beginnen of te eindigen: elke Hond brengt den draaier by zynen eigen slypsteen, nooit by eenen anderen. Sommigen leeren konsten, zy vermaaken en speelen met onze Kinderen, welken zy zeer weeten te ontzien, likkende de zweeren van derzelver vingertjes, wanneer ze zich bezeerd hebben, waardoor de genezing sterk bevorderd wordt. Anderen bewaaren onze goederen, die men, 's nagts, zelfs niet wil of kan bewaaken, diensten die veelal onbetaalbaar zyn. Ons Vaderland heeft

er voorheen eene uitneemende proef, door de bewaring van eenen der beste Vorſten, van gehad. WILLEM, de I. Prins van Oranje, werdt eens van de Spaanſchen, 's nagts, overrompeld. Zyn Gezin ſliep. De wagters gedood zynde, verſcheenen de Vyanden voor 's Prinſen tent. Zyn Hondje, den onraad merkende, ſprong op deszelfs aangezigt, maakte hem wakker, en deed hem het gevaar ontkomen. Dus behoedde God, door een gering Dier, deezen Held van den dood, en 't lieve Vaderland van een der grootſte onheilen.

V. Hoe bekoorlyk zyn de Schoothondjes der Jufferen?

A. Hoe zeker is het daarentegen, dat fraaie Dieren veeltyds het minſte nut doen! De lelyke Herdershond, by deeze vergeleken, is gelyk de Deugd, hoewel in een onaanzienlyk gewaad, egter niet minder edel en nuttig. Schoothondjes, gelyk aan opgepronkte ledigloopers, doen niets dan eeten, drinken, en keffen, brengende niemant eenig voordeel, maar allen zeer veel last aan. Dat erger is; lekker geſpysd, vlytig gekoesterd, ſottelyk geliefkoosd, en hoog gepreezen, vergelden zy ſoms alle deeze gunſten der hen aanbiddende Jufferen met eenen doodelyken beet; dewyl zy, dikwerf ongemerkt, raazend worden, waarvan wy meer dan een

treu-

treurig voorbeeld in ons Vaderland hebben.

V. Hebben de Honden geene andere lelyke hoedanigheden, behalven deeze?

A. Tot de vleeschvreetende en verslindende Dieren behoorende, komen zy ons wel te pas, om krengen en ander schaadelyk aas te verslinden; dan deeze aart, en de onreinheid, die hun eigen is, met het wederkeeren tot hun uitspouwsel, (eene schildery van eenen *sot, die zyne dwaasheid herneemt.* Spr. XXVI. 11.) nevens hunne dolligheid zyn vier dingen, die derzelver schoone hoedanigheden zeer verdonkeren.

V. Welk Dier is in alles volmaakt?

A. Derzelver dolligheid is zekerlyk een afgrysselyk toeval, dat in zo veele Menschen, door hen gebeeten, de treurigste gevolgen gehad heeft, waaraan men niet dan met ontzetting denken kan. Begreepen onze Jonkvrouwen het gevaar, waaraan zy door de liefkoozeryen, den Schoothonden aangedaan, blootstaan, zy zouden die spaaren, om daar mede waardigere voorwerpen, dan Honden zyn, te vereeren. Dan, op dat gy, myn waarde Leerling! voor zulk een geweldig kwaad moogt bewaard worden, raade ik U, uwen Huishonden en allen anderen, zo gy immer een liefhebber der jagt wordt, de onder de tong liggende zenuw, die men de raasäder noemt, te laaten uitsnyden; dewyl

de ondervinding, zegt men, geleerd heeft, dat de zulken, met raazerny bevangen, niet byten, maar ſtil blyven liggen, tot dat ze ſterven. Anders zyn de Honden, na hunnen dood, zelfs voordeelig, alzo derzelver huid goede handſchoenen, en het hair van den Krulhond warme kousſen levert.

V. Zy voldoen dus aan het oogmerk van den Schepper?

A. In alles! En wy moeten ons verwonderen, dat het mogelyk zy geweest, zulk een wild Dier zo te temmen, en zo gezellig voor ons te maaken. Vreemd is het intusſchen, dat de Hond, wanneer alles dood ſtil is, en de lieflyke Maan helder ſchynt, zyne groote blikken ſoms tegen haar, ook wel tegen andere levenlooze dingen, opſpalkt, dezelven aangrimt, en met een langduurig geweld aanblaft.

V. Daar komt een ander uwer Huisdieren aantreeden?

A. Gy meent de KAT; want ze heeft drie koleuren, wit, geel en bont: een KATER altyd maar twee, hoewel men verzekert, dat eens een Landman eenen Kater met drie koleuren te Dordrecht vertoond heeft. De reden van dit verſchil is my onbekend. Men heeft ook blaauwen, meest in Overysſel, van waar men ze in Holland overvoert, en daar verkoopt: dan haar hair is eigenlyk aschgraauw, met zwartagtige bruine punten,

digt

digt op een liggende, zo dat, wanneer men alleen het graauwe der punten en het onderliggende bruin beſchouwt, deeze mengeling van koleuren haar blaauw doet ſchynen. De koleur en de lengte van 't hair maakt het onderſcheid uit tusſchen onze tamme Huiskatten en de wilden, die hier in de Bosſchen omzwerven, en nu en dan door onze Jagers geſchooten worden. De Cyperſche, die meest naar dezelven gelykt, heeft de zwartſte ſtreepen, op eenen bleekblaauwen grond, welke men voor de ſtoutmoedigſten en afgerigtſten houdt.

V. Hoe wonderlyk glinſteren derzelver Oogen in den nagt?

A. Ook by dage! want ze kunnen haaren oogappel vernaauwen, wanneer er te veel licht in haare oogen ſtraalt, en uitzetten, wanneer er te weinig in valt. By nagt glinſteren ze als vuur, waarſchynlyk, om dat er een elektriek vogt in is, het geen haar een vermogen geeft, om in 't donkere wél te kunnen zien. Een goed ſcherp gezigt is haar altyd noodig, zullen ze beantwoorden aan het oogmerk van den Schepper, naamelyk, om, in alle donkere hoolen onzer huizen, en agter onze huisſieraadien, haare en onze vyanden, te weeten, Rotten en Muizen, opteſpooren, en te agterhaalen; ten welken einde zy ook eenen goeden reuk hebben, met

eene verwonderlyke radheid en bekwaamheid om haare prooi net te beſpringen.

V. En met haare klaauwen te grypen, wilt gy er byvoegen?

A. Zeker, dat volgt; doch het verdient zo veel opmerking niet, dan de klaauwen zelve, byſter fyn en ſcherp, van den Schepper in de allerkunstigſte kokertjes geplaatst, en bewaard, op dat ze door den geduurigen gang niet zouden afſlyten. Ook moogt gy hierop het oog wel houden, dat zy, vallende van eene hoogte, ſteeds op de pooten neêrkomen, dewyl zy onder het vallen altyd een' halven draai in de lucht maaken, door het ylings buigen van den ruggegraad, en door het uitſteeken van den kop en de voorpooten naar de plaats, van waar zy nêerkomen, waardoor zy altyd op de pooten vallen.

V. Ondertusſchen zyn zy kloek, om de wagt binnen 't huis waar te neemen; terwyl de Hond waakt op het geen er buiten omgaat?

A. Wat zal ik er U van zeggen? Honden en Katten zyn twee zeer verſchillende Dieren. Gy hebt den lof der eerſten gehoord, maar hoedanig zal die der laatſten zyn? Noem de Kat eene trouwlooze huisgenoote, die men uit dwang onder het dak neemt, alleen om eenen anderen vyand te verjaagen. Zy mogen, jong zynde, aartige ſprongen en grim-

grimmatſen maaken; dan hoe dikwils toonen zy een valsch hart, dat in laatere dagen zigtbaarer wordt. Wél opgebragt zynde, mogen zy buigzaam ſchynen, en vry wel beſchaafd; doch ze blyven uit den aart waare roovers, en behouden dezelfde behendigheid, boosheid, en trek om kwaad te doen. Zy bedekken hierom haare gangen, ontveinzen haar voorneemen, beſpieden de gelegenheden, en maaken omwegen, om haaren ſlag wél waar te neemen, dat zy meesterlyk kunnen doen; waarna' zy zich houden, als of er niets gebeurd ware: voorts ontwyken zy de verdiende ſtraf, en ſchuilen daarom eenigen tyd weg. Zy wenden eene getrouwheid voor by de geenen, die zy niet meenen, en zien de geenen, die zy beminnen, nooit vlak in 't aangezigt, maar met eenen ſchuinſchen opſlag der oogen. Zy naderen niet regelregt, maar met omwegen, om geſtreeld te worden door eene hand, die zy niet beminnen: met één woord, deeze looze Dieren ſchynen geene genegenheid dan voor zich zelven alleen te hebben: waare ſpiegels van baatzugt, valschheid, en hoog opgevoerde eigenliefde!

V. Dan, waarom gaf de wyſe Formeerder zulk eenen haatelyken inborst aan deeze Dieren?

A. Waarom moeſten alle Dieren eenen verſchillenden aart hebben? Waarom moeſten

de Roofdieren gulzig en verscheurend zyn? Of zou de zagtmoedigheid wél gestrookt hebben met de vyandlyke daaden, die zy geduurig moeten oefenen? Wy behoeven zodanigen niet telkens te streelen; dat wy ze laaten gaan. Zy zullen door haare roofgierigheid onagtzaame lieden kloek en omzigtig maaken, en het is genoeg, als zy onze wooningen zuiver houden van Ongedierte, dat ons anders aan wollen klederen, boeken, huisfieraaden, en spyzen zo veel nadeels zoude toebrengen. Na den dood zyn haare bereide zagte huiden goed tot warme pelssen en moffen, en de darmen tot snaaren voor Muziekinstrumenten.

V. Misschien zouden wy deeze Dieren kunnen missen?

A. Niet ligtlyk, als gy aanmerkt, hoe sterk Muizen en Rotten voortteelen.

V. Rotten sterk voortteelen?

A. De Huisrotten, van de Waterrotten onderscheiden, werpen *vyf* of *zes* jongen, eenige reizen in 't jaar; des er veelen jongen gebooren worden, en wy ons met regt moeten verwonderen, dat er niet meer ouden zyn. Zy hebben schubbetjes op den staart, tusschen welken eenige hairtjes uitkomen; ronde doorschynende ooren; eene donkerbruine huid; de agterste pooten langer dan de voorsten, en dus beter geschikt tot het maaken en uit-

hoolen

hoolen van gaten. Haar aart is ſchenziek, zeer roofzugtig, in nood eeten ze zelfs elkanderen op. Dan, de liefde der Ouden jegens de jongen munt uit, en komt het er op aan, dan durven zy zich tegens eene Kat te weer ſtellen. De liefde der jongen jegens de Ouden is daarentegen ook zeer opmerkelyk, waarvan dit geval tot een bewys kan dienen. Eene Rot zag men eens eene andere oude, blind zynde, by 't oor in eene kamer leiden, laatende dezelve by het gat, waaruit zy gekomen waren, blyven, om, in geval van onraad, aanſtonds te kunnen weg komen. Voor deeze oude verzamelden intusſchen de ziende Rotten, het geen onder de tafel gevallen was, dat by haar brengende om ze te voeden, waarna zy de blinde by het oor wêer in 't gat leidden. Deeze Dieren blyven by ons beſtendig. In Noorwegen en Lapland is egter eene ſoort, die men tot de Trekdieren moet brengen. 't Is zeer vreemd, dat zy alle *agttien* of *twintig* jaaren gezet verhuizen; dat zy, uit haare woonplaatzen gekomen, en te velde getrokken zynde, paden in den grond maaken, twee vingeren diep, en ſoms verſcheiden' roeden breed; dat zy ſtandvastig eene regte lyn in haaren gang volgen zonder af te wyken; dat zy, door eene rots geſtuit, om dezelve heenen trekken, en dan den regten weg wederom vervolgen; doch

eenen hooiberg ontmoetende, booren zy er onder door in eene regte lyn, en vervolgen haar pad; dat zy, een Meer aantreffende, regt toe regt aan, er over zwemmen, enz. Zo verschillend is de Schepping ook in deeze Werken!

V. Waartoe dienen toch deeze Dieren?

A. Even gelyk de Muizen tot spyze voor de Katten, Wezels, Uilen en andere Dieren, die ook moeten leeven; en voorts om eene schakel van die keten uit te maaken, die alles aaneen verbindt.

V. Ik dagt, dat gy de MUIZEN zoudt vergeeten hebben?

A. Die aartige Diertjes, zo vreesagtig, vlug, slim, en scherp van gehoor, als fyn van smaak en reuk, meest donker aschgraauw van koleur, sterk voortteelende, werpende eenige reizen in het jaar *vyf* of *zes* jongen, die binnen weinige dagen den kost gaan zoeken, en getemd kunnen worden, vergeete ik niet. Zy kunnen groote schaade doen aan onze klederen en spyzen, knaagende aan alles by gebrek van drank, waarom men wél doet, wanneer men water in theeschoteltjes, onder de Boekekasten en elders, voor haar zet.

V. Wy hebben dan *twee* groote voordeelige, den Hond en de Kat, en *twee* kleine nadeelige Huisdieren, Rotten en Muizen, onder ons dak?

A. Eg-

A. Egter van de eene nog van de andere ſoort te weinig of te veel! De eerſten loopen ons, door hunne menigte, niet in den weg; en de laatſten kunnen niet zo talryk worden, dat ze alles verdelgen: er blyſt eene nette evenredigheid in allen door eene wyſe Voorzienigheid.

V. Laaten we nu ter beſchouwinge der andere Dieren naar buiten gaan?

A. Wy kunnen dit nu doen! Zie hier buiten myn Landhuis, aan de regterhand, eene ſchoone Weide, en op geenen weg verſcheiden onzer andere Dieren, die ook meestal het lot ondergaan van met een onverſchillig oog aanſchouwd te worden.

V. Welk is in uw oog het ſchoonſte van alle onze Dieren?

A. Buiten twyfel het PAARD, dat, wegens zyne geſtalte, ſterkte, vlugheid en koleur, ons aanſtonds, op het eerſte aanzien, verrukt. Zie eens aan dat ſtaatelyk Dier in die weide, fier op het oog, maar niet wreed, met een wakker hoofd, breede borst, net geboogen hals, vloeiende maanen, wél gevormde leden, vlugge houding, en fraai geſchikte beweegingen. De beste en ſchilderagtigſte beſchryving, welke ik er ooit van gevonden heb, en niet dan met een byzonder vermaak lees, wordt ons door zynen eigen' Schepper gegeeven. Job XXXIX. 22—28.

Zult gy het paard ſterkte geeven? Kunt gy zynen hals met donder bekleeden? Zult gy het beroeren als eenen ſprinkhaan? De pragt van zyn geſnuif is eene verſchrikking. Het graaft in den grond, en het is vrolyk in zyne kragt en trekt uit, den geharnasten te gemoete. Het belacht de vreeze, ende en wordt niet ontſtelt, ende en keert niet wederom van wegen het zweert. Tegen hem rotelt de pylkoker; het vlammig yzer der ſpiesſe en der lance. Met ſchudding en beroering ſlokt het de aarde op, en het gelooft niet, dat het is het geluid der bazuine. In 't volle geklank der bazuine, zeit het heah: en riekt den kryg van verre, den donder der Vorſten, en 't gejuich.
Wat dunkt U, ziet gy niet, in deeze zeer bekoorlyke beſchryving, het moedig Arabiſche Paard, tot den oorlog uitgerust? het trappelt den grond; gy hoort het ſnuiven van wegen deszelfs moed, gy ziet het met opgeſteeken' ooren, en glinſterende oogen.

V. Het moedig Arabiſche Paard?

A. Begrypt gy dat niet? JOB woonde in die oorden, en zag zulke Paarden. De Onzen hebben wel dezelfde hoedanigheden; doch het ras deezer Dieren verſchilt onderling, gelyk dat der Honden. Gy zult dit wel gezien, maar er geen acht op gegeeven hebben. Een ramsneuzig Holſteinsch Paard, uitmuntend net van leest, verſchilt van het groot ſterk geſpierde Engelſche; het laage Hongaarſche

van het fraaie Spaansche; het kleine Vaderlandsche ras van het groote Friessche Paard, dat aan de koetzen van den Paus en van de Kardinaalen te Rome; boven alle andere Paarden, den voorrang krygt, en geen klein deel van derzelver pragt uitmaakt.

V. Ik dacht aan dat verschil niet! doch gy noemt sommigen klein?

A. Alleen ten opzigte van andere soorten: het is anders een onzer grootste Dieren, dat, by voorbeeld, eene Myt *zevenëntwintig millioenenmaal* in grootte overtreft. Dan, er zyn meer dingen, waarop uwe aandagt hier niet zal gevallen zyn: neem eens, dat men *twintig* verschillende koleuren onder deeze Dieren vindt, vaale en donker graauwen, roode en blaauwe schimmels, appelgraauwen en graauwen met zwarte vlakken, lyster- spreeuw- en tygergraauwen, misvaalen en gemeene vossen, rossevossen en moorkoppen, izabelle koleurigen en bonten, vaalen en gitzwarten, witten en bruinen.

V. Waartoe zo groot verschil?

A. Om dat verscheidenheid een vaste regel in alle Werken van God is, welke ons oog streelt, en vermaakt: doch het komt my voor, dat alle Paarden, Ossen, Koeien, en Schaapen, die een witte koleur hebben, zwakker van kragten zyn dan de zwarten, 't geen schynt af te hangen van derzelver

wa-

wateragtig gestèl: eene witte Koe geeft zelfs schraale melk. Men ziet dit duidelyk in die plekken op den rug der Paarden, welke gedrukt zyn geweest: deezen zyn wit van koleur, en blyven het zo lang, tot dat de huid aldaar sterker geworden is. Wy kunnen dit voordeel met deeze waarneeming doen, dat wy geene witkoleurigen koopen, om tot onzen zwaarsten arbeid te gebruiken.

V. Wat noemt gy een goed Paard?

A. Dat sterk, levendig, gedwee en niet schrikagtig is; want het laatste gebrek, welk veelen deezer moedige Dieren hebben, maakt hen ongeschikt voor rytuigen, hoewel ze voor den ploeg en de trekschuiten wel te behandelen, en te temmen zyn.

V. Meer dingen, zeide gy, waren er, waarop myn aandagt niet zou gevallen zyn?

A. Dit stelde ik vast, by voorbeeld, dat het Paard alle planten niet gelieft te eeten; dat het *tweehonderd en tweeënzestig* kruiden met graagte zal aanneemen, en *tweehonderd en twaalf* niet aanraaken, maar voor andere Dieren, die er smaak in vinden, zal overlaaten —— dat het *viermaal* meer eet dan een Os, en egter verreweg niet zo sterk is; vermits het de spyze grof vermaalt, doch een Os fyn herkaauwt, en er dus meer voedsel van krygt —— dat de Schepper het her-

kaau-

kaauwen aan het Paard niet gegeeven heeft, om dat het Dier, eenen geheelen dag in onzen arbeid of met ons op de reize zynde, daartoe geen' tyd heeft —— dat hetzelve, om lang te kunnen gaan, weinig ſlaapt; een Hengst maar *drie* of *vier* uuren in de *vierentwintig*, doch een Ruin wat langer —— dat het de eigenſchap heeft van ſtaande te kunnen ſlaapen, om dat het veeltyds ligplaatzen aantreft, die nat en vuil zyn —— dat dit ſchoon Dier, hoewel zeer ſterk, niettemin teêr van aart, en aan veele ziekten onderworpen is —— dat een Hengst *veertig*, doch eene Merrie doorgaans *zesendertig* tanden heeft, aan welken men tot het zevende jaar kan zien, hoe oud zy zyn: eene goede zorg der Voorzienigheid, op dat wy niet in het koopen deezer Dieren bedroogen worden, en een oud voor een jong krygen —— dat zy *vyf* toonen in de ſtem hebben, naar de verſcheidenheid hunner aandoeningen. Gy zult die ligtlyk kunnen onderſcheiden, geef er maar acht op. Als zy een ander Paard zien, of in toorn, vrolykheid, vrees of pyn zyn, hebben zy telkens eenen anderen toon: een Ruin en eene Merrie hinniken egter zo veel niet als een Hengst —— dat zy ongemeen ſterk en ſnel zyn, wyl men voorbeelden heeft, dat één Paard *één uur* wegs in *elf minuuten* afliep ——

dat

dat zy, naast de Honden, onder onze handelbaarſte en leerzaamſte Dieren te tellen zyn. Uit duizend Menſchen kennen zy niet alleen hunne Meesters en derzelver ſtemmen; maar zy geeven ook tekenen van droefheid, wanneer ze hen niet, en van vreugde, wanneer ze hen al zien —— Valt iemant byna onder hunne pooten, zy zullen den gevallenen ontzien, en liever eenen geweldigen ſprong over hem heenen doen, dan hem vertreeden —— In verſcheiden' Provintien onzes Lands, en zelfs, van hier af tot den Donauw toe, worden zy door de ſtem hunner Beſtierderen alleen geregeerd, te weeten, op het woord *hot* ſlaan zy regts, en op dat van *haar* links af. Men leert hun dit al vroeg; dan de afkomst van het overoude gebruik deezer woorden is, algemeen, zo veel ik weet, onbekend —— Hun geheugen is ongemeen groot. Eenen weg, dien zy eens betreeden hebben, al is dezelve *twaalf* uuren lang, vinden zy, zelfs by nagt, ligtelyk weder, en zullen daarop niet ſtilſtaan voor dat ze thuis zyn, ten zy ze eene herberg onder weg vinden, waar zy het voorheen wél gehad hebben —— Allerleie konsten kan men hun leeren; ik zal er U maar ééne noemen. Een' onzer Prinſen van eene korte geſtalte een hoog ſchoon Paard berydende, welk te beklimmen hem zeer moeilyk viel, zo leerde men het

Dier,

Dier, door de voorpooten voor- en de agterpooten terug uit te zetten, zich veel laager, en dus ter beklimminge veel gemakkelyker te maaken. Dit leerde het zo wél aan, dat het gezadelde Beest, voor de trappen van het Hof gebragt, als zyn Heer dat beryden zou, zich niet in dat postuur stelde, voor dat het Hem van dezelven zag afkomen. Dikwerf, wanneer het wagten moest, keek het naar boven, om te zien, of Hy noch niet kwam, en zo dra het Hem zag, verlaagde het zich aanstonds, zo blyvende staan, tot dat de Vorst het Dier beklommen, en alle zyne klederen in orde geschikt hadt, waarna het opsprong, en voortreedt: by het afklimmen nam dit aartig Paard hetzelfde wederom in acht —— Merk voorts op, dat derzelver vleesch te eeten, en de melk te drinken, gelyk de Tartaaren doen, geen kwaad gevolg heeft; wyl het een zo zuiver Dier is, als wy er een hebben, en dat men er zich des noods, gelyk, in Leiden's beroemde Belegering bleek, zonder nadeel van bedienen kan —— dat zy ons styf hair leveren, om er uitmuntende matrassen van te maaken, die minder dan zagte donsbedden warmen, geene kwaade uitwaasemingen geeven aan de benaauwden van borst, en minder of niets broeien, het geen zo nuttig is voor zwakke lieden —— dat ze, door de Wolven, hunne eenigste vyan-

den aangevallen, zich geweldig verdedigen; want zo dra deezen in eene weide komen, waarin eenige Paarden met Veulens loopen, voegen zich de Paarden aanſtonds in eenen kring by een, kop aan kop, de Veulens in het midden geplaatst om ze te bewaaren; en ſlaan dan vervolgens met de ágterhoeven allergeweldigst tegen de bykomende Wolven ——— Zeg my nu, vindt gy in alle deeze dingen geene wyſe oogmerken van den Schepper?

V. Deeze zyn er klaar in te zien, en mogelyk noch meer?

A. Zekerlyk is er noch meer in te zien, voornaamelyk de verwonderlyke wyze van Beweging, die de Schepper in dit nuttig Dier gelegd heeft, waarop gy uwe aandagt wel moogt vestigen, hoewel gy het mogelyk nooit gedaan hebt: ik zal het U daarom duidelyk zeggen. In 't loopen en gaan, zetten zy eenen voor- en eenen agtervoet naar vooren, doch niet die aan dezelfde zyde des lichaams ſtaan, maar de tegen over gelegene, dat is, als zy het regter voorbeen opligten, dan heffen ze ook het linker agterbeen op, en dus rust dan het geheele lichaam op de twee anderen: doch zo dra deeze op den grond zyn, heffen zy het linker voor- en het regter agterbeen op. Dit is de gemakkelykſte manier van zich te beweegen,

welke

welke de Schepper gegeeven heeft aan hun lichaam, dat in de vier pooten vier ſteunſels vindt. Ook heeft deeze regel altoos plaats in de *drie* natuurlyke bewegingen van het Paard, naamelyk in den Stap, Draf en Gallop, hoewel verſchillend.

V. Hoe dan?

A. In den Stap zyn *vier* tyden van Beweging; eerst het opligten van het regter voorbeen, daarna het linker agterbeen, vervolgens het linker voorbeen, en eindelyk het regter agterbeen —— in den Draf zult gy zien *twee* tyden van beweging: eerst wordt het regter voor- en het linker agterbeen ten zelfden tyde opgeligt; daarna het linker voor- en het regter agterbeen te gelyk —— in den Gallop, zynde eene ſoort van ſprong, zyn *drie* tyden van beweging: het linker agterbeen komt eerst in den ſprong op den grond neêr, om in deeze voortſchietende beweging tot een ſteunpunt te dienen; daarna ligt zich het regter agterbeen op, te gelyk met het linker voorbeen, en komen te zamen weêr neer op den grond; en, ten derden, komt het regter voorbeen, dat één oogenblik na het linker voor- en regter agterbeen was opgeligt, nu ook op den grond, 't geen dus drie tyden van bewegingen maakt. Zy gallopperen doorgaans op het regterbeen, gelyk zy het regterbeen ook eerst voortzetten in

den ſtap, en in den draf; waaruit volgt, dat het linkerbeen, waarop de geheele zwaarte van het lichaam aankomt, meest wordt afgemat. Dan, de konst kan zulk een nadeel in dit leerzaam Dier verhelpen; men kan, om de geweldige beweging, gelyk die van een Gallop waarlyk is, te verzagten en te veranderen, het Paard, zo als men in de Ryſchoolen doet, leeren gallopperen zo wel op het regter- als op het linkerbeen.

V. Ik beken gaarne, dat ik op deeze *drie* ſoorten van Bewegingen, welke my uitneemend fraai en geregeld voorkomen, nooit gelet heb: dan my dunkt, er kon noch eene *vierde* plaats hebben, die eenvoudiger zou zyn, en misſchien nog gemakkelyker dan de drie anderen; ik wil zeggen, de twee beenen aan de eene zyde des lichaams moesten eerst te gelyk opgeligt en voortgezet worden, en daarna de twee andere aan de andere zyde?

A. Gy hebt dit zeer wél uitgedacht! Deeze *vierde* beweging heeft ook indedaad plaats in ſommige van onze Paarden, maar voornaamelyk in die van de Kaap de Goede Hoop, welken men daarom Telgangers noemt. Dan, in dit geval, is altyd de ééne zyde des lichaams van het ſteunſel beroofd, en raakt daar door in eene geduurige wiggeling: het Dier moet zich op de been houden door eene

ſnelle

ſnelle beweging, pas van den grond afgeſcheiden; want, zo het de beenen te hoog van denzelven opligtte, gelyk in den Draf, zou het over zyde vallen: nu houdt het zich over end door eene vaardige beweging, die de twee beenen ten zelfden tyde eene ſchrede vooruit doet zetten, en daarna de twee andere doet volgen.

V. Wat kwaad is dit?

A. Geen kwaad! doch deeze beweging vermoeit het Dier geweldig; hoewel ze zagt is voor den ryder, en niet ſtoot gelyk de Draf, welke ontſtaat uit den tegenſtand van het voorbeen, als het agterbeen wordt opgeligt.

V. Die beweging geeft dan veel gemaks?

A. Maar alle gemak geeft juist geen voordeel! Om gemakkelyk te ryden, moesten onze Koetzen op riemen hangen, doch, dit niet genoeg zynde, bedacht men daarna de ſtaale veeren er by te voegen, die, nu in trein gebragt zynde, de gezonde ſchokking der Koetzen geheel weggenomen hebben. Wat voordeel geeft nu zulk een gemak? 't Gaat even zo met de Paarden. Laat de gewoone Tred deezer Dieren, die eene zo nuttige en gezonde beweging geeft aan allen, die ongeſteld van borst zyn, of verſtoppingen in de ingewanden hebben, blyven, en wy den Telgang aan de gemakkelyken, die min op hunne

gezondheid bedacht zyn, overlaaten.

V. Hoe veel goeds hebt gy my van de Paarden gezegd?

A. Myne loffpraak over deeze Dieren gaat niet buiten de grenzen der waarheid. Zy zyn waarlyk nuttiger dan wy denken. De Hemel behoede ons, dat er geene pest onder dezelven immer kome gelyk onder de Runderen! De verlegenheid toch, waarin wy als dan zouden raaken, zou oneindig grooter worden. Gy zult dit, in den eerften opflag, niet erkennen, maar bezin eens aandagtig alle dienften, die zy ons doen, en dan zult gy fpoedig hiervan overtuigd worden. Tot beveiliging zelfs van de Oogen der Paarden, die dikwerf het hoofd tusfchen hoog Gras, Distelen en fcherpe Planten moeten fteeken, wanneer zy graazen, heeft de Schepper hun, even gelyk aan de Vogelen, een knippend of oogluikend Vlies gegeeven, met het welk zy in zulke gevallen het Oog tegen alle beledigingen fchielyk kunnen dekken, zonder al 't licht te misfen.

V. Moeten de OSSEN en KOEIEN, die ginds graazen, ook al onder onze opmerking vallen?

A. Is niet een groote Os met uitgebreide hoorns een fchoon en nuttig Dier? om 't welk te onderhouden en zynen arbeid te vergelden, de Wetgever van Israël een byzonder gebod

gebod gaf, van naamelyk *den dorschenden os*, (want tot dit werk gebruikt men ze in Palestina) *niet te muilbanden*, het geen Paulus aanleiding gaf om er eene zedeles uit te trekken, doelende op de vergelding van iemants arbeid, in die vraag: *zorgt ook God voor de osfen*? 1 Kor. XI. 9. Dit groot Dier is zagtzinniger in ons Vaderland dan elders, met minder kosten dan het Paard te onderhouden, fterker en voordeeliger om met hetzelve den Landbouw te verrigten, gelyk men het daartoe in fommige Dorpen der Meyery en elders gebruikt, waarom het zeer kwaalyk beraaden is zo veele kostbaare Paarden te houden, vooral daar Osfen aan minder gebreken dan die Dieren onderworpen zyn. Het is waar, zy zyn traag in den gang; dan men weet, dat één Os byna zo veel als twee, ten minfte twee zo veel als drie Paarden kunnen trekken. Dan, wilden onze Landlieden, zy konden deeze traagheid verwinnen, en die Dieren zo wel voor hunne wagens leeren loopen, als men op de Kaap de Goede Hoop doet.

V. En wat hebt gy my van die veelkoleurige KOEIEN te zeggen?

A. Dat ze ons zo wel als de Osfen malsch vleesch leveren, en tot andere nuttige einden, te vooren reeds gezegd, dienen. De Koe is zagtzinniger dan de loeiende Os; ze moet ook van jonge melkmeiden meer behandeld

deld worden. Het verschil van koleuren, wit, zwart, bont, grys en rood, heeft by dezelven zo wel als by de Ossen plaats, om ons eene nieuwe proef van verscheidenheid in haare soort te leveren. Zy eeten *tweehonderd en zesënzeventig* kruiden, en laaten *tweehonderd en agttien* onaangeroerd, des noods te vreden zynde met slegt voedsel en droog stroo. Zy vallen thans, in ons Vaderland en vooral in Noordholland, kleiner dan voorheen, om dat de Veepest, sedert 't jaar 1743 tot heden toe geduurd hebbende, de grooten heeft weggenomen, en men klein uitlandsch Vee heeft ingevoerd, dat eenige jaaren noodig heeft, om in onze vettere weiden, (want hier van hangt dit verschil af) tot de oude grootte te komen. ——— Den ouderdom ziet men aan de hoorns, krygende zy jaarlyks eenen nieuwen kring om dezelven, terwyl het punt voor drie jaaren wordt gerekend. Het bedrog wordt hierdoor in het koopen voorgekomen. ——— Moeten zy in leerzaamheid en schranderheid voor de Paarden zwigten, zy zyn egter niet geheel van kennis ontbloot. *Een os kent zynen bezitter.* Jes. I. 3. en geen van hun zal, los uit de weide komende, immer in eenen vreemden stal gaan. Worden zy in het veld van hunnen vyand, den Wolf, aangerand, zy schaaren zich in eenen kring, na de Kalveren in het midden gebragt te hebben, en het

het agterste dan na dezelven gekeerd hebbende, weeren zy hem met de hoorns op eene geweldige wyze af. Brengt men eene vreemde Koe by haar in de weide, zy schynen nydig op dezelve, en bulken eenigen tyd eer de kennis en de vriendschap gemaakt wordt, waarna alles in rust komt. Deeze Dieren gewennen somtyds zeer sterk aan elkanderen. Men zag er, in het voorleden najaar, een merkwaardig geval van. Twee Koeien liepen, in eene Weide der Zype, by elkanderen. Den tyd daar zynde, dat men de eene verweiden moest, bragt men ze, wel drie kwartier uurs ver, van de andere af ter plaatze, daar ze nooit geweest was. Men vondt egter dezelve, den volgenden morgen, weêr by haare makker in de oude Weide. Eene van deeze dreef men daarna naar Alkmaar; doch den volgenden dag stondt ze wederom voor de Weide, waaruit zy gehaald was, hebbende niemant dit Beest op de lange terug reize kunnen keeren —— De vruchtbaarheid is verbaazend. Een Noordhollandsche Landman, my bekend, sleepte in deeze Veepest *zes honderd* stuks dooden uit zynen stal, en bleef, in weerwil deezer geweldige verliezen, door eenige Schaapen onder het overgeblevene te houden, noch staande. De inkomsten, die deeze Dieren geeven, zyn waarlyk verbaazend. Men heeft, terwyl deeze pest duurde,

markten in Noordholland gezien, waar men op eens byna *driemaalhonderd duizend* ponden kaas te koop bragt. Welk een zegen onder dit oordeel gemengeld! Welk eene gunst, zulke Dieren te bezitten! Zouden wy, met al ons verſtand, de formering van nuttiger, kostbaarer, en gemakkelyker Vee in de behandeling hebben kunnen verzinnen?

V. Leveren dan onze Koeien zo veel KAAS, dat gy waardig oordeelt daaraan te denken?

A. Wat dunkt U? Op de oude vervallen doch in 't voorleden jaar herſtelde Kaasmarkt te Edam woog men, op *twintig* marktdagen, tusſchen de *zes en zevenmaal honderd duizend* Ponden Kaas. Voldoet U dit niet genoeg; dan zal de volgende Lyst van Kaas, op de drie voornaamſte Markten van ons Vaderland, te Alkmaar, Hoorn en Purmerend in *zeven jaaren* gewoogen, U te gemoet komen. Gy behoort er by te weeten, dat de ſterfte van het Vee toen geheerscht heeft, en dat ik niet van de kleine maar alleen van de groote Alkmaarſche Waag ſpreeke. Zie hier de aanmerkingswaardige Lyst, die ik bedoele, welke U kan doen oordeelen van onze Inkomsten; van de voortbrengſels onzes Vaderlands, die niet eens of tweemaal in het jaar, maar zo langen tyd *tweemaal* daags in zo ruimen overvloed hier vallen, dat de Noordelyke en Zuidelyke Landen (wy toch hebben alles niet noodig) hee-

heele ſcheepsladingen daarvan ontvangen.

Lyst.

Jaaren.		Alkmaar.		Hoorn.		Purmerend.
1763	—	5147400	Ponden	4318545	—	2278353.
1764	—	5854370	—	4812035	—	2617243.
1765	—	6058622	—	4695590	—	2857034.
1766	—	6818777	—	5315921	—	2933360.
1767	—	6914234	—	5314355	—	3024453.
1768	—	7270640	—	5634165	—	3167251.
1769	—	6352188	—	5106342	—	2485419.
		44416231.		35196953		19363113.

Dus zyn er in *zeven* jaaren, op *drie* Vaderlandſche Markten, byna *negenënnegentig Millioenen* Ponden Kaas gewoogen. Zoudt gy ooit zulke verbaazende inkomſten van ons Vee vermoed hebben?

V. Nooit! Dan, verdient niet hun graazen en herkaauwen eenige aandagt?

A. Beide zeer veele! Zy hebben eene lange tong, welker vlies met duizend kleine haakjes is bezet, om het gras wel te kunnen vatten en af te ſcheuren, het geen zy op eene andere wyze dan andere Dieren doen. Het Paard en het Schaap byten het gras af; maar de Koeien ſteeken de tong uit, en, die krommende, maaien zy hetzelve af, dat is, zy ſlaan met de tong van de linker naar de regter, doch meest van de regter naar de linker zyde, en dus het gras tegen den harden opperkaaks rand brengende, breeken zy het af.

V. En hoe geſchiedt dit herkaauwen?

A. Zy

A. Zy eeten meest 's morgens en 's avonds. Op den heeten middag en des nagts rusten zy liefst en herkaauwen dan, meest liggende, 't welk gefchiedt door de zamentrekking der fpieren, die de fpys weer naar boven brengen, in deezer voege. Om niet altyd te eeten, om niet zo veel voedfel als het Paard te verflinden, en om egter even veel of meer kragten daaruit te krygen, hebben Osfen en Koeien vier maagen. De Pens is de eerfte; derwaards gaat het afgeplukte gras, en wordt aldaar in het ingedronken water, of in de altoos daarin zich bevindende afgefcheiden' kwyl en vogten geweekt, en door de warmte en werking der Spieren gekookt: vervolgens komt het terug in den mond by kleine gedeelten: de kiezen vermaalen of herkaauwen het dan zeer lang, en daarop gaat het naar de tweede maag, de Hoeve geheeten, en hier nieuwe vogten uit de flymklieren ontvangen hebbende, daalt het in de derde, het Boek genoemd, en van daar met andere vogten befproeid, komt het in de vierde, den naam van Lebbe draagende, waarna, het geheel gekookt en verteerd zynde, als een pap in de darmen ontvangen wordt.

V. Welk eene konst in het graazen! Welk eene zorg des Scheppers, op dat het gras wél gekookt en verteerd zou worden, om ons goede

goede en gezonde melk te geeven! Waar vertoont zich niet al de godlyke Wysheid en Goedheid!

A. Gy kunt op eenen anderen tyd; wanneer gy in weiden wandelt, alle deeze dingen op uw gemak waarneemen, en dan uwe overdenkingen over des Scheppers zorg en wysheid den vryen teugel vieren, zo lang gy wilt; nu gaa ik voort, om met U dat veragtelyk Dier, den EZEL, die daaruit de weiden komt, te beſchouwen, draagende, gelyk hier in Gelderland veelal in gebruik is, de zwaare met Koemelk gevulde kannen, gevolgd van het vrolyk zingende Landmeisje; welk het Dier naar huis dryft.

V. Verdient dan niet de byna algemeen geſmaade Ezel ook onze veragting?

A. Heb ik U geleerd de vooroordeelen der Menſchen en hunne grillen na te volgen? Waarom zullen wy veragten een Dier, dat goedaartig, lydzaam, nederig, ſtil, matig en nuttig is? Hoe veele deugden zyn hier te gelyk! in een Beest, dat, met ſtandvastigheid en misſchien met grootmoedigheid, de kastydingen en de ſlagen verdraagt; dat zich met de ſlegſte kruiden die andere Dieren verſmaaden, vergenoegt; dat zindelyk, en, ten opzigte van water, zeer keurig is, niet willende drinken, dan het geen helder is; dat weigert door ſlykerige of natte plaatzen te gaan; dat zich getroost ver-

geeten

geeten te worden, en, niet gerost, zich zelven met rollen rost; dat scherp van gehoor en gezigt is, en in reuk veele andere Dieren overtreft; dat naauwlettend is, en zynen Meester uit honderd Menschen zal onderscheiden; dat in de Zuidelyke Landen moedig is, en zelfs Paarden voorby loopt, maar by ons veronagtzaamd wordt, terwyl men zeer veele moeite doet om de laatsten te oefenen, waardoor dit Dier moet verslimmeren in plaats van verbeteren; dat egter, terwyl men deszelfs bekwaamheden verwaarloost, een goed Lastdier van een zeer vasten tred blyft; dat gewillig veele pakken draagt, hoewel het, overlaaden, kop en ooren van ongenoegen hangen laat; dat het raazen over luiheid van groot en klein moet ondergaan, hoewel het minder dan de Paarden slaapt, zelfs daartoe niet gemakkelyk gaat liggen, of het moet zeer afgemat zyn; dat; te veel geplaagd en gesard, zyne lippen ophaalt, en den spotter met zyn gelaat op zyne beurt schynt te veragten; wiens melk, ligt te verteeren, voedzaamer dan andere, en zeer nuttig voor de kranken is; wiens kaas zeer wél smaakt; wiens vleesch gegeeten wordt; wiens huid zeeven, schoenen, pergament, sagrynleder, en trommels, wiens beenderen fluiten leveren: ik vraag nu, of zulk een Dier zynen Schepper onwaardig, en ons onnut is? Of het dankbaarheid zy hetzelve te ver-

veragten? Of zy niet die veragting verdienen, welken deszelfs opvoeding geheel verwaarloozen? Dit Dier dan is in myne oogen ſchoon, om zyne deugden achtbaar, en hierom, dunkt my, kan het ook niet anders in de uwen zyn.

V. Hoe veranderen veele zaaken van gedaante, als men ze, zonder vooroordeelen, in een ander licht beſchouwt?

A. Deeze belydenis is my genoeg! Zy verzekert my, dat gy voortaan geen Dier, 't welk de Schepper waardig keurde geformeerd te worden, om met U zyne Waereld te bewoonen, en U overal te dienen, met verſmading zult behandelen: ik zal daarom tot een ander overgaan.

V. Tot welk?

A. Tot een Dier, 't welk U de ſteeds toeneemende groote zorg des Scheppers voor 's Menſchen onderhoud zal uitroepen; tot een, dat niet vlug is, dat groote oogen, doch zonder vuur, dat een bultig hoofd, eenen dunnen langen ſnoet, en eenen dikken loggen ſtaart heeft, en voorts niets fraais uiterlyk verbeeldt, alleen een hoop van wol, rustende op vier ſtyve pootjes; een Dier dat zo onnoozel is, zo goed, zo lydzaam, dat het, geſlagen, naauwlyks geluid geeft, en eindelyk zo nuttig, dat byna geene Dichters, zelfs niet de Heilige, hebben kunnen nalaaten, zin-

zinnebeelden daarvan te ontleenen: begrypt gy niet, dat ik het SCHAAP bedoel?

V. Gaa voort met er my meer van te zeggen?

A. Misſchien, dat de oude genegenheid, die wy, Kinderen zynde, voor dat Dier gehad hebben, U begeriger maakt naar het vervolg van het geen ik er van zeggen wilde. Het is gewis opmerkelyk, dat het eenvoudig oog onzer Kinderen altoos meer behagen vindt in de onnoozele Lammeren dan in andere Dieren: ook noch zien wy ze gaarn. Dan, laat ik er U eenige andere dingen van zeggen. —— In ons Vaderland hebben wy vyf ſoorten deezer Dieren, met en zonder hoorns, met korte en lange ſtaarten, met goede fyne en met grove wol. Die van Texel, en Wieringen, welken, noch Lammeren zynde, met geheele ſcheepsladingen in Noordholland overgevoerd worden, draagen de fynſte wol, en worden het zwaarſte en vetſte: die van Drenthe en van de Veluwe hebben grover vagten, doch zyn ongelyk malſcher van vleesch, en vallen ligter. In een vet Land zyn zy ongemeen vruchtbaar. Een Landman te Edam kreeg eens van *tweeëntwintig* Schaapen *veertig* Lammeren, dus de helft meer dan er van zo veelen in andere onzer magere Landſtreeken voortkomen. Kon de Provintie van Holland beſluiten, haare Duinen

ſten tot het beweiden van Schaapen over te geeven, een *millioen* zou er den kost vinden, dat de ſchaarschheid van Rundvleesch, in de tegenwoordige Veeſterſte, uitneemend zou vergoeden by het gemeen, en heerlyke ſtoffen voor onze Wollefabrieken uitleveren.

V. Zeg my iets van den aart deezer nuttige Dieren?

A. Deeze Dieren ooyen niet, (welk een zonderling beſtier!) dan wanneer er overvloed van voedend kruid op 't aardryk is, om melk aan de Lammeren te kunnen geeven, die altyd hunne Moeders onder een groot getal van Schaapen kennen, en zo zy al eens daarin mistasten, weigert het Schaap hun te laaten zuigen. De reden hiervan is ongetwyfeld deeze: duizend voorwerpen, die ons volkomen gelyk ſchynen, verſchillen dikwerf meer dan wy denken, om dat het verſchil te klein is om door ons opgemerkt te kunnen worden, of om dat het onze aandagt niet treft, en wy dit zo naauwkeurig niet willen weeten. Maar moet niet 't Lam onder duizend Schaapen zyne Moeder, moet niet de Moeder het Lam kennen? Dit verſchil ontdekt de Moeder, dat kent ook het Lam. Onder *duizend* Lammeren doet *één* Ooi haar geluid aan haar jong hooren, aanſtonds weet het 's Moeders ſtem uit die der andere Schaapen te onderſcheiden, en het loopt ook daarop aan-

ſtonds tot de Moeder. Welk eene zorg van den Schepper tot het onderhoud deezer jonge Dieren! Heeft een Schaap twee Lammeren, en is het zelf zwak, het zal één van deezen verſtooten, liever willende één wél, dan twee gebrekkelyk opvoeden. De verſtooteling wordt dan een Huisdier, en wy voeden het op. Zyn zy oud genoeg om zelve kruiden te kunnen eeten, de liefde der Moeder houdt op, en zy verſtoot ze, om noch eenige maanden haare vette melk aan den Mensch te geeven, waarvan men op Texel de bekende groene, en in Gelderland de lekkere witte Kaasjes maakt.

V. Eet dit Dier, gelyk de Paarden en Osſen, ook eenige byzondere kruiden, en laat het anderen ſtaan?

A. Ja! Een Schaap eet *driehonderd en zevenëntagtig* kruiden, en laat *honderd en eenënveertig ſtaan.*

V. Gy hebt my dit verſchil van eenige kruiden te eeten, en anderen te laaten ſtaan ook in Paarden, Osſen, en Koeien doen opmerken; maar niet gezegd, waartoe dit dient?

A. Deeze wonderbaare eigenſchap is, opzettelyk, door den wyſen Schepper in de Dieren gelegd, op dat de weiden, eens ontgonnen, geheel kaal zouden afgegeeten worden, en 't gras daarna gelykerhand weêr aangroeien

groeien. Zie dat Land daar eens aan, waarin vier Osſen geloopen hebben, hoe veel gras en planten hebben die beesten daar in overgelaaten, welken zy niet aangeraakt hebben: zo nu de Landman zyn belang kent, kan hy er twee Paarden in jaagen, en als die het hunne daaruit hebben, zullen er nog zes Schaapen voedſel genoeg in vinden van 't geen er de Osſen en de Paarden voor dezelven in overgelaaten hebben.

V. Met alle die goede hoedanigheden blyft het Schaap een zwak Dier?

A. 't Is waar; zy zyn dom in het myden van gevaaren, en vallen daarom, graazende in gebrooken land, dikwils in het water; ze zyn vreesagtig vooral voor den Wolf, die hun vyand is; ook vlugten zy voor de Honden, 't welk den Herder een groot gemak geeft, die, uit dien hoofde, met éénen Hond eene kudde van honderden gemakkelyk kan leiden, en regeeren: zy zyn insgelyks zwak en weerloos, en hebben veel oppasſens noodig; dan, hoe rykelyk vergoeden zy dit door ons zo veele dingen tot ons onderhoud te verleenen? Zy vorderen ons niet meer af, dan zy volſtrekt noodig hebben: in den Winter eiſchen zy zelfs geen voeder op de ſtallen, dat dan voor de Koeien zo wél te pas komt: tegens de koude gedekt door de dikke warme vagt, leeven zy liever in het open veld,

en tieren er zelſs beter, laatende hunne plaats in de ſtallen voor Paarden, Osſen en Koeien gaarne over.

V. Zyn ze niet eene byzondere ziekte onderworpen?

A. Ja! zy worden dikwils onganſch, gelyk men het noemt. Een Worm komt, dus denkt men, door de maag en de ingewanden in de lever, welke belet, dat de gal behoorlyk in het gedarmte valle, waardoor het Schaap natuurlyk in eene waterzugt ſtort. In dat ingewand vindt men dan Diertjes, die men Botten noemt, om dat ze de gedaante van den Visch, zo geheten, hebben.

V. Hoe geneest men dat?

A. Wyl men de oorzaak deezer kwaale noch niet weet, dat geenzins tot onzen roem ſtrekt, nadien men geene genoegzaame waarneemingen en proeven daar omtrent gedaan heeft, is de geneezing meestal vruchteloos.

V. Wat komt naast by het Schaap?

A. BOKKEN en GEITEN, met en zonder hoorns; over het geheel niet fraai of welgemaakt van lichaam, egter geene onbevallige Dieren, vooral wanneer ze groote hoorns hebben, of wanneer zy, jong zynde, veele losſe bewegingen, of aartige vrolyke ſprongen maaken, die ons derzelver wanſtalligheden doen over het hoofd zien. Zy zyn zo ſchuw niet als het Schaap, en gaan gemeenzaamer

met

met den Mensch om, doch min zagtmoedig, daarby wispeltuurig van aart, niet te vertrouwen, gaarne ſtootende, liefhebbers van klimmen by uitneemendheid, ook van loopen, ſpringen, huppelen, naderen, en wyken; van een bot doch loos aanzien, hebbende langwerpige vierkante oogen, welker zyden met franjes en hoeken zyn gerond, en aartig geplaatst, uwe opmerking zeer waardig. Zy eeten *vierhonderd en negenënveertig* kruiden, en gaan *honderd zesëntwintig* anderen voorby. Het kortſte gras ſcheeren zy af, nuttigen veel ruigte, knabbelen gaarne de tedere ſcheuten, en den bast van het jonge hout af, waarom men ze buiten de tuinen moet houden.

V. Wat doen wy met zulke aartige doch ſchaadelyke Dieren?

A. Zy vermaaken, jong zynde, onze Kinderen: hunne melk, beter dan die van Koeien en Schaapen, voedt, op eene uitneemende wyze, de zwakke kranken, en geneest hen dikwerf: ook levert de melk goede kaas: het vleesch der jongen is zeer malsch en lekker: de vagt kan men tot pelſen laaten bereiden: in andere oorden maakt men er Kemelshair van, dat wy zeer veel gebruiken: de huid geeft leder, van 't welk men, onder anderen, de maroquinſche banden voor onze Boeken maakt: van het ongel giet men de

hardste en beste kaarssen. Is dan dit Dier niet een der nuttigsten voor ons?

V. Ik zal dit toegeeven; doch zo veel fraais kunt gy my van dat ZWYN, 't geen zich daar in het slyk ligt te wentelen, niet zeggen?

A. Hier op de Veluwe vindt men wilde Zwynen, die veel kwaads doen, waarom men derzelver getal zeer verminderd heeft, hoewel men ze voor eene uitgezogte spys houdt; van welke soort ons tam Varken denkelyk afkomstig is, nu verbasterd, zynde zwakker en minder wreed. Jong zynde is het een zeer aartig Dier, dat, groot geworden, er niets van behoudt, alle zyne bevalligheid is dan verdweenen. Zwynen eeten *tweeënzeventig* gewassen, en roeren *honderd en eenënzeventig* niet aan; dan in alle andere spyzen hebben zy zin. De Schepper gaf hun aan den snuit een rond eeltägtig kraakbeentje, dat door twee spieren wordt opgehouden, om, by gebrek van andere spyzen, wortels uit den grond te wroeten; hier door doen zy schaade aan bebouwde, doch zyn nuttig in onbebouwde landen, welken zy door dit wroeten als omploegen. Men kan het hun beletten door eenen yzerdraad er in te draaien; doch wyl dit wreed is, om dat het Dier, zynen natuurlyken trek in het omwroeten volgende, dan pyn lydt, is het beter hetzelve zagter te be-

behandelen, en liever de twee ſpieren van het kraakbeentje afteſnyden, dat denkelyk zal helpen.

V. Gy begint er *ééne* nuttigheid van te melden?

A. Ik erken, dat zy voor ons, in hun leven, niet zeer nuttig zyn, en, uitmuntende in *vyf* ſlegte hoedanigheden, te weeten, in domheid, luiheid, koppigheid, morſigheid en gulzigheid, onder de beestagtigſte der viervoetige Dieren verdienen geſteld te worden; dan, na hunnen dood, wordt alles vergoed. Hun vleesch is zeer goed, doch alleen voor gezonde lieden, en voor die veel werken: de borſtels dienen tot veele gebruiken, en de reuzels komen wel te pas in zalven.

V. Waarom ſchiep God zulk een onrein Dier, dat hy den Jooden verboodt te eeten?

A. Kon niet die ſpyze der Jooden gezondheid in het heete Oosten nadeelig, en hier in het Noorden de onze voordeelig zyn? Mogten er geen morſige zo wel als reine Dieren weezen? Stellen niet de Heilige Schryvers hetzelve ons voor, om er Zedelesſen van te ontleenen? —— Verfoei niet te ſterk de wenteling in het ſlyk: zy moeten dus hunne warme lichaamen verkoelen. Dat kan, zult ge mogelyk zeggen, het water ook doen; maar zou het water zo wel als het ſlyk de luizen en 't ongedierte, dat hen zeer kwelt, kunnen ver-

ſlikken? —— Zie daar eene kleine tekening van onze Huisdieren, die met het Zwyn kan geëindigd worden. Ik heb U dus den weg aangeweezen; in dit ſpoor kunt gy treeden, en derzelver nuttigheden met de wyſe oogmerken des Scheppers in hunne formering verder opſpooren, dat U weinig moeite zal kosten; ze zyn altyd in of by onze huizen; gy hebt uwe oogen maar te openen, en op te merken.

V. Voor dit alles zeg ik U dank! —— Wy kunnen dan, indien het U gevalt, na deeze aangenaame en leerzaame beſchouwingen, die ons zo veel van den Schepper der Waereld zeggen, overgaan tot anderen?

A. Wy behooren dit te doen, om dat wy noch niet ten einde van die handleiding zyn, welke ik U geeven wilde, om U verder uit de gewoone onoplettenheid te rukken, en tot het bezien en kennen van Gods Werken op te leiden.

V. Waar mede zullen wy dan nu beginnen?

A. Na de beſchouwing onzer TAMME HUISDIEREN is het wél geſchikt, dat wy tot de WILDEN overgaan.

V. Zo naby uw Landhuis zullen wy geene wilde Dieren aantreffen?

A. Laaten wy dan eene groote wandeling doen, waartoe wy thans tyd hebben, en links af naar de hooge Veluwe gaan, dan zullen

J. A. Kaldenbach, ad vir. del. N. v. d. Meer Jun. sculps.

O welk een gedruisch des vallenden Waters! Welk eene menigte van afgevallen' Aardbrokken! Welk eene woestheid der Natuur, die ook mynen geest, ik weet niet, in welk eene stille verbaasdheid opgetoogen houdt!

bl. 105.

len we daarna regts af ſlaan door het Dorp Appeldoorn naar het Sourenſche Woud, waar wy ongetwyfeld deezen en geenen zullen aantreffen........

V. Hoe ver valt deeze weg?

A. De wandeling is gezond, en de kleine vermoeidheid zal wel haast vergoed worden door iets, dat U niet onaangenaam zal zyn te zien.

V. Door iets, dat my niet onaangenaam zal zyn te zien?

A. Ja zeker! Wy zyn nu reeds gekomen tot op den Beerenberg; wy daalen denzelven thans af, en zie daar den Waterval, dien ik U in onze Zesde Zamenſpraak beſchreeven heb (I. Deel bladz. 405.) op wiens ſchoon Gezigt ik U wilde onthaalen, waarom ik U deezen weg heb heen geleid.

V. Dus zie ik daar de hooge Bergen voor ons, het Meertje in derzelver afhelling, de ontlasting over den ryweg, en den val in de uitgeholde laagte. (*Plaat* 2.) Klauteren wy in de diepte, en beſchouwen wy den Val van naby... O welk een gedruisch des vallenden Waters! Welk eene menigte van afgevallen' Aardbrokken! Welk een woestheid der Natuur, die ook mynen geest, ik weet niet, in welk eene ſtille verbaasdheid opgetoogen houdt!

A. Zet U hier neder op eenen der neêrgeſtorte

ſtorte Aardklompen; rusten we wat uit; de koelte, die hier heerscht door het neêrvallend Water, zal ons verfrisſchen, en wanneer wy uitgerust zullen hebben, en gy verzaadigd zult zyn van dit te zien, dan zullen wy onze wandeling voortzetten naar het Sourenſche Woud, waar wy ongetwyfeld deeze en geene wilde Dieren zullen aantreffen: ook dan zal ik gelegenheid hebben, om U aanſtonds eenige nieuwe proeven der uitneemende Godlyke Zorg en Wysheid onder het oog te brengen, op dat gy den aanbidlyken Formeerder in deezen niet verdenkt van eenige achteloosheid.

V. Wilde Dieren beſchaadigen den Mensch, en zullen wy dan zo begeerig zyn om ze te zien?

A. Weet gy niet, dat God uit dien hoofde beſtemd heeft, dat ze in Woeſtynen, in Bosſchen, in Heiden en in zodanige plaatzen, waar zelden Menſchen komen, zullen blyven? Zy zyn, in vergelyking van andere Dieren, zeer weinig in getal, wyl ze minder nuttig zyn. Zy vlugten ook meestal voor den Mensch, en, zo zy hem vervolgen, is er kans genoeg om hen te ontkoomen. Zy teelen ook niet ſterk voort, op dat ze alles niet zouden verdelgen. De Mensch kan of mag ze egter niet uitroeien, om de ſchakel der geſchaapen' dingen niet te breeken: hy is egter geſteld, om derzelver al te groot getal te be-

beletten, *op dat het wild gedierte boven u niet vermenigvuldigd worde.* Exod. XXIII. 29. —— Veelen deezer wilde Dieren zyn daarom niet begaafd met byzondere listen of konſten: ſomtyds vernielen zy zich zelven: of ſlaapen in den Winter, en leggen dus aan den toom: ook hebben ze niet allen dezelfde ſterkte en gezwindheid, door welke *agt* voorzorgen hun getal niet te groot wordt, nog de ſchaade, die zy doen, te veel.

V. Zy blyven egter Roofdieren, en waarom kan dan de Schepper beſlooten hebben hen voort te brengen?

A. Gy moet niet te zeer tegen derzelver rooven en verſlinden uitvaaren! Doen wy niet het zelfde? Plonderen wy niet de geheele Natuur? Wat blyft er van ons ontzien? Men kan den hun ingeſchaapen noodzaakelyken trek van rooven geene wreedheid noemen, daar God hun deeze vryheid vergund heeft, en dan nog veel minder derzelver Schepping wraaken.

V. En waartoe toch deeze vergunde vryheid?

A. Om de verſchrikkelyke vermenigvuldiging der andere Dieren, die zonder hen zou plaats hebben, die het ons in de Waereld bang genoeg zou maaken, en zelfs ons verdelgen, te voorkomen. Noem derhalven de Roofdieren de grenspaalen, in de

Na-

Natuur gesteld door den wysen en goeden God, om zulke geweldige overstroomingen en plonderingen te beletten. Alles blyft nu hier door in balans staan; er zyn nog te veel nog te weinig Roof- of andere Dieren.

V. Zyn zy dan tot dien noodzaakelyken roof wél uitgerust?

A. Uitneemend wél! De gezwindheid van den Wolf, de listigheid van de Vos, (om maar twee voorbeelden te noemen), zyn U daarvoor waarborgen; en zy, die op roof of des nagts uitgaan, en dus een scherp gezigt moeten hebben, zyn met eene grootere opening in den oogappel voorzien, om meer licht te vangen; ook vertoonen hunne oogen glinsterende straalen.

V. Op schoonheid kunnen zy egter niet roemen?

A. De Schepper, die nooit overtollig is in zyn doen, heeft het hair der wilde Dieren niet zo veel koleurig gemaakt als dat onzer Paarden en Koeien; ze zyn toch niet geschikt om ons oog te vermaaken, maar om afgezonderd te leeven: dus is hun Hair bestendig van dezelfde koleur; doch uw Microscoop zal U toonen, dat het zeer verschilt; eenig is golvende, nu dikker dan dunner, of platagtig; een ander bestaat uit leedjes, of is met punten op de zyden voorzien, enz. Om U met deeze konstige ver-

schei-

ſcheidenheid in een ledig uur verſtandig te vermaaken, raade ik U het Hair van alle Dieren te onderzoeken.

V. Zyn alle wilde Dieren Roofdieren?

A. Geenszins! Zie daar, in den gindſchen afloop van het Sourenſche Bosch, ſnelt eene kudde HERTEN en HINDEN voort; een wild maar geen Roofdier, ſchaadeloos, gerust, en goedaartig; alleen, zo 't ſchynt, geſchaapen om eenzaame Wouden te verſieren, en te verlevendigen; om de Helden op de jagt by eene noodige rustigheid te houden, en te oeffenen, en om ons een aangenaam wildbraad te bezorgen. Zy neemen eenen draai, en zullen, zo 't ſchynt, kort voorby ons heen loopen, wanneer gy een Dier zult zien, rosagtig bruin, van eene fraaie vlugge gedaante, edele geſtalte, grootsch en ſchrander voorkomen, met buigzaame geſpierde pooten, hoog van kop met hoorns gewapend, ſnel van gehoor, ſcherp van gezigt en reuk, listig, niemant leed doende, doch in den bronstyd kwaadaartig en gevaarlyk. De groote vlugheid en ſterkte maaken dit Beest tot het edelſte aller Dieren in de Bosſchen. Wanneer ze voorby zullen zyn zal ik U aan hunne voetſtappen den ouderdom leeren kennen.

V. Waar ſtoot ik daar met mynen voet tegen?

A. Te-

A. Tegen eenen van hunne afgevallen' Hoorns, die somtyds drie voeten lang zyn, met twintig of meer takken, die zy alle jaaren verwisselen; in 't voorjaar van zelfs afvallende, of die door 't schuuren tegen de takken der boomen afgestooten worden. Men vindt roode, zwarte en witte; de eerste, gelyk deeze, is de beste, de laatste koleur de slegtste: een verwonderlyk schoon genees-middel, om onze vervallen' geesten op te wekken, en onze hersfenen te versterken, waarom alleen dit schoone Dier, als een der grootste geschenken van den Hemel, verdient geacht te worden.

V. Hoe groeien deeze Hoorns, welken gy zo hoog verheft?

A. Zo dra zy de ouden afgestooten hebben, of die afgevallen zyn, beginnen de jongen uit te schieten. Hun kruin dan gevoelig zynde, loopen zy laag met den kop, om de uit-wassende Hoorns niet te beledigen. Die der Ossen en Koeien groeien van onder uit den kop op; maar deeze rekken zich endeling, als de takken der boomen, uit; in grootte steeds toeneemende van 't tweede tot het agtste jaar; in elk jaar eenen tak uitschie-tende, welken zy door schaaven tegen de boomen polysten.

V. Ik meen, ze zyn vreesagtig?

A. Dit is hun aart, en daarom leven zy ge-

gezellig by troepen. Zy hooren gaarne fluiten. Als ze naar een geraas luisteren, ligten ze den kop om hoog; fteeken de groote oorlappen, hun gegeeven om naauwkeurig te kunnen hooren, op; ftaan van tyd tot tyd in den loop ftil, om naar 't geblaf der honden, waarvoor zy vlugten, te verneemen. Sterk vervolgd loopen zy geweldig fnel: eene hoedanigheid zo aanmerklyk, dat de Heiligen naar zulk een vermogen ter ontkominge verlangen, en het zich belooven. *De Heere Heere is myne fterkte, en hy zal myne voeten maaken als der hinden, en hy zal my doen treeden op myne hoogten.* Habak. III. 19. En om de hoorns dan niet te befchaadigen, of onder de takken der boomen daardoor belemmerd te worden, en vast te raaken, ligten zy den fnuit hoog op, en houden de hoorns waterpas op den rug: komen zy aan eene rivier, dan zwemmen zy over dezelve, rustende den kop van het eene Hert op het lyf van het ander. Ergens tegen gehouden doen zy geweldige fprongen, zelfs over muuren en heiningen. In den zomer eeten zy allerlei groente; in den winter, als er fneeuw ligt, bast van boomen en mosch, welk in dat Bosch overvloedig is; eindelyk zy worden, in vergelyking van andere Dieren oud, leevende wel *veertig* jaaren. Eene byzonderheid wil ik hier noch opgemerkt hebben. Dit fchoon Dier,

Dier, zeide ik, is vreesagtig, geen wonder, hoe veele Vyanden heeft het? God zorgt egter tegens de gansche vernieling. Indien niet één van hun de schildwagt der anderen is, wanneer zy graazen, daar Menschen verkeeren; dan is elks post, zo dra hy onraad merkt, een sein te geeven. Een nabuurig Edelman ging onlangs in zyne warande, daar hy Herten houdt, en bekroop, ongemerkt, eenen troep al vry digt: eindelyk vernam hem een jong van deeze Dieren, en wie hadt hetzelve geleerd den voorpost voor de anderen te houden? Ylings ligt het eenen poot op, slaat tegens den grond, en op dit gegeeven teken vlugt en vliegt alles in de snelste gezwindheid, ontroerd, weg, en laat den Edelman, verbaasd over het geval, op eene eenzaame plaats, om den Schepper der Dieren in stilte te bewonderen.

V. Zyn hier nog meer zulke wilde Dieren?

A. Geene groote wilden maar wel Roofdieren! Nu en dan vindt men hier of elders op de Veluwe, doch meer in de Meyery van 's Bosch, en in de Baronnie van Breda, WOLVEN; een Dier, dat naast in grootte aan den Wagthond komt, met opstaande hairen aan den hals, een scheel gezigt, kort opstaande ooren, en glinsterende oogen in de duisternis, geelagtig grys van koleur, drie voeten lang en twee hoog, heet op

vleesch,

vleesch, ſterk, listig, vlug om zyne prooi te vangen, verwoed, ſtervende egter dikwils van honger, uit den aart dom en bloode, doch wegens zyne behoefte vernuftig: veel gejaagd blyft hy in de boſſchen, doch door nood geprangd trotſeert hy alle gevaaren; blaft niet, maar huilt geweldig van honger: ziet ſcherp, luiſtert naauw, riekt allerſterkst, een kreng wel op één uur afſtands: uit een bosch komende, neemt hy den wind waar, van alle kanten riekende: uitgehongerd is hy wanhoopig, loert by dag op het vee dat in de weiden graast, en graaft by nagt onder door de ſtallen der Landlieden, zoekende Honden, Lammeren, Veulens, Varkens en Harten ten ſpyſe: te veel hebbende, begraaft hy het, tot den tyd van gebrek, onder de aarde. Een jonge Hond vlugt voor hem, een ſterke Wagthond ziet hem aan, en zet de hairen over end: was hy niet lam van agteren, hy was niet te agterhaalen: gelyk de Voſſen kan men hem jong zynde temmen voor een tyd, doch twee jaaren oud geworden, komt zyn verſcheurende aart boven. Ten bewyze van de listigheid deezer Dieren, kan men een geval, niet ver van hier gebeurd, aanvoeren. Een jong, uit den nest genomen, werdt aan eene ketting op een Kaſteel gelegd, om daar als een Hond opgevoed te worden. In 't eerste jaar ging dit zeer

wél, de Wolf was mak; doch in 't vervolg kwam, gelyk het altyd zo gaat, de waare geaartheid voor den dag: dan, aan den band gelegen, was er weinig gelegenheid om er blyken van te geeven. Hy bediende zich egter van de voorkomende. Om Hoenderen te vangen, gebruikte hy deeze list. Een deel van zynen kost verſpreidde hy ginds en derwaards; doch zo, dat het altyd onder zyn bereik bleef. Wanneer nu de Hoenderen aankwamen om er van te pikken, veinsde hy zich te ſlaapen; en, als zy dit indedaad deeden, nam hy zynen ſlag waar, ſprong op, en greep zo wél toe, dat hy er nooit in miste.

V. Waartoe dit roofzugtig Dier?

A. Ik heb reeds gezegd, en deeze regel past op alle roofzieke Dieren, om de geweldige vermenigvuldiging der anderen te voorkomen, waarom ik dat niet meer herhaalen zal. Zyne huid levert een goed, ſterk en duurzaam bont uit; de tanden gebruikt men om iets te polysten; elders leert men ze danzen tot vermaak van 't Volk. Zyne hairen dienen tot penceelen voor de konſtſchilders.

V. Welk Dier volgt op hem?

A. Men kan op hem laaten volgen de VOSSEN, die, in grooter getal, hier en elders in onze Buiten-Provintiën gevonden worden.

De

De Schepper heeft eene zonderlinge doortraptheid aan dit Dier gegeeven. Wat een ander met geweld doet, voert hetzelve met list uit, en woont daarom aan den rand der bosschen naby de Dorpen, waar het Haanen kan hooren kraaien of andere vogelen betrappen. Dit Dier huilt, blaft, slaat geluid als een paauw, en weet verschillende toonen te maaken. Des zomers houdt het zich meest stil; doch, 's winters, als er sneeuw ligt, huilt het veel, verweert zich in een gevegt dapper, byt fel toe; en houdt zeer vast. Het nadeel, dat het doet, wordt door zyne vagt tot voering van winterrokken vergoed. Men heeft hier gezien, dat Vossen, kort van de honden ingehaald, haare staarten bewateren, en dat bytend vogt in derzelver oogen kwispelen, of regts en links van den eenen boom op den anderen springen, om die Dieren in hunnen reuk te verbysteren. Raaken zy met eenen poot in de klem, dan dryft de angst hen zo ver, dat zy dien afbyten om los te raaken.

V. Kan men de Vossen niet zo wel tam maaken, als de Honden, die, gelyk gy zeide, ook van natuur verslindende wilde Dieren zyn?

A. Ieder soort van Dieren heeft zyne eigen geaartheid, waar door zy van elkanderen onderscheiden zyn, en deeze verandert nooit.

Ik heb onlangs eenen Vos gezien, die zo tam was gemaakt, dat hy los liep, uitging, en weer thuis kwam; die, geſtreeld zynde, my vriendelykheden bewees; doch kon hy Hoenderen betrappen, hy beetze dood, en bragt er zynen Meeſter by, om hem, als 't ware, te toonen, dat hy zyne zaaken wél gedaan, en de oude geaartheid bewaard hadt. Wolven kan men zo verre niet brengen. Osſen en Koeien, in de Wouden opgevoed, zouden ook wild zyn, en wy zouden er geen genot van hebben. Dan, in deeze Dieren is eene andere geaartheid gelegd, zy laaten zich volkomen tam maaken. Een kind kan groote troepen overal heen leiden, eenen Stier zelfs doen gehoorzaamen. Hoe gelukkig zyn voor ons deeze verſchillende trappen van geaartheid, door de eeuwige Wysheid in de Dieren gelegd! Wy kunnen ze wel leiden, maar niet veranderen, om dat zulks veele nadeelen zou veroorzaaken. De bewaring van die geaartheden is waarlyk een Wonder in myn oog.

V. Welke Dieren onthouden zich meer in dit en geene Bosſchen?

A. Onder anderen de DASSEN! Een kort gedrongen rondagtig Dier, van grootte als een ſpeenvarken, vuilgeelverwig van koleur, dat de Schepper door byzondere hoedanigheden van alle andere Dieren heeft willen onderſcheiden.

V. Door

V. Door welken?

A Door de koleur; want alle andere Dieren zyn genoegzaam ligter aan het onder- dan aan het bovenlyf: dan dit is anders in de Dasſen gelegen. Zy zyn helder van bovenlyf, doch onder meest zwart. Over de oogen en ooren loopen twee zwarte ſterk afſteekende ſtreepen, die hen als gemaskerd, of met een geſchilderd gelaat vertoonen. De eenzaamheid beminnende, woonen zy in Wouden en onbewoonde plaatzen, waar zy een onderaardsch verblyf maaken, te weeten, ſlingerende holen, ſomtyds zeer diep, waarin zy zelden alleen woonen, en er weinig uitkomen dan om hun voedſel, beſtaande in konynen, rotten, inſecten en aardvruchten, te zoeken. Hiervan hebben zy niet veel noodig, om dat ze ſober zyn, den geheelen nagt, en wel drie deelen van den dag ſlaapen. Om egter niet te kort te komen in een langen harden winter, leggen zy zich in den voorwinter te ſlaapen, met den ſnuit gedraaid en geſteeken in een beursje, dat zy by hun agterſte hebben, waarin eenig ſmeer zit, waar door deeze ſlaapende Dieren by de inademing gevoed worden. Worden zy wakker, en is dit voedend ſmeer verteerd; dan gaan zy hunnen voorraad ontginnen, welken zy in 't najaar ter goeder uure verzameld hebben; anders toch moeſten zy nu

van honger sterven. Worden zy door vyanden aangetast, aanstonds werpen zy zich op den rug, en verweeren zich met hunne zwarte lang uitsteekende scherpe nagels, met welken zy dikwerf den honden zwaare wonden toebrengen. Vergenoeg U met deeze drie byzonderheden.

V. Welke Dieren zyn hier meer?

A. Hier zult gy ook BONTSEMS vinden! Een Dier, dat naar eenen Vos zweemt, met eenen breeden ingedrukten rug, korte pooten, scherpe tanden, zwartagtige hairen, breeden kop, en eenen staart van anderhalven voet lengte. Het bemint Hoenderen, Duiven en Honing. Het verdedigt zich op eene zeldzaame doch zekere wyze, naamelyk met zynen geweldigen stank, die Menschen nog Honden verdragen kunnen: dezelve komt uit twee blaasjes, by zyn agterste geplaatst, bevattende eene vetagtige stoffe. De Schepper heeft dit Dier, behalven tot meer einden, ook gegeeven, om ons van deszelfs bont, een der fraaiste inlandschen, te bedienen, en het hair tot penceelen te gebruiken. Ook zult gy. . . . .

V. Wat zal ik?

A. Ook zult gy, hier en elders, in onze heggen en wildernissen aartige WEZELS, liefhebbers van Rotten, Muizen, Hoenderen en Eieren aantreffen; zynde boven op het lichaam rosag-

rosagtig vaal, wit van buik, met donkere oogen, korte ooren, zwart aan 't einde van den ſtaart; al mede zyne vagt tot vermeerdering onzer bonten toebrengende, die men veelal in moffen voert.

V. Welk Dier telt gy onder onze fraaiſten?

A. De HERMELYN, die men hier omſtreeks ook vindt; een aartig beestje, met heldere levendige oogen, met eene kostbaare witte vagt, met een behaaglyk uitzigt, en met zo vaardige bewegingen, dat men er geen oog op kan houden, door den Schepper opgepronkt. Zy muizen als de Katten, en ſlorpen zo gaarne Eieren als de Wezels —— Laaten we voort wandelen, misſchien zal ik U noch iets meer van onze inwooners der Bosſchen kunnen zeggen.

V. Wat ſpringt daar in de takken?

A. Een ander lief Beestje, dat hier en in grooter menigte buiten Zutphen in de boomen leeft, de EEKHOORN geheten, wat grooter dan een Wezel, een regt waaghalsje, ſpringende zonder ſchroom van den eenen tak op den anderen. De Schepper, die het Diertje tot dit einde heeft geſchikt, te weeten, om op de boomen, waar het zyn voedſel vindt, en niet op den grond te leeven, heeft, om het voor alle ongelukken van vallen te behoeden, deszelfs pooten niet

 alleen

alleen zo geformeerd, dat het beter kan klauteren dan loopen; maar ook, om de moeite van voort te wandelen, te ſpaaren, en meer buiten gevaar van alle Roofvogelen en Dieren te zyn, welken het als een lekker beetje beminnen, aan hetzelve een ligt lichaam en ſterke agterpooten gegeeven, om verre ſprongen te kunnen doen, nevens eenen breeden ſtaart om den ſprong te beſtieren, en voor ſchielyk neêrvallen bewaard te worden. De Eekhoorn behoort tot die Dieren, die voorzigtigheid genoeg hebben, om voorraad op te leggen tegen den winter, brengende tot dat einde in eenen ledigen nest, of in eenen hollen boom, ekels, nooten en andere vruchten. Den nest, waarin het woont en ſlaapt, overdekt het met eene luiffel, om tegens den regen beſchut te zyn. Dit Dier begeeft zich ſomtyds te water, en zoekt, wanneer het over eene rivier wil komen, een ſtuk houts tot een Schip, dat beſtierende door het draaien van zynen ſtaart, waar het wil zyn. Zy gebruiken egter niet altyd dit middel, om over een water te komen. Op het ſchoone Landgoed, de Poll geheten, buiten deeze Stad aan den Veluwe-Zoom gelegen, is een Eilandje, van waar men, in den laatſten Zomer, de overzwemmende Eekhoorns rykelyke tienden der vruchten heeft zien haalen.

V. De

V. De Wysheid des Scheppers in dit lieve Beestje bekoort my meer, dan het gehuil van Wolven en Vosſen, meer dan de dieveryen van Bontſems en Wezels, meer dan het fraaie kostbaare bont der Hermelynen?

A. Elk Dier heeft zyne noodige hoedanigheden tot den ſtaat, waartoe het beſtemd is. De Allerhoogſte is overal dezelfde; hoewel hy zyne gaaven, zelfs in de Dieren, verſcheidenlyk uitdeelt: dan, indien gy gezet zyt, om U met fraaie en zonderlinge eigenſchappen in Dieren te verlustigen, wil ik noch eenige anderen van zulke ſoort onder uw oog brengen.

V. Zyn er dan zodanigen noch meer?

A. Zy zyn er! Het kon gebeuren, dat wy in onze wandeling eenen Egel ontmoetten, die indedaad de zigtbaarſte merktekenen van de wysheid en zorg des Almagtigen vertoont. Naardien er mogelyk geen Dier is, dat minder leet kan doen, dan de Egel, heeft het den Schepper behaagd zorg te draagen, dat een zo onnoozel en onbeſchadigend Schepſel ook vry zou zyn voor de ruwe aanvallen van andere Dieren. Vreesagtig en ſlim, doch log zynde, en geen' Vyand kunnende ontloopen, is het met ſcherpe witte pinnen, met bruin gemengeld, gewapend. Vervolgd zynde en niet kunnende ontvlug-

 ten,

ten, haalt het den kop en de pooten in, die nevens den buik en den ſtaart alleen met een withairig bekleedſel zyn bedekt: het maakt zich door het inhaalen dier deelen bolrond, en zet zyne ſtekels, waarmede de rug alleen bezet is, zodanig op, dat men het niet kan aanraaken zonder zich te bezeeren, blyvende in die gedaante ſtil liggen, zo dat men het voor dood zou houden. Het gevaar over zynde, rekt het zich lang uit, en dan ziet men weer den kop, lyf en pooten. Een ander nuttig gebruik maakt het van zyne pinnen. Vruchten onder de boomen vindende, rolt het zich op den grond, zo dat er dezelven aan blyven ſteeken, die het dan naar zyn hol brengt: anders klautert het 's nagts op de boomen, om de vruchten af te plukken, doch, die niet vindende, leeft het van Wortels, Kruiden en Torren. Het woont in de kreupelbosſchen, en in de ruigte onder de haagen; verbergt zich 's winters onder de boombladeren en mosch, of ſchuilt in holle boomen, lang ſlaapende zonder eeten. Deszelfs pinnen dienen ons tot verſcheiden' gebruiken.

V. Welk een geblaf van Honden hooren wy aan die zyde van 't Bosch, laaten we eenige haastige ſtappen doen, mogelyk zien wy daar eene jagt?

A. Gaarne geef ik U dat vermaak! Gy ziet

ziet daar indedaad, beneden in de vlakke Hei, eenen HAAS, vervolgd door Windhonden. Let op het hittig jagen der laatsten, en op den yver van het angstig Dier, om het gevaar te ontkomen.

V. Zeg my eenige hoedanigheden of nuttigheden van dit Dier, gelyk gy van de anderen gedaan hebt, om ook daarin denzelfden wysen Schepper te kunnen vinden?

A. Hoe gaarne voldoe ik uwe toeneemende leergierigheid! De Haas heeft groote uitpuilende oogen ontvangen, om den minsten onraad van agteren zo wel als van vooren te kunnen merken; want, weerloos en ongewapend zynde, bestaat deszelfs behoudenis in de vlugt. Een klein hoofd, 't geen dit onbelemmerd uitzigt begunstigt; een vermogen om met geheel of half gelooken oogen te kunnen slaapen; en daar door mogelyk eer wakker te worden; vreesagtig en zwak van gezigt zynde, doch, zo het schynt, uit dien hoofde met zeer groote ooren voorzien tot vergoedinge, om veel geluids te kunnen vangen; ooren, die zeer beweegbaar en scherp van gehoor zyn, welke opgesteeken worden, als het Dier wél moet luisteren, doch plat neêrvallen, als het snel moet loopen, om niet den minsten weerstand aan de lucht te bieden, of door heggen en struiken gekwetst te worden, en er zelfs in den ren zich door te kun-

kunnen bestieren; breede lendespieren met korte voor- en lange agterpooten, om geweldiger te zyn in het loopen, en hoogten schielyker op, en radder af te kunnen komen; waarom zy, afgemat, de heuvels opzoeken, als een middel tot uitkomst, weetende, dat de Honden, die de pooten even lang hebben, dezelven daarom niet zo ras kunnen beklimmen of afdaalen, en dus veld moeten verliezen; den loop van eenen gallop te hebben, verzeld van schielyke sprongen; en met pooten te zyn voorzien, van onderen met hair begroeid, die deswege geen geraas maaken: alle deeze hoedanigheden bevorderen, by uitneemendheid, de vlugt van dit weerloos Dier. By deeze snelheid komt een groot vernuft en listigheid; want, ofschoon ze nooit ver van hun leger af loopen, het geen deeze schrandere Dieren des zomers tegen het koele Noorden, en 's winters tegen het warme Zuiden maaken, zy doen egter altyd veele wendingen, om er de Honden van af te leiden: ook loopen zy, op dat die den reuk en dus 't spoor verliezen zouden, niet tegen den wind op, maar voor den wind af, en, dien verlooren hebbende, zoeken zy denzelven weêr te winnen. Hooren zy de Jagthoorns blaazen, zy verbergen zich in de biezen; ook heeft men eenen Haas, een paar uuren, voor de

Hon-

Honden geloopen hebbende, eenen anderen uit zyn leger zien opjaagen, en zich in deszelfs plaats neêr leggen, om te rusten: of loopen de Honden aan de eene zyde eener hegge voort, zy loopen langs den anderen kant terug. Geheel afgemat springen zy soms tegen eenen muur op, en leggen zich daarop plat ter neder, laatende de Honden voorby snellen. Anders zwemmen zy, om zich te redden, over rivieren, verbergen zich in het gras, of verschuilen zich onder eene kudde Schaapen, of in eenen stal. Eenen myner Vrienden eens ter jagt zynde, en, op eenen akker eenen vervolgden Haas uit 't oog verliezende, vraagde aan eene Boerin, op haare kniën daar liggende om knollen te plukken, of zy eenen Haas gezien hadt? Hy kreeg neen ten antwoord. Kort daarna merkte zy, dat het zo angstig als listig Dier, in den hoogen nood geene uitkomst weetende, onder haare rokken gekroopen was: zy ving den Haas levendig, en bragt hem aan den aanzienlyken Man. Een ooggetuige hier in de nabuurschap verzekert my, dat een Haas, een nieuw leger gemaakt hebbende, eerst daarin stil gaat zitten, en eene poos tyds daarna met eenen grooten sprong daaruit springt, om te leeren, hoe hy zich in nood best zal redden, en tevens om van buiten te zien, of zyn leger ook te veel in het oog valt.

V. En

V. En waarom roeit men dit schaadelyk Dier niet uit?

A. Geef het niet dien naam! want, Gras en Kruiden eetende, doet het geene andere schaade, dan dat het somtyds de Kool in de hoven der Boeren eens proeft. De Schepper, die de keten zyner Dieren wilde volmaaken, schiep den Haas; en gaf denzelven snelheid en list, om zyne menigvuldige vyanden, als Menschen, Honden, Wolven, Vossen, Arenden en Uilen, te kunnen ontkomen. Sterk voortteelende, zonder uitgeroeid te kunnen worden, zyn deeze Dieren zeer geschikt tot jagtvermaaken voor de Edelen onzes Volks, en leveren ons eene gezonde aangenaame spyze. Hun hair dient tot hoeden en andere gebruiken. Zy slaan, gejaagd zynde, geen geluid; maar, gewond of gevangen wordende, kermen zy als een Mensch, en wekken dus ons medelyden en afzien van eene te sterke vernieling, of van het al te hittig jagen, waarom ook geen edelmoedig jager het Dier, in deszelfs leger immer zal schieten. Voorts zyn ze zo wild niet als men denkt: men kan het vermaak hebben van ze te temmen, en konsten te leeren.

V. Welk Dier komt het naast by de Haazen?

A. De KONYNEN, die by duizenden in de Duinen aan de Noordzee, en, hier op de Ve-

Veluwe, in deeze Bergen en Heuvelen haare slingerende onderaardsche wooningen toestellen, daar buiten veelal omloopen, doch, betrapt, ylings in dezelven vlugten. Dus laat de Schepper, het geen indedaad uwe opmerking verdient, zyne Waereld ook onder den grond bewoonen. Deeze hoolen zyn niet in de Zaailanden, maar in hooge Duinen, Heuvelen en Bergen van hun gegraaven, op dat ze de eersten niet zouden omwroeten, en daardoor de graanen bederven, maar om in de laatsten, hoog en droog gelegen, tegen het water beveiligd te zyn, welke holen aanmerkelyk zyn wegens hunne aartige bogten. De Tammen zyn van verschillende koleuren, wit, zwart, graauw en bont, maaken ten eersten geene holen, als men ze ergens plant; doch zo dra zy merken, aan hoe veele gevaaren zy als dan zyn bloot gesteld, beginnen zy dezelven tot meerder veiligheid te delven, en worden dus Duin- Berg- of wilde Konynen, meestal grys van koleur, komende, 's morgens en 's avonds, als er 't minste gevaar op handen is, uit hunne holen, om voedsel te zoeken. De teêr bezorgde moeders plukken haar lyf van onderen kaal, en maaken van dit hair den nest, op dat er de jongen zagt in zouden liggen. Wanneer deezen groot geworden zyn, en aan den ingang der holen komen, biedt

zy

zy dezelven Gras en Kruiden aan, terwyl de vader, over deeze zorg en den aanwas der jongen voldaan, dit zyn kroost liefkoost, de oogen likt, en het hair glad ſtrykt. —— Hoe veele bekoorlyke hoedanigheden in Haazen en Konynen! Hoe groot een verſchil tusſchen hen en tusſchen Wolven en Vosſen! Zigtbaare proeven eener eindelooze kragt en Godlykheid.

V. Gy ſtelt dan Haazen en Konynen in eenen rang?

A. Dit volgt niet uit myn zeggen! Konynen, wel kloekzinniger en ſterker dan Haazen, ook meer voortteelende, leveren veel bont, en zyn gewis eene aangenaame ſpyze, vooral als ze jong zyn; doch zy doen meer ſchaade dan de Haazen, vernielende het gras met wortel en al, ook het jonge graan, en de moeskruiden, des wy gedwongen zyn, derzelver al te groote vermenigvuldiging en geweldige ſtrooperyen met geweld te keer te gaan.

V. Waar? In hunne holen, daar ons de toegang wordt geweigerd?

A. In en buiten derzelver holen! Op 't Eiland Ameland, waar ze zeer vermenigvuldigd zyn, kan men ze, des avonds, in den maaneſchyn op de loer gaande zitten, met knuppels op hen te ſmyten, dooden; of daar, in de duinen, en op de heuvels met ſchiet-

ſchietgeweer treffen; of dezelven anders, dat gemakkelyker en aangenaamer is, met haaren vyand beoorloogen.

V. Met haaren vyand?

A. Ja! Ik weet niet, of gy ooit eene FRET, een fraai Diertje, een weinig grooter dan een Wezel, geel van koleur, met roode oogen, gezien hebt. Het is geen inboorling van ons Vaderland, maar uit Africa, van de Guineſche Kust gebragt, en, hier voortteelende, nu zeer gemeen geworden. De Voorzienigheid, die geene geheele uitroeijing der Konynen, en even weinig derzelver al te groote vermenigvuldiging wilde dulden, alzo dan onze akkers en hoven eene algemeene verwoesting te wagten hadden, ſchonk ons dit Diertje, om de Konynen daar mede te bevegten, te verminderen, en ten ſpyze te vangen.

V. Hoe geſchiedt dit?

A. Op eene aangenaame manier! Een Gezelſchap gaat op de Konynenvangst. Aan de holen gekomen zynde, neemt een van hetzelve eene Fret, en ſluit derzelver bek met een kettingje; want, gulzig van aart zynde, zou ze, een Konyn, in het hol aantreffende, aanvallen, en er niet van terug keeren, voor dat ze hetzelve verſlonden hadt; dit wordt nu door den geſlooten muil belet. Zo dra dit geſchied is, laat men de Fret in eene der holen des heuvels loopen,

en, wyl deeze ingang verſcheiden' uitgangen heeft, verdeelt zich 't Gezelſchap: elk plaatst zich aan eenen der laatſten, en ſpant een netje daar voor, dat hier en daar met een hand vol zands vast zettende, wagtende wat er gebeuren zal. De Fret loopt door de onderaardſche gewelven, en zoekt zynen vyand op: is er geen in, ze komt hier of daar aan het einde deezer loopgraven uit; men vangt ze dan op, en gaat zyn geluk elders beproeven. Is er één Konyn in; dit, zynen vyand op den reuk kennende, zoekt heil in de vlugt, met zulken haast, dat hetzelve, of het netje niet ziende, of er willende doorbreeken, dat wargaren, het welk een daardoor getrokken draad by 't uitſpringen toehaalt, om zynen kop en lyf krygt, en dus daarin gevangen, buiten het hol tuimelt, daar men het laat rollen, om de Fret, die hetzelve vervolgt, te vangen, waarna de prooi door eenen ſlag in den hals gedood wordt. Zyn er meer Konynen in de keelen van het hol, die met elkanderen gemeenſchap hebben, ze vlugten te gelyk, en men vangt er dus verſcheiden ten zelfden tyde: doch weigert de Fret, die ſoms een Konyn in haare klaauwtjes vangt, en dat poogt te vernielen, ſpoedig uit het hol te komen; men ſchiet er los kruid in, en de damp, door de weitas tegen het hol gehouden,

den, en dus naar binnen gedrongen zynde, doet het dus benaauwde Diertje naar buiten uit komen.

V. Welk eene gunstige bezorging der Voorzienigheid, om zich, eer men schietgeweer hadt, of daar men het mist, of niet gebruikt, tegens de overheering der Konynen te weer te stellen, en de Fret daar toe met zo veel overlegs te gebruiken! Dan, welk Dier woont er in dat kleine open hol, het geen ik daar zie?

A. Gy kent het zeer wél van naam en aanzien; doch ik twyfel, of gy iets van deszelfs verwonderlyk maaksel weet, ik doel op den MOL.

V. Op den Mol! Is die dan van een verwonderlyk maaksel? Een zo veragt, onnut en schaadelyk Dier?

A. Niet zo haastig! Leg ook hier uwe vooroordeelen af. De Schepper heeft dit Dier met 't grootste overleg gemaakt, dus zou ik my uitdrukken, indien er één zyner Werken ooit met eenig overleg toegesteld was geworden; dan, dit niet zo zynde (want zyn wys Verstand kent geen overleg) moet ik liever zeggen, dat dit Dier de uiterste blyken van Wysheid vertoont.

V. Wys my dit toch aan?

A. Hoewel men nu en dan in ons Vaderland witte Mollen vindt, behooren ze egter

eene zwarte koleur te hebben, gelyk zy die bezitten, om niet telkens in eene zwarte aarde bemorst te worden. Zy moesten niet te groot zyn, om dat anders derzelver loopgraven tuinen en velden door de wydte te veel zouden beſchaadigen. Des zyn zy voorzien met korte, breede, ſcherp genagelde Pootjes, wyl de loopgangen geene hooge gewelven hebben. Deeze pootjes zyn gevormd gelyk ſpaaden en houwelen, om den grond los te hakken, en gemakkelyker de holen en gangen, die als zo veele veilige loopgraven zyn, te kunnen maaken, en de ingetrapte aarde weg te ſchoppen. Zy hebben een aartig Snuitje, om den nu losgemaakten grond te kunnen opvroeten, en zien met Oogjes, niet veel grooter dan een groote ſpeldeknop; dus zeer klein, om dat ze niet veel lichts in het duistere noodig hebben. Diep zyn deeze Oogen in een holletje gezonken, om geen nadeel te lyden in de ondergravingen; met hairtjes omringd, welken zy kunnen uitſpreiden, om, des noods, wél te kunnen zien. Ze hebben Ooren, niet die buiten 't lichaam ſtaan, gelyk die der andere Dieren, want zodanigen zouden hen hinderen; maar die de gedaante van een gaatje vertoonen, geplaatst tusſchen den hals en de ſchouders, met digt ſterk hair bedekt, om ze tegens de ongemakken der invallende aarde te beſchermen, welke ver-

won-

wonderlyk aartige gevormde Oortjes ſcherp van gehoor zyn, en de minſte klanken in deeze onderaardſche gewelven ligtelyk vangen. Denk nu aan 't geen ik U gezegd heb van de konstige Ooren der Menſchen (I. Deel bl. 251, 252) denk aan deeze kleine Oortjes, aan 't fyne gehoor deezer Dieren, en herinner U, dat een Almagtige dezelven vormde, die, wat taal ook het Ongeloof verwaandelyk moge uitſlaan, noch oneindig fyner hoort. *Aanmerkt gy onvernuftige onder den volke, en gy dwaaze, wanneer zult gy verſtandig worden? zoude die de ooren plant*, en het gehoor aan Menſchen en Dieren zo verwonderlyk gaf, *niet hooren?* Pſ. XCIV. 8, 9.

V. Zo ſchoone beſchryving van dit Dier hadt ik, zelfs niet op uwe gunstige voorreden, verwagt! Alleen zou ik noch daarby verlangen iets van derzelver levenswyze te weeten?

A. Gy begrypt, dat men niet veel van een Dier, woonende in onderaardſche holen, die onze navorſchingen buiten ſluiten, zeggen kan. Vergenoeg U dan met deeze Waarneemingen. De Aardhoopen, waaronder zy huisvesten, en hunne jongen voortbrengen, zyn grooter dan de anderen, beſtaande uit een fraai gemaakt verwulfſel, onderſteund tegens inſtortingen met pilaars, die van aarde zyn toegeſteld, met kruiden en wortels gemengd,

en zo vast zamen geklopt, dat het water deeze wooning niet kan doordringen. Zy graven, wanneer het heeft geregend, waarſchynlyk, om dat de Wormen dan in beweeging zyn, waarop zy jagt maaken. Loopt de Ysſel alhier buiten zyne oevers over de weiden, waar onder zy in menigte woonen, zy zyn listig genoeg om hun leven op de Waterwilligen te redden. Op éénen boom heeft men er ſomtyds meer dan twintig zien zitten; doch ſtaat het water te lang, en dringt hen de honger, zy verlaaten dan de boomen, en begeeven zich naar de hooge landen.

V. Het eerſte vindt ik eene zo fraaie proef van hunne konst, en het ander een zo duidelyk bewys van hun beleid te zyn, dat ik nu bykans weerhouden worde van te zeggen: wat doen wy met zulk een ſchaadelyk Dier in onze hoven en velden?

A. Wy moeten veeltyds met een klein kwaad te vreden zyn, om daar door van een grooter bevryd te worden! Zy doen in de daad eenig nadeel aan de Landen, en derzelver Planten. De eerſten vroeten zy ſoms te veel om, en maaken eene menigte hoopen, welken de Landlieden gewoon zyn in het voorjaar te ſlegten.

V. Zy maaken egter daarna weer anderen?

A. Dit

A. Dit is zo ; doch hier is de vraag, wat men doen moet om dit kwaad voor te komen? Een Geldersch Edelman, hier in de nabuurſchap woonende, geleezen hebbende in een oud Boek, dat men, op den *negenden* van Maart de Molshoopen ſlegtende, dezelven niet weer te voorſchyn ziet komen, heeft dit ſints zeer naauwkeurig op dien dag laaten doen, en hy geniet thans het vermaak, van ze niet weer te zien verſchynen. Deeze Waarneeming is in myn oog zo fraai en zo gewigtig, dat ik ze U mededeele, om ze ook te beproeven, zo U immer een Landgoed te beurt valt, ten minſten dat gy de Landlieden intusſchen aanſpoort, om te ontdekken, of dit beſtendig doorgaat —— Vermids de *negende* van Maart in het voorig jaar op den Zondag viel, en men dus de Arbeiders tot het ſlegten der Molshoopen niet wilde dwingen, heeft men egter, na de namiddag-predikaatſie, in ééne weide dat laaten doen, met dien uitſlag, dat men daar in, geduurende den geheelen Zomer, geene nieuwe opgevroete aardhoopen gezien heeft.

V. En welke is hiervan de reden?

A. Tot noch toe weet ik ze niet! Zouden niet daardoor hunne jongen om hals raaken? Wy behooren altyd eerst maar te zien, en daarna wordt het tyd, om de oorzaak na te ſpooren. In dit geval moet ook deeze regel

gevolgd worden. Geef acht, of, na het slegten der Molshoopen, voor, op, of na den gezegden dag, die Dieren in het vervolg geene nieuwen maaken; en vindt gy dit, gaa dan U zetten, om de reden daarvan uit te vorschen; anderszins doedt men verloren moeite, en men maakt zich bespottelyk.

V. Wat verder?

A. Voorts, doen zy eenig nadeel aan kleine Plantjes, met korte wortels, die, los gemaakt door derzelver vroeten, sterven; zy brengen ons egter grootere voordeelen aan door onze hoven en beemden te zuiveren van schaadelyke torren, en wormen. Op dat zy egter niet te sterk zouden vermenigvuldigen, heeft de wyze Heer der Natuur, Vossen, Wezels, Egels, Katten, Honden en Roofvogelen tot derzelver vyanden gemaakt, en, zo deezen ons daarin niet genoeg helpen, hebben wy verscheiden' goede vallen bedagt, om ze daarin te vangen. Van éëne onvoorzigtigheid moet ik U hier waarschouwen. . . . .

V. Van welke?

A. Dat gy, een Landgoed bezittende, nimmer in den zin krygt, de Mollen te sterk te vangen, veel min dezelven geheel uit te roeien. Men ondernam dit, vóór eenigen tyd, op het heerlyk Lusthuis Hulkestein, buiten Arnhem gelegen, om dat zy

door

door hun wroeten de fraaie laanen en hangende Tuinen zeer ontſierden. Men kreeg er egter welhaast berouw van. Eene zekere ſoort van Wormen, de Mollen, hunne vyanden, daar niet meer vindende, vermenigvuldigde binnen korten dermaate, dat ze daar planten en bloemen verwoestten, en zelfs de wortels van het jonge plantſoen beſchadigden, en deeden ſterven; weshalven men genoodzaakt was, dit uitroeien der Mollen niet alleen te ſtaaken, maar ook elders levendige te laaten vangen, en daar weer te pooten. Leert U niet deeze Ondervinding ten duidelykſten, dat er niets vruchteloos geſchaapen is; dat een zeer veragt Dier dikwerf meer dienſten doet, dan wy denken? En hoe heldert niet deeze eene proef de Wysheid en Goedheid van God in de Scheppinge op? Beteugel dan uwe klagten over de formering van Dieren, die eenig klein nadeel doen, en erken nu, dat wy dit Dier, tegen welk gy eerst begonde uit te vaaren, niet miſſen kunnen.

V. Gewis, dit leer ik er op nieuw uit, ik ſtaa beſchaamd, en wil voortaan wyſer zyn! dan, zeg my, woonen er geen meer Dieren onder den grond?

A. Ja wel! Er zyn VELDMUIZEN, RELMUIZEN en AARDMUISJES, die allen in holen onder den grond woonen.

V. Ik herinnere my veel van Veldmuizen

gehoord te hebben, die ſoms geweldige verwoestingen in de koornakkers, weilanden, en hooiklampen maaken.

A. Gy hebt hieruit kunnen leeren, dat de geringſte Dieren, door de hand der vertoornde Godheid, wegens onze misdaaden, tot ſtrenge geesſels dikwerf gebruikt worden. Ik heb meer dan eens de grootſte verwoestingen, door dit ongedierte aangeregt, met ontzetting in Noordholland beſchouwd —— De Veldmuizen zyn grooter dan de Huismuizen, dikker van kop, korter van ſtaart, met hair bezet, zwart van rug, met vuil geel gemengd, donker grys van buik, leevende op het land; doch haare nesten zyn onder den grond, daar zy de wortels van de graanen en 't gras afknabbelen. Men vindt er van allerleie koleuren, zelfs bonten, doch meest gryzen. In groote menigte zynde, zwemmen zy dikwerf in ſtil weder, zeer geregeld, (want golven doen hen omkomen) by geheele troepen over een klein gedeelte der Zuiderzee, of uit Noordholland over 't Y naar Amſterdam, om elders voedſel te zoeken.

V. Hoe is 't mogelyk, dat zy zich zo onverwagt in zulk een groot aantal vertoonen, en dikwerf even ſchielyk verdwynen?

A. Zy teelen ongelooflyk ſterk voort, en, elkanderen verſlindende, verdwynen ze even ras. Ware dit zo niet van den goeden

Schep-

Schepper bestemd, er zou geen kans zyn om ze uit te roeien: nu bestaan zy in dezelfde menigte. Zagte winters geeven dikmaals aanleiding tot derzelver vermenigvuldiging: des de koude voordeelig is, om er ons van te bevryden, of om ze te voorkomen. Wezels, Rotten, Uilen, en Roofvogelen gaan er gaarne op te gast, en helpen veel tot derzelver vermindering.

V. Dan, waartoe dient die ongemeene vruchtbaarheid deezer Dieren; wy lyden er altyd schaade by?

A. Onthoudt deezen algemeenen wysen regel, welken de Voorzienigheid bestendig volgt. Zy moeten, eenigermaate, schaade aan den oogst, en aan andere veldgewassen doen, om zelve te kunnen leeven, en daarna, op haare beurt, eene spyze voor andere Dieren, welken ons ten nutte strekken, te worden. Hiervan is er tusschen alle de Dieren een geduurige Oorlog, en alles is dus zo wysselyk aan elkanderen verbonden, dat de ondergang van het eene het behoud van het andere is. De vruchtbaarheid in allen staat ook altoos evenredig met de gevaaren, die zy loopen, dat is, hoe meer gevaaren een Dier, of wat het ook moge zyn, onderhavig is, hoe vruchtbaarer het wordt bevonden. En daar de Muizen bloot staan voor eenen onderling verwoestenden Oorlog, voor Kou-

de,

de, en voor Roofdieren, drie voor haar zeer geweldige plaagen, laat de Schepper, die aan den anderen kant derzelver uitroeing ook niet dulden wil, zulk eene ſterke voortteeling onder dezelven plaats hebben.

V. Hoe veele Roofdieren op het Land hebt gy nu reeds opgeteld?

A. Er zyn er niet alleen op het Land, maar ook in het Water, die daar dezelfde nadeelen doen, en ook, op hunne beurt, wederom eenige diensten aan ons bewyzen.

V. Staak uw onderwys niet, eer dat gy er my eenigen hebt leeren kennen?

A. Er zyn voornaamlyk drie Dieren, die by ons in het Water en op het Land leeven, en dus de Land- en Water-Dieren aan elkanderen verbinden, dat is, zy hegten de keten der Dieren, die hier anders tusſchenbeiden ſtondt afgebroken te worden, aaneen. Herinner U hier, wat ik van de Overgangen in de Natuur (bladz. 8 enz.) gezegd heb, en dan weet gy de reden, waarom dit plaats moet hebben.

V. Noem my het eerſte Land- en Water-Dier.

A. Het is de bekende WATERROT, korter van ſtaart en ooren dan de Huisrot, met borsteliger hair, geelagtig, met zwart op den rug doormengd, dat bleeker wordt naar het onderlyf. Dit Dier blyft aan de kanten van gragten, ſlooten en ſtaande wateren, nestelt

in riolen agter ſchoeyingen, is vlug in 't zwemmen, duikelt wél, vangt visch, doch eet ook wortelen en kruiden, zynde vooral een liefhebber van druiven.

V. Welk is het tweede Land- en Water-Dier?

A. Mogelyk onthoudt het zich in de gindſche poelen, of wel in den Yſſel, waar wy op onzen hertogt zullen aankomen. Men noemt het den OTTER, zo groot zynde als een middelbaare Hond, byna drie voeten lang, leevende meest in het water. Tot dat einde heeft de Schepper hem korte pooten gegeeven met breede voeten, en de teenen door een ſterk vlies, op de wyze der Watervogelen, aan een verbonden, waardoor hy ongemeen ſnel kan zwemmen; en, wyl hy dikwerf lang onder water moet blyven om zyn voedſel te bejagen, heeft zyn Maaker hem ook in ſtaat geſteld, om dit, eenen aanmerkelyken tyd lang, zonder ademhaling, te kunnen doen: ten einde adem zynde, komt hy, alleen één oogenblik, boven, om nieuwe lucht te ſcheppen, en duikt dan weêr naar beneden.

V. Vergeet gy niet my te zeggen, welk voedſel hy daar zoekt, en hoe?

A. Tusſchen het riet en de biezen op de loer liggende, ſchiet hy toe, om Visſchen en Watervogelen te vangen —— Dan,

wyl

wyl hy, hoe ſnel zyn zwemmen is, alle Viſchen onmooglyk kan agterhaalen, en Watervogelen ook oogen hebben, en hem kunnen zien, ſchonk de Schepper aan het Dier, ter zyner onderhoudinge, verſcheiden' listen; by voorbeeld, daar veel Visch is, zwemt hy tegens den ſtroom op, waar door de Viſchen, die veelal met den ſtroom afgaan, hem van zelfs in den mond vallen. Zo leeft hy in den Yſſel, en in andere ſtroomende Rivieren onzes Lands, waar men hem kan vinden ——— Dan, deeze list in Vyvers en in ſtilſtaande wateren hem niet te pas komende, verandert hy daar van maatregelen, en bedient zich van andere nieuwe ſtreeken. Hy maakt in ſtille ſtroomen het water onklaar, om de Viſchen te misleiden; of hy houdt zich, eene poos tyds, in eenen hoek of ſchuilplaats verborgen, en verſchrikt daarop de zorgelooze Viſchen door eenen geweldigen ſlag met zynen ſtaart; die, ontſtelt, en zich naar de wal begeevende, zonder veele moeite van hem gevangen worden ——— Nog zonderlinger is zyne konst, om de gevangen tegenſpartelende Viſchen in zyn geweld te houden, de beste waarlyk, die men zou kunnen uitdenken. Op het oogenblik, in welk hy den Visch aangrypt, trekt hy zynen buik in, om den gevangen in die holte te brengen, en hem

daar-

daarin op den rug te wentelen. Als dit geſchied is, en deeze aldaar geenen tegenſtand meer bieden kan, byt hy een gat in deszelfs borst of keel, en laat hem daarop los. De gedoode Visch dryft dan naar boven, de Otter volgt, en brengt de vangst aan den oever, waarop hy dan te gast gaat.

V. Met alle die fraaie konsten en ſtreeken doet hy kwaad, en berooft onze Wateren van ſchoone en lekkere Visſchen?

A. Dat nadeel kunt gy hem dubbeld doen vergoeden! Gy kunt hem tam maaken, en leeren Visſchen vangen en aanbrengen, gelyk de Jagthonden het wild. En zo dit U niet gevalt, doodt hem, en gebruik de nuttige huid tot voeder in winterkledéren, tot moffen en mutſen.

V. Ik verlang ook het derde Land- en Water-Dier te kennen?

A. Schoon het geen inboorling van ons Vaderland is, mag ik het egter niet vergeeten, om dat men er, nu en dan, een gevonden heeft in onze ſtroomen. Ik heb den BEVER in het oog. In den jaare 1742 ving men te Gornichem twee Ouden met zes jongen: in den jaare 1757 ſchoot men eenen anderen in den Ysſel by het bekende Lusthuis Middagten, dat ginds op den lustigen weg van Zutphen naar Arnhem ligt: en de laatſte,

waar-

waarvan ik weet, is, in den jaare 1774, by het Dorp Hedel; daar dezelve zich in eenen ryswaard aan de Maas, zes of zeven jaaren lang, hadt opgehouden, van eenen knotwilg, waarop hy lag te ſlaapen, afgeſchooten.

V. En waarom moogt gy dit Dier niet vergeeten?

A. Om dat onder alle Dieren, die met elkanderen in eene Maatſchappy leeven, geen is, dat in zynen handel nader komt by het Menſchelyk verſtand, dan dit Dier. Het houdt zich op in Duitschland, en wordt veel in het Noorden van America, vooral in Kanada, gevonden, hebbende vier ſcherpe ſnytanden, zo veele pooten en een ovaalen ſtaart. De Bevers leeven daar tusſchen de twee of driehonderd ſterk; bouwen hunne winterwooning midden in het water; voorzien ze met dyken en ſchutſluizen tegen het wasſen en daalen. Zy bedienen zich tot dat einde van eenen boom, die in het water dryft, of vellen er eenen, die op den oever ſtaat, neêr, en maaken daarvan eenen dyk. Terwyl eenigen hier mede bezig zyn, maaken anderen paaltjes, ſlaan ze met den ſtaart in den grond, vullen dit werk met klai aan: anderen brengen met de pooten eene ſoort van kalk, en ſtoppen daar mede de ledige plaatzen, die ook met hunnen ſtaart als met eene troffel invoegende. Zy maaken dus verſchei-

ſcheiden' reijen, van binnen wél gemetſeld, en laaten, boven op den dyk, twee of drie openingen, om het overtollig water te ontlasten. Deeze dyk is het openbaar gebouw, daar zy allen aan werken. Zo dra dezelve voltooid is, verdeelen zy zich in verſcheiden' huisgezinnen, die elk hun deel betrekken in eene ovaale hut met drie verdiepingen; eene onder water, de tweede daar mede gelyk, en de derde hoog en droog. De muuren zyn twee voeten dik, ſterk gemetſeld, de wanden met pleister aangeſmeerd, zo net als of het Menſchenhanden gedaan hadden. De vloer is bedekt met een groen tapyt van zooden, waarop zy de minſte vuiligheid niet dulden. Elke hut heeft twee uitgangen, eene naar het land, eene andere naar het water. De wooning voltooid hebbende, haalen zy groen Popelen- of Wilgenhout, leggen dat diep onder water, en trekken, van tyd tot tyd, eenige ſtukken van hetzelve boven, om den bast aftekaauwen, en te eeten, blyvende den geheelen winter in die hut. Zo leeven deeze Dieren in Kanada, als zy in grooten getale byeen zyn. — Ik meende, dat gy deeze verwonderlyke zamenwooning, konst en bedryf der Bevers behoorde te kennen, om dat wy deeze Dieren, gelyk ik zeide, nu en dan, ook in ons Vaderland vinden. Dit alles gaat egter toe zonder eenige redenering: of be-

bekleeden zy hunne gedachten met eenige tekens? vergelyken zy de zaaken? zyn zy kundig, dat dyk en ſluizen het water zullen tegenhouden? hebben zy vooraf een beſtek van alles gemaakt?

V. Hoe komen deeze Dieren in de Rivieren onzes Vaderlands, daar ze eigenlyk hier niet thuis behooren? Leeven zy by ons ook zo?

A. Offchoon deeze Dieren eigenlyk in ons Vaderland niet thuis behooren, is het egter te verwonderen, dat wy er in onze groote Stroomen niet meer van hebben, wanneer men overweegt, dat er zich veelen in de Rivier de Lippe ophouden, uit welke, niet ver van hier gelegen, zy door het altyd afloopend water zeer gemakkelyk hier kunnen komen. Niemant, zo veel ik weet, heeft daar derzelver zamenleving gade geſlagen, dat jammer is, alzo zy, volgens my gegeeven berigten, ook daar in gezelſchappen, doch kleiner dan in Kanada leeven, en zich woningen bouwen van opgeſtapeld hout. De laatſte, die zich in ons Vaderland by het Dorp Hedel eenige jaaren heeft opgehouden, bedierf daar veel graans, en jong hout, waar mede men ſoms eene maatige ſchuit vullen kon; weshalve men meermaalen, doch vruchteloos, op hem een' kogel loste. Eindelyk ontdekte men, in 't jaar 1770, dat hy op

eenen

eenen Wilgenboom, wiens top ééne elle uit het water ſtak, lag te ſlaapen, waarop er de Kapitein DE RCOOK met eene ſchuit naar toe voer, en hem dood ſchoot. De beroemde Heelmeester VAN DER HAAR te s' Bosch bevondt deszelfs lengte te zyn vier voeten, gerekend van de geele ſlagtanden af tot het punt van den ſtaart. Hy woog het Dier, dat *veertig* ponden haalde, hebbende veel vets onder de huid, en twee beurzen met *Castoreum*, of Bevergeil, ieder zo groot als een hoenderei, 't geen, noch versch zynde, zeer ſterken reuk van zich gaf. De gemelde Heer, die ze daaruit nam, zag ze in de ſchaal *vier* oncen weegen: in de maag vondt Hy geene vischgraaten, maar wel eene groote menigte fyne ſchil van Wilgenboomen. De romp is daarna opgezet, om in het Kabinet des ERFSTADHOUDERS by andere Natuurlyke Zeldzaamheden bewaard te worden.

V. Gelukkig, dat wy niet meer van die ſchaadelyke Dieren overkrygen?

A. Wy zouden, zo dit gebeurde, en ze wilden hier woonen en voortteelen, er wel eenig nadeel by lyden: doch we zouden, aan den anderen kant, het voordeel van derzelver kostbaare huiden, en van 't geroemde vogt *Caſtoreum* hebben, dat zulk een uitneemend geneesmiddel is: welke beide voordeelen U zouden overtuigen, dat dit Dier ook inkom-

ſten aan den Mensch betaalt, en mogelyk onder de voordeeligſten geteld mag worden ——— Vergenoeg U nu met deeze Aanmerkingen over de wysheid en oogmerken des Scheppers in de Dieren. Zy overreeden U, dat alle onze Vaderlandſche Dieren ten onzen voordeele geſchaapen zyn, en helderen niet weinig de ſchoonheid der Scheppinge op. Voorts is U thans de weg aangeweezen, om in deezen tak der Natuurlyke Hiſtorie verder te komen. De oude Heiligen, die dit ſpoor betraden, zongen des den Heere der aarde deezen lof toe: *Gy beſchikt de duisternis, en het wordt nagt, in den welken al het gedierte des wouds, uittreedt.... briesſchende om eenen roof, en om haare ſpyze van God te zoeken. De zonne opgaande, maaken zy zich weg, en liggen neder in haare holen. De mensch gaat dan uit tot zyn werk*, en heeft niets kwaads van de wilden te dugten, *en naar zynen arbeid tot den avond toe. Hoe groot zyn uwe werken, o Heere! gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het aardryk is vol van uwe goederen.* Pſ. CIV. 20-24 ——— Laaten wy nu naar huis gaan, en morgen onze Natuurbeſchouwingen hervatten.

NEGENDE
ZAMENSPRAAK.
OVER DE
EIGENSCHAPPEN
DER
VOGELEN.

Vroeg opſtaan. Gedaante der Vogelen. Zintuigen. Bek. Maag. Zang. Vleugelen. Pennen. Vederen. Dons. Vlugt. Koleur. Halzen. Pooten. Knieën. Slaap. Beenderen. Paaren. Nesten. Eieren. Broeien. Liefde. Heentrekken. Terug komen. Nuttigheden. Bewaring.

VRAAG. Zo vroeg op in den morgenſtond, daar gy niets te doen hebt?

ANTWOORD. Nooit was er een tyd, waarin ik niets te doen vondt! Ledig te zyn heeft my altoos boven alles verdrooten. Ik durf haast zeggen, dat nooit gekend te hebben, ſints ik leerde eene nette orde in alle myne zaaken te houden, en altoos maar ééne te gelyk ter hand te vatten, waar door ik meer dan een an-

der afdoe: en, vermits ik zorg draag, dat ik altoos dingen van verſchillenden aart te verrigten hebbe, worde ik niet ligt in mynen arbeid moede; want, zo dra de lust tot het eene begint te wyken, ſtappe ik aanſtonds tot het ander over, en dus werke ik altyd met eenen wakkeren yver. Volg dit voorbeeld, waarvan gy zeer groote voordeelen zult trekken. Dan, ik behoor U te vraagen, waarom gy zo vroeg zyt opgeſtaan?

V. Gy hebt my de dwaasheid van de Orde der Natuur om te keeren, van te ſlaapen, wanneer men behoort te waaken, van bezig te zyn, wanneer men behoort te rusten, zo nadrukkelyk onder het oog gebragt, dat ik my niet langer heb willen houden aan mynen ouden trein. Ik ging gisteren avond vroeg ten bedde, en nu ben ik vroeg opgereezen, zo verkwikt en zo vrolyk over den ſchoonen Morgenſtond, dat ik het naauwlyks kan uitdrukken!

A. En wat wilde gy nu beginnen?

V. Naar den hof of in het veld gaan wandelen, de Werken van mynen weldoenden Maaker beſchouwen, Hem de eerſte offerhanden van mynen lof, al wandelende, toebrengen, en in deezen verrukkelyken ochtend den zang der Vogelen, my zo weinig bekend, gaan hooren; want voorheen ſliep ik, toen ze reeds eenige uuren voor my gezongen hadden.

A. „O

A. „ O eeuwige Vader der geesten van „ alle vleesch! ontvang mynen dank, dat „ Gy de verderfelyke onoplettenheid uit „ het harte mynes lieven Leerlings gerukt „ hebt, en hem begint te leiden tot de „ kennis uwer wonderbaare Volmaaktheden, „ uitfchitterende in uwe Werken; tot den „ fchuldigen lof voor de zegeningen, wel„ ken Gy daarin voor hem bereid hebt; en „ tot het wél aanleggen van zynen kostely„ ken tyd!"

V. Ik zeg Amen op uwe dankbaare verzugting, die my treft!

A. Myne onuitdrukkelyke Vreugd over de gelukkige gevolgen van myne gegeeven' lesfen kon ik niet bedwingen! —— Welk een verrukkelyk uitzigt voor U, en voor my, zo gy dus altoos mynen genegen raad volgt! —— Ik wil alles laaten ftaan, om U in uwe wandeling te verzellen, en meer te leeren; want niets gaat 'er byna boven het vermaak van zulke weetgierige Leerlingen te onderwyzen. —— Wy gaan heen —— Betaal uwe erkentenis aan uwen Maaker met kragtige woorden, met een vrolyk aanfchouwen der Scheppinge. Vrolykheid is Dankbaarheid. De Vogelen zelve zullen U daarin onderfteunen. Zing „ *het zyn de goedertierenheden des Heeren, dat wy niet vernielt zyn, dat zyne barmhertigheden geen einde hebben.* Zy

zyn alle morgen nieuw, uwe trouwe is groot. De Heere is myn deel, zegt myne ziel!" Klaagl. III. 22 - 24.

V. Dan, hoe zal ik dezelfde Wysheid van den grooten Schepper der Vogelen in de Vogelen, en tevens zyne Goedheid jegens ons daarin kunnen vinden?

A. Wy willen beproeven, of wy ze niet kunnen ontdekken! God, die in de Schepping volkomen zorgde, dat er niets ledig zou zyn, zeide met eene goddelyke, en oogenblikkelyk ſcheppende ſtem: *het gevogelte vliege boven de aarde, in het uitſpanſel des hemels!* Gen. I. 20. *Hy ſpreekt en 't is er, hy gebiedt, en het ſtaat er.* Pſ. XXXIII. 9. Majestueuſe Taal! die het onnadenkelyk alvermogen van God, de rasheid en de gemakkelykheid van 't ſcheppen zo duidelyk en treffend ontvouwt, dat wy het met alle onze wysheid niet beter kunnen uitdrukken. De wyde Lucht was, op dit punt des tyds, vol vliegende Vogelen; alles klapwiekte, alles zong, alles was nieuw!

V. Grootsch was voorzeker de eerste Schepping! Dit begryp ik. Nu, gelieft 't U, ter zaake, zo deeze Inleiding niet grooter behoeft te zyn?

A. 't Is onnoodig! Eéne korte verrukking drukt alles uit. Gy wilt de Vogelen kennen. Ik zal U eerst eenige algemeene Aanmerkingen

gen over derzelver Eigenſchappen mede deelen, waarop wy gevoeglyker tot de TAMME en WILDE VOGELEN kunnen overgaan.

V. Wat moet ik dan aangaande derzelver Eigenſchappen weeten?

A. De volgende verwonderlyke Hoedanigheden! —— dat de Schepper opzettelyk derzelver Hoofd ſpits en klein gemaakt heeft, om gemakkelyk de lucht te kunnen klieven; dat zy vyf Zinnen hebben, van welken 't gezigt om wyſe redenen het ſcherpſte is, ſterker dan in de Dieren; dat daarna het gehoor volgt, voorts het gevoel, de ſmaak en de reuk; dat hun Oog platter is, om dat ze in de lucht leeven; dat het ter zyden ſtaat, om geene aanbotzende lucht te moeten uit ſtaan; dat zy in het Oog twee vliezen meer dan wy hebben; dat men het eene noemt het oogluikend of blikkend vlies, 't geen witagtig, fyn van weeſſel, halfmaanswyze, zeer konſtig is gemaakt, als een gordyn, die touwen en katrollen heeft, dienende, om, terwyl het buitenſte open blyft, het hoornvlies zuiver en glad te houden, de overmaat des lichts te minderen, het al te veel neêrloopend vogt der traanklieren af te veegen, en vooral om het teêre Oog, wanneer zy tusſchen de takken en bladeren der boomen vliegen of ſpringen, te beſchermen, opdat het door derzelver punten niet beleg-

digd werde; dat het ander vlies eene uitbreiding der gezigt-zenuw op den grond des oogs is, het welk hun gezigt van eene verbaazende uitgeſtrektheid doet zyn. Een Kuikendief, by voorbeeld, buiten ons gezigt gevlogen, moet Haagdisſen, Veldmuizen, en Vogeltjes uit de lucht op de aarde kunnen zien, wyl hy er van leeven moet: en zyn de Vogelen de ſnelſte, dan behooren zy den volkomenſten en zekerſten trap van gezigt te hebben, tot hunne beſtiering en geleide, vooral als zy op hunne groote reizen zyn, en het land van verre moeten ontdekken.

V. Welk eene zorg des Allerhoogſten voor eenen Vogel! Welk eene konst in de formeering van hun Oog, zo juist naar hunnen ſtaat geſchikt!

A. Zekerlyk is dit verbaazend! Dan, ik begin eerst, ik zal meer zeggen, en uwe verwondering levendig houden door de beſchouwing van derzelver Zintuigen. —— De Ooren zyn geheel inwendig, niet met ſmeer maar met veêren gedekt, zonder groote oorlappen, plat, niet uitpuilende, om in de vlugt niet gehinderd te worden, en de aanpersſende lucht, die er tragt in te gaan, buiten te houden. —— Het Gevoel, hun minder noodig, is uit dien hoofde, niet zeer teêr, de veêren keeren het af, en de pooten, den harden grond betreedende,

de, moeten ongevoeliger zyn. —— De Smaak is zeer aartig geplaatst in zenuwen, die in het binnenste van den bek liggen, welken, het geen zeer opmerkelyk is, grooter zyn in alle Vogelen, die hunne spys, zonder ze te kunnen zien, dat is, onder de wateren, of onder de aarde moeten zoeken, welker smaak, hier niet door het gezigt geholpen, bygevolg fyner behoort te wezen, dan in anderen. —— De Reuk vertoont zich in de beide neusgaten aan de zyden van den bek, die in sommigen kaal, in anderen met pluimpjes begroeid zyn, om dat zintuig te bewaaren, en de lucht te verdeelen. In de Menschen schynt de Reuk het zwakste zintuig; in Vogelen, by voorbeeld, in den Raave moet het vry sterk zyn, om het stinkend aas van verre te kunnen rieken. —— Dus zyn deeze vyf Zintuigen in de Vogelen keurig toegesteld, en verdienen uwe hoogste oplettenheid.

V. Zyn ook hunne Bekken eenige aanmerking waardig?

A. Zeer veel! Want derzelver verscheidenheid is ongelooflyk groot. Elk heeft eenen byzonderen, volmaakt naar zynen staat geschikt. Neem de moeite van dit na te gaan. Zy zyn allen hard als hoorn, om de spyze te kunnen vermaalen, wyl ze geene tanden hebben; en spits, om de fraaiheid

van

van den kop te vergrooten. Alle Roofvogelen hebben het bovenſte van den bek haakswyze omgekromd met een ſcherp punt: het onderſte is breed, naar agteren met harde randen, deels om den roof wél vast te kunnen houden, deels om denzelven beter te kunnen verſcheuren, of om zich aan die kromte op te hangen, en van de eene plaats naar de andere te komen, als de vleugelen, gelyk in de groote Vogelen, tusſchen de takken, zo min als het ſpringen, daartoe niet wel kunnen dienen. ——— Verſcheiden' hebben, gelyk de Aakſters, eenen bek als een beitel, om harde dingen in ſtukken te ſlaan. ——— In ſommigen, gelyk in de Hoenderen, ſluit de bovenhaak des beks over den onderhaak, om voor een kraauwel te dienen, en iets om of naar zich toe te haalen ——— Eenigen, gelyk de Lysters, Leeuwerikken, en Kwikſtaarten zyn voorzien met bekken als een nyptang, om wormpjes uit hoolen te haalen. ——— Anderen, gelyk de Spegten en Sneppen, hebben lange dunne ſpitſe bekken, om ergens in te booren, en daaruit hun voedſel te trekken. ——— Verſcheiden' hebben zeer langen, als de Oievaars en de Reigers, om in de diepe wateren en moerasſen naar hunne prooi te ſnuffelen. ——— De zodanigen, die daar niets in vinden, dat hunne gading is, hebben

korte

korte bekjes, als de Sysjes en Musſchen, om zaaden te pellen. —— Sommigen, die de glibberige waterplanten moeten grypen en vasthouden, als Zwaanen, Ganzen en Eenden, hebben breede bekken, wederzyds voorzien met inkeepingen als een rasp, welke bekken tevens voor eene teems dienen, om het water, by het grypen der planten ingezwolgen, en te veel om in 't lyf te bergen, tusſchen de inkeepingen heen te laaten uitzyperen. — Anderen hebben, gelyk de Kruisvink, en weinige Leeuwerikken in ons Vaderland, eenen gekruisten ſnavel, dat is, het bovenſte deel des beks ſluit niet op of in het onderſte, maar loopt er kruisſelings over heen, het welk egter het Vogeltje niet belet de vruchten der Denneboomen volkomen uit te haalen. Zie daar nieuwe proeven van 't godlyk Verſtand, dat den bek van elken Vogel naar zynen ſtand vormde, of zou deeze zo groote en verbaazende verſcheidenheid alleen by toeval zyn voortgekomen?

V. Dit laatſte te gelooven zou, dunkt my, het grootſte teken van waare zinneloosheid zyn?

A. Wél gezegd! Uitvoeriger wederlegging zou eene oneere ſchynen voor 's Menſchen redelyk verſtand. Ik gaa daarom voort, om onder uw oog te brengen de verſchillende wyzen van hun voedſel te zoeken en dat te behandelen.

V. Hoe-

V. Hoedanig zyn die?

A. Eenigen loeren op Vogels; anderen aazen op doode krengen, en fommigen op Visfchen; doch het grootfte gedeelte op vruchten, graanen en Infecten. De Arenden en Valken vallen op hunnen roof met eene verwonderlyke konst, en onweerftaanbaare woede. De Raave is voorzien met eenen verbaazenden reuk. De Meeuw duikelt keurig, en de Oievaar weet naauwlettend te visfchen.

V. Hoe anderen?

A. Zy, die teêre maagjes hebben, als Vinken, Putters, Sysjes, Canarytjes en dergelyken, zyn voorzigtig, en ontblooten de zaaden van den harden bast, die zy laaten liggen, eetende alleen het binnenfte, dat zagt is, en ligtlyk verteerd kan worden. —— Veelen hebben eene maag, rondom met harde hoornagtige vliezen bezet, in de gedaante van twee molenfteenen op elkanderen fluitende, en door fpieren op elkanderen maalende, gelyk de Kalkoenen; weshalven zy gruis en fteentjes met de fpyze te gelyk inflokken, om met de eerften de fpyze klein te maalen. ——— Anderen, gelyk Duiven en Hoenderen, hebben eenen krop of fak in het midden hunner flokbuis, vol met klieren, die een wit flymerig vogt uitgeeven tot ontbinding der graankorrels, het welk de Duiven eene gunftige en noodige ge-

legen-

legenheid geeft, om haare teêre jongen, met harde doch in haaren krop doorweekte en dus zagt geworden' boonen, te voeden. — De Roofvogelen hebben, in de plaats van eenen krop of eeltagtige maagen, een vleesch verteerend vogt, en, zo het hun al niet gelukt, eenige fpyze, als veêren en dergelyken, te verteeren; dan hebben zy het vermogen van die dingen uit te kunnen werpen. Deeze byzonderheden zyn niet minder fraai dan de voorigen.

V. Gelukkig, indien dat ontelbaar aantal Vogelen den kost maar vinden kan! Hoe veele zulke monden moeten er toch dagelyks in de wyde Waereld gevoed, hoe veele tafels voor hun gedekt worden?

A. Indien ik U de volgende vraagen niet wilde doen „ hebben de Vogelen zo veel te verrigten, dat er voor hun geen tyd is om dien te zoeken? Hebben zy geene fnelheid, om, binnen korten tyd, veele plaatzen te bezoeken, en te zien, of er wat te befchaaren valt?" dan zou ik U alleen het verftandigfte antwoord, dat ooit op dit ftuk gegeeven is, toevoeren. *Aanziet de Vogelen des hemels, dat ze niet zaaien, nog maaien, nog verzamelen in de fchuuren, en uw hemelfche Vader voedt nogthans dezelve.* Matth. VI. 26. *En worden niet vyf muschkens verkogt* onder de Kinderen, die er meê fpeelen, *voor twee pen-*

penningskens? zo weinig keurt men ze waardig! *en niet één van die is voor God vergeeten.* Luc. XII. 6. Welk eene naauwzorgende Voorzienigheid omtrent Vogeltjes, die de Kinders voor zo weinig gelds aan elkanderen verkoopen! Het doordringend Oog des Alweetenden ziet één graankorreltje, van niemant ontdekt, op den weg liggen, en voorts het wisſelvallig en onzeker heen en weer zwieren der vliegende Vogelen beſtierende, weet het derzelver oog daar heen te leiden, en door den blyden vond de hongerigen te voeden.

V. Hoe veel belang heeft dan niet het geringſte Vogeltje, en hoe veel meer wy niet, in de magt en goedheid van een altyd zorgend Opperwezen?

A. Hierom wilde de wyze JESUS ons voor altoos afleeren, zich met dwaaze vooruitloopende nutteloose zorgen nagt en dag te pynigen. *Gaat gy dezelve niet zeer veel te boven?* vraagt Hy daarop. Een nieuw onverwagt bewys, dat de Mensch ver boven de Dieren verheven is.

V. Luisteren wy, eilieve! een weinig naar den algemeenen zang, met welke de dankende Vogelen den God der Natuur in den vroegen morgenſtond vereeren. Willen zo veele laat ſlaapenden de ooren er niet aan leenen, dat wy het doen!

A. Zo

A. Zo lang gy wilt! maar dan moet gy er den geheelen dag toe besteeden; want, offchoon eenigen op den heeten middag, of, wanneer zy spyze zoeken, aflaaten van hunnen zang, anderen vervangen hen tot in den laaten avond. Onvermoeide pogingen waarlyk om ons te vermaaken!

V. En hoe gaat dit zingen toe? Verklaar het my; want ik wil door hunne toonen vervrolykt, en tevens door uwe spraak onderweezen worden.

A. Gy hoort Stemmen, doch alleen der Mannetjes, (want de Wyfjes zingen niet) harder dan die der viervoetige Dieren. Welk eene kragt hebben dan hunne kleine teêre longen! Van welk een zonderling maakfel moet niet daartoe hunne luchtpyp, spieren en vliezen zyn! Hoe onderscheiden gevormd, om geschreeuw, geroep, getier, gekwaak, geklok, gekir, gefluit, gepiep en gekweel uit te drukken! En dat vreemd is, schoon hunne stem meer overeenkomst met de onze schynt te hebben dan die der viervoetige Dieren, verschillen egter hunne longen, die de stem vormen, meer dan die der viervoetige Dieren, van de onzen. Hier zelfs vindt men dan spooren der Almagt! Ook behoort gy te weeten, dat elke stem eenige hartstogt van liefde, vreugde,

 smert,

ſmert, pyn, angst, ſpyt, waarſchouwing of verwellekoming uitdrukt.

V. Onze zingende Vogelen geeven egter geen zo ſchoon ſieraad aan de Wouden, als die van Aſia en America door hunne gloeiende en pragtige vederen?

A. Kunnen de ruwe ſtemmen der laatſten zonder buiging, kunnen harde en krysſende klanken, kan een ſchriklyk geſchreeuw wel haalen by de uitmuntende toonen van onzen min verſierden Nagtegaal, of zyn hunne Vederen zo veel pragtiger dan die van onzen Wielewaal? Dan, al hebben onze Vogelen zulke ſchitterende koleuren niet; egter is er, in de ſchakering hunner Vederen, die zagte vermenging van koleuren, zo moeilyk na te volgen in de Schilderkonst, welke ons ruim zo veele ſchoonheden aanbiedt als alle glinſterende vreemde Pragt. Het uitheemſche heeft dan geen regt, om ons dwaalend oog zo ſterk naar zich te trekken, als het by onbedreeven Lieden doet. Dan, zo deeze verdediging onzer lieflyke Zangers U niet overreedend genoeg mogt voorkomen, hoe veele zekerheid zy anders moge hebben; merk dan aan, dat geen Dier, geen Vogel in de ganſche Natuur, zo min als de Bloemen, alle aanvalligheden te gelyk ſchynen te mogen bezitten. Hadt de Ranonkel de lieflyke geuren van eene Anjelier, hoe zeer zou hy, boven

andre, uitmunten; de Papegaai of Paauw de konst, om zo fraai als de Nagtegaal te kunnen zingen, hoe jaloersch zouden de andere Vogelen zyn, hoe veel 'er by afsteeken, en wy er al te verzot op worden. De Schoenlapper, die het nu met eenen Vink voor zyn huisje kan stellen, zou eenen Papegaai moeten hebben, en de oude Vogelen zouden dan geene jongen genoeg voor de heele Waereld kunnen leveren.

V. De tegenwoordige schikking is dan de beste? zy is wys in uw oog?

A. Zeer wys! Verre boven alle bevatting heeft de Schepper zyne gunsten verschillend uitgedeeld, gelyk Hy altoos doet! De min opgetooide Beesten, het grinnikende Paard, de loeiende Os en de bulkende Ezel mogen ons gewigtigere diensten doen; de Vogelen overtreffen hen egter in schoonheid en in zang: zy dienen meest om oog en oor te streelen, elk op zyne wyze, om de lucht overal bewoond te maaken, en om het groot Plan der Scheppinge te helpen voltooien. De Oievaar klept, de Hen klokt, de Haan kraait, de Roerdomp bromt, de Musch tjilpt, de Tortelduif kirt, de Eend kwaakt, de Koekkoek en andere kleiner Vogeltjes bootzen de Menschlyke stem naar, en roepen zelfs geheele woorden uit: met één woord, elke Vogel heeft zyne eigen' stem, en verliest ze

nooit, wyl de Schepper geene verbastering wil verdraagen. Luister nu naar den zang van 't Pluimgedierte, en gy zult er meer goddelyke Wysheid en Goedheid in vinden dan gy immer te vooren hebt kunnen vermoeden.

V. Ei, breek uw onderwys niet af! Myn oor hoort wel naar de toonen der Vogelen; maar myn hart dorst veel meer naar zulke uitleggingen van Gods Werken?

A. Zulk eene edele betuiging dwingt my, gereedlyk aan uwe begeerte te voldoen. Beschouw dan hunne breede borst, en een byna ledig lichaam, om de hoogstnoodige ligtheid in het vliegen te vermeerderen; het breede platte lichaam om het neêrzinken in de lucht te voorkomen; en, vondt ik hier eenen dooden Vogel, (want eenen levendigen opzettelyk daartoe open te ſnyden, kan my van het hart niet, en zou ook ſtryden tegen de aangepreezen' barmhartigheid omtrent de Dieren) ik zou denzelven openen, en U het vermaak geeven van deszelfs ſterke borstſpieren te zien, die het geweld van ſoms *twee duizend* uuren ver te vliegen uitſtaan, en daarom in vermogen meer dan *tien duizend maal* de zwaarte van den Vogel te boven gaan. Ik zou U ook aanwyzen, dat uitgeſpreide of geſlooten' Vleugelen eene zo nette gedaante hebben, als of ze met eene ſchaar waren geſneeden: gy zoudt opmerken, dat dezelven

ven van onderen hol, en dus van boven gebogen zyn, op dat de Vogel zich gemakkelyker zou kunnen opligten, om den Wind te ſlaan: gy zoudt ook op myne aanwyzing moeten erkennen, dat de Schepper dezelven geen beter plaats hadt kunnen geeven, dan voor aan de borst aan beide zyden, om den Vogel daar door in balans te houden, en de ſnelſte beweging te bezorgen: gy zoudt tevens kunnen waarneemen, dat de borst de hoogſte plaats van het lichaam is, vry van de aarde, en boven dezelve verheven, om, zonder de vleugels tegen den grond by 't opwippen te ſlaan, de lucht aanſtonds te kunnen vatten.

V. Dan, ſommige Vogelen hebben, dunkt my, al te kleine Vleugelen?

A. De gindſche Hoenderen ziet gy kleine Vleugelen hebben, niet zonder reden; zy zyn toch niet geſchikt om hoog te vliegen, en kunnen dus grootere Vleugelen misſen; doch wanneer gy uw oog op Zwaanen, Ganzen en Arenden ſlaat, dan zult gy zien, dat derzelver Vleugelen byna driemaal zo lang als de geheele Vogel zyn, om dat zy tot eene zeer hooge vlugt beſtemd zyn.

V. Wat moet ik verder omtrent de Vleugelen opmerken?

A. Dat de Schouder des Vleugels dik en ſtevig is, om het geweld van 't vliegen te

kunnen doen; dat de Vleugel vooraan rondagtig is, doch ſchuins en ſcherp naar het einde afloopt, om de lucht gemakkelyk te kunnen klieven; dat de zogenoemde Baard der vederen, ik meen, de zagte veertjes aan het boven einde der Schaft, dat is, aan beide boven zyden der Schryſpen, aan de eene zyde breed, en aan de andere ſmal is; dat de ſmalle zyde vooraan in den vleugel ſtaat, om den Wind te breeken, naardien de lange breede zyde, die nu naar agteren gekeerd is, den ſterken tegenſtand der lucht door haare zagtheid niet kan uitſtaan; dat deeze ſmalle Baarden zeer keurig boven op de vlerk plat liggen in eene fraaie evenredigheid, en dus den Vleugel volkomen ſluiten; dat de breede Baarden der veêr, van onderen, naar agteren uitkomen, waar door de aandruiſchende Wind boven over den zagtronden Vleugel gaat, en dat dan de holle Vleugel beneden kragt krygt op de lucht, om daarin voort te kunnen komen.

V. Welk een konstige toeſtel in eenen Vogel om te kunnen vliegen!

A. Denk niet, dat gy reeds alles hiervan weet, wat ik U zeggen kan: ik begin ſlegts! Zie, daar ligt eene Slagpen, eenen Vogel ontvallen, neem die op, op dat ik U gemakkelyker de goddelyke Konst, in dezelve verborgen, doe kennen....... Gy ziet het

het onderste deel, dat wy de Schaft noemen, met een vlies overdekt, dus wonder vast in den vleugel ingezet, om dat de Vogel daar ter plaatze er het meeste geweld op doet. Ook dient dit vlies tot beter bewaaring van de hoornagtige zelfstandigheid der Schaft. Wanneer gy deeze Schaft in warme asche steekt, en daarna met den rug van een mes derzelver vlies afstrykt; dan hebt gy eene goede Schryfpen.

V. Wat is er in dit hol hoornagtig deel?

A. Gy ziet er een blaasagtig merg in, dat er uitvalt, wanneer men de Pen versnydt, om dat het verdroogd is. Te vooren was het met dwarsche vliezen afgedeeld, om stevigheid aan de Schaft te geeven, om haar te voeden, en vooral om te beletten, dat zy, by den groei, niet te veel in den omtrek zou uitzetten, maar veel eer gedwongen worden, in de lengte uit te schieten. Dit merg verdroogt, als de Veêr haare lengte heeft gekreegen, deels om dat het dan nutteloos is, deels om dat het dan dezelve ligter maakt.

V. Hoe is het bovenste middendeel der Pen?

A. Het is witter, en bestaat uit eene andere harde sponsagtige zelfstandigheid, buigzaamer dan de Schaft, en daarin naar het einde al meer toeneemende, om dat de kragt in 't vliegen aldaar minder werkt. Aan de beide zyden der Veder, vindt gy de Baarden der

Pen, die ik zo even noemde. Ze zyn aan de eene zyde ſmal of kort, aan de andere breed en lang: de korte krommen zich naar binnen, om het ronde bovendeel des Vleugels te dekken; de langen zyn in het midden ingedrukt, maar aan het einde buitenwaards omgeboogen, om den gevangen' Wind onder het vliegen weêr los te laaten uitgaan. Alle deeze Baarden beſtaan, gelyk gy met uw oog kunt zien, uit zeer fraaie fyne draadjes.... Ik zal ze van een ſcheiden.... Zie eens hoe onwillig zy er toe zyn, hoe vast zy aaneen kleeven; want ze moeten ſterk geſlooten blyven, om niet den minſten wind door te laaten. Thuis gekomen, zal ik U door het Microscoop de reden van dit ſluiten doen zien, en gy zult van verwondering opgetoogen ſtaan, als uw oog ontdekken zal, dat ieder draadje eene Pen op zich zelve is, hebbende ook twee Baarden aan de zyden, verwonderlyk ſchoon gemaakt.

V. Wat volgt hier uit?

A. Dat er eene onnavolgbaare konst in elke Veder doorſtraalt! Denk, zo dikwerf gy eene Pen om te ſchryven gebruikt, dat gy 't grootſte meesterſtuk, een oneindig verſtand waardig, in uwe hand houdt, om de ſchoone konst van ſchryven, tot zo veele dingen noodig, te oefenen, of wel om Schriften voor de Drukpers, een der uitmuntendſte

en

en beste konsten, door LAURENS KOSTER te Haarlem uitgevonden, gereed te maaken. De Amſterdamſche Graveerder, VAN FRANKENDAAL voert met roem deeze ſchryfkonst in den hoogſten top. Schynen niet deeze zyne Letters gegraveerd, deeze zyne Tekening met de Pen eene waare ſchoone Prent te zyn?

V. O welke ſchoonheden!

A. Ik gaa voort! De ſtyve Schryfpen, van welke ik ſprak, zit in de vlerk, en is een ſteunſel voor andere zwakke kleine vedertjes; maar zy ontvangt ook, op haare beurt, eenen wederdienst daarvoor, dat is, zy wordt door dezelven bewaard en gedekt: daarom is dan de Schaft, onder en boven, door kleine vedertjes aartig bezet, om den Wind, die zo gaarne door alles heen dringt, buiten te houden. Voorts is het geheele lichaam des Vogels met Vederen, zeer ſtevig op elkanderen liggende, tegen de koude, voorzien, zonder dat ze egter, hoe grooten hoop zy uitmaaken, des Vogels zwaarte vergrooten; want dit Dier, dat zich byna altyd, in de koude lucht onthoudt, en zo dikwerf in de bovenlucht, waar de koude veel ſtrenger dan hier beneden is, opſtygt, en zelfs in den regen moet vliegen, heeft de wyſe Schepper warm willen dekken.

V. De Vogelen hebben egter overal geene Vederen; ik heb zo dikwerf van DONS hooren ſpreeken?

 A. Gy

A. Gy hebt gelyk! Harde pennen vlak op het teêre lichaam te hebben, en daarvan eene ſtyve drukking door den persſenden wind te ontvangen, zou zeer veel pyn aan het Dier geeven. Zyn Maaker, dit voorziende, heeft daarom overal onder de harde veêren een zagt Dons, dun en rond als hairtjes, op eenen geregelden afſtand geplaatst, bezet met ronde of langwerpige knobbeltjes, die gy niet dan met een goed Microscoop kunt zien. Zy verdienen uwe beſchouwing, ik zal ze U ook vertoonen; dan, tot welken oogmerke zy daar ſtaan, weet ik niet. Deeze Donsvedertjes liggen verder van een, dan de bovenvederen en tusſchen beiden ſtaan eenige hairtjes, om alles beter te vullen, en digt te maaken. Met dezelven behoeft de Vogel zich niet te bemoeien; hy moet alleen zorgen, dat de Vederen, allen opzettelyk naar agteren gezet, om de ſnelle vaart te bevorderen, zeer net en glad blyven ſtaan, op dat er de wind over glyde. Hierom moet hy, wanneer er één opgewaaid, of door een ander toeval van haare plaats geraakt, gekrenkt of gefronzeld is, dezelve aanſtonds, zo dra hy rust, herſtellen, het geen gy hem met den bek dikwils zult zien doen. Hy bemint toch zyne ſchoonheid, en kent het nadeel van ongeregeld liggende Vederen.

V. Waartoe dient verder dit Dons onder de Vleugelen?

A. De geslooten Vleugelen zouden alle vederen, stonden er daar onder, te sterk klemmen tegen de zyden, en zelve niet net sluiten tegen het lyf. Dan, eene byzondere nuttigheid heeft hier het Dons. Om dat de Wind, uit de holle Vleugelen geslagen, ten deele op de beide zyden des lichaams valt, en die dus zeer bekoelt; zo vergoedt het Dons, meer dan vederen verwarmende, en daar dikker gezet, dit koud ongemak, dat de Vogel anders lyden zou.

V. Hoe klaarblykelyk straalt hier de zorg des goeden Scheppers omtrent de Vederen der Vogelen door?

A. Dit lydt geene tegenspraak! Dan, uwe verwondering is oorzaak, dat ik my eene andere Waarneeming, met geene mindere verbaasdheid gedaan, thans herinnere. Eenen myner oplettende Vrienden hoorende spreeken van dubbelde Vederen, welken hy meende in de Patryzen gezien te hebben; zo drong my de nieuwsgierigheid ten onderzoeke der Vederen van verscheiden' Vogelen. Eerst kwam my eene Houtsnep voor, uit welker eene Wiek ik de twee eerste Slagpennen trok, die hier verbeeld zyn, *Plaat* 3. *Fig.* 1, en 2. — Gy ziet, dat de voorste Slagpen, *Fig.* 1. aan de eene zyde in *a*, *a*, *a*, eenen zeer smallen baard heeft, dat is, Vedertjes, die digt op elkanderen liggen, schuins afloopen,

pen, en botſcherp, om den daarop vallenden Wind, gelyk ik U zeide, te breeken: aan de andere zyde der Pen is de baard in *b. b. b.* veel langer, om dat ze naar agteren gekeerd is, de breede wiek moet vormen, en vat op den Wind hebben. —— De tweede daarop volgende Slagpen, *Fig.* 2, heeft aan beide zyden eenen breeden baard, *c. c. c*, *c. c. c*, want geen van beide behoeft den Wind te breeken; zy moeten allen breed zyn, om kragt op den Wind te oefenen, en eene goede Wiek te helpen maaken — In beide deeze Slagpennen ziet gy de zyvederen *a. a. a*, *b. b. b*, *c. c. c*, *c. c. c.* zeer digt geſlooten, op dat er de Wind niet doorbreeke, in welk geval toch de Vogel niet zou kunnen vliegen. Alle deeze Baarden of Zyveêrtjes zyn, gelyk het Microscoop U zal leeren, elk op zich zelve, eene volkomen Pen, hebbende elk Zyveêrtje zyne byzondere kleine Baardjes aan beide kanten, om de ſluiting volkomen te maaken, gelyk gy, *Fig.* 3. *d. d*, kunt ontdekken: doch daar hegten ze niet aaneen: zy zyn geſcheiden getekend om U dat te doen zien. —— Behalven dit, ziet gy in deeze twee groote Slagpennen, hoe ſierlyk dezelven gevlakt zyn, om de Houtſnep tot eenen fraaien Vogel te maaken: des men hier kan zeggen, dat nuttigheid en ſchoonheid in elke Pen zamenloopen, en als om den voorrang ſtryden.

V. Hoe

V. Hoe nu verder?

A. Geheel anders heb ik, by het onderzoek met het Microscoop, de Vederen in de Borst van dien Vogel bevonden. De Baarden der Pennen, daar uitgetrokken, *Fig.* 3. raakten elkanderen maar even in het midden, en flooten dus niet vast, alles was verwonderlyk dun en fyn. Beneden aan de Pen, daarze in het vel des Vogels hadt gezeeten, ontdekte ik, met geene kleene verwondering, in *a* eene andere Pen, die in de groote aldaar was ingeplant, welke hier, door de keurige Tekenpen van den voor U zo gedienstigen Heer en Mr. J. H. VAN HASSELT, afgebeeld is, vergroot en ter zyde afgeboogen, hoewel ze in haaren natuurlyken ftand vlak op de groote Pen ligt, en dezelve ter helfte bedekt, gelyk mede plaats heeft in *Fig.* 4, 5, 6, *en* 7. De Baarden der groote Pen hadden ter halver wege kleine korte, en voor 't overige lange Veêren: de kleine Pen in *a* alleen langen van eenen donsagtigen aart ——— Hierop trok ik, uit denzelfden Vogel, eene Halsveder, *Fig.* 4. Deeze Pen vertoonde veel duidelyker de Baarden, tot de helft bezet, aan weerskanten, met korte dunne veêrtjes, de overigen hadden langen. Ik zag zeer klaar, dat de Baarden in 't midden geene volkomen fluiting hadden, zy raakten elkanderen op veele plaatzen niet

aan;

aan; des deeze Pen doorluchtig was. Onder aan de Schaft zag ik mede in *a* eene tweede Pen, hier links af geboogen, zeer fyn van vederen. Eene nieuwe zeldzaamheid ontdekte hier myn oog met het Microscoop, naamelyk, dat de geheele Schaft aan beide zyden bezet was, tusſchen de breed uitſtaande Baarden, met kleinen zeer korten.

V. En gy eindigde toen uw onderzoek?

A. Neen! Na veelen van dien Vogel onderzogt, en even eens bevonden te hebben, ging ik over tot de Vederen der Patryzen. Met geene kleine verbaasdheid beſchouwde ik eene Veder, uit de huid van dien Vogel getrokken. Zy hadt, *Fig.* 5. ook eene kleine Pen, in *a* verbeeld, met lange Baarden, gelyk de twee voorigen: dan, in het midden der Zyvederen van de groote Pen vertoonde zich een deel als eene piramide, alwaar de Baarden aan beide zyden bezet waren met kleine veêrtjes, die verder af zeer lang werden, in het midden wyd van elkanderen geſcheiden, zeer doorzigtig, met groote openingen.

V. En toen?

A. Toen ging ik over tot de Vederen van Lysters, Goudvinken, en Eendvogelen. De eersten en tweeden hadden desgelyks dubbelde Vederen, hoewel verſchillende. Die der Goudvinken, *Fig.* 6, hebben wel,

een binnen-veêrtje, afhangende getekend in *a*, dan het heeft geene overeenkomst met die *Fig.* 3, 4, 5, en 7. in *a. a. a. a.* vertoond worden. Geene waren waare Vederen, doch die der Goudvinken zyn slegts eenige wonder fyne losse lange draaden, by *a* vast geplant in eene Veder of Pen, die eene uitmuntende schoone fynheid schildert. De roode punten aan de toppen der boven vedertjes vertoonden zich, onder het Microscoop, overfierlyk voor het oog. In de Vederen der Eendvogelen vernam ik niets dan enkele Pennen zonder tweeden, eene nieuwe proef van godlyke Wysheid. By deezen toch was alles eenvoudig geschikt naar den staat, waarin deeze Vogelen leeven.

V. En gy eindigde daarop?

A. Noch niet! Ik ging daarop eenige uitgevallen Vederen myner Hoenderen zoeken, en zag met eene nieuwe verwondering een ander verschil, naamelyk, wel eene tweêde Pen ingelast in de groote *Fig.* 7, in *a*, die er op fluit; maar het piramidaale doorzigtig binnen gedeelte was grooter. De Baarden in 't midden, aan weerskanten der groote Pen, waren veel verder van elkanderen gescheiden, en duidelyker, dan in *Fig.* 4; ook zag ik de naaste zyden der groote Pen met kleine vedertjes bezet. Deeze vertooning was schooner dan alle voorigen. Myne verwondering

over

over deezen verschillenden toestel, nooit te vooren gezien, bleef duuren!

V. En het gevolg daarvan was?

A. Dat ik de Schryvers over de Vogelen raadpleegde, maar geen van die, welken ik bezit, boodt my eenige onderregting aan — Is dan, zeide ik toen, deeze toestel in de Vederen der Vogelen nooit opgemerkt? Heeft niet de wyse Schepper opzettelyk dezelven zo geformeerd? Schuilen hier al mede onbekende Wonderen van Wysheid en Konst? —— Waarom schiet er een byzonder Vedertje onder uit deeze vier groote Pennen? Waarom ligt dat altyd styf op de groote Pen? Waarom is het zo zagt? Waarom hebben Landvogelen deeze hoedanigheden, en niet de Eenden? Waarom is de binnenste plek in de Baarden, piramidaalswyze doorzigtig, vooral in Patryzen en Hoenderen?. Waarom staan in de laatsten, als mede in de Halsvederen der Houtsnep, kleine vedertjes roerens aan de doorloopende Schaft? Waarom hebben de groote Pennen in de Goudvinken geene tweede, maar alleen losse donsagtige draaden. *Fig.* 6 in *a*?

V. En welk antwoord hebt gy U zelven op die Vraagen gegeeven?.

A. Ik antwoordde: zouden niet de groote Pennen der Vederen van buiten sterk gedrukt worden, wanneer deeze Landvogelen

in

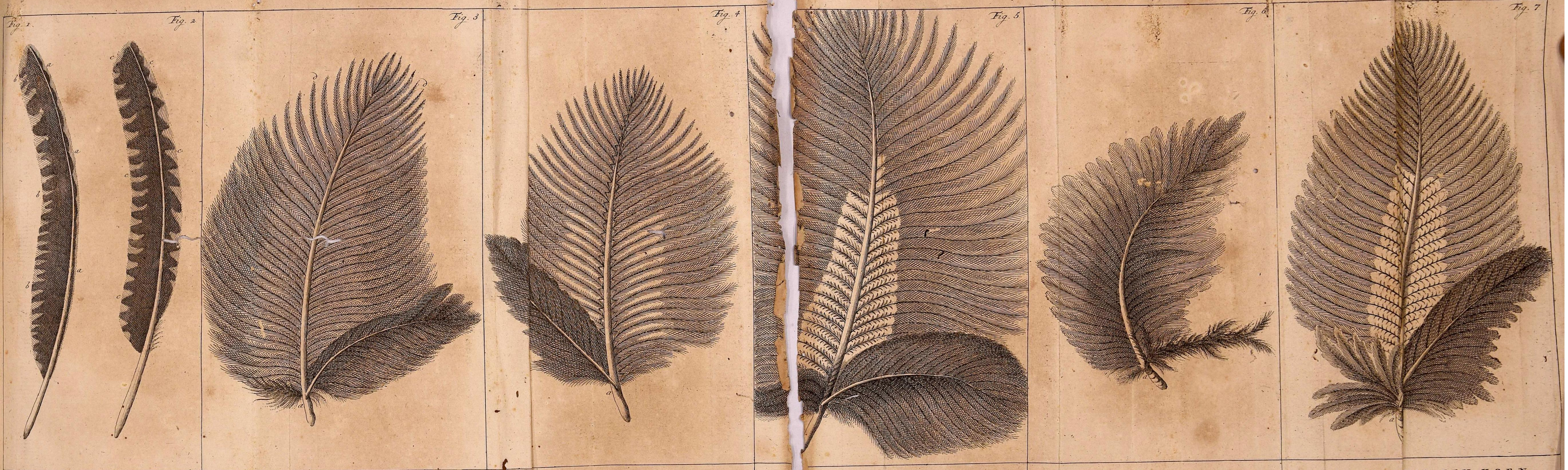

TWEE SLAGPENNEN VAN EEN HOUTSNEP. | EEN VEDER UIT DE BORST VAN EEN HOUTSNEP. | EEN ..LSVEDER VAN EEN HOUTSNEP. | EE.. VEDER VAN EEN PATRYS. | EEN VEDER VAN EEN GOUDVINK. | EEN VEDER VAN EEN HOEN.

J. H. van Hasselt, ad viv. del.

Is dan, zeide ik toen, deeze toestel in de Vedëren der Vogelen nooit opgemerkt? Heeft ..t de wijse Schepper, opzettelijk, dezelven zo ..ormeerd? Schuilen hier al mede onbekende Wonderen van Wijsheid en Konst? Waarom zit er een bijzo..r Veêrtje aan elke Pen..

in het veld door graanen of houtgewas willen booren, gelyk zy, daar leevende, dat duizendmaal moeten doen, en, gedrukt zynde, het lyf deezer Vogelen ſmert of nadeel toebrengen? Hoe dit dan verhoed? De Schepper plantte in het benedenſte der Pen een ander klein Schaftje: (dit zie ik in deeze vier Vederen, *Fig.* 3, 4, 5, 7, in *a. a. a. a.*) 't welk zich beſtendig plat op de groote Pen houdt; dus kan dan deeze door haare hardheid geene felle drukking op het lichaam des Vogels maaken; het onderliggende zagt Veêrtje belet zulks. Staat ook niet, om dit noch meer voor te komen, de Veder opzettelyk krom en hol? Misſen de Watervogelen dit zagt kusſen onder hunne Vederen: zal men dan de reden daarvan niet hierin mogen zoeken, dat zy in 't water zelden of nooit in 't geval van zwaare drukking komen? Zyn de Baarden niet geheel geſlooten; en daarom, boven in 't midden, naast aan de beide zyden der harde Schaft, veele veêrtjes of puntjes gezet? Bedekt ook het onderliggend veêrtje de wyde piramidale opening tusſchen de Baarden der groote Pen, alleen om alle gaapingen zeer wel te vullen en te ſluiten, op dat Landvogelen, als Patryzen en Hoenderen, die op den veeltyds vogtigen grond en door het natte onkruid tusſchen de Graanen over de velden loopen, geene koude of

nadeel zouden lyden? Wordt niet alle vogtigheid, zelfs van daauw, van regen en van dikke droppelen, vallende van de ſtengels der graanen, daardoor van derzelver lichaam geweerd? Is dus niet alles by de Vogelen wél bezorgd? — 't Is waar, de groote Pennen der Goudvinken hebben geene tweede Binneveêr, die hen bedekt en de openingen ſluit: doch waartoe zou die dienen, daar ze geene openingen hebben, gelyk die der Patryzen en Hoenderen? Alleen ſchieten eenige lange ongelooflyk fyne, losſe draaden onder aan de Schaft uit, *Fig. 6. a.* welken op de groote Pen liggen, en derzelver drukking verhinderen. Deeze zo genoemde draaden moesten overfyn en teêr zyn: anderen grooven kwamen toch in zulk een tenger Vogeltje niet te pas. ——— Ondertusſchen zou men hier in bedenking kunnen neemen, of niet deeze Binnenveêrtjes, behalven het ſluiten der openingen, en het beletten der drukking, eene derde nuttigheid hebben, naamlyk, om alle holligheden, door de groote Pennen of Vederen veroorzaakt, net en wél te vullen? Zyn toch de groote Pennen krom, om, op de bogten van het lyf des Vogels wél te pasſen, of op dat de eene Veder ſierlyk op de andere ligge; zouden dan niet deeze Binnenveêrtjes dienen, ter goede vullinge van alle holten, ter afweeringe van den

Wind,

Wind, die de Vederen foms opjaagt, of ter zyden in wil fchieten?

V. Dit zyn dan de waare oogmerken van den zonderlingen toeftel deezer Vederen?

A. Nadien ik tot dus verre geene anderen vinden kan, en deezen my zeer klaar toefchynen, zal ik er zo lang by blyven, tot dat men my beter zal onderregt hebben. Gy krygt intusfchen hier aanleiding, om op deezen nieuwen, pas half gebaanden weg verder te gaan. Onderzoek de Vederen van alle Vogelen, die gy vinden kunt; en let niet op deezen of geenen alleen; maar op zulken, die de verfchillende deelen van het lichaam bedekken; vergelyk ze onder elkanderen; en zie dan, of niet deeze oogmerken des Scheppers duidelyker en meer andere nieuwen ontdekt kunnen worden?

V. En wanneer zy eens hunne Vederen of hun Dons verliezen, hoe dan?

A. Dit gebeurt! wyl de Vogel lang leeft, en de Veêren ook verflyten, vallen zy, om die twee redenen, jaarlyks uit. De Vogelen zyn dan ziek, leggen geene eieren, en fterven er fomtyds door: doch de Voorzienigheid heeft opzettelyk zorg gedraagen, dat dit ruien niet dan in het begin van den Herfst gebeure, wanneer zy overvloedig voedfel vinden, waardoor de fchielyke groei der nieuwe pluimaadje zeer wordt bevorderd,

 het

het geen dan die ziekte kort doet duuren.

V. Hoe meetkundig heeft de Schepper alles in dit Dier afgepast! Hoe veele verwonderlyke zorgen, voor de Vogelen gedraagen! Hoe veele dingen toont gy my! dingen, die ik anders nimmer zou opgemerkt, of begreepen hebben!

A. Ik ben noch niet aan het einde! Gy hebt alleen de voorbereidſels tot het vliegen gehoord, nu moet gy ook dit laatſte verſtaan. Moesten de Vogelen altyd op aarde loopen, gelyk de Dieren, zy zouden bloot geſteld zyn aan duizend gevaaren, zonder die te kunnen ontvlugten, of weêrſtand te bieden. Nu ſtygen zy, eenig kwaad dugtende, in de hoogte, en *belaggen* den vogelaar, den vervolger, *het paard en zynen ryder*, gelyk oudstyds zo ſierlyk van den Struisvogel werdt uitgedrukt, Job XXXIX. 21.

V. Hoe komen de Vogelen om te vliegen naar boven?

A. Zy verſtaan die konst zeer wel! Met eene kleine opwippinge, door middel der pooten, heffen zy zich op van den grond, en, de Vleugelen tevens uitbreidende, of eenen kleinen bogt maakende om den wind te vatten, raaken zy in de hoogte. De lucht is wel zwaarer dan de Vogel, en zou hem omlaag houden; doch, zyne vleugelen uitgebreid hebbende, is hy ligter dan de lucht,

die

die hy met zyn lichaam en vleugelen beslaat, en dus blyft hy, zich beweegende, daar in hangen.

V. Hoe vliegt hy dan?

A. Zeer verschillend! Geen twee soorten vliegen op eene gelyke wyze —— Eenigen, gelyk de Vinken, vliegen golfswyze, zy wippen aartig op en neer — Anderen vliegen, regt toe regt aan, in de laagte — Sommigen, als de Havikken en Oievaars, stygen op, by ronde opklimmingen, als zy in eene groote hoogte willen zyn, even gelyk wy eenen wenteltrap beklimmen; want lynregt zou dat niet gelukken —— Anderen vliegen in bogtige verhoogingen —— Sommigen maaken de schoonste omwendingen op allerleie wyzen, gelyk de snelle Zwaluwen —— Eenigen hebben eene byster ongeregelde vlugt, als de Vleermuis —— Sommigen schynen weinig moeite in de hoogte te doen, voortgedraagen en zweevende op hunne wieken in de lucht, door de reeds gemaakte beweeging, gelyk men in de Oievaars, als zy aan 't klimmen zyn, kan zien —— Eenigen vliegen alleen, anderen by schoolen, op alle welke dingen gy nader kunt letten.

V. En waartoe dient hun Staart?

A. Den Staart gebruiken zy, wanneer zy snel uit de lucht neêrkomen, om niet tegen den grond te botzen; want zy stuiten dan hun-

hunne geweldige vaart, door de vleugelen en te gelyk den ſtaart uittebreiden, welken eenen tegenſtand in de lucht maaken. Die lange pooten doch korte ſtaarten hebben, trekken de pooten in de vlugt niet in naar den buik gelyk de anderen; maar ſteeken ze agterwaards regt uit, om het lichaam in evenwigt te houden. Voorts keeren en wenden zy zich met de vleugelen om, gelyk een roeier met de riemen zyne boot. Dit moet DAVID met opmerking beſchouwd hebben, anders hadt hy toch dit vermaan niet wél kunnen gevat hebben, *zwerft heen naar ulieder gebergte als een vogel.* Pſ. XI. 1.

V. Vergeet gy niet my te zeggen, hoe ver zy vliegen kunnen?

A. Dit wilde ik, voor 't laatſte, er noch by doen! *Tagtig mylen* kunnen zy in *één uur*, dat is, byna *twee duizend* in *vier- en twintig uuren* afdoen. Sommigen vliegen wel zo ver van ons af.

V. Verwonderlyke ſnelheid en vermogen!

A. Herhaal dit noch eens! want een viervoetig Dier kan zyne grootſte ſnelheid geen *vierdedeel van een uur* uithouden, naardien een Dier zo veel zwaarer dan een Vogel is —— Neem nu dit alles in overweging, en zeg my, of de Schepper geen regt hadt den anders in de Natuurkunde zeer bedreeven JOB te vraagen: *vliegt de ſperwer door uw verſtand*

en

en breidt zy haare vleugelen uit naar het Zuiden? Is 't naar uw bevel, dat de arent zich om hoog verheft? XXXIX. 29, 30.

V. Onnadenkelyke wysheid des hoogen Formeerders in dit alles! en mogelyk noch meer, dan gy my reeds hebt aangeweezen?

A. Noch oneindig meer! Ik zal van de pragtige koleuren der Vederen, reeds van ons beschouwd, nog van derzelver verwonderlyk heerlyke Schakering iets zeggen; uw oog kan zich met dit stuk in het vervolg vermaaken. My is ten opzigte hunner koleuren voorgekomen, dat, gelyk er onder Menschen en Dieren, sterken en zwakken zyn, dit ook onder de Vogelen van dezelfde soort plaats hebbe. Allen, die wit of licht van koleur zyn, zyn zwakker van gestel, van voortteeling en van konstgreepen, om dezelfde reden, die ik, van de witte Dieren spreekende, opgegeeven heb.

V. Nu zyn we ten einde?

A. Noch niet! Laaten wy derzelver Pooten of Beenen niet vergeeten, hoe weinig die morssige, en op het oog min fraaie deelen onze aanmerking schynen te verdienen.

V. Wat valt hiervan te zeggen?

A. Dat zy allen zo wel twee Pooten als twee Vleugelen hebben; want zy moeten ook op de aarde kunnen loopen, om dat in de lucht niet alles, ten minsten geen genoeg-

zaam voedfel voor hun is te vinden; of zo het er al is, moeten zy egter nu en dan eens gaan zitten rusten; en, wanneer zy gezeeten hebben, behooren zy zich weêr tot 't vliegen te kunnen opheffen, waartoe zy Pooten noodig hebben, die, buiten dat, ook te pas komen, als zy broeien, wyl zy 't lichaam fteunen, en dus beletten, dat niet deszelfs geheele zwaarte op de Eieren nederkome.

V. Gy hebt de Pooten te regt morsfig en min fraai genoemd?

A. Schoonheid zou dezelven overtollig zyn, en overtolligheid vermydt de Schepper altyd in zyne Werken! Waartoe toch fieraad aan de voeten in Dieren, die gelyk deeze in allerleie vuile gronden moeten gaan, en daarin fcharrelen. Altyd blyft, en ook hier de vraag: of iets aan zyn einde beantwoort? De Pooten met fchubben rondom gedekt, van onder beflaagen met eene dikke zool tegen de koude, vogtigheid, en hardheid der gronden; drie Klaauwen met eenen hiel aan elken poot, om eenen ftevigen voet uit te maaken; Klaauwen, die geleed zyn, en zich deswegen, als de Landvogel den voet in 't treden opligt, zamentrekken, om met den inwaards ftaanden Klaauw den anderen Poot door de uitgebreidheid in 't gaan niet te belemmeren; Klaauwen, die als de zwaarte des lichaams dezelven drukt, volmaakt om den ftok, of tak,

waarop

waarop zy zitten en ſlaapen, ſluiten, en het afvallen beletten; die zich in 't ronde uitbreiden, zo dra zy den Poot uitſteeken om denzelven op den grond te zetten: beantwoort dit alles niet aan zyn einde? Zyn zulke Pooten niet konstig gemaakt? Vergoedt de konst hier niet het ontbreekend Sieraad? Heeft niet alles de volmaaktſte evenredigheid?

V. En hoe is het hierin met de Watervogelen gelegen?

A. Van de Watervogelen moet ik U noch iets byzonders zeggen! Hunne Schenkels zyn platagtig en kort; de Klaauwen zyn met taaie vliezen aaneen gehegt, op dat de Pooten, als twee riemen, zouden dienen tot het zwemmen. Deeze Vliezen ſluiten zich, als zy de Pooten opligten, waar door dezelven gemakkelyk voorwaarts in 't water bewoogen worden, en ze ſpannen zich, wanneer zy die tot zwemmen uitſteeken, welken, dus vat op 't water krygende, den zwemmenden voortgang bevorderen: ook dienen deeze Vliezen hun wonder wel, als zy, vliegende en loopende over het water, ſchielyk willen vlugten.

V. En hoe gebruiken zy dezelven al verder?

A. Verwonder U over de verſcheiden' manieren! Eenigen beweegen zich met de Pooten en de Vleugelen. De meeſte Land- en Watervogelen zetten den eenen voet voor den an-

deren, en gaan ſtaatig als een Mensch —— De meeſte kleinen huppelen gelyk de vrolyke Muschjes —— Anderen loopen gelyk de Patryzen —— Er zyn ook, die de pooten vooruit opwerpen als de Oievaars.

V. Dit is vreemd?

A. Noch iets, dat vreemder doch algemeen is, moet ik U hier ook aanwyzen! Die lange Pooten hebben, hebben ook lange Halzen, behalven de Zwaanen en de Ganzen, die wel lange Halzen doch korte Pooten hebben, wyl zy met de eerſten hun voedſel van den diepen grond der wateren moeten ophaalen; doch hunne Pooten moeten kort zyn, als best bekwaam tot het zwemmen, waartoe geene lange pooten zouden kunnen dienen, of zy moeſten eene geweldige en ontſierende dikte en ſtevigheid hebben. —— Gy zult my hier geene Landvogelen toonen met korte Pooten en lange Halzen; want in dezelven zyn de Halzen altyd gelykmaatig met de Pooten.

V. Dit meetkundige heb ik zo min als het verſchillend gaan opgemerkt?

A. Gy zult ook niet gelet hebben op de Knieën der Vogelen, hoewel ze de hoogſte opmerking verdienen.

V. De hoogſte opmerking!

A. Gy zult moeten erkennen, dat ik my niet te ſterk uitdrukke, zo gy hier op acht wilt geeven, dat, naamelyk, hunne Knieën anders

ders dan de onzen, dat is, agterwaards gebogen ſtaan, die, onder het vliegen, naar agteren gekeerd, en plat tegen het lichaam aangetrokken worden: doch dat de Klaauwen zich voorwaards uitſtrekken, om, zo dra de Vogelen willen gaan zitten, gereed te zyn, en ten eerſten vast te kunnen houden. Is nu een Vogel groot en zwaar, en dus vatbaarer, om door den wind van den tak, waarop hy zit en ſlaapt, afgeſlagen te worden, dan drukt deeze zwaarte de Knieën ſterker agterwaards, en hoe ſterker dit geſchiedt, hoe vaster de Klaauwen zich zamentrekken, om den Vogel op den tak te houden: hiervan derhalven, dat gy ze byna nimmer daarvan zult zien afvallen.

V. Wat zwaarigheid verder, zo hunnen Knieën, gelyk de onzen, voorwaards ſtonden?

A. Zy zouden dan, zich willende opwippen om te vliegen, niet van den grond kunnen opkomen, maar met het voorſte deel des lichaams, het welk in dat geval het zwaarſte zou zyn, dat is, met de borst tegens de aarde ſlaan: ook zouden ze zelfs met twee beenen niet regt op kunnen gaan. Zy ſtaan derhalven, ten blyke der hoogſte wysheid in deeze Scheppinge, agterwaards geboogen; waardoor, het agterſte deel des Vogels neêrgedrukt, en het lichaam in de volmaaktſte balans dus gebragt zynde, de Vogel regt op kan ſtaan.

V. Ik

V. Ik ſtaa verzet over zo veele proeven eener hooge Wysheid! Dan, ik heb U zo even van derzelver Slaapen hooren ſpreeken?

A. De grond is ook reeds gelegd, om U dat te doen begrypen! Zy ſlaapen op takken, om geene prooi van Roofdieren te worden, en, om dat zy hun hoofd niet kunnen ophouden of los laaten neêr hangen, buigen zy den hals, en verbergen hetzelve in de duiſternis onder eenen der vleugelen, waar het een ſteunpunt vindt. Dus wordt de zwaarte, die anders naar vooren was, nu agterwaards gebragt, en de Vogel kan in evenwigt blyven zitten, om dat de zwaarte thans juist op het midden van de klaauwen der pooten valt. Zy rusten voorts met het borstbeen op den tak, en eene pees, langs de pooten gaande en in de vingeren eindigende, wordt door de zwaarte, gelyk ik zeide, zo geſpannen, dat de klaauwen ſtyf om den tak knypen en ſluiten.

V. Hoe klaar ligt hierin de Wysheid van den grooten Formeerder der Natuur, en hoe weinig wordt zy er egter in gezien! Het minſte deel der Scheppinge is groot en verwonderlyk?

A. Voorzeker grooter en verwonderlyker dan wy in den eerſten opſlag denken, of dan wy na de aandagtigſte beſchouwing kunnen bevatten!

V. Weet

V. Weet ik nu alles van deeze Wysheid, die den Vogel vormde?

A. Wy zyn mogelyk dwaas genoeg geweest om dat te denken; dan, hoe groot is dikwerf onze waan, en hoe veel meenen wy al te kennen, daar wy pas beginnen te zien. Men zeide voorheen, de Beenderen der Vogelen zyn fluitagtig hol, op dat ze, hier door ligter gemaakt, gemakkelyker zouden kunnen vliegen. Deeze oplosfing dacht men, was volledig.

V. Is dit niet wél beantwoord?

A. Onlangs heeft een Vaderlandsch Hoogleeraar, de beroemde CAMPER, iets ontdekt, dat men mogelyk, federt de Schepping der Vogelen, niet geweeten heeft, naamelyk, dat de holle Beenderen der Vogelen, die nog hoog nog lang agtereen vliegen, gelyk de Hoenders en Musfchen, wel met merg gevuld zyn; maar dat de Beenderen der geenen, die hoog en lang moeten vliegen, gelyk alle Roofvogelen, geheel hol zyn, alleen doorweeven met een beenvlies, vol bloedvaten; en het geen verwonderlyker is, dat de lucht, door de inademing, in deeze Beenderen indringt, en telkens vernieuwd kan worden. Mogen kleine Vogeltjes, niet hoog nog lang vliegende, door het merg in de Beenderen zwaarer zyn, moeten dan niet deezen zonder merg, en dus ligter zyn? Kunnen niet de

laat-

laatften, door deeze ruimer bevatting der lucht, in langen tyd minder adem haalen? Dient zulks hun niet beter in de hooger en dunner lucht, waar de ademhaling bezwaarlyker valt? En is dan het merg altoos noodig tot den groei en bevogtiging der Beenderen? Wy moeten op deeze nieuwe ontdekking verder gaan denken; doch ons voor al te haaftige befluiten hoeden. Gy ziet er eene nieuwe verwonderlyke fchoone proef der godlyke Wysheid in, die voor den grootften Geleerden dus verre onbekend was gebleeven; hoewel anders de Vogelen zo dikwerf onder onze handen komen. Befluit daaruit, dat wy noch maar de eerstelingen der godlyke Scheppinge beginnen te kennen, en verre van de volmaaktheid zyn.

V. Gy leidt my van de eene verwondering tot de andere, die al hooger en hooger gaat; gy houdt my in eene geduurige opgetogenheid over de Wysheid van God?

A. Dit maakt juist de kennis en de befchouwing van Gods Werken, behalven het nuttige, tot eene der vermaaklykfte Weetenfchappen, welke niets minder dan de verfmading der Menfchen, te lang en te veel ondergaan, verdiend heeft.

V. Eer gy verder voortgaat, zeg my, waarom vliegen daar die twee Musfchen elkanderen zo driftig na?

A. Om

A. Om dat ze gepaard zyn; welk paaren ook al mag gade geslagen worden. 't Mannetje, onder alle Vogelen in vryheid leevende, paart volgens eenen vasten regel in de godlyke Onderhouding, om verwarringen te voorkomen, met een Wyfje van zyne soort. Met Eigenliefde, even gelyk wy, bezet, slaat het, eene ega zoekende, geheele vlugten van Wyfjes gade, zo lang tot dat het er een onder vindt, dat dezelfde vlakken heeft als hy, en op dezelfde wyze, zo na mogelyk, geschakeerd is, waarop hy vervolgens verlieft, en het zich ter ega kiest.

V. Ik verwonder my hier over?

A. Gy zult U mogelyk noch meer verwonderen, als ik zeg, dat dit ook onder de Menschen plaats heeft; wanneer geen eigen belang of byzondere achting wegens zonderlinge verdiensten of Gelaats aanvalligheden, maar de liefde alleen de keur van eenen Man tot eene Vrouw bestiert en bepaalt. Dit gaat zo zeker, dat gy, in de kennis der Menschelyke Gelaatkunde ervaren, zult kunnen bepaalen, welke Man voor eene Vrouw of welke Vrouw voor eenen Man genegenheid kan krygen by de eerste ontmoeting: en dit heeft my, in een gemengeld onbekend Gezelschap komende, honderdmaalen de Vrouw van eenen der Mannen uit alle anderen doen vinden, naamelyk, wanneer zy alleen uit liefde getrouwd waren. 't Schynt

toch

toch een vaste regel, dat wy, by de eerste ontmoeting, de meeste genegenheid voor de zulke krygen, welke in gelaat met het onze het meest overeenkomen.

V. Werkt dan de Eigenliefde in zulk een geval wél of kwalyk?

A. Ik durf het laatste niet stellen! Dan, 't zou voor een redelyk Mensch dwaas zyn, alleen op 't bloot oog zyne keur te bepaalen; want, offchoon het zeker gaat, dat twee, die 't meest op elkanderen in gelaat gelyken, ook de meeste overeenstemming in neigingen hebben, het welk zo veel tot het geluk des Huwelyks toebrengt, zou het nogthans kunnen gebeuren, dat de loflyke hoedanigheden van een van beiden door verleiding of door andere oorzaaken verminderd of verdorven waren geworden. Dan, dit neemt myne stelling niet weg, dat de goede Eigenliefde ons dus kan leiden tot eene Vrouw, die de meeste gelykvormigheid met onzen inborst heeft: eene bestemming der Voorzienigheid, die niet dan een goed oogmerk ademt, en ons geluk ook in deezen beoogt.

V. Zo raaken wy door deezen uitstap van den weg; ik wil egter uwe Waarneeming onthouden!

A. Dit moet gy doen, om voor U zelven het genoegen te hebben, dat de Waarheid altyd geeft. Ik keer weêr tot het stuk. Wy heb-

hebben de Vogelen gepaard gezien: hierop is hun eerste werk aan deszelfs oogmerk te voldoen, waarom zy Nesten beginnen te bouwen, die ook al uwe opmerking zullen verdienen; want welk Meester heeft hun onderregt, dat zy NESTEN noodig hebben? Wie herinnert hun dien by tyds te maaken? Wie leert hun, hoe daarin te werk te gaan? Wie heeft hun daarvan eene aftekening gegeeven? Wie de jonge Vogelen geleerd, dezelven even zo net te maaken, als ze, vóór eenige duizend jaaren, door de ouden gemaakt zyn, dat is, van dezelfde ſtoffe, gedaante, plaatze, en orde, zonder dat ééne ſoort ooit daarvan afgeweeken is, en elke den zynen onderſcheidenlyk blyft timmeren? Wie hun aangezegd eene veilige plaats daartoe te zoeken en te vinden? Wie hun geraaden de zwaarſte en ruwſte ſtoffen van buiten, de zagtſten van binnen te gebruiken, en den bodem der Nesten met wol en vederen te beleggen? En als zy die niet kunnen krygen, wie geeft dan der ſchrandere en liefderyke Moeder in, zo veele vederen uit haare borst te plukken, als er noodig zyn, om de zagtſte ligplaats voor de jongen toe te ſtellen? Wie zegt den eenen Vogel aan, dat hy den Nest op ſchoorſteenen of op toppen van boomen; eenen anderen, dat hy denzelven in eenen mik, op eenen tak, in een' hollen

boom, onder of in het gras, tusſchen het riet, in de ſtruiken, of onder een dak moet timmeren?

V. Nieuwe aartige verſchillen, die waarlyk verwondering verdienen!

A. En niet minder de Nesten zelve! Gy ontdekt in deeze Plaat drie Bladeren van eenen Boom, los hangende aan éénen ſteel, rond geboogen, 't geen binnen eene groote holte maakt, op twee plaatzen aan elkanderen genaaid (*Plaat* 4.) Het derde naaiſel, de twee Bladeren agter aaneen hegtende, is onzigtbaar in de Tekening, doch beſtaat wezenlyk; het voorſte blad belet u 't zelve te zien. Gy begrypt dit, het kon toch anders geen Nestje zyn. Onder aan de Bladeren eindigt het naaiſel, en, op dat alles niet losgaa, is er een knoopje in den draad, die daar afhangt, gelegd door het voorzigtig Vogeltje, dat de grootte van eenen onzer Kwikſtaarten heeft. De draad zelf beſtaat uit wol van verſchillende koleuren, zo als het Beestje die gevonden, by elkanderen gevoegd, en met zyn nebbetje tot éénen draad geſponnen heeft. Hiervan ziet gy den draad dan eens wit, dan eens rood, dan eens blaauw, naar gelange de wol in 't ſpinnen voorkwam. De ſteeken in de Bladeren en de daardoor getrokken draad zyn zeer ongelyk gemaakt, waaruit gy zien kunt, dat geene bedreeven Naaiſter daarin de

hand

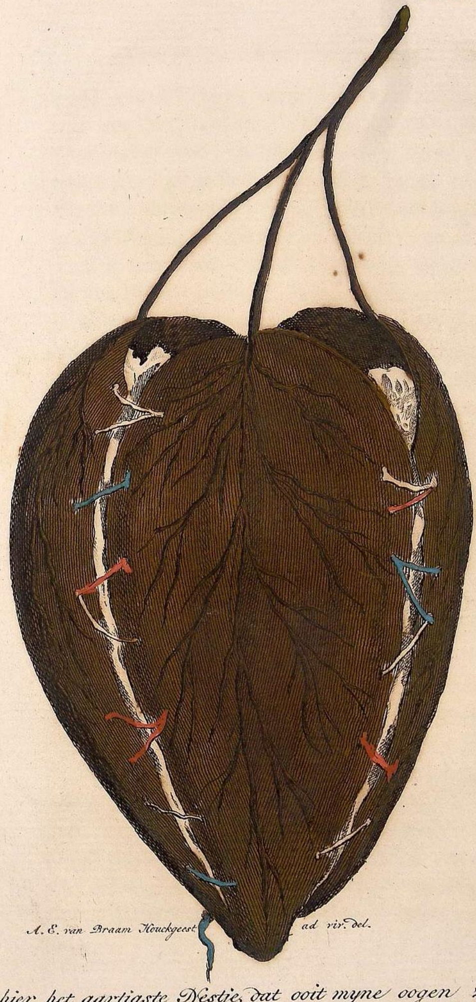

A. E. van Braam Houckgeest ad viv. del.

Zie hier het aartigste Nestje, dat ooit myne oogen zagen! gemaakt door een Vogeltje te Canton in China, 't welk met een eigen gesponnen draad van verschillend gekoleurde Wol, drie Bladeren van eenen Pompelmoesboom zamen naait, en hetzelve daarin toestelt.

bl. 194, 195.

hand gehad hebbe, maar dat alles het werk van een Vogeltje is. Wyl de draaden niet ſterk aangehaald, en dus de lange openingen ook niet digt geſlooten zyn, kunt gy de witte daardoor ſchynende wol, waarmede het Vogeltje zyn Nestje gevuld heeft, merken, en zulks noch meer boven in, daar de wol uitſteekt, en het Beestje in en uit zynen Nest gaat. — Ik heb deeze Tekening verzogt van den Edelen Heer, VAN BRAAM HOUCKGEEST, die, te Canton in China zynde, twee zulke Nestjes uit de Boomen, ſtaande op de open' plaats agter zyn huis, genoomen, en het eene, hoewel door 't droogen ingekrompen en gerimpeld, ter bewaaringe in 's PRINSEN Kabinet gezonden, doch van het ander, opzettelyk voor U, deeze afbeelding gemaakt heeft, naar zyne gewoone minnelyke wyze van handelen. Eilieve! bezie toch dit Nestje naauwkeurig, en zeg my, of gy ooit een Vogelnestje, aartiger en konstiger toegeſteld, aanſchouwd hebt?

V. Nooit! De konst van dat lieve Beestje verrukt my! ——— Wy kennen in ons Vaderland geen weêrgaê van zulke verwonderlyk gemaakte Nestjes?

A. Wy hebben er evenwel die fraai zyn toegeſteld! De Nesten der Aaksters, van alle kanten met doornen voorzien tegens de Roofvogelen; der Wielewaalen tusſchen de

zweevende takken gemaakt, juist op eene plaats, waar geene wormen kunnen komen; der Zwaluwen, uit klai met water gemengd, hoog onder een afdak of luiffel gemetzeld, om voor de ongemakken van wind en regen bevryd te zyn, van binnen met veêren gevuld, van buiten met eene naauwe opening aan den rand, en puntig van onderen, om 't gebouw te ftevigen; en voorts die van veelen onzer kleine Vogeltjes vertoonen mogelyk minder konst, doch zeer veel overlegs. Derzelver verfcheidenheid zo wel als maakfel zal uw oog voldoen.

V. Ik dacht, dat de ftoffe van opgetogenheid was uitgeput?

A. Kan dan de godlyke Wysheid uitgeput worden? Dan, nu gy de Nesten hebt bereid gezien, laaten we befchouwen, waartoe zy gefchikt zyn. De Vogel legt er Eieren in; want geen Vogel baart ooit levendige jongen. Hiervoor heeft de Schepper wyfelyk gezorgd. Hoe zouden ze toch, met jongen bezwaard zynde, kunnen vliegen, en, als zy er, om dit te kunnen doen, maar één of twee te gelyk voortbragten, zouden ze altyd bezet zyn met het draagen en voeden der jongen. Geen Vogel zal egter beginnen Eieren te leggen, veel min te broeden, dan wanneer er millioenen tedere Infecten aan alle kanten omzwerven, op dat, als hy maar

even

even uit den Nest afdaalt, of eenen kleinen uitval in de lucht doet, zyn gastmaal gereed zy, en hy niet lang behoeve om te zwerven, om den kost voor zich zelven aan te treffen, of om ook aanſtonds wat meer te bejagen voor de hongerige monden, die thuis daarop wagten. Zie daar twee nieuwe proeven der oneindige godlyke Zorge.

V. En als ik de Eieren bezie?

A. Wilt gy de Eieren bezien, gy zult bewonderen derzelver verſchil en koleuren, die ik allen niet kan noemen, witte, geele, gryze, gevlakte, blaauwe, en ſommigen als of ze met eene pen getekend of beſchreeven waren. Houdt gy ze in eene donkere plaats, in eene reet van een venſter tegen het zonnelicht, dan zal, zeggen veelen, het putje, binnen 't Ei bovenaan zittende, U aanzeggen, dat er een Mannetje, of is 't ter zyde geplaatst, dat er eene Wyfje uit dat Ei te wagten is, welke aanwyzing voor ons van belang is, alzo wy ons daarna kunnen ſchikken, wanneer wy Haanen of Hennen willen uitbroeden.

V. Wat zit er in het Ei?

A. In het Ei, waaruit een Kuiken moet komen, vindt men zeven onderſcheiden' dingen; een dop vol luchts, twee algemeene bekleedſels; het wit dubbeld; eenen dooier in 't midden; kleine celletjes, die deeze vogten bevatten; banden die alles aaneen hou-

 den;

den; en in 't midden des dooiers een wit vlakje, dat het Ei vruchtbaar maakt. Na twaalf uuren broedens, komt er in 't midden een klein lidteken, en, na verloop van dertig uuren, begint men daarvan de oogen te zien. Het Dier ligt in 't Ei zamengerold, gelyk een Vogel die ſlaapt, den bek ingeſteeken onder de regter wiek: eindelyk door de vogten in het Ei gevoed, gegroeid en volwasſen geworden zynde, klopt het Kuiken, als de tyd der uitkoming daar is, met zyn bekje op de harde ſchaal van 't Ei, zo luid, dat men het hooren kan, en zo lang tot dat het ſcheurt. Er is eene zeer wonderbaare evenredigheid tusſchen de hardheid der Eierſchaalen en de kragt der Vogelen, die ze moeten doorpikken, by voorbeeld, indien de Eieren der Vinken zo harde ſchaalen hadden als die der Hoenderen, hoe zoude het Kuiken zyn gevangenhuis kunnen doorbooren?

V. Is dit alles?

A. Neen! Een ander verbaazend wonder moet ik hier bydoen. Er worden zo veele Mannetjes als Wyfjes uit deeze Eieren gebooren, (te weeten, als men veele gebroedſels dooreen rekent) om de evenredigheid tusſchen de ſexen te bewaaren. En kunnen jonge Vogelen niet gezoogd worden, zou het ook nadeelig zyn voor het Kuiken, by 't uitkomen aanſtonds harde graanen te eeten, zo wordt het-

hetzelve door een groot deel van den overgebleeven dooier, te vooren in zyn lyf gehaald, als met eene ſoort van melk gevoed, en het blyft er op teeren, tot dat de maag, ſterker geworden zynde, harder ſpys verdraagen kan, wanneer de Moeder, dit weetende, die aan de jongen toedient.

V. Hoe wonderlyk is de geboorte der Vogelen?

A. Ik moest noch meer zeggen! Weet ge wel, dat Vogelen, die lang leeven, veele Eieren by zich hebben, om veele jaaren agtereen te kunnen leggen — Dat de jongen van alle Vogelen, die, by het uitkomen uit de Eieren, magteloos en onbekwaam zyn, om van plaats te veranderen en hun voedſel te zoeken, gelyk die der Musſchen, Zwaluwen, enz. weinig in getal zyn, om dat geene Moeder in ſtaat is voor veele monden zo ras voedſel te zoeken, als de honger der jongen dat vordert: integendeel de Kiekens der Vogelen, die kort na 't uitkomen hunnen eigen kost kunnen gaan zoeken, als die der Patryzen, Kwartelen, Hoenderen enz. zonder dat de Moeder denzelven verzamelt, zeer menigvuldig in getal zyn, en dus dat zy, die zelve hunne jongen moeten voeden, maar weinige Eieren leggen, doch dat de geenen, die ze den kost kunnen laaten zoeken, gelyk de Hoenderen, er veertien of meer

zullen uitbroeden —— dat zy, onvermogend om 't getal der Eieren te tellen, egter van leggen ophouden, zo dra er zo veelen in den nest gelegd zyn, als zy met hun lichaam kunnen bedekken —— dat zy, zo gy er eenige Eieren afneemt, er anderen by zullen leggen —— dat zy, indien gy ze allen wegneemt, en er maar één onderlaat, den dieſtal merken, en den nest verlaaten, om eene veiliger plaats te zoeken —— dat Roofvogelen maar één of twee, ten minſten zeer weinige jongen broeden, om niet te ſterk te vermenigvuldigen; doch de tammen zeer veelen, het geen ons doet denken aan het gebiedend woord by de Schepping: *het gevogelte vermenigvuldige op de aarde.* Gen. I. 22. — voorts dat het getal der Eieren, het geen elke ſoort legt, meestal beſtendig hetzelfde is, om zo wel de al te groote vermenigvuldiging als de te groote ſchaarschheid van elke ſoort te voorkoomen —— dat ſommigen tweemaal, anderen driemaal, en eenigen tot negenmaal toe broeden, hebbende de kleine Vogelen drie weeken tot elk gebroedſel noodig —— dat er in warme voorjaaren veel, in kouden minder gebroed wordt —— dat het broeden door 't Mannetje, doch meest door het Wyfje geſchiedt —— dat de oude Vogelen, van aart de woelagtigſte ſchepſels zynde, niettemin, onder het broeden, het taaiſte geduld

van

van een onvermoeid zitten betoonen, neemende de Moeder naauwlyks tyd, om eens af te komen, en te eeten —— dat de Schepper de jonge Vogelen ongemeen ſchielyk laat opgroeien, wyl zy voor veele gevaaren bloot ſtaan, die zy niet lang kunnen ontvlugten —— dat het Wyfje, te vooren vreesagtig, nu het Moeder is geworden, zo moedig en ſtout is, dat, by voorbeeld, eene Hen U zou aanvliegen, zo gy de jongen te na wilde komen —— dat de Moeders, de jongen voedende, aan elk de ſpyze op zyne beurt geeven, nooit aan één dubbeld, of aan een ander niets —— eindelyk, dat de Moeders zeer zindelyk zyn op haare nesten, en de jongen, zo het die niet uit eigen aart doen, leeren het agterſte daar uit te ſteeken, en dus den ingewanden te ontlasten?

V. Welk eene groote lyst van fraaie eigenſchappen hebt gy my hier gegeeven?

A. Ik moet er noch meer bydoen! Hebt gy wel gelet, dat by de Dieren geen Man, na de paaring, omziet naar de Vrouw of de Kinderen ('t geen ook niet noodig is, en ons zeer nadeelig zou zyn: de Hengst moet intusſchen elders dienen, de Merrie kan het veulen voeden, en zelve intusſchen eeten) doch dat by de Vogelen de Huwelyks liefde lang duurt —— dat, uit dien hoofde, het Mannetje, als het Wyfje zit te broeden,

haar vermaakt met zynen zang, en dus tragt den verveelenden tyd te verdryven —— dat het Mannetje gaat broeden, om de warmte te vermeerderen, als het Wyfje ſpys voor zich zelve moet gaan zoeken, of, om haar te troosten, nevens haar gaat zitten —— dat, zo lang de kuikens kaal zyn, en voor koude of veele andere gevaaren bloot ſtaan, de liefde één van de beide Ouderen altyd thuis houdt —— dat de genegenheid der Dieren alleen maar voor het oogenblik der voorttee-linge plaats heeft; maar by de Vogelen gaat vooraf liefde, verbindtenis, zamenwoning, zorgen voor, en zorgen na: doch deeze drif-ten eindigen ook ten laatſten, egter niet dan op den regten tyd; want de onverwinnelyke liefde voor de jongen verdwynt niet dan op het oogenblik, dat ze zelve den kost kunnen vinden: en verlaaten deezen dan niet goedwillig den nest, zo dryven de Ouden hen met ge-weld naar buiten. Vangt gy de jongen, noch onbekwaam om den kost te haalen, en zet gy ze in eene kooi, de ouderlyke liefde blyft duuren, en zy zullen ze voedſel bren-gen —— verder, dat de onderlinge Huwe-lyks genegenheid tusſchen Man en Vrouw, alle de jongen groot geworden zynde, zo vol-komen ophoudt, als of ze nooit by hen plaats gehad hadt —— dat zy in ziekten genees-middelen kennen, opzoeken en gebruiken,

en,

en, wyl het Ongedierte hen dikwerf plaagt, bakeren zy zich veel in 't ſtof, om het daar door te verdryven? —— Overweeg dit alles met aandagt, en zeg my, of gy er niet meer in vindt, dan eene levenlooze ſtof kan werken?

V. Wat zou deeze, en hoe veel minder zou ze zulke wonderen kunnen uitvoeren! De vinger des almagtigen Formeerders vermag zulks alleen!

A. En om U noch verder van zyne onnagaanbaare Wysheid in de Vogelen te overtuigen, zal ik hier noch iets bydoen, dat ons dikwils verſteld doet ſtaan.

V. Wat is dit?

A. Dat wy eene menigte Vogelen in ons Vaderland hebben, als Oievaars, Reigers, Roerdompen, Kraanen, Eenden, Kwartels, Zwaluwen, enz. die, op zekere tyden van het jaar, hier komen, en daarna vertrekken.

V. Hoe geſchiedt dit?

A. Eenigen gaan in de Lente of in den Zomer; anderen in den Herfst of in den Winter heen. Men noemt die geenen, welken in de Lente komen, doch in den Herfst vertrekken, SRTYK - VOGELEN, gelyk de Vinken en Sysjes, om dat ze op hunnen togt, van plaats tot plaats, op de aarde neêrſtryken, om hun voedſel te zoeken, verzamelende onder weg by zich huns gely-

ken, waardoor zy zo dikwerf in onze Vinkenetten gelokt en gevangen worden, en keeren op gelyke wyze naderhand tot ons weder. Anderen, die by geheele zwermen gaan en komen, geeft men den naam van TREKVOGELEN. Een nieuw verfchil heeft in deezen plaats; want eenigen vliegen voor den wind af, en anderen daar tegen op; eenigen komen met onzekere, en anderen met vaste winden. Deeze algemeene verhuizing onder die foorten (eenige vriendelyke en gezellige Vogelen blyven altyd by ons) heeft mogelyk over de geheele Waereld plaats, ten minsten in Europa.

V. Om welke reden toch?

A. Men zegt, de Vogelen verlaaten ons, wanneer zy de aankomende koude gevoelen om eene gemaatigder lucht op te zoeken; wanneer er geene Infecten meer zyn; wanneer de Planten geene Zaaden, de Struiken geene beziën meer geeven: dan, gaat die oplosfing algemeen door? Veelen vliegen weg, als er noch geen merkelyk gebrek maar overvloed van voedfel is, en het Weder dikwerf daarna beter wordt dan 't by hun vertrek was: fommigen zelfs kunnen het, den geheelen Winter door, by ons wel uithouden, en niettemin gaan zy heenen. Des is men mogelyk verpligt hun vertrek toe te fchryven aan eenen inwendigen trek naar eene andere Landftreek; een trek, door den

Schep-

Schepper in de Vogelen gelegd, voor ons onuitlegbaar, die egter ten goede uitkomt, wyl geene Oievaars by ons in den Winter van ongedierte, geene Zwaluwen van Insecten gespyst kunnen worden —— Als de Zomer aankomt, keeren zy met vreugde terug, om hier te broeden, en ons jonge Vogelen te geeven. Anderen, die beter tegen de koude gehard zyn, zoeken guure oorden op. Intusschen, wanneer wy zulk eene menigte Vogelen missen, leggen anderen een bezoek by ons af. Noordsch of Oostersch Watergevogelte komt dan, kwaakende, by ons aanvliegen, en valt in onze togtflooten, of yswrakken neder, waar de nette schutter hen met het doodlyk lood treft, en onze tafels daar mede vervult.

V. Gaat dit heen en weer trekken zonder verwarring toe?

A. Zeer geregeld! De Oievaar verschynt nagenoeg in 't midden van February; de Torteldüif omtrent May; en de Koekkoek, als de Els het blad ter grootte van eenen schelling heeft gekreegen. De eerste vertrekt weêr in 't begin van Augustus; de Zwaluw in October; en als de vorst komt, is er geen Lyster meer te zien. Zy reizen, alle jaaren in den Herfst, van ons weg naar dezelfde plaatzen Noordwaards; anderen Zuidwaards aan, en komen van daar in 't voor-

jaar terug, wanneer het Noordsch en Oostersch Gevogelte, dat in den winter hier vertoefde, plaats voor dezelven maakt, en Noordwaards heenen gaat.

V. Waar houden zy zich in het Zuiden op?

A. Veelen, na gerust en zich ververscht te hebben op de Eilanden der Middelandſche Zee, ſteeken over naar Africa, waar zy geduurende den winter blyven. Was ons de toegang in dit Waerelddeel, waar oudstyds Geleerdheid en Konsten bloeiden, vergund, en mogten wy daar waarneemingen doen, wy zouden kunnen bepaalen, of zy daar al of niet paaren. Wyl zy in kleener vluchten terug keeren, zal de vermenigvuldiging, gebeurt zy daar, niet aanmerkelyk zyn.

V. Deeze togten zyn verwonderlyk?

A. Noch verwonderlyker is het geheele beloop deezer verhuizingen! Wanneer toch die tyd nadert, doet een Vogel, die mede moet reizen, doch in eene kooi opgeſlooten zit, eene groote ongerustheid blyken; en wanneer de dag van het vertrek zyner makkers daar is, ſchynt hy droevig te zyn, om dat hy niet mede kan gaan. Neem er eens de proef van in eenen jongen Oievaar. Bewaar hem in eene enge plaats, daar hy niet ontkoomen kan, en anderen hem den dag van de reis niet kunnen aanzeggen, en zie, hoe de Vogel ten dien

tyde

tyde gesteld is. Zo gy niet oppast, zal hy U ontsnappen, en den togt alleen ondernee-men. — Vooraf houden de anderen eene algemeene Vergadering, om den dag der reize te bepaalen, en maaken een kenbaar geluid, om de menigte van dezelfde soort kennis te geeven van het genoomen besluit, op dat een ieder tot den togt moge bereid zyn. —— Men heeft dikwils de Oievaars in ons Vaderland zulke Vergaderingen zien houden; dan niemant heeft ooit eenen Vogel, vóór den vastgestelden tyd, zien vertrekken, en ook niet eenen daarna zien agterblyven. —— Welk eene wonderbaare drift! Wie leert hun de Saisoenen tot gaan en komen zo naauwkeurig onderscheiden? Of hoe zullen wy begrypen, dat de Vogelen in zich zelven dien trek ter verhuizinge gevoelen? Wie maakt hen zo stout, om over zulke groote Zeeën te durven steeken? Wie wyst hun, die er nooit zyn geweest, den weg aan, om koers te houden in de hooge lucht, en zonder compas op de regte plaats te belanden, al is het dat wind en weêr hun niet dienen? Nog donkere nagten nog duistere dagen houden hen in de snelle vaart op, en alles raakt behouden over. Verwonder U over dit verschynsel, het zonderlingste, dat men in de Vogelen vindt. De H. Schrift geeft er U ook aanleiding toe. *Zelfs een oievaar aan den hemel*

mel weet zyne gezette tyden, ende een tortelduif, ende kraan ende zwaluw neemen den tyd haarer aankomste waar. Jer. VIII. 7.

V. En wat volgt daarop, of waartoe diende die aanwyzing?

A. Dit weet gy immers! Daar volgt op: *maar myn volk weet het regt des Heeren niet!* Droevige en beſchaamende klagt! bitter verwyt! Het onvernuftig Gevogelte neemt den juisten tyd van gaan en komen waar; doch de redelyke Mensch weet niet, hoe en wanneer 's Heeren wet waar te neemen. — Och of deeze klagt, dit verwyt ook in deeze Eeuw onnoodig en ongepast ware!

V. Gewis, zo veele dingen en dit voornaamelyk dringt my den Maaker der Vogelen te eerbiedigen; ik wil hen voortaan meer achten, zy doen ons nog al eenige diensten?

A. Nog al eenige diensten! Dit zeggen onteert den Schepper. Zy doen ons oneindig veele diensten, zo wel de Roofvogelen als ons huisſelyk Pluimgedierte; want, indien de eersten op krengen vallen, en dus het Land van ſtank bevryden, en veele Dieren of Vogelen die anders te ſterk zouden vermenigvuldigen, vernielen ——— indien Ganzen de Eieren van Visſchen inſlokken, en, in afgeleegen' wateren onbeſchadigd uitwerpende, dezelven met visch verryken, zonder dat wy de moeite behoeven te neemen, om ze daar

te

te pooten —— indien anderen zaad eeten, en hetzelve onverteerd uitwerpen, daar anders geene Planten zouden groeien —— indien hun mest het Zaad en de Landen tevens vruchtbaar maakt —— indien de Haan den ſlaapenden Landman vroeg wekt —— indien ons de Koekkoek de aankomst der Lente berigt —— indien de Kwikſtaart ons den Groeityd bekend maakt —— indien een ander onze Schepen in den grooten Oçeaan, waar land nog zand te zien is, aanzegt, dat ze tusſchen de Keerkringen zich bevinden —— indien een ander hun doet weeten, dat ze by de Kaap de Goede Hoop zyn —— indien het bevreesde Onweersvogeltje, wel twaalf uuren te vooren, den ſtorm ziende aankomen, de Schepen in de Zee opzoekt, en daarvan waarſchouwt, niet meer tot vergoedinge begeerende dan aan de luwe zyde van 't vaartuig te mogen blyven zweeven, om tegen den wind bedekt te zyn —— indien een ander onze Haringbuizen aanduidt, waar de Haringſchoolen zwemmen —— indien een ander de Visſchen naar den oever jaagt —— indien de Bontekraai en andere Vogelen ons vooraf zeggen, van waar de Wind zal komen —— indien de Vogelnestjes van Tonquin, ten ſpyze gebruikt, zulk een verwonderlyke kragt aan onze zwakke kranken geeven —— indien

hun vleesch en eieren ons tot voedſel, hunne Veêren en Dons tot bedden, hunne Pennen tot ſchryven en Klavecimbels, hunne Vleugelen tot het afſtoffen onzer Boeken, en hun Gezang tot onze vervrolyking dient, zyn dan niet, vraage ik, de Vogelen ons tot uitneemende nuttigheid?

V. Heb ik nooit gehoord, dat men somtyds aan de Vogelen voortekenen van goed of ſlegt Weder gewaar wordt?

A. Dit kan zyn! —— En er is zekerlyk reden genoeg om dat te ſtellen, wanneer men aanmerkt, hoe fyn de Zintuigen der Vogelen zyn, en hoe veel belang zy in het goed of kwaad Weder hebben. Gy moogt in het vervolg hierop naauwkeurig letten en zien, of er geen ſlegt Weder by dage volgt, wanneer de Duiven, 's morgens, met het opgaan der Zon, in het veld zamen troppen, om dus vroegtyds hun voedſel te zoeken, wyl zy in regen ongaarne derwaards trekken —— Of niet, 's winters, by fellen Vorst en Sneeuw, de Dooi in vierëntwintig uuren opkomt, wanneer die Vogelen op den grond iets ſchynen te zoeken, en veel heen en weêr draaien —— Of niet, by het naderen van Onweêr, Sneeuw, Wind en Regen, de Kraaien en Raven zamen ſchoolen, en onophoudelyk ſchreeuwen; terwyl de Spegt als dan een lachend geluid maakt, om

dat

dat hy den Regen bemint, en zig gaarne wascht —— Of niet de Hoppe, tegen hette en droogte, veel beweeging in het zand maakt; doch by ſlegt Weder treurig zit — Of niet, by aankomend droog Weder, de Reigers hoog in de lucht vliegen, enz. Er zyn noch veele anderen, den Landlieden wél bekend, maar nu voor ons van te veel omſlags.

V. Ik heb hier niets tegen in te brengen! Ik ben voldaan! Maar, waarom doen de Roofvogelen ons geen meer diensten? Waarom zyn ze niet eetbaar? Waarom zo hard van vleesch?

A. Indien hun vleesch malsch ware, zouden zy te veel geſchooten, en van ons gegeeten worden, waardoor hun getal al te zeer zou verminderd, en andere nieuwe nadelen aan de geſchaapen' Waereld toegebragt worden.

V. Bedenkt gy wel, welk eene ſchaade de nu behouden' Roofvogelen dikwerf aan onze graanen en vruchten doen?

A. 't Kan gebeuren, dat eenigen te ſterk vermenigvuldigen, hoewel zulks zeldzaam voorvalt; doch we hebben dan middelen genoeg, om hun getal te verminderen. Laaten zy graanen eeten, zy verſlinden zo veel niet, dat men er een waar nadeel door lydt: zy vergoeden ons, dat ze van ons opeeten, gelyk ik reeds gezegd heb, door andere

diensten. Geheel hen uitteroeien is in 't geheel niet raadzaam, gelyk de Wetgever van Israël ons klaar genoeg heeft willen beduiden. *Wanneer voor uw aangezigt een vogelnest op den weg voorkomt, in eenigen boom of op de aarde, met jongen of eieren, en de moeder zittende op de jongen of op de eieren, zo en zult gy de moeder met de jongen niet neemen. Gy zult de moeder ganschlyk vry laaten, maar de jongen zult gy voor u neemen.* Deut. XXII. 6, 7.

V. Die Wet, van U reeds eenmaal aangevoerd, ziet misſchien op Vogelen, die men tot ſpyze gebruikt?

A. Hoe kan dat zyn? 't Spreekt immers van zelfs, dat men die niet moet verdelgen. De Wet ziet derhalven op Roofvogelen, welken uitteroeien niet geheel vry is van alle zwarigheid. In de Engelſche Americaanſche Colonien heeft men eene ſoort van Kraaien, die men zeker meende op de Erweten te aazen, vernield. Men bedroog zich hierin. De Vogel aasde op de Rupſen, die de Erweten opaaten, en die, den Vogel weg zynde, zo ſterk vermenigvuldigden, dat men weinige Erweten over behieldt. — In dezelfde Colonien heeft men eenen anderen, die op de Rupſen van het gras aasde, meenende dat hy dat gewas vernielde, verdelgd, met dat ongelukkig gevolg, dat men daarop, in het

het jaar 1749, zulk een gebrek aan hooi kreeg, wyl de Rupfen het gras vernielden, dat men Schepen, met hooi gelaaden, uit Engeland moest laaten komen —— In Zweden heeft men een dergelyk geval gehad —— En, in ons Vaderland, is ook dikwils gezien, dat, wanneer een zwaare winter of fterfte weinige Musfchen liet overblyven, de Tuinen in 't voorjaar zodanig van Rupfen krielden, dat alles werdt aangetast. Hieruit ziet gy derhalven, hoe wyfelyk Israëls Wetgever gezorgd heeft, toen Hy de geheele uitroeing der Roofvogelen verboodt. Levert de gezegde Tekst, dus uitgelegd, geen fchooner zin uit, dan wanneer men denzelven ter aanpryzinge van barmhartigheid omtrent het Vee en de Vogelen wil aanvoeren?

V. Voorzeker! En wanneer men dan de Schepping op die wyze, welke gy my leert, befchouwt; hoe fchoon wordt dan haare gedaante! Welk eene uitneemende Wysheid en Orde ftraalt er in door! Hoe dwaalen wy zonder goede onderregting! Ik zal U voor deeze altoos dank weeten!

A. Keeren wy nu naar huis, om het morgenontbyt te neemen, en daarna eene nieuwe wandeling te doen.

TIENDE ZAMENSPRAAK, OVER DE VOGELEN ONZES VADERLANDS.

Haan. Hen. Duif. Tortelduif. Spreeuw. Musch. Vleermuis. Paauw. Kalkoen. Watervogelen. Zwaan. Gans. Eend. Zeevogelen. Meeuw. Arend. Gier. Raaf. Lepelaar. Kraan. Wilde Gans. Roek. Bontekraay. Kaauw. Valk. Sperwer. Hoppe. Spegt. Uil. Oievaar. Duiker. Meerkoet. Roerdomp. Merel. Lyster. Kievit. Kemphaan. Ysvogel. Zwaluw. Patrys. Korhoen. Kwartel. Markolf. Aakſter. Praaten der Vogelen. Wielewaal. Koekkoek. Nagtegaal.

VRAAG. Willen wy nu naar buiten? De Dag is ſchoon, de Zon hoog op, de ganſche Natuur blyft vrolyk; deelen wy in haare blydſchap!

ANTWOORD. Ik ben gereed!

V. Waar-

V. Waarover zult gy my onderwys geeven? Misſchien is er noch veel voor my te leeren?

A. Genoeg! dan, wyl ik U, deezen morgen de Eigenſchappen der Vogelen vertoond heb, en gy niet veel meer dan eenige algemeene dingen van dezelven weet, behoor ik U eenige byzondere zaaken van onze gezellige Huisvogelen en daarna van die geenen, welken in onze hoven, velden, en bosſchen omzwieren, te zeggen: in allen zult gy denzelfden Schepper der Waereld, dezelfde Wysheid, Goedheid, en Orde vinden.

V. Wilt gy zo veel goedheid voor my hebben! myne oplettenheid en dankbaarheid zullen tragten uwe moeite te vergoeden?

A. Deeze voorwaarde gevalt my! Gy ziet daar eenige ſcharrelende Hoenderen, zeer nuttige tamme Huisvogelen, welken zo gaarne by ons woonen. Ik heb er verſcheiden' ſoorten van, en er zyn noch meer in ons Vaderland, met gladde en omgekeerde veêren, met ruige en gladde pooten, gekuifden en ongekuifden, grooten en kleinen. Onze Gelderſchen munten uit, en geeven de grootſte eieren. 't Verſchil der koleuren en gelaanten is niet te noemen.

V. Welke is de ſchoonſte onzer Huisvogelen?

A. Ongetwyfeld de HAAN! Zie er daar

eenen, die waarlyk ſchoon is, die dagelyks myn oog vermaakt. Hoe lyvig en kloek is hy van geſtalte, hoe vol vuurs zyne oogen, hoe moedig zyn gang, hoe rustig zyne bewegingen! Hy treedt zeer deftig, is hoog, regt, groot en rood van kam, zwaar, kort en krom van bek met twee afhangende lellen, breed van borst, van verſchillende hoog gekoleurde halsveêren, met eenen verheven byna regt opſtaanden ſtaart, beſtaande uit veertien pennen, onderſcheiden van de Hen door twee veêren, die uit deszelfs midden voortkomen, veel langer dan de anderen, boogswyze gekromd — Hy is ſterk geſpoord, fier van tred, kloekmoedig in 't beſchermen zyner Hennen — Hy heeft korte vleugelen, om dat hy meest by ons thuis blyft, en zelden vliegt — Hy drinkt 't water, in den bek genomen, zeer aartig, den kop telkens agterover ſlaande, om het door te zwelgen ——— Hy ſlaapt ſomtyds ſtaande op eenen poot, 't hoofd onder den vleugel verbergende — By dage kraait hy dikwerf, niet op gezette tyden; doch na middennagt laat hy, en al zyne ſoort, zyn geluid twee of driemaal met verpozingen hooren, tot dat de dageraad aankomt, en daarna dikwyler.

V. Ten welken nutte?

A. Veele Landlieden hebben geen ander horologie dan hunne Haanen, op welker gekraai

kraai zy opſtaan, om op reis te gaan, of om te dorsſchen. Wanneer er één in een Dorp aanheft in den vroegen ochtend, maakt hy de anderen gaande: zy antwoorden hem, de een na den ander, ten blyke dat zy ontwaakt zyn, en, algemeen, den gekomen morgenſtond begroeten willen met hun gejuich. 't Is zeer aartig, dit rond kraaien van alle Haanen in een rondliggend Dorp te hooren — Hy heeft verſcheiden' toonen in zyne ſtem. Zyn geluid is anders, wanneer hy de Hennen by een gevonden brokje broods roept, of ze waarſchouwt; wanneer hy ontſteld is op een ongewoon geluid; of wanneer hy ze beſtraft, als ze misdoen; of eenen onderlingen twist hebben, in welk geval hy de onmin tragt weg te neemen, ſcheidende de vegtende partyen — Deeze groote, dien gy hier ziet, paste, deezen winter, altoos 's morgens ten agt uuren, op de hoogſte trap myner ſtoep op, om het eeten uit myne hand te ontvangen, dan helder kraaiende, op dat ik weeten zou, dat hy er ſtondt: en wanneer de Hennen te laat ſliepen en er niet by waren, ging hy ze haalen, en beſtrafte ze op eenen knorrenden toon, rondom haar loopende met eenen neêrhangenden Vleugel, willende, dat ze op haaren tyd zouden pasſen, en te gelyk met hem eeten. Hy geeft geen kamp, zo hy vegten moet. Zy worden niet ligt zo gemeenzaam

 als

als de Hennen, maar behouden altoos eene zekere deftigheid. Maak hem niet verbolgen, zyne spoorslagen zyn te dugten.

V. En de HENNEN?

A. Men heeft er ten minsten *negentien* soorten van! Zy maaken een veel goedaartiger vertoon, verschillen in gestalte van de Haanen, zyn van eene middelbaare grootte, klein van kam, aan de eene zyde meest overhangende, helder van gezigt, geel van pooten, ongespoord, met eenen staart, die over end staat, in den vorm van eenen waaier, met veertien bestuurpennen, zeven aan elke zyde, maakende te zamen eenen scherpen hoek uit, het geen die zonderlinge gedaante aan den staart der Hoenderen geeft. Zy scharrelen gaarne in de aarde, en, een oog hebbende als een vergrootglas of verrekyker, ontdekken zy zo wel de kleinste graantjes als den hoogzweevenden Roofvogel in de lucht, dien wy als een zwart stipje beschouwen. Zy verlengen of verkorten haar gezigt op eene onbegrypelyke wyze, om in beide gevallen haare Kiekens van den lekkeren vond te berigten, of tegen 't gevaar te waarschouwen. Welk eene konst in dit oog, tot zo wyse einden haar gegeeven!

V. De Hennen, meen ik, zyn zeer vruchtbaar?

A. Zy zyn, om onzen wille, vruchtbaarer

dan

dan alle andere Vogelen, leggende, zo zy goed zyn, in één saisoen, dat is, van de Lente tot den Herfst, honderd Eieren, doch niet veele jaaren lang; hoewel 't schynt, dat wy haare vruchtbaarheid vermeerderen kunnen, door ze wél te voeden, en van alle zorg en moeite te ontheffen. Men vindt soms in de nesten twee aan elkanderen gehegte ledige Eieren, die men Windeieren noemt. De schaal van allen, te vooren zagt, wordt door de lucht hard, om den daarin schuilenden jongen Vogel te beschutten, waarin gy zelfs eene goedertieren' bestelling des Scheppers kunt zien.

V. Welk is de aart van deezen Huisvogel?

A. De Hen wordt gemeenzaamer met ons dan de Haan, doch blyft vreesagtiger; egter wordt ze eene Heldin, zo dra zy Kiekens heeft, en zou ons, zo wy ze dan vangen wilden, of leed doen, heftig aanvliegen. De tederheid voor dezelven, in ze te koesteren en wél op te voeden, is zo groot, dat ze den Zaligmaker, die anders op verhevener zaaken dacht, in 't oog viel, en trof; waarom hy er eene der schoonste gelykenissen van ontleende, ter uitbeeldinge zyner groote zorg omtrent de Joodsche Natie. *Hoe menigmaal*, klaagt hy in deeze aandoenlyke taal, *heb ik uwe Kinderen willen byeen vergaderen, gelykerwys een hen haare kiekens byeen vergadert onder de*

vleu-

vleugelen, en gylieden en hebt niet gewild, Matth. XXIII. 37. Zy heeft *zes* Stemvallen; als zy broeit en kiekens heeft, of als zy iets aangenaams voor dezelven vindt; als zy eenen Roofvogel ontdekt; of als zy verſtoord is; als zy een ei heeft gelegd; of eenige vrees of ſmert gevoelt: dus *zes* tekens van verſchillende hartstogten. Zy ſchuilt, dit merkt men op, als de regen zal ophouden; doch loopt zy er in, dan regent het den geheelen dag. Zy bezorgt ons, door haare Eieren en Kiekens, een lekker onthaal, zonder ons moeite te geeven, of op kosten te jaagen. Haare jongen worden gemeenzaam met ons, of, willen wy, zy loopen ons uit den weg, tot op het oogenblik, dat we hen noodig hebben, en dan geeven ze een zeer lekker en gezond voedſel, vooral voor zwakke maagen.

V. Zyn er meer zulke nuttige Vogelen, die de Schepper ons heeft willen geeven?

A. Gy kent de DUIF, welke men door de geheele Waereld vindt: waarlyk een ſchoone Vogel, van eene aanminnige en bevallige houding, van een fraai maakſel, met vederen van heerlyke en ſchitterende verwen, die een gouden en purperen gloed op den hals en borst, naar het vallen der lichtſtraalen, vertoonen, verſierd met overſchoone oogen; des SALOMO, die groote Natuurkundige, in

zyn

zyn Hoogelied, eenen gemengelden Herderszang, zo dikwerf zyne fraaie tekeningen daarvan ontleende, om fieraad en nadruk aan zyne dichterlyke taal te geeven. *Ziet, gy* (de Kerk van den aanbiddelyken JESUS) *zyt ſchoone, myne Vriendinne; ziet, gy zyt ſchoone, uwe oogen zyn duiven oogen tusſchen uwe vlegten.* Hoogl. IV. 1. En DAVIDS oog dwaalde ook daarvan niet af, toen hy van dezelven een ſchoon zinnebeeld overnam, om de heerlykheid der Kerke te ſchilderen. *Gy zult worden als vleugelen eener duive, overdekt met zilver, en welker vederen zyn met uitgegraven geluwen goude.* Pſ. LXVIII. 14.

V. Waarover verwondert gy U meest in deeze Vogelen?

A. Over het groot verſchil onder dezelven! Men telt niet minder dan *vierënveertig* verſcheidenheden. Zie daar eenige ſoorten, die op dat hok zitten, en met deeze Hoenderen gemeenzaam leeven en zamen eeten — Draaiers, die zich digt by huis houden, en ons het meeste vermaak geeven, door hun vliegen, of door 't geraas, 't welk zy met de wieken maaken, ſomtyds zo ſterk, dat er de ſlagpennen van breeken — Paauwſtaarten, die hunnen ſtaart als eene Paauw uitſpreiden, en over einde zetten, waarin, zyn ze regt ſchoon, tweeëndertig pennen moeten ſteeken; eene ſoort van Duiven, die te veel windvangs

vangs hebben, om wél te kunnen vliegen —— Tuimelaars, eene kleine ſoort, dus geheeten, wegens het fraai tuimelen en buitelen, dat zy, gelyk een vallend lichaam, in de lucht maaken: haare vlugt is ſnel, en hooger dan die van alle de anderen —— Kroppers, die, hoewel de andere ſoorten dat vermogen ook hebben, haaren krop met zo veel luchts opblaazen, dat dezelve byna zo groot als haar geheele lichaam wordt, en zy deswege den kop agterwaards moeten trekken —— Kappers, dus genaamd wegens haar fraai agterover geboogen kuifje —— Meuwtjes, met korte bekken en omgekromde veêren op den borst ——. Briefdraagers, die men in Turkye en Perſie opzettelyk houdt, om ligte brieven, onder den vleugel vast gemaakt, van de eene plaats naar de andere ſchielyk over te laaten brengen, 't geen van Babylon naar Aleppo, dat eene reis van *dertig* dagen is, in *agtënveertig* uuren geſchiedt; want *drie duizend* uuren ver in drie dagen te vliegen, is hun geen groot bezwaar. Koning DAVID, die in zyne Liederen zo veele Natuurkundige Aanmerkingen vlogt, dacht, in de tyden zyner vervolginge, aan de Vleugelen der ſnel vliegende Duiven, als wél geſchikt ter ſpoedige en gelukkige ontkominge. *Och dat my iemand vleugelen als eener duive gaave! Ik zoude heenen*

nen vliegen, waar ik blyven mogt. Pſ. LV. 7. In de beroemde Belegeringen van Leiden en Haarlem, deeden zy dezelfde diensten ten nutte der moedige Burgers —— Hokduiven, die wel elf of twaalfmaal in 't jaar broeden, en dus zo vruchtbaar zyn, dat men, zo er geenen van ſterven, van *één* paar, in *vier* jaaren tyds, *agttien duizend* kan hebben.

V. Te weeten, als zy wél broeden, en er altyd even veel Doffers en Duiven uit de Eieren voortkomen?

A. Het broeden gaat zeer geregeld, en gy moet het als een zonderling bewys der goede Voorzienigheid aanmerken, dat er altyd evenveel Mannetjes en Wyfjes onder de Vogelen gebooren worden: althans by de Duiven, alles dooreen gerekend, mist het zelden of nooit. Niet by de geboorte, maar op het *twintigſte* jaar van ons leven, heeft dit ook plaats, gelyk ik gezegd heb, onder de Menſchen. Van de Dieren, ten tyde hunner geboorte, weeten wy het noch niet. Dan, daar wy geleerd hebben, dat het by Menſchen en Vogelen plaats heeft, zal men, het oogmerk daarvan met de eenvormigheid, die in Gods Werken plaats heeft, overweegende, wel mogen beſluiten, dat dit gelyk getal der Sexen een algemeener regel in Gods onderhouding is, dan men waarlyk denkt:

een

een regel, die ons moet verbaazen, zo dikwerf wy er aan denken.

V. Hoe broeden de Duiven?

A. Den tyd van broeden kunt gy ligtlyk waarneemen! Gy zult met vermaak zien, dat, wanneer de broedende Duif eeten en zich verfrisſchen moet, de Doffer zich op de eieren zal zetten, en, als een van beide te lang uitblyſt, haalt de Duif den Doffer, of de Doffer de Duif terug, en dryſt ze tot haaren pligt —— dat de jongen in de drie eerste dagen niet eeten, maar alleen eene zorgvuldige koestering noodig hebben, welke zy ook ontvangen —— dat de beide Ouden hen daarna opvoeden —— dat deeze den jongen geene harde paardeboonen, onverduwbaar voor teêre maagen, voorgeeven, maar half verteerden kost, in hunne eigen maag geweekt —— en dat de Doffer de groot geworden jongen uit den nest jaagt, en voor zich zelven laat zorgen......

V. Staak, bidde ik, uw onderwys over deeze ſchoone Vogelen niet?

A. Ik kan U alles van dezelven niet zeggen! Gy moet het overige door eigen' Waarneemingen, die vermaakelyker zyn dan ontvangen onderwys, leeren. Myn oogmerk is alleen uwe aandagt op te wekken, om 't Werk van eenen Almagtigen, wyſen en goeden Scheper in alles te kunnen vinden. Ik

wil

wil er egter dit noch wel byvoegen. Wy hebben ſteeds by ons blyvende Vogelen, reeds genoemd, die niet uitvliegen: dan, God gaf ons ook Vogelen, die wel veel thuis blyven; maar ook even dikwils uitvliegen, of door hun onophoudelyk af en aan, hoog en laag rondom zwerven, ons vermaaken: die in ſnelheid van vlugt; in ſcherpte van gehoor; in kuisheid van leven; in onverdeelde liefde tusſchen de gepaarden; in zagtheid van aart; in zindelykheid van lyf, waarom zy zich zo dikwerf in de zon pluizen en baaden; in opregtheid van hart; en in verbanning van kwaadaartigheid, van weêrzin en van ongenoegen uitmunten: die ons deeze huisſelyke zedepligten, elk oogenblik, als voor oogen houden: ten minsten nam de Heere JESUS, wiens heilige Zedekunde zo verre boven alle andere uitſtak, de gelegenheid waar, toen hy de zwierende Duiven van het Joodſche Land in 't oog kreeg, om er eene ſchoone zedeles van te ontleenen, en den zynen te gelasten: *Zyt opregt gelyk de duiven.* Matth. X. 16.

V. Eén woord van derzelver huisſelyke nuttigheden?

A. Die zyn groot! Wilden wy, wy konden, by gebrek, derzelver vederen tot bedden gebruiken. Zy leveren ons anders een uitneemend goed aangenaam gebraad op onze

tafels. Onze Voorouders gebruikten derzelver mest tot zeep: dan, ons Vaderland, dien thans kunnende missen, wyl wy anderen tot ons linnenwasschen hebben, trekt er nieuwe voordeelen van. De Geldersche en Amersfoortsche Tabakslanden hebben aan denzelven hunne vruchtbaarheid te danken, waarom ze wyd en zyd opgehaald, en tot dat einde derwaards vervoerd wordt.

V. Hoe wél is er dan, indien men 't stuk regt beschouwt, in alles gezorgd voor onze velden, voor onze keuken, en voor 't vermaak onzer oogen! Onze Zedekunde zelve ontvangt hier steunsel, opheldering of aanmoediging uit de Natuur. . . . . . Gindsch zie ik eenen geheelen troep Vogelen by elkander, zyn 't geene Duiven?

A. 't Zyn blaauwe Duiven van myn ander hok, dat gindsch afstaat, of zy zyn 't eigendom myner Nabuuren. Men onderscheidt die soort van de tamme Hokduiven, welken zwarter zyn dan deezen, de oorspronglyke tak van 't geslagt der Duiven, te regt den naam van Veldvliegers draagende, ten halve een Huis- en ten halve een tamme Vogel, noch iets bezittende van den aangebooren wilden aart, om troepswyze te vliegen, doch zonder moed om geheel onafhanglyk te leeven, ook minder vruchtbaar dan onze Hokduiven. Een of ander verlaat ons somtyds;

tyds, en worden Houtduiven, die in 't wilde blyven, en in de boomen nestelen, waar zy grooter worden, onderſcheiden egter van de Ringduiven, zo geheeten naar den kraag of band, die ze om den hals draagen, en mede in de Bosſchen leeven.

V. Wat hangt daar in die kooi op de eene zyde van uw huis?

A. Twee lieve TORTELDUIFJES, behoorende tot de Trekvogelen, die laat in ons Vaderland komen, en vroeg vertrekken, bekend door haar droevig kirren en klaagend geſteen, 't geen een medelydend gemoed ligtlyk treft.

V. Welk een verſchil tusſchen deezen Vogel en den Nagtegaal, of liever tusſchen hem en alle de anderen, die ons ten vermaake ſtrekken! Wy kennen hier, meen ik, deezen Vogel alleen, die een treurend geluid ſlaat, en ons tot droefheid ſchynt te willen beweegen?

A. Verſcheidenheid in alles verheerlykt de Schepping! De Tortelduiven beminnen meestal eenzaame plaatzen, gelyk Lieden, die bedroefd zyn, nevens donkere en koele bosſchen: egter nestelen zy ook in de boomen der Hollandſche Steden, en ſchynen dus hier wat gezelliger. Voorheen heb ik ze jaarlyks in de Boomen der ſchoone Leidſche gragten gevonden, en zy zyn er noch. De

mynen, die gy daar ziet, behooren tot de gekraagden, dat is, tot de andere soort, die door een zwart bandje aan den hals, of door een kraagje onderscheiden zyn.

V. Hoeveel vrolyker is dat Vogeltje, 't welk daar op 't dak van uw huis zit te zingen?

A. Gy meent die SPREEUW, met gloeiende zwarte koleuren, en eenen purpergroenen weerschyn boven op de borst, die zich in Gelderland in de bosschen en boomen ophouden; doch by honderdduizenden onder de pannendaken der Noordhollandsche Wooningen broeden, en de jongen daarna naar 't veld geleiden. Gy kunt ze daar, in de zomersche avonden, by heele schoolen in de lucht zien vliegen, in zulk eene menigte, dat ze somtyds eene donkere wolk schynen te zyn, maakende een aartig geschreeuw, telkens neêrvallende, en telkens weêr opvliegende. Zy zingen, gelyk gy wél opmerkte, zeer vrolyk, en kunnen ook geleerd worden te klappen: zy zyn mede zeer moedig. Een Heer te Buikfloot zag eens eene Spreeuw zich tegens eene Kat zo treffelyk verdedigen, dat de laatste vlugten moest; doch de al te zeer in den stryd gekwetste Vogel beleefde zyne overwinning niet lang. Hoe zagter onze Winters zyn, hoe meer 'er schynen te blyven. In 't jaar

1771, bleeven zy in Noordholland tot den vorst van January; dan, toen er in Maart eene nieuwe felle koude opkwam, waren zy genoodzaakt uit het veld te wyken, en onder de luwte der Boerenhuizen en Duinen zich te gaan verſchuilen. De Schepper heeft ons dit lieve Vogeltje gegeeven, om ons van ongedierte te ontlasten, dat onze velden en boomen nadeel toebrengt.

V. Welke Gasten herbergt gy al meer?

A. Gasten genoeg! Zie daar eene myner tjilpende HUISMUSSCHEN. Zo noem ik dezelven ter onderſcheidinge, zo van de Rietmusch, die, in het riet woonende, hetzelve tot ſtylen van haar huis verkiest, en den nest tusſchenin plaatst, als van de Boom- en Veldmusch, die zich in de bosſchen onthoudt, en in de gaten der boomen nestelt. Zy zyn ſoms wit van koleur,. ongemeen gezellig; kunnen, jong zynde, tam gemaakt worden; eeten veel met myne Hoenderen; zyn ſtout; groote dieven in de tuinen, zeer listig; doch vergoeden dit door haare aartige levendigheid, en niet onaangenaam getjilp.

V. Gy ſpreekt er dan noch met lof van?

A. Zy bewyzen ons verſcheiden' diensten ter vergeldinge der herbergzaamheid, welke wy haar verleenen. Onze Tuinen toch zouden krielen van Spinnen, Wormen, Vlie-

gen, Wespen en Trekmaaien, indien wy ze uitroeiden. Men heeft gezien, dat *één paar* Musfchen 't welk jongen hadt, in ééne week *drie duizend, drie honderd, en zestig* Rupfen vernielde. Zy zyn dus nuttig, en brengen ook het haare toe tot vervrolyking der Natuur. Zy zingen mede andere Vogels na, en fpreeken eene eigen' taal, die zy allen verftaan, welke gy, daarop wél acht geevende, gemakkelyk kunt leeren. In Friesland heeft men ze voorheen met openbaare Plakaaten den oorlog aangedaan, geevende eene belooning aan de geenen, die een zeker getal dooden aanbragten, om dus de al te groote vermenigvuldiging te voorkomen: Plakaaten, die in zekere gevallen' nuttig kunnen zyn; doch met groote behoedzaamheid moeten uitgevoerd, en op hun tyd opgeheeven worden, om niet te veel te verdelgen, gelyk ik U te vooren reeds gezegd heb.

V. Kan men derzelver nadeelen niet beletten?

A. Om de Zaaden en de zoete uitfpruitende Erweten, waarvan zy groote liefhebbers zyn, in onze Tuinen te behouden, heb ik niets beter gevonden, dan een lang dun touw, een voet hoog, van den grond te fpannen, en daaraan afhangende linnendraaden, van afftand tot afftand, te knoopen, aan welker einde by den grond een klein vierkant kaartje gebonden moet worden, dat, wit

zyn-

zynde, en altoos door den Wind bewoogen, de Musſchen afſchrikt.

V. Geeft Gy geen herberging aan meer Vogelen?

A. Noch aan ééne ſoort, welke de groote ſchakel tusſchen Dieren en Vogelen vast maakt, alzo dezelve eenige eigenſchappen der eersten en der laatſten bezit, en, dus indedaad een verwonderlyk Dier zynde, evenwel het afgryzen en de vrees der Menſchen ten onregte moet ondergaan. Ik bedoel de VLEERMUIS, welke hier of daar in een gat, vooral van oude gebouwen, woont, daar het, als een Dier, levendige jongen baart en zoogt, hebbende het hoofd van eene Rot of Muis, en een lyf, met hair bedekt; als een Vogel twee vleugelen, met haaken aan de punten der twee pooten. Zy houdt zich den geheelen dag ſtil, doch komt 's avonds te voorſchyn, waarmede de Schepper, wiens Wysheid in deezen Vogel het geſchreeuw der Menſchen over deszelfs lelykheid tot dwaasheid maakt, niet dan voordeel beöogde; want vloog zy op den middag of by dage, zou denkelyk de droogte en de hette der lucht de vliezen van derzelver vleugelen doen rimpelen, en dus den omloop der vogten daarin ſtremmen; terwyl nu de koele avonddaauw dezelven vogtig en buigzaam houdt, waarom zy als dan alleen vliegen, jagt maa-

kende op Vlinders, Motten en Torren: des zy ons ook waare diensten doen, en dus geene versmading verdienen.

V. Zo goede oplossing hadt ik hierop niet verwagt?

A. Laat ik voortgaan! Men ziet ze alleen Zomers, 's Winters slaapen zy. Zy zyn stout, en verwoed van aart; want, niet gewoon zynde verstoord te worden in haare eenzaame vertrekken, vallen ze aan op alles, wat haare verblyfplaats nadert —— Zy vliegen zeer aartig; geen ander Vogel kan ze in ongeregelde wendingen evenaaren; geen komt er zelfs by, waarom de bekwaamste Schutter haar niet ligtlyk zal treffen — Misschien kunnen haare oogen het licht niet verdraagen, waarom zy 's avonds tegen al, wat helder is, aanvliegen —— Sommigen bedekken zich zeer fraai met de vleugelen als met eenen mantel, en hangen zich, 's Winters, met de pooten aan de verwulfsels haarer hoolen op: anderen kleeven aan de oude muuren: veelen voegen zich by elkanderen, om zich onderling tegens de koude te beschutten: zy eeten dan niet, en ontwaaken eerst in de Lente; want wyl wy met geen ongedierte 's Winters geplaagd worden, zo kunnen zy dan gemist worden.

V. Waarlyk....?

A. Noch een weinig geduld! Ik wilde U

iets

iets zeggen, dat ik boven agtergelaaten heb, te weeten, dat alle Dieren en Vogelen, door anderen gevoed, op hunne beurt aan anderen weder ten voedſel verſtrekken, dat is, dat zy allen LUIZEN hebben, die uw onderzoek met het Microscoop verdienen, vooral die der Vleermuizen, welken verwonderlyk aartig zyn geſchaapen.

V. Hoe dat?

A. Zy hebben agt pooten, en elk van dien zes gewrigten, eindigende in een doorſchynend kwastje of balletje. 't Vreemdst is, hoe zulk Ongedierte op 't lyf van eenen Vogel, die zo ſnel in 't vliegen en ongeregeld van wendingen is, kan blyven. Tegen het ongeluk van afvallen heeft de goede Schepper, ten nutte van dit kleine Diertje, willen zorgen, waarlyk op een zeer ongemeene en verbaazende wyze! Hy heeft het, naamelyk, zo geſchaapen, dat het twee, vier, of zes pooten agterover kan ſlaan, om iets, daar het met den rug op ligt, aantevatten, en evenwel te kunnen loopen: dus treedt het zo gemakkelyk met den rug nederwaarts, en met den buik naar boven, als andere Diertjes met den buik naar beneden en met den rug naar boven gaan. Op deeze wyze, kan het Diertje, ongeacht de ſnelſte beweging der Vleermuis, zich overal in ſtand houden. Wanneer men het met de veêr van

 eene

eene pen aanraakt, kan men het om die reden er ook niet van afknippen.

V. Ik ben blyde, dat deeze gelegenheid voorgekomen is, om my dit onbekende, dat, naamelyk, alle Dieren en Vogelen Luizen hebben, te berigten. Ik zie dus, dat ook de lichaamen van Vogelen, Dieren en Insecten bewoond moeten worden, 't geen de Schepping in luisterryker licht zet —— Hoe wonderbaar is de Luis der Vleermuis! Hoe verre gaat de zorg van den Schepper! Wie zou, op den rug van deezen versmaaden Vogel, zo veel Wysheid vermoed hebben! —— En wanneer ik alle deeze Huisvogelen te zamen beschouw, Haanen, Hennen, Duiven, Spreeuwen, Musschen, Vleermuizen, welk een verschil tusschen allen, en allen egter nuttig en noodig! Zigtbaare proeven der Godlyke Goedheid en der schoonste Orde!

A. Laaten we nu voortwandelen, en onze beschouwing vervolgen. Gy ziet daar eenen PAAUW, den schoonsten aller Vogelen, uit Indië, daar hy in 't wilde leeft, herwaards gebragt, en hier wél tierende. Indedaad een meesterstuk van pragt! vertoonende eene grootsche gestalte, eenen fieren tred, eene inneemende houding, eene edele gedaante, en fraaie afmeetingen des lichaams! Alle schoone koleuren, die men zou kunnen bedenken,

ken, fchynen aan denzelven ten koste gelegd te zyn. Goudgroen van boven, met eenen weêrfchyn van zuiver koper; zwart gerande vederen, van onderen zwartagtig, met goud doormengeld; de hals en borst groen, veranderende in hemelschblaauw, met goud doormengeld, pronken het lichaam deezes Vogels op. In de bovenfte lange dekveêren van den Staart, zyn voornaamfte fieraad, verbeeldende eenen fchoonen fcherm, waar mede hy zo hoogmoedig praalt, vertoonen zich zwarte vlakken, die verder af groen zyn, veranderende in violet en hemelschblaauw, met gouden randen, en eenen weêrfchyn van zuiver koper, welken men de Oogen noemt. Op zyn hoofd draagt hy een kuifje van vierëntwintig pluimtjes, welker ftammetjes wit zyn, zeer dun met hairtjes bezet. Zie dit, verwonder u, en erken uw onvermogen, om eene dergelyke pragt aan eenen Vogel te kunnen geeven: de H. Schrift heeft dit gewild. *Zyn van u de verheuglyke vleugelen der Paauwen*? wordt er gevraagd. Job. XXXIX. 16.

V. Welk een verfchil tusfchen deeze en geene Paauw!

A. Dit is het Mannetje, de Paauw; geene het Wyfje, de Paauwin, welke kleiner is, en deeze fchitterende koleuren, die lange fchoone ftaartveêren en fpooren mist.

V. De

V. De Paauw heeft dan alleen alle schoonheden?

A. 't Is waar, dat hy met deeze schoonheden een lang leven geniet, dat wel tot *vyf- en twintig* jaaren wordt uitgerekt; dan, wat zal ik U zeggen van alle schoonheden alleen te bezitten? Deeze schitterende veêren, die in luister de fraaiste bloemen overtreffen, zyn dezelven in kortstondigheid gelyk. Zy duuren, helaas! niet langer dan *één* jaar, en, even als of hy over zyn verlies bedroefd was, en zich deezer vernedering schaamde, zoekt hy dan de duisterste schuilhoeken op, om zich voor alle oogen te verbergen, tot dat de volgende Lente hem nieuwe schoonheden zal gegeeven hebben —— Zie zyne pooten aan, ze zyn niet mismaakt, nog ongeschikt, om op den vuilen grond te loopen, daartegen hebben ze geene schoonheid boven die van andere Vogelen, of eene evenredige fraaiheid met de uitmuntende vederen, 't geen indedaad ook overtollig zou geweest zyn. Wat zouden toch schoon gekoleurde pooten eenen Vogel dienen, die in vuile gronden dagelyks moet wandelen? —— Hoor zyn geluid; het behelst niets aanstootelyks voor ons oor; evenwel hoe ver moet hy in lieflyke toonen wyken voor den min fraaien Nagtegaal? Men stelle en vergelyke hem dan by alle uitmuntende Schoonheden deezer Waereld, geene

is

is in alle opzigten volmaakt! Waar is zelfs eene Menschelyke Schoonheid zonder eenig gebrek?

V. Hy behoort dan onder die dingen, die 't oog zeer bekooren, doch minder nut doen?

A. Ik kan dit niet ontkennen! De pragtige Paauw moet voor de onaanzienlyke Hen in dit opzigt zwigten; egter heeft de Schepper ons deezen Vogel niet geschonken, om alleen het oog te streelen, maar ook tot andere nuttige einden. De jongen, by voorbeeld, zyn goed om gegeeten te worden: de volwassenen kunnen tot wagters op de pleinen onzer Lusthuizen dienen, wyl ze, even gelyk de Ganzen, een groot geschreeuw maaken, als er een Vreemdeling aankomt. Voorheen maakte men waaiers van de veêren, en zy dienden meer tot andere sieraaden, waartoe men ze ook noch gebruiken zou, indien de wispeltuurigheid der Menschen niet telkens wat anders vorderde.

V. Ik zie, dat gy KALKOENEN onder uwe Paauwen laat loopen?

A. Dit geeft U thans gelegenheid, om het verschil tusschen deeze Vogelen beter op te kunnen maaken. De tamme Kalkoenen, wit, ros, grys, of met gemengelde koleuren, afkomstig uit America, zyn onder onze Huisvogelen de merkwaardigsten, en naast de Hen-

Hennen de nuttigſten —— Zie dien Kalkoenſchen Haan, een verwonderlyk Dier, eens aan: hy heeft eenen kleiner kop naar evenredigheid des lyfs, byna kaal, gedekt met eene blaauwagtige huid, voorzien met roode op 't voorſte en met witagtige vleeschheuveltjes op 't agterſte van den kop; van 't grondſtuk des beks een roode wapperende lel; op den bek een vleeschagtig uitſteekſel, kegelvormig van gedaante, één, duim hoog —— Vertoorn nu eens den Vogel, die in zyn voorkomen niets heeft dan 't geen eenvoudig en nederig is, door hem eene roode koleur te laaten zien; hy ſtuift eensſlags, met de grootſte fierheid op: kop, hals, en uitſteekſel zwellen, en worden rooder van koleur; 't laatſte hangt zelfs beneden den bek, en bedekt denzelven: de vederen van hals en rug ſtaan overend: de ſtaart ſpreidt zich uit als een zonneſcherm: de vleugels hangen, en ſleepen over den grond! In deeze houding gaat hy trotslyk rondom 't Wyfje, dat eenvoudig is uitgedoscht, en niets van dit alles heeft, ſlaande eenen doffen toon, een gebrom. Nu zal hy op ons afkomen met eenen deftigen gang, en een dof geluid.....

V. Welk een verwonderlyke Vogel, van een zeldzaam maakſel, zo zeer van anderen verſchillende!

A. Dit blykt duidelyker, als gy let, dat hy

hy twee ſtaarten heeft, eenen boven en eenen beneden ſtaart. De eerſte beſtaat uit agttien groote pennen, die hy, vertoornd zynde, opzet; en de tweede uit kleinere, die hy horizontaal draagt —— Voorts ſlaat hy onderſcheiden' toonen, en heeft verſchillende ſtembuigingen —— De gang is langzaam —— Zyne vlugt zwaar —— Hy ſlokt ſteentjes in, gelyk de Hoenderen, en de ſterke ſpys vermaalende maag oefent op dezelve eene kragt van meer dan *vier honderd en zevenëndertig* ponden, om, was 't mogelyk, die te verteeren: zy dienen alleen, om het ander voedſel te helpen vermaalen —— De Landlieden in de Betuwe houden er veelen, om er Holland van te voorzien; want ze zyn vruchtbaar, en leveren veele jonge lekkere Kalkoenen, die men daar zonder veele kosten kan houden, wyl ze van den afval der graanen gevoed, en in 't najaar op de afgemaaide tarwlanden gejaagd worden, om de verlooren' airen op te zamelen en te eeten. Zy houden ze ook, om ze, eenige keeren agter elkanderen, Hoendereieren te laaten uitbroeden, met welker kiekens men handel dryft; doch tot dit geweldadig broeien moet men de Kalkoenen met geweld dwingen, en hen onder eene tobbe in 't duiſtere zetten.

V. Ik ken het malſche vleesch deezer jonge Vogelen, en moet my over den grooten voor-

raad

raad en de verschillende spyzen, die de Schepper voor onze tafels verzorgt, verwonderen?

A. Uwe aanmerking is billyk! laaten we voortgaan. Wy komen daar aan Vyvers, die ons nieuwe bespiegelingen zullen aanbieden. Onze WATERVOGELEN, waarin gy eene zo zeer verschillende Schepping ontdekken zult, zullen ons andere byzonderheden vertoonen. Hun lichaams maaksel stemt volkomen overeen met den nooddruft van deeze Vogelen ——— Ei! let eens op deeze volgende fraaiheden. Het onderlyf is breed gevormd, om regt op het water te kunnen leggen: de borst en de buik zyn ongemeen wél en dik voorzien van Dons en Vederen: de borst vooral, vermits anders de stroom, daar telkens tegen botzende, eene verschrikkelyke, laat ik zeggen, eene ondraaglyke koude aan den Vogel zou geeven: de buik ook, om dat dit deel altyd op het water ligt, 't geen den Vogel zonder warm deksel geheel zou doen verkouden ——— De pooten staan veel verder naar het agterlyf, op dat de Vogel zich in 't water zou kunnen oprigten ——— De vleugelen zyn kort, om ze, onder het oprigten, over het water te kunnen uitbreiden ——— De klaauwen der pooten zyn met vliezen aaneen gehegt, om te kunnen zwemmen, en zich, by het oprigten, op het

wa-

water te kunnen ſteunen —— De oogen en long zyn anders dan in de Landvogelen, om het lang onderduiken te kunnen verdraagen —— De lange halzen, de bekken met inkervingen, en de breede tongen dienen, om de diep ſtaande glibberige Waterplanten te kunnen bereiken, aanvatten, vasthouden en wegſcheuren —— Twee klieren zyn in den ſtuit geplaatst, waaruit de Vogel met zynen bek eenen olie drukt, en daar mede zyne veêren zeer aartig beſtrykt, op dat het water die niet bevogtige en doordringe —— En wanneer deeze Vogelen broeden, of, om ſpys te zoeken, hunne nesten moeten verlaaten, plukt de Eend haar dons van het lyf, om de eieren intusſchen tegens de koude te bedekken —— Wordt ze van eenen Waterhond vervolgd, ze duikt onder water, en komt, op eenen verren afſtand, weer boven; doch ſteekt voorzigtig eerst een deel van 't hoofd uit den plas rond ziende, of er eenig ander onraad zich opdoet, dan of ze ver genoeg van den Hond is, om hem te ontkomen. Hiervan is het zo moeilyk zulke listige Watervogelen te ſchieten —— Wanneer gy alle deeze byzonderheden overweegt, vindt gy er dan niet in de ſchoonſte proeven eener godlyke Wysheid? Hebben de Landvogelen wel iets van dit alles? En zyn niet

geenen daar door wonder wél gefchikt, om in poelen en wateren te kunnen leeven?

V. Ik erkenne het! alles is in hen naar hunnen ftaat juist afgemeeten: dan, op welke Watervogelen zou nu uwe aandagt het meest vallen?

A. Derzelver getal over de geheele Waereld is zeer groot; doch, die allen niet kunnende overzien, behooren wy, en het zal tot ons oogmerk genoeg toereiken, alleen op de onzen te letten. De Lucht met zwierende Vogelen, en onze Wateren met blinkende Visfchen voorzien zynde, zo wilde de Schepper ook derzelver oppervlakte met andere Vogelen verheerlyken. Zie daar eene ZWAAN, het waare fieraad der wateren, die ik nooit dan met vermaak aanfchouw: een onfchaadelyke Vogel, van een moedig aanzien, en eene grootfche houding, van byzondere zindelykheid, groote dapperheid, en eene ongemeene liefde voor de jongen, hebbende eene felle kragt in de wieken, welker flag een menfchen arm zou kunnen breeken. Deeze zwemt met geflooten', geene dryft voort met opgeheeven' wieken. Zy eeten, des Zomers, kroos, waterplanten, vischjes en infecten; 's winters brood en haver: en wyl zy, by 't inflokken van het eerste, veel waters in den grooten breeden bek krygen, te veel om

door

door te zwelgen, vormde de Schepper eene opening in het bovenste blad des beks, om het water uit te werpen zonder de gevangen' prooi te verliezen. Tot vergoedinge van onze kosten, levert ons deeze Vogel jongen, die eene lekkerny zyn, doch niet gegeeten worden, om dat de Vogel niet sterk voortteelt, en de Roofvogelen veele van deszelfs eieren verslinden. De Landlieden by Hoorn, waar men de meesten vindt, trekken van deezen langleevenden Vogel, welken men in ons Vaderland den hoogen ouderdom van *honderd en twee* jaaren heeft zien bereiken, goede inkomsten, naamlyk, uitmuntende Slagpennen om te schryven, zagt dons voor bedden, bont voor moffen, en jongen, die verkogt worden aan Steden en Huizen, welken oudtyds het regt vergund is, om ze te mogen houden —— Gy ziet hier uit, dat zy onder die Vogelen geteld moeten worden, van welken men mag vraagen: geeven zy ons door hunne schoone gedaante meer vermaaks, of meer inkomsten?

V. Ganzen zyn, meen ik, ook niet onvoordeelig?

A. Zie daar eenige myner GANZEN, tam van aart, wit, aschgraauw, bont, gekuifd en ongekuifd, schreeuwende als zy eenen Vreemdeling zien, dienende dus voor huiswagters, als myne Honden slaapen. Groningen, Overys-

sel

ſel en Gelderland zenden, in 't najaar, duizend jonge vette Ganzen, als eene lekkerny, naar Holland. Daar en in den Lande van Kuik, waar een Herder dezelven by honderden, als ſchaapen, op de Broekvelden hoedt, plukt men, jaarlyks, het dons van de borst tot veêren voor bedden; ook leveren zy ons duizenden van pennen, welken van zo groot nut voor ons zyn, van 't leerend Schoolkind af tot den Staatsdienaar toe, die daarmede de gewigtigſte zaaken van 't Vaderland op 't papier ſtelt, en naar alle Koningryken der Waereld, tot Indië toe verzendt. De wilde Ganzen en Eenden, van Landſtreek willende veranderen, maaken in de vlugt de gedaante van eene omgekeerde letter V in deezer voege Λ, waar door zy de lucht gemakkelyker kunnen klieven. Dus vliegt er ééne vooraan, en is de leidsman der anderen. Na verloop van eenigen tyd, meer dan de agteraan komenden, door het breeken der lucht vermoeid, verlaat zy deezen post, wordt door eene volgende afgelost, en voegt zich dan aan 't einde van den troep, daar zy uitrust: de tweede wordt daarna op haare beurt door eene derde, en zo voorts door eene vierde vervangen, waardoor ieder haare beurt krygt, en de groote togt ſpoediger en gemaklyker wordt volbragt. Welk een ſchoon bedryf!

V. En daar zie ik?

A. Daar ziet gy myne tamme EENDVOGELEN, van zo veele fchoone en uitmuntende koleuren, zo fterk affteekende by myne witte Zwaanen en Ganzen. Wanneer de eersten, fier van moed, geweldig blaazen, zo gy ze te na komt, en de anderen fchreeuwen, kwaaken daarentegen de Eenden, en maaken dus een zonderling gemengeld Watermuziek, dat men, by dage en nagte, ver kan hooren. Zy voorzien, 's winters, myne tafel van gebraad, geeven groote eieren, veêren, en flagpennen, die wonder wel gefchikt zyn, om 't fynfte gefchrift te fchryven, of fierlyk te tekenen. Ik kan U laaten zien '*t Volmaaktfte Gebed* in *twee* korte regelen met zulk eene pen gefchreeven.

V. Hebben wy aan deeze drie foorten van voordeelige Watervogelen niet genoeg?

A. Wy hebben wel tamme Vogelen genoeg by ons tot voorraad, en vermaak; dan de Velden en Bosfchen moesten ook bewoond worden. De wyfe Schepper laat toch niets ledig liggen. Ook van daar wil Hy, dat ons het voordeel en het genoegen zal toekomen. Het wilde zelfs blyft ons gewillig ten dienfte ftaan.

V. Waar zullen wy de wilde Vogelen meest ontmoeten?

A. Een gedeelte komt in onze tuinen, een an-

ander blyft in onze velden, en een groot deel bewoont onze Bosſchen ——— Alle Provintiën onzes Vaderlands worden egter niet even ſterk van Vogelen bezogt. De Zeevogelen, als Meeuwen, Scholfers, Zeeaakſters, enz. woonen aan de Stranden en Eilanden. Die laage landen beminnen, houden zich meest in Noordholland, Friesland en Overysſel op. Die Zaailanden en Bosſchen verkiezen, moet men zoeken in de Baronnie van Breda, in de Meyery van 's Bosch, in Groningen, vooral in Gelderland, en in het Graafſchap van Zutphen, in welken laatſten oord gy denkelyk alle ſoorten van de geenen, welken in ons Vaderland voorkomen, eenige Zeevogelen uitgezonderd, zult vinden.

V. Welken noemt gy ZEEVOGELEN?

A. Op onze Stranden komen veele Vogelen uit het Noorden, vooral in den winter, die daarna weer vertrekken. Zy blyven egter daar niet altoos; maar komen ook dikwerf verder Landwaards in. Een myner Vrienden ſchoot, vóór twee winters, eenen ſchoonen Zeeraaf buiten Zutphen, ongetwyfeld, wegens de felle koude van 't Noorden, daar alles toevriest, in ons Vaderland, als in een zagter klimaat met anderen overgekomen, om er, geduurende dien tyd, aan de Stranden, en in de binnenlandſche open' Yswrakken den kost te vinden,

den. Ook ſchuilen hier, 's winters, in de rietplekken kleene groene Eendvogeltjes, niet grooter dan een Musch, die men wel eens onder het visſchen in het net gekreegen heeft, maar niet gemakkelyk kan ſchieten. De ſpierwitte Zeemeeuwen, zo groot als een Gans, met een zwarten rug en ſlagpennen, doch wit aan de tippen, blyven op Texel, en leggen er honderd duizend Eieren, die zo wél ſmaaken, dat ze zelfs, ten geſchenke en ten handel, naar Hollands binnenſte oorden verzonden worden. Zy hebben aan Texels eene deel den naam van Eierland gegeeven ——— Er is ook eene kleiner ſoort van Meeuwen, een fraaie Vogel, wit op den rug, aschgraauw, zo groot als een Hoen, met uitgebreide vleugelen, die diep landwaards in trekt, om in Rivieren en Meeren ſpys te zoeken en te broeden. Deeze ſoort behoort onder de ſnelſte Vogels geteld te worden. Hy is verwonderlyk rad van vlugt en ſcherp van gezigt, altyd over het water zweevende, om er kleine vischjes uit te haalen, 't geen hy zo wel en ras door eenen ſchielyken val weet te doen, dat hy het zwemmend vischje onverwagt verſchalkt, en vangt: dan, zo hetzelve, reeds uit het water gehaald, den Vogel noch ontglipt, buitelt hy zo vaardig om, dat hy hetzelve in den val wederom grypt, eer het in 't water komt. By gelegenheid moogt ge uw oog

daarop houden, 't zal U gewis vermaaken. Kleinigheden geeven ook genoegen.

V. Waartoe het overkomen deezer Zeevogelen?

A. Zullen wy wraaken de zorgen des Scheppers omtrent Vogelen, die, 's winters, de geweldige koude van het Noorden niet kunnende uitstaan of er spyze vinden, voor eenen tyd herwaards komen in een zagter klimaat? Zullen wy weigeren hun herbergzaamheid te bewyzen? Zullen wy ze niet met vreugde ontvangen, en deeze overkomst aanmerken als een heimlyk gegeeven bevel van den Algoeden God, om het Ongedierte, in den zomer vermenigvuldigd, te verslinden, eer de Lente komt, en hetzelve op nieuw voortteelt om de wateren, door de gerotte Planten in den naherfst vervuild, te reinigen, en ons schoone Poelen en Stroomen te geeven? Zeg my, wat is hierin verkeerd?

V. Hier valt niets tegen in te brengen! Dan, welken zyn er meer dan Zeeraaven, Meeuwen, Scholfers enz.?

A. Wist ik, dat gy, 's winters, onze Stranden veel zoudt bezoeken, en U in de kennis dier Vogelen oefenen, zou ik my langer daar mede ophouden: dan, nadien het een en ander, van dit stuk gezegd, of noch te zeggen, U aanleiding genoeg tot verdere beschouwingen kan geeven, willen wy ons lie-

liever wenden tot de Vaderlandsche Vogelen, die in de Bosschen dagelyks voorkomen, en daarna bezien die geenen, welken zich in onze Velden ophouden. Wy kunnen onze wandeling daarna inrigten. Begeeven wy ons andermaal naar het Sourensche Woud, waar wy er zo veelen zullen vinden, schaadelyke en onschaadelyke, fraaie en zelfs verrukkelyk mooie Vogelen.

V. ROOFVOGELEN zullen dan, doch onverdiend, onze eerste aandagt wekken?

A. Wat is er aan geleegen, dat deezen of geenen den voorrang hebben? Zullen wy de Roofvogelen over het hoofd zien, omtrent welken de Regeerder der Waereld zeer opmerkelyke goede voorzorgen om onzen wille gedraagen heeft? Heb ik niet reeds gezegd, of moet ik U nu zeggen, dat Hy hun de wet heeft gezet van niet sterk voort te teelen —— dat men ze deswege nooit by troepen ziet vliegen —— dat ze bygevolg overal weinig in getal zyn —— en dat zy, om niet geheel van kant te raaken, lang kunnen vasten, wanneer zy geen voedsel vinden, en, dat vindende, zo veel eeten, dat zy er een geruimen tyd genoeg aan hebben? Het eerste verhindert hun, ons veel te beschadigen, en het ander houdt hun ras in stand, dat anders al overlang zou uitgeroeid zyn. Het is ondertusschen opmerkelyk, dat de Wyfjes der

Roofvogelen grooter, ſtoutmoediger, en listiger zyn dan de Mannetjes; doch dat zy, gevangen zynde, deeze hoedanigheid verliezen.

V. Welke Roofvogel valt hier te ontdekken?

A. Ik weet niet, of het ons nu, by deeze wandeling, gelukken zal den gemeenen ligt bruinen AREND te zien, die anders, hier en hier omſtreeks naar den Ysſel heenen, voorkomt. Verwonder u over eenen Vogel, drie voeten lang; met uitgebreide vlerken van zes voeten; met ſterke pooten en verſchrikkelyke klaauwen, vol kragts: een Vogel van eene grootſche houding; van vast vleesch en harde beenderen; ſcherp van gezigt; ontembaar; gulzig; byna onverzadelyk; kunnende lang vasten, wyl hy niet altyd zyn genoegen kan vinden; weinig of niet drinkende, om dat het bloed der Dieren en der Vogelen, door hem verſcheurd, hem vogts genoeg geeft; zo hoog vliegende, dat hy de Wolken ver beneden zich ziet; zo ſterk van oogen, dat hy niet alleen de verblindende ſtraalen van den middag verdraagt; maar ook zo ſcherp van gezigt, dat hy, van de verbazendſte hoogte, den kleinſten Vogel, die op den grond loopt, ontdekt.

V. Gindsch heen hoog in de lucht! Wat zie ik daar?

A. 't

A. 't Is indedaad een Arend! die meer dan *zeventienhonderd* voeten van ons af is, hooger dan de Wolken; die zich aldaar eene ſchildery van veele Landen kan maaken, en, wegens zyne ſnelle vlugt, in *vierentwintig uuren*, van luchtſtreek kan veranderen. Een verwonderlyke Vogel, de Koning der Vogelen wegens zyn vliegen en ſterkte geheten — Wy doen zynen Schepper en der H. Schrift oneer aan, wanneer wy ooit onze opmerking van hem aftrekken. In de Lykklagt van DAVID over den Koning SAUL en zynen teêrgeliefden Vriend JONATHAN, verre weg de aandoenlykſte en fraaiſte van allen, die ik ooit las, roemt hy derzelver vaardigheid in den ſtryd, in deezer voege: *zy waren ligter dan arenden!* 2 Sam. I. 23. Den ſnellen voortloop van 't leven verbeeldt JOB in deeze fraaie gelykenis: *myne dagen zyn voorby gevaaren, gelyk een arend naar 't aas toevliegt.* IX. 26. In eene dichterlyke tekening ſchildert God zelf de eigenſchappen deezes Vogels: *is 't naar uw bevel, dat de arend zich om hoog verheft, en dat hy zynen nest in de hoogte maakt? Hy woont en vernagt in de ſteenrotze,* (in het Oosten naamelyk, waar men zulken vindt) *op de ſcherpte der ſteenrotze, en der vaster plaatze. Van daar ſpeurt hy de ſpyze op: zyne oogen zien van verre af. Ook zuipen zyne jongen bloed, en waar verſlagene zyn, daar is hy.* Job XXXIX. 30-33.

V. Welke

V. Welke groote Roofvogelen ontmoet men hier meer?

A. GIEREN, die van gelyke grootte als de Arenden zyn, doch verslindender en wreeder van aart, van welken zy ook verschillen door hunnen kaalen kop en hals, met eene soort van dons bedekt, ook door hunne kortere min gekromde klaauwen, door hunne neergeboogen houding, en door hun bezwaard opkomen van den grond. Over de nadeelen, die deezen en de Arenden aan onze Haazen, Lammeren en Vogelen toebrengen, hebben wy in ons Vaderland weinig te klaagen, alzo ze hier niet broeden, en van elders in een klein getal overkomen.

V. Welken broeden dan alhier?

A. In dit Woud en elders vindt men RAVEN, groote verslindende Vogelen, glimmend zwart, van boven naar 't violet en van onderen naar 't groene trekkende, en dus van eene droevige pluimaadie, met nog droeviger krassende stem, onaanzienlyk van voorkomen, wreed van uitzicht en stinkende. Gy ziet er daar eenen zitten!

V. Bygevolg schaadelyke Vogelen?

A. Hoewel zy eenige slagting onder onze nuttige Vogelen maaken, zy doen ons daartegen weêr andere diensten, alzo zy veel Ongedierte verslinden, en onze Krengen verteeren, die zy verre kunnen rieken, waarom het

in

in Engeland verboden is geworden, hun eenig geweld aan te doen —— Zy laaten zich, schoon oud, temmen, worden gemeenzaam in huis, en schynen zich dankbaar aan iemant te kunnen verbinden. Gesneeden zynde van den tongriem, bezitten zy het vermogen, om het geluid van andere Dieren, en zelfs de stem der Menschen zo wél natebootzen, dat ik er in ons Vaderland gevonden heb, welker toon van de menschelyke niet was te onderscheiden — Jaaren agtereen houdt het Mannetje zyn Wyfje, 't geen anders in Vogelen zo zeldzaam is —— Hun aart is voorraad op te doen, en daarvan komt 't, dat zy, in onze huizen los loopende, dikwerf het een en ander, voor al blinkend geld, 't geen hun schynt te gevallen, steelen, en ergens verbergen —— Deeze Roofvogel en zyne jongen, in den honger *krau krau krau* roepende, zyn geenzins geslooten buiten de godlyke Zorge. De Allerhoogste ziet hun geschreeuw, eene kleinigheid in veeler oog, geenzins over het hoofd. *Wie bereidt de raaven haaren kost, als haare jongen tot God schreeuwen, als zy dwaalen, om dat er geen eeten is?* Job XXXIX. 3. *Die het vee zyn voeder geeft, de jongen raven als zy roepen.* Ps. CXLVII. 9. Voor 't overige kan ik den Rave niet wel aanzien zonder my te herinneren het geval, aan Elias voormaals gebeurd. Deeze Vogelen bragten, 's morgens en 's

avonds,

avonds, brood en vleesch, aan den Propheet, die, voor eenen tyd van Menfchen afgezonderd, zich op eene plaats bevondt, waar geen voedfel te krygen was. 1 Kon. XVII. 6. God wilde daartoe geene Dieren of andere min gulzige Vogelen, maar juist eenen Rave, een' gretigen en roofzugtigen Vogel, gebruiken, die, in plaats van 't brood en vleesch zelf in te flokken, dat, tegens zynen aart aan den Knegt des Heeren bragt, om hem en ons te leeren, dat de Almagtige, ten gevalle der zynen, fomtyds de ftandvastigfte regelen in de Natuur verandert, op dat zy hun vertrouwen in de grootfte nooden op hem zouden vestigen; dat Hy foms onbarmhartige en wreede Menfchen gebruikt, om in nood liefdedienften aan de zynen te bewyzen; en dat Hy in eene wildernis, op eene plaats, daar men het niet verwagt, gezonde geregten kan voorzetten.

V. By gevolg is deeze Vogel niet onnut in de groote Scheppinge?

A. Leer hier verder, zo God voor de van honger fchreeuwende jongen van eenen onreinen Vogel zorgt, als de Ouden van huis zyn, om fpyze te zoeken, en hen die laat vinden: of zo Hy de oogen der uit den nest gevloogen jongen, noch zeer onbedreven zynde in hun aas te zoeken, deswege honger lydende, en om fpyze roepende, beftiert, en die laat ontdekken; hoe veel meer zich de eeuwige Goed-

Goedheid zal laaten gelegen liggen aan redelyke Schepfelen, aan zyne heilige Kinderen, die nagt en dag tot hem roepen. Zullen zy, gebrek lydende, immer hunne ftemmen vruchteloos tot Hem verheffen?

V. Daar vliegt een andere zwarte Vogel?

A. De KRAAI meent gy, die in dit en in andere Bosfchen den Zomer doorbrengt, en, 's Winters, met talryke vlugten rondom bewoonde plaatzen zwiert; doch, 's nagts, in de Wouden flaapt, werwaards zy, des avonds, van alle kanten vliegen. Zy draagen eenen naam, van hun gefchreeuw ontleend, zyn zeer flim, hebben eenen fcherpen reuk, en aazen op Infecten, Wormen, Vogeleieren, Visfchen, Graanen, Vruchten enz. —— Het Mannetje, wiens vederen glanziger zyn dan die van het Wyfje, bemint haar onuitfprekelyk, en zou liever van honger fterven, dan aan hetzelve, broedende, iet minder te geeven —— Onder duizend nesten van dit Bosch weet elk den zynen weer te vinden, ook kennen zy onderfcheidenlyk het gepiep der jongen —— Zy blyven in ons Vaderland, en verlosfen ons dikwerf van de Torren, die men Meikevers noemt, welken fomtyds in zo groote menigte voorkomen, dat men eens buiten Nimwegen tusfchen de *vier en vyf duizend* van een Kersfenboompje haalde ——

Der-

Derzelver pennen gebruikt men tot de Klavecimbels, enz. des men deezen Roofvogel in ons Land niet kan misſen.

V. Zyn er noch al meer?

A. Om de ſchakel der Scheppinge te volmaaken en alle gaapingen te vullen, is 'er noch eene menigte van andere Roofvogelen geformeerd. Onder de Vaderlandſchen moogt gy tellen ROEKEN van gemiddelde grootte tusſchen de Raven en de Kraaien, doch die geen vleesch eeten —— KAAUWEN, die wel nader by de Kraaien komen, doch kleiner zyn —— BONTEKRAAIEN, ten deele zwart, ten deele grys: alle Trekvogelen, die het Land van Ongedierte zuiveren —— Een fraai bewys van list in deezen laatſten Vogel heeft een myner Vrienden, vóór twee winters, gindsch aan den Ysſel by de Stad Zutphen waargenoomen. Eene Bontekraai vondt eenen Konynskop: tot de hersſenen lust hebbende, en geen kans ziende den harden bol te breeken, nam hy, denzelven wél bekeeken hebbende, op, en vloog er mede in de hoogte. Daar zynde, liet hy dien vallen op den bevroozen Ysſel, doch ſnelde hem zo ſchielyk na, dat hy, byna ten gelyken tyde, beneden was. Daarop bezag hy hem naauwkeurig; dan de kop was door deezen eersten val niet geborsten: des nam hy denzelven weêr in de hoogte op, en liet hem andermaal vallen,

dit

dit wel twintigmaalen herhaalende, tot dat de kop ten laatsten berstte door deeze herhaalde vallen, en hy er de hersfenen uitgehaald hebbende at. Wat zegt gy van deeze konstdrift? Wist de Vogel, dat het vallen op den grond, schoon hard bevroozen, niet zo wel den kop zou breeken, als 't vallen op het harder ys, en dat herhaalde vallen noodig waren, toen de eerste niet beantwoordde aan de verwagting?

V. Zyn er geen meer wilde Trekvogelen?

A. Veel meer! Hier en in de Meyery ziet men in een grooter aantal wilde GANZEN, aschgraauw bruin; ook LEPELAARS en KRAANEN, die al mede by troepen, in de gedaante van eenen driehoek, vliegen, onder een schel geschreeuw. De voorste, den wind moetende breeken voor de anderen, mat zich hierdoor sterk af; weshalven hy, vermoeid zynde, den voorpost gelyk de Ganzen, verlaat, en, aan den volgenden dien overgeevende, zich agteraan voegt, waar hy het gemakkelyker heeft, en uitrust. Dus krygt elk eene beurt, om vooraan te vliegen, als zy lange afmattende togten doen. Neemen onze Schaatsryders, die by tien of twaalven agter elkanderen eenen verren togt tegen den wind doen, ook niet het zelfde waar?

V. Zyn er noch al meer?

A. U tot noch eenige anderen willende leiden, mag ik den VALK, eenen Trekvogel,

zo groot als een middelbaar Hoen, met wieken van byna drie voeten vlugts, bruin op den rug, en een weinig ros van vederen, niet vergeeten. Getemd en geleerd zynde, dient hy alleen tot vermaak der Vorsten, die op de jagt gesteld zyn, om met denzelven zo wel Vogelen als viervoetig Wild te vangen. In alle najaaren komen zeer veele Valkeniers van meest alle Europesche Koningen, zelfs uit Spanje, met hunne Valken in het Dorp Valkensweert, in de Meyery van 's Bosch gelegen, om ze daar ter jagt te oefenen. Zo gy immer gelegenheid hebt om dat te zien, moet gy ze niet laaten voorbygaan. De list, snelheid en sterkte van dien Vogel zult gy, zo wel als de konst om hem zo ver te brengen, bewonderen, en alles kunnen zien, wat ik U niet dan in een lang verhaal zou kunnen mededeelen. Meermaalen kunt gy SPERWERS, KUIKENDIEVEN, enz. in onze Bosschen en Velden zien zwieren, om ons van Muizen, Sprinkhaanen, en andere overtollige Insecten te ontlasten. 't Is waar, dat ze onze kleine Vogeltjes en zelfs onze Kuikens niet ontzien; doch het is der Henne ingegeeven, daar tegen de wagt te houden, en de eersten kennen ook deezen vyand, wiens wreedheid zy veelal weeten te ontkomen. Zy hebben de grootte van eene Kapoen, bruin van boven, van onderen wit,

too-

toonende eenen ſtouten zwier in 't vliegen. Hoog in de lucht, byna zonder eenige beweging der vlerken, voortzweevende, loeren zy met hun ongelooflyk ſnel gezigt overal heen, om eenige prooi te ontdekken, waarop zy dan, in weerwil van den tegenwind, met eenen geweldigen ſtoot uit de lucht neêrvallen. Ik weet des niet, of gy U meer over derzelver byzondere manier van vliegen, of over 't ſcherp oog moet verwonderen. God, die deeze eigenſchap aan deeze Vogelen gaf, leert ons, dat er veel wysheid en konst in opgewonden is, des hy den anders wyſen JOB deeze vraag deedt: *vliegt de ſperwer door uw verſtand, en breidt zy haare vleugelen uit na 't zuiden.* XXXIX. 29.

V. Welk Vogeltje vliegt daar heen?

A. Gy ziet er niet één, maar twee! Het voorſte is de HOPPE, een ſchoon Vogeltje, onder de zonderlingſte onzes Vaderlands te tellen, wegens zyne kuif, een uitmuntend hoofdverſierſel, dat hy kan opzetten en laaten vallen, aartig daar mede ſpeelende, als hy vergramd of verſchrikt is. Dit lieve Vogeltje houden ſommige hier in kooien ——— Het ander is eene SPEGT, waarvan wy verſcheiden' fraaie ſoorten in ons Land hebben, die verdienen van U gekend te worden. Zeer verwonderlyk doet de Schepper hen beſtaan. Van Inſecten leevende, die op, in, of

onder de ſchors der Boomen woonen, zyn ze zeer wel uitgerust, om die te vangen. Twee vingeren hunner pooten voor, en twee agteruit hebbende ſtaan, kan het Vogeltje met gemak de Boomen beklauteren, en, wanneer het halte moet houden, om iets te eeten, dienen hem de ſcherpe nagelen, en de korte ſtaart tot een ſteunſel. Zyn bek is regt, plat ter zyde, vooraan gewigd. Zit het Inſect onder den bast, dan klopt hy denzelven met den bek in ſtukken; doch zit het Diertje in eene ſcheur of reet des Booms, dan bedient de Vogel zich van zyne lange ſcherpe tong, om zyne prooi te bemagtigen, met welke hy de Inſecten doorboort, die er niet kunnen afglyden, om dat de tong bezet is met eenige agteruitſtaande borstelhairtjes.

V. Welk een konsſtuk, door den Allerhoogſten aan eenen geringen Vogel gegeeven! Wie zou het daar zoeken! Myne vermaaken over deeze beſchouwingen neemen toe?

A. 't Is my lief, dat gy met een toeneemend vermaak de Werken van God beſchouwt! Dan, eer wy onze wandeling in dit Bosch eindigen, moet ik U noch eenen Vogel, die eene byna algemeene veragting ten onregte ondergaat, leeren kennen.

V. Welken?

A. Den UIL! een' ſchoonen Vogel, wat men er ook tegen moge zeggen. Men vindt by ons

ver-

verſcheiden' ſoorten, naamelyk, Schuif- Kat- Boom- Steen- en Kerk-Uilen, de een al grooter en ſchooner dan de ander — Bygeloovigen, lieden, die het hoofd meestal vol kwaade voortekens hebben, gaat een koude gril over het lyf, wanneer zy dezelven, 's avonds, in de Boomen hooren roepen. Het heeft my nooit verveeld, en gy moet het ook met genoegen leeren hooren. 't Is de aart des Vogels, door den Schepper in hem gelegd, die er ons niet bevreesd door wilde maaken. Hy vindt, 's nagts, zyne ſpyze: zyn oog is zelfs gevormd, om in 't donkere te kunnen zien, en waarom mag hy dan niet uitvliegen, en zich doen hooren? Beſtemd, om dan te vliegen, en ons van Muizen te bevryden, bezit de Uil een uitſtekend gevoelig gezigt: hy ziet derhalven weinig by dag, doch ſcherp by nagt, om de Muizen te betrappen. Kleine Vogeltjes behaagen hem ook. Wanneer gy die begeert levendig en in menigte te vangen, zet eenen Uil vast op eene kruk, in een land naby heggen of bosſchen, met lymſtokjes aan dezelve vastgemaakt. Zo dra het kleine Pluimgedierte zynen vyand bemerkt, en wel dat hy vast zit, roepen zy dit met verheugde ſtemmen elkanderen toe, waarop zy beſluiten, hem eenen algemeenen oorlog aan te doen. Zy verzamelen zich derhalven, en vallen dan op hem aan met een geweldig geſchreeuw: de

kleine lymtakjes, aan de kruk gehegt, in het naderen ziende, gaan zy, geen kwaad vermoedende, daarop zitten, om hem van naby te bevegten, of raaken ze dezelven, in het toevliegen, met hunne vlerken aan, zy kleeven aanſtonds daaraan vast, en, hier door magteloos gemaakt, vallen ze op den grond neêr, en worden door den Vogelaar opgenomen en gevangen.

V. Zekerlyk, als de Uilen de al te groote vermenigvuldiging van Muizen en Vogelen voorkomen, verdienen zy eer onzen lof en liefde dan onze verſmading! De Schepper zorgt dus door zo veele Roofvogelen, door Uilen zelfs, ten onzen beste?

A. Leer dus al meer uwe vooroordeelen afleggen, en geenen Vogel der groote Scheppinge ſmaaden. Dan, laaten wy het Bosch verlaaten, en naar huis keeren voorby dat Meer, en voorts door die Akkers, over welken gy van hier zulk een verrukkelyk ſchoon gezigt hebt. Wy zullen onder weg noch wel iets aantreffen, dat de wandeling veraangenaamen zal.

V. Daar is reeds, nu wy het hooge Woud uittreden, gelegenheid toe! Aan dat Meer wandelen twee OJEVAARS?

A. Ik verblyde my gelegenheid te vinden, om U eene nieuwe proef der diepe wysheid van onzen God in deezen Vogel te kunnen

aan-

aanwyzen. Naderen wy: 't zyn mogelyk de ouden van den jongen, die in mynen hof loopt, zy kennen my. Merk op, hoe zuiver zwart hunne ſterke wieken en ſlagpennen zyn, hoe zuiver wit hun lyf. God wilde zelfs, dat het oog van JOB daarop zou vallen. *Zyn van u de vederen des oievaars?* vraagt Hy. XXXIX. 16. Hy is ook waarlyk een ſchoone Vogel, deftig in zynen gang, hoog van pooten, om dat hy de poelen moet doorwaaden, en lang van bek, om dat hy diep in den weeken grond naar ſpyze moet zoeken, of onder 't water visſchen, ook om die te reinigen van 't al te groot getal van Kikvorſchen en ander ongedierte, welken hy, in den bek niet naar huis kunnende draagen, vooral zo de vangst goed is, in den krop laadt, en thuis komende, dezelven daaruit den jongen voorwerpt ——— Hy is een Trekvogel, die doorgaans in het midden van February komt, en na het begin van Auguſtus omtrent den tienden, na de algemeene daartoe gehouden' Vergadering, vertrekt, werwaards weet men noch niet: doch men heeft er eens eenen in de Betuwe gevonden, die eenen afgebrooken pyl, gelykvormig aan die van ſommige Indiſche Volken, onder in eene der wieken hadt zitten, waaruit men verſcheiden' gisſingen omtrent derzelver reizen gemaakt heeft. Het Najaar van den jaare 1768, en den Winter van het

jaar 1769 zagt geweest zynde, zag men ze reeds den eenëntwintigsten van January in Noordholland; doch eenen strengen Vorst daarop volgende, verdweenen zy wederom, en in den daarop volgenden Zomer zag men er byna geenen in de Betuwe, waar anders zulk eene groote menigte komt nestelen en broeden, dat in veele Dorpen elk Huis byna eenen nest heeft. De slagting, waarschynlyk door de koude, of door gebrek van voedsel wegens den vorst, toen onder hen gemaakt, is zo groot geweest, dat, sedert dien tyd, het verlies noch niet vergoed is geworden, blyvende het getal der geenen, die nu daar komen, veel minder dan ooit te vooren.

V. Zult gy niet eenige hunner eigenschappen optellen?

A. Men roemt zeer de wederzydsche liefde tusschen de ouden en de jongen, waarvan men, in den jaare 1536, op een brandend huis te Delft, een zonderling voorbeeld zag; want de oude Ojevaar, zyne jongen niet kunnende behouden uit de vuurvlammen, nog hen willende verlaaten, spreidde zyne vleugelen over hen uit, en liet zich met dezelven verbranden ——— Een myner Vrienden in deeze nabuurschap, eenen Reiger willende hebben, en gewaarschouwd door zynen knegt in den avond, dat er eén agter deszelfs huis in het veld liep, schoot, door de duisternis misleid,

leid, tot zyne groote ſmert, eenen der twee Ojevaars, op het dak van zyn huis woonende, dood. Dit is nu *vyftien* of *zestien* jaaren geleden. Sints dien tyd, is de ega daar omstreeks gebleeven, doch ongepaard; en ſchynt, wegens ſteeds duurende droefheid over het geleden verlies, op den nest niet te willen komen: dan, wanneer dezelve vervalt, brengt zy, nu en dan, een ſtuk houts tot herſtellinge aan, of, wanneer anderen denzelven willen inneemen, jaagt zy dezelven daarvan weg.

V. Twee fraaie gevallen indedaad?

A. Ik zal hierby myne ondervinding voegen. Voorheen te Rhenoy in de Betuwe woonende, liet ik een' jongen Ojevaar uit eenen nest van de Kerk haalen, en, gekortwiekt, in mynen Hof loopen. Ik gaf hem den naam van *Klep*, ontleend van 't aartig vreugde-geluid, dat zy dikwerf maaken. Hy hieldt mynen Tuin zuiver van ongedierte, en kwam, wanneer ik hem riep by zynen naam, aanſtonds by my, om uit myne hand te eeten, of, wanneer ik den grond ergens wilde omſpitten, bleef hy by my ſtaan, om de Wormen uit de nieuw omgekeerde aarde op te vangen. Hoe veel moeite ik deedt, om hem te dwingen, eenen Visch verkeerd, dat is, met den ſtaart naar de keel gekeerd, in te ſlokken, ik kon het nooit van hem verkrygen. Stak ik den Visch met ge-

weld op die wyze in zyne keel, hy wierp dien altoos weer uit, keerende dan aanſtonds den Visch om, om dien eerst met den kop in te zwelgen. Het vermaakte my, dat ik myne pogingen telkens zag mislukken. Dan, hoe wist de Vogel, dat de ſtekels der vinnen, den ſtaart eerst ingeſlokt, den doorgang in zyn keel zouden belemmeren, of dezelve kwetzen? het geen niet kon gebeuren, als de kop van den Visch eerst en de ſtaart daarna in de keel kwam, glydende den Visch dan gemakkelyk door —— Den Winter aankomende, beſloot ik, uit vrees, dat hy, nu mynen beminden Huisvogel geworden zynde, by gebrek van Kikvorſchen, Visſchen, en Wormen, zou ſterven, te beproeven, of ik hem niet tot het eeten van brood zou kunnen gewennen: dit gelukte tot myne vreugd. Toen de koude kwam, leerde ik hem, 's avonds, in mynen ſtal onder 't hooi te kruipen, waar hy zich zo wél by bevondt, dat hy, alle avonden, by de deur van den ſtal ging ſtaan, wagtende, dat men hem binnen zou laaten. In myn afwezen eene Huisgenoote, aan welke dit werk bevoolen was, dit eenmaal vergeetende, ſtierf de zeer geachte Vogel, dien nagt in den vorst onder den blooten Hemel moetende doorbrengen, tot myne ſmert, van koude —— In den volgenden Zomer voedde ik eenen anderen op,

den

den naam van zynen voorzaat *Klep* op hem overbrengende. Deeze was even leerzaam, en volgde my ook, waar ik ging, gelyk een Hond zynen Meester. Tot myne droefheid vondt ik hem, in den Winter, op een morgen, door de felle koude in 't hooi van mynen stal gestorven: na welken tyd ik, naar Noordholland verhuizende, waar er zeer weinigen zyn, geene gelegenheid gehad heb, om de leerzaamheid en andere hoedanigheden deezer Vogelen te beproeven.

V. Daar wandelt noch een andere Vogel?

A. Deeze is de blaauwe REIGER, veel schuwer dan de Ojevaars, met eenen langen bek en pooten, tot dezelfde oogmerken van den wysen Schepper geschikt, waarom de Overheid in Holland verbooden heeft derzelver nesten, die zy in de Boomen maaken, te verstooren —— En, als gy verder de oogen over het water slaat, dan zult gy daar WATERHOENDEREN en MEERKOOTEN ontdekken, zwart op 't lyf, loodkleurig op de borst en buik, meest altyd zwemmende, hunne nesten toestellende met bladeren van gras en riet, welken zy in de Rivieren, daar stroom gaat, tusschen het riet vastmaaken, om door het water niet vervoerd te worden. Worden ze gejaagd, zy slaan met de vleugelen, en loopen zeer fraai over het water naar de rietplekken, om er zich in te verschuilen. Zy

zyn wyslyk geſchikt, om het getal van de bewooners der Wateren te vermeerderen, en derzelver veelvuldig groeiende Planten, welken aan de zuiverheid der Rivieren door haare rotting groot nadeel doen zouden, te verminderen. Dacht gy wel, dat de Almagtige zo veel zorg droeg voor de reinheid onzer Stroomen? Sommige van deezen, gelyk de Waterhoenderen leveren ook een alleraangenaamst vleesch ten ſpyze, welker ſterken ſmaak de konst zeer wel weet weg te neemen.

V. Wie maakt daar dat brommend geluid?

A. Een groote Vogel, de ROERDOMP geheten.

V. Myne opmerking mogelyk onwaardig?

A. Gy zult hem, denkelyk, nooit gezien hebben, om dat hy de eenzaame Velden bemint, en ons gezelſchap ontwykt; doch gy zult hem, ongetwyfeld, wel gehoord hebben: hy maakt toch een brommend geluid, dat zeer zwaar is, en verder dan een half uur gehoord kan worden. Een myner Vrienden, in eenen ſtillen avond naar zyn Landgoed wandelende, kwam digt by eenen Roerdomp, die juist zyn geluid begon aan te heffen. Hierop niet bedacht, ſchrikte hy, hoewel anders niet vreesagtig, door de zwaare ſtem des Vogels. Of hy dit gebrom maakt, om zyn aas, Kikvorſchen, Visſchen en ongedierte, te verbaazen, en dus gemakkelyker te vangen, weet ik

niet.

niet. Hy is kleiner dan een Reiger, heeft eenen korten ſtaart, doch een langen hals met dikke vederen, geel en zwart, zeer fraai gevlakt.

V. Zie ik gindsch een Eiland, of bedriegt my myn oog?

A. Uw oog bedriegt U niet! 't is eene Vogelkooi, gelyk wy zulken in menigte, voorheen in de natuur zo gevonden, of geheel door de konst toegeſteld, in ons Vaderland hebben, waarin onze zo genoemde Kooimannen, door tamme Eendvogels, de wilde EENDEN, tegen den winter overkomende, en in de poelen vallende om ſpys te zoeken, in eenen waterplas, zynde midden in de kooi, verleiden, en dan, door eenen Hond verder gelokt, en in de zo geheten keelen gejaagd, vangen. Onze Steden krygen dus eenige honderd duizend wilde Eenden, een aangenaam gebraad, in den winter, eene groote vervulling waarlyk in eenen tyd, wanneer we geen Wildbraad, Sneppen, jonge Hoenderen of andere Vogelen kunnen hebben.

V. Ik zou deeze zonderlinge konst van Vogelen met Vogelen en Honden te vangen wel eens willen zien?

A. Zo dra de tyd daarvan verſcheenen is, moet gy niet verzuimen deeze waarlyk fraaie manier van Eenden te vangen te zien: zelfs moet gy uw werk maaken, om alle Vader-

landſche Konſten, als het weeven van linnen; van wollen en zyde ſtoffen, van papier maaken, lettergieten, boekdrukken, zyde winden, Orgels maaken, ſchepen bouwen, Klokken en Kanongieten en booren, zout kooken, graanen en ſchulpen maalen, hout zaagen, geld munten en dergelyken te gaan bezien. 't Is toch ſchandelyk, in een Land, zo vol ſchoone konsten, te woonen; en dezelven niet te kennen. Men doet, door die te bezien, de uitvinding der Menſchen eere aan: men eerbiedigt dus ook de wysheid en goedheid des Almagtigen, die het menſchelyk vernuft dezelven leerde uitdenken: men verbant er zyne eigen onwetenheid door: ook wordt de naaryver tot Konſten en Weetenſchappen door zulke beſchouwingen niet weinig gewekt, waarvan ik U veele voorbeelden zou kunnen opnoemen. Een Regent vooral behoort alles van deezen aart, in zyn Vaderland voorkomende, om meer dan eene reden, te kennen. Vreemde Prinſen en Vorsten, ons Nederland bezoekende, trekken niet door Haarlem, zonder de beroemde Druk- en Lettergietery van de Heeren ENSCHEDE te bezigtigen, en zullen wy onkundig blyven van de ſchoone Konsten onzes Vaderlands, die wy alle dagen kunnen zien?

V. Uw voorſtel, ik erken het, is ten hoogſten billyk! Dan, ik heb U zo even

van

van SNEPPEN hooren ſpreeken, zult gy die vergeeten?

A. Er zyn in 't Bosch, dat wy verlaaten hebben, MERELS, die men kan leeren fluiten; LYSTERS en HOUTSNEPPEN; in dat Meer zyn WATERSNEPPEN, alle Trekvogelen, welken ons, op zekere tyden des jaars, als in den mond vliegen, om onze tafels met verſcheidenheid van ſmaakelyk gebraad te voorzien —— Daar ziet gy TURELUUREN, KEMPHAANEN, STORREN, KIEVITEN enz. die ons Vaderland duizend lekkere eieren bezorgen. Friesland, Noordholland, en andere ſtreeken, laag gelegen, waar deeze Vogelen hun meeſte voedſel in de beemden en weiden vinden, vloeien er van over.

V. Waartoe dient toch zulk een ongelooflyk groot getal deezer Vogelen? Alleen om ons aangenaame Eieren te geeven?

A. Ten deele! Het opbrengen van veele honderd duizend Eieren, zyn egter de minſte diensten, die zy ons Vaderland bewyzen.

V. De minſte dienſten! Ik dacht, dat deeze de grootſte waren?

A. Gy tast hierin mis! Onze vette Grasvelden, krielende van ſchaadelyke Wormen, die de beemden met eene verwoesting dreigen, in het voorjaar daarvan te zuiveren, is indedaad de grootſte dienst, dien zy ons doen. De goede Alverzorger heeft

hun daarom gelast, by tyds in de Lente tot ons over te komen, eer dit ongedierte eene merkelyke ſchaade aan de groeiende beemden kan doen. Zie met verwondering, hoe gezet zy tot dat einde, alle jaaren, overkomen uit andere Landen.

V. Dit is veel?

A. Dit is waarlyk zeer veel! Dit zyn groote dienſten, die ons niets kosten. Wat nadeel doet ons toch de fraaie Kievit, wat ſchaade de ſchoone Kemphaan?

V. Gy zoekt daarom deeze beide Vogelen in myne achting te brengen?

A. Uit dien hoofde met zeer veel regts; behalven dat de KIEVIT een der fraaiſte Vogelen van ons Vaderland is! De koleur is boven op 't lyf groenagtig met eenen weerſchyn van purper en goud, van onder is hy wit, de Slagpennen wit en zwart, de kop zwartagtig groen met eene fraaie afhangende kuif, die in 't Wyfje veel korter is —— Zie, deeze floddert boven ons hoofd; dreigt op ons neêr te vallen; ſchreeuwt van vrees, ſpyt of woede; roept *Kievit*, *Kievit*, *Kievit!* waarvan hy zynen naam heeft; want zyn nest met eieren of jongen is hier naby; hy dugt, dat wy ze vinden zullen. Ik zal mynen ſtok opligten, en gy zult hem zien zwenken met eene vlugheid, (want daartoe heeft hem de Schepper groote wieken gegeeven) die verbaazend is.

V. En

V. En de KEMPHAAN?

A. Deeze Vogel, dus genoemd om zyn verwoed kampen of vegten, is wél gemaakt, fraai wegens zyne halsveêren, die hem, als eene kraag, om den hals over de schouders en borst hangen. Zyne koleur, welke anders in andere Vogelen zo standvastig dezelfde is, valt niet wél te beschryven; want onder *duizenden* zyn er naauwlyks *twee*, die in pluimaadie overeenkomen: zo zeer heeft de Almagtige ons oog door deeze verscheidenheid, onnavolgbaar voor de konst, willen vermaaken en verrukken; en evenwel zyn ze allen zonder onderscheid zeer mooi van vederen. De grondkoleur is graauw, gesprenkeld en afgezet met plekken; de borst en buik wit; de kraagen der Mannetjes zyn verschillende, geel, wit, gitzwart, bont of grys: maar de Wyfjes hebben zo veele verscheidenheid niet. Wanneer de Mannetjes (die alleen deeze hoedanigheid bezitten) als de strydbaarste Kampioenen van alle Vogelen der Waereld, tot het gevegt komen, steeken zy de halsvederen, of hunne kraag op, dat eene aartige vertooning maakt, en daarop begint de stryd ——— En als gy hier in den winter komt....

V. Dan mist men, wilt gy misschien zeggen, den fraaien Kievit en den schoonen Kemphaan?

A. Zo is het! Na hier gebroeid en hunne jongen opgevoed te hebben, vertrekken zy met dezelven naar andere Landen, waar wat te eeten valt, als hier niets te vinden is: doch dan wordt dit verlies eeniger maate geboet, wel niet door zo veelen maar door anderen, waar onder het YSVOGELTJE, het ſchoonſte van alle onze Vaderlandſche Vogelen, uitmunt. Het evenaart in koleuren de Papegaaijen. Het is van boven donker groen; onder ros, boven rood van borst, midden op den rug en aan den ſtuit blaauwagtig zeegroen; het hoofd en de hals met blaauwe vlakken overdwars getekend; de bovenſte dekveeren der wieken donker blaauw met lichter blaauw geſtippeld; de ſtaartpennen van boven blaauw, van onder bruin; de bek, haast twee duimen lang, zwart, doch witagtig aan de hoeken; de pooten rood, en de nagels zwart. Verbeeldt U hieruit, zo gy kunt, hoe ſchoon dit Vogeltje is, eene verlustiging voor den Wandelaar in het barre wintergety.

V. Nu wy voortgaan, en ik de gindſche Koe in de weide zie, ontdek ik een klein Vogeltje, dat zich ſteeds agter haar houdt?

A. Zy beiden eeten te gelyk! de een gras, het ander wormen; doch een al te korten bek hebbende, om dezelven uit den grond te kunnen haalen, heeft de goede Schepper; die

die zo wél voor dit Vogeltje als voor den grooten Arend zorgt, hetzelve geleerd, zich agter de groote zagtzinnige Dieren te houden, welken, door den dreun hunner zwaare ſtappen, de Wormen uit de aarde, en de Inſecten uit het gras opjaagen, een lekker aas voor dit beestje. Gy leert er uit de verſchillende wyzen, op welken God zyne, zelfs kleine Schepſelen volkomen weet te onderhouden. De Hemelſche Voorzienigheid kan het redelyk Schepſel overal, overtuigend, leeren!

V. Al weêr twee andere Vogelen?

A. Twee, doch zeer verſchillende in maakſel, aart en zang! De een is de zo vroeg vrolyk zingende en de aankomst der Lente voorſpellende LEEUWRIK, die ſteil in de hoogte opklimt, en al vliegende, byna op dezelfde plaats blyvende, ons met zynen zang vermaakt; wyl we, in den langen ſtillen wintertyd, geene lieflyke toonen gehoord hebben: een leerzaam Vogeltje, in koleuren verſchillende, hoewel men hier meest graauwen vindt. Moeten wy, op 't zelve het oog houdende, ons meer verwonderen over de kragten van dit Vogeltje, in zyne langduurende toonen, of over zyn ſteil opklimmen en langduurig blyven in de lucht, al voortzingende; terwyl anderen zich tot dat einde gemakkelyk op een takje zetten?

V. Gy hebt er my niets meer van te zeggen?

A. Ja wel, iets van belang! Deeze Vogeltjes, nevens Ringmusfchen, Geelgorfen, Kersvinken, enz. aazen, gelyk de ervaaren Geneesheer DE MAN ons onlangs geleerd heeft, 's winters, op de dolle Kervel, eene gevaarlyke Plant. Zy doen dit vóór, en wanneer er fneeuw valt, waardoor zy wel geen nadeel lyden, doch intusfchen zo vergiftig worden voor Menfchen, dat onlangs in een Huisgezin te Nimwegen, waar men dezelven, na ze wél uitgehaald en gezuiverd te hebben, gebraaden gegeeten hadt, de Moeder het leven moest laaten, terwyl Vader en Dogter den dood met moeite ontkwamen. Deeze voorzigtige Arts heeft derhalven zyne Vaderlanders, in een openbaar Gefchrift over dit treurig geval, verftandig geraaden, vóór en na den gevallen fneeuw wél toe te zien, ja in alle Saifoenen de Maagen deezer Vogeltjes naauwkeuriglyk te onderzoeken, en te letten, of ze niet gevuld zyn met eene fyne groente, donker van verwe, ftinkend, walgend, en hoofdbedwelmend van reuk, (eene hoedanigheid van de dolle Kervel) om, wanneer men dit bevindt, dezelven aanftonds, zonder zich te bedenken, weg te werpen.

V. Welk is het ander Vogeltje?

A. Het ander is de ZWALUW, waarvan men

men vier soorten telt: de HUIS-ZWALUW, die by ons nestelt aan de huizen; de BOERE-ZWALUW, kleiner dan de eerste; de STRAND-ZWALUW, noch kleiner dan de voorige; en eindelyk de GIER-ZWALUW, die nooit op den grond gaat zitten.

V. Van de Zwaluwen wilde ik wel iets meer weeten?

A. Deeze aartige Vogelen, aan welken wy zo veele verpligting hebben, wyl zy eene menigte Insecten vernielen, zyn de eenige Vogelen, die in de vlugt eeten. Hun zwieren en wenden, hun laag doch allersnelst vliegen over 't water en den grond bekoort my, zo dikwerf ik het zie; want lange vlerken hebbende met eenen puntigen staart en korte pooten, kunnen zy lang op de wieken dryven, en zich gezwind omkeeren. Men ziet ze dit veel doen, als het regenen zal, en welke reden, denkt gy, noopt er hen toe? De Lucht door de dampen zwaarer geworden zynde, begeeven de Insecten zich naar beneden. Zy, dit weetende, vliegen dan zo laag, om ze te vangen, waartoe de Schepper hun eenen wyden mond gegeeven heeft, om ze in de vlugt te vangen zonder te missen. Wanneer gy wandelt, zult gy ze dikwils U zien verzellen, meest aan de luwe zyde U voorbyvliegende, maar ook telkens tot U wederkeerende,

maakende dus fraaie bogten in 't vliegen, om dat ze op de Insecten aazen, die gy, onweetend, voor hun van den grond of uit het gras hebt opgejaagd, en met den wind afgevoerd worden . . . . .

V. Ik verwonder my?

A. Ik wil er U meer van zeggen! Die in 't voorleden jaar aan myn huis woonden, zyn in dit jaar weêrgekomen, en hebben dezelfde plaats weêr betrokken. Welk een verwonderlyk geheugen! Hadden ze dien verstoord gevonden, ze zouden daar eenen anderen nest gemaakt hebben. Als eene Musch derzelver huis durft inneemen, gelyk men gezien heeft, en er niet uit wil, gaat de oude bezitter heen, doet by andere Zwaluwen zyn beklag, en komt met duizend helpers terug. Een algemeene oorlog wordt dan aan den stouten en onregtvaardigen indringer verklaard, en met er daad begonnen: men vegt zo lang, tot dat de Musch de wooning verlaat. Eene Zwaluw leidde eens, in eene Vaderlandsche Stad, op een morgen, haare vlugge jongen uit den nest, onder eene luiffel gemaakt: deezen, in 't vliegen noch ongeoeffend, regt toe regt aan de streek houdende, konden er niet inkomen. Wat denkt gy, dat de zeer verlegen Moeder toen deedt? Zy vloog, drie uuren lang, de domme jongen voor, hun aanwyzende, dat zy, eerst in eene

vlugt,

vlugt, naar beneden, en dan ſchielyk naar boven opgaande, moesten vliegen, en er zich dan inwippen: dit duurde zo lang, tot dat deezen, de konst gevat hebbende, er weêr inkeerden. Ik heb, in den voorleden zomer, eene Moeder vyf jonge Zwaluwen op de goot van myn huis zien voeden. Zy moest derhalven vyfmaal uitvliegen om telkens iets te haalen; maar denkt gy, dat zy intusſchen vergeeten hadt, wie der jongen eene beurt hadt gehad? Neen, zy hadt het zeer wél onthouden, en toonde haar ongenoegen, wanneer er eén voor zyne beurt den mond opende, om de ſpys te ontvangen. Voeg by dit alles derzelver lieflyken zang, en gy zult moeten erkennen, dat ook deeze Vogelen uwe opmerking verdienen.

V. Zekerlyk, uw gegeeven berigt is my zeer aangenaam! Welke Wonderen in deezen zo gemeenen Vogel! Dan, waar blyft hy 's Winters?

A. Zy vertrekken naar een ander Land, of ſlaapen onder het water tot de Lente: dit ſtaat noch in geſchil. Men getuigt Zwaluwen in den Winter onder uit het water gehaald te hebben, levenloos ſchynende, doch die in de warmte komende, als uit den dood ontwaakten. Meer ondervindingen hiervan ontbreeken noch, om dit voor waarheid aan te neemen.

V. Gy schynt door deeze Koornvelden den weg naar huis te willen neemen?

A. Moeten wy juist langs denzelfden weg naar huis keeren? Ik verkies altoos eenen anderen, als ik hem vinden kan, wyl de verandering ook in wandelingen ons zeer behaagt. En heeft niet daarom de Formeerder der Waereld een zo groot verschil in gezigten gemaakt? —— Wy zullen op deezen weg ongetwyfeld iets byzonders ontmoeten. Daar hebt ge al iets......

V. Wat? dien troep Vogelen?

A Ja! dien troep PATRYZEN, grooter dan Duiven, aschgraauw, ros en zwart, zeer fraai ondereen gemengeld en getekend. Onze inlandschen, gelyk deeze, zyn hier uitgebroeid: men vindt er van *twaalf* tot *drieëntwintig* jongen in éénen nest: de vreemden trekken met geheele vlugten door. Zy staan in hooge achting, en geeven een uitneemend lekker gebraad; hoewel de KORHOENDEREN, zo geheten van hun korren en kirren, die hier veel voorkomen, noch hooger gewaardeerd worden. Mogelyk hebt gy nooit deezen waarlyk zeer fraaien Vogel gezien?

V. Welk een geluid hoor ik? Is dit het korren der Korhoenderen?

A. Neen! Het is de stem van eenen KWARTEL, die zich in dit koornveld ophoudt, in gedaante en in snelheid van loopen veel overeen-

overeenkomst hebbende met de Patryzen, hoewel deeze laatſten grooter en listiger zyn. Hy is een Trekvogel, over de geheele Waereld te vinden, die, wanneer hy in eene kooi wordt opgeſlooten, in September, zynde den tyd van heengaan, eene groote onrustigheid doet blyken, en zyn ſpringen met groot geweld verdubbelt, dertig dagen lang, één uur voor den ondergang der Zonne. Altoos, maar dan vooral, moeten de kooien van boven met linnen beſpannen zyn, of hy ſtoot zyn hoofd, door onrust, tegen de bovenplanken der kooie in ſtukken, ſchynende in dien tyd, des daags, vermoeid, droevig, en ſlaaperig.

V. Dit is vreemd! Dan, wie ſlaat, het Mannetje of het Wyfje?

A. Een aartig geluid ſlaat het Mannetje alleen, hoewel ze beiden twee geluiden, het een ſterker dan het ander, maaken. Het eerſte komt nagenoeg aan 't woord *Kwikmedit*. Men acht de zulken de besten, die, met eene harde ſtem de meeſte keeren dat woord herhaalen, 't welk het gemeene volk zo wél gevalt, dat hetzelve, in onze Steden, zulke Vogelen in kooien voor hunne huizen hangt, en, om aan het geluid regt te doen, moet men erkennen, dat, waarlyk, hetzelve behaaglyk is. Men oordéelt, dat zy ſterker ſlaan, als er Regen op handen is.

V. Ik vinde het vreemd, dat de meeste Vogelen hunnen nest in de takken der Boomen maaken; doch de Patryzen en Kwartels op den grond in de Velden?

A. Indien ze daar Insecten en Zaaden tot hun onderhoud in overvloed vinden, en de jongen, noch onbekwaam tot vliegen, zich best verschuilen kunnen onder de Graanen, dan vinde ik dit zeer wél geschikt! Zy zyn van eenen lekkeren smaak, en moeten met de Patryzen en Korhoenderen onder het aangenaamste gebraad gerekend worden. Dus verzorgt ons de milde Geever allerleie verkwikkelyke spyzen boven het noodige, om ons overvloediger van zyne goedheid te overreeden.

V. Zo praatende komen wy uit de Zaailanden aan uwen Boomgaard?

A. En dus aan de woonplaats van zeer veele kleine, lieve, min of meer wilde, fraai zingende Vogeltjes, die allen verdienen van U gekend te worden. Hier pronken myne PIMPELS met hunnen hemelsblaauwen kruin en geschilderde vlerken —— de KAASMEES met zynen langen staart, witten kop en borst, donker bruinen rug, en rossen buik —— de KOOLMEES met zyn zwart hoofdje, versierd met witte zyplekken —— het WINTERKONINGJE, bruin gespikkeld, met verscheidenheid van koleuren —— het gekuifd KONINGJE, sierlyk bont —— het

BOOM-

BOOMKRUIPERTJE, fraai in 't bruin gefprenkeld —— het zagtpiepend ROODBORSTJE, dat ftout en gemeenzaam is, en dikwerf, by koude, in de openftaande fchuuren en ftallen en zelfs in onze Huizen zal gaan; ftoppende zyn nestje toe, als het zal uitvliegen, om den kost te zoeken —— het fraai zingend BASTAARD-NAGTEGAALTJE, dat zo digt by onze huizen nestelt, om, nevens eene menigte andere VINKEN, die uit mynen Boomgaard naar het Bosch en de Akkers af en aan vliegen, ons met de allerheerlykfte zangen te vermaaken. Zy helpen zelfs de Kanaryvogeltjes, (dus geheten naar de Kanarifche Eilanden, van welken men ze hier gebragt heeft, om ook derzelver fchoonen zang te hooren) aan den gang, wanneer hun geluid van buiten tot in onze huizen indringt.

V. Hoe verrukkelyk zingen die kleine Keelen, vooral in den fchoonen Morgenftond! wy hooren hier allerleie toonen; doch geen twee, die met elkanderen overeenkomen.

A. Oneindig verfchil en oneindige fchoonheid blinken dus ook in de kleine Vogeltjes ten heerlykften uit! Welke Menfchelyke hand zou zo fchoone vederen, waar mede zy pronken, kunnen fchilderen; zo kleine lichaamen met zo fnelle bewegingen kunnen vormen; keelen, zo teêr en egter zo fterk van geluid, kunnen formeeren! —— Hoe verre

moet

moet de groote bruine Arend, de zwarte Raaf en Kraay voor hun in ſchoonheid zwigten, als zy het by dezelven in grootte verliezen.

V. Waartoe dienen zo veel duizend Vogeltjes?

A. Om de ſchakel der groote Scheppinge te voltooien; om ons treurig hart tot vrolyke dankbaarheid aan God op te wekken; en om onze Planten en Boomen, 's zomers en 's winters, van Inſecten te reinigen. Gy zult daarom verſcheiden' van deeze Vogeltjes veel in den winter bezig zien met het beklimmen en bepikken van de ſtammen en takken der Boomen, en uw oog zal er egter niets op vinden, dat naar eenig aas gelykt; evenwel is er voor hun aas genoeg op te vinden. Hun ſcherp oog ontdekt millioenen kleine Eieren, door Inſecten ter bewaringe gelegd tusſchen de diepe groeven der boomſchors, welken zy van hunnen Schepper in last gekreegen hebben te vernielen, om de al te ſterke aanteelt van Inſecten in het voorjaar te beletten. Nuttigheid en vermaak gaan dan ook al hier gepaard.

V. Van welke Vogelen zyn die nesten, welke ik daar zie?

A. De Vogel, die in den eenen woont, is de MARKOLF of de VLAAMSCHE GAAY geheten, verſierd, op elk der vlerken, met eene blaauwe plek, of liever met een ſchit-

terend

terend mengſel van onnavolgbaar blaauwe, en zwarte veêrtjes, en op den kop met eene toupet van andere gelyk gekoleurden, die met de overige hoofdveêren, welken hy kan opzetten, eene kuif uitmaaken. Hy is ſtout van aart, van levendige aandoeningen, en ſchigtige bewegingen. Zyn gewoon geſchreeuw is niet aangenaam; doch men kan hem leeren praaten. Boven alle andere Vogelen heeft hy deeze zonderlinge hoedanigheid, dat hy derzelver ſtemmen, en zelfs het geſchreeuw der Dieren zeer aartig nabootst, waardoor men dikwerf bedroogen wordt. Men meent toch eenen Vink, eene Spreeuw, of eenen Koekkoek te hooren roepen, en het is intusſchen eene Gaay, die dat geluid maakt. Zy zyn liefhebbers van ſteelen, en van het geſtoolene te begraaven.

V. Van welken Vogel is de andere Nest?

A. Van de AAKSTER! —— Voorheen vraagde ik, in myn ANTWOORD aan de Hollandſche Maatſchappy te Haarlem, op de Vraag over de Natuurlyke Hiſtorie van ons Vaderland: „ waarom zyn er in Holland en „ Zeeland geene Aakſters? Is 't, om dat ze „ daar volgens de Plakaaten uitgeroeid moes- „ ten worden? Dan, zyn ze daar allen weg!" Waaruit gy niet moet beſluiten, gelyk er dat gevolg uit getrokken is, dat ik het ontbreeken dier Vogelen aldaar geſteld hebbe. Ik drukte

drukte my dus uit, om den geenen, die dat geloofden, hunne misvatting te beduiden. Ik hadt ze zelf daar genoeg gezien. Dan, hierin hebben zy gelyk, dat de Aaksters in een gedeelte van die Provintie, ik meen, in Noordholland aan den kant der Zuiderzee niet gevonden worden, gelyk ze my aldaar ook nooit zyn voorgekomen. Ze zyn zeer menigvuldig in de Land-Provintiën, waar veel oofts van hunnen smaak gevonden wordt. De Aaksters zyn door hunne witte en zwarte veêren met eenen blaauwen weêrschyn op 't lyf niet onbevallig: zy hebben korte vleugelen, doch eenen langen staart, die, wanneer zy zitten, altoos in een geduurige beweging is, even als die van den aartig wippenden Kwikstaart. Op den grond huppelen zy gestadig, doen wegens de korte wieken geene lange togten, maar vliegen slegts van den eenen boom op den anderen, in welker hooge toppen zy hunne nesten maaken, van buigzaame takken, met natgemaakte klai, gevlogten als mandewerk, van buiten groot, wel twee voeten over 't kruis, doch van binnen maar van zes duimen, met eene zagte matras bekleed. Alle deeze dingen verdienen uwe opmerking, vooral dat de jonge Aaksters, zegt men, blind uit het ei komen, 't geen men in geene andere Vogelen bespeurt; dat men ze, ouder geworden zynde, kan leeren praa-

ten;

ten; dat zy diefagtig zyn, voorraad verbergen, en eene groote listigheid bezitten.

V. Aartige hoedanigheden?

A. Laat ik hier uwe verwondering meer wekken door een fraai geval, dat eenen myner Vrienden buiten Zutphen, in deeze nabuurſchap, wedervaaren is. Van twee gepaarde, in zynen tuin woonende Aakſters ſchoot hy, op een morgen, het Mannetje, in afwezigheid van het Wyfje, dood. Het Wyfje, thuis komende en het Mannetje niet vindende, riep, ſchreeuwde, en maakte, dien avond en den volgenden morgen, een geweldig misbaar. De klaagſtem der treurende Weduwe werdt eindelyk gehoord in de naby gelegen' velden, deedt daarop drie andere Aakſters tot haar overkomen, en, na een gemeen onderling geſchreeuw, behelzende ongetwyfeld eenen raadſlag over het ongeval, trouwden de twee vreemde Aakſters hunnen derden metgezel aan de Weduwe uit, die daarop by haar bleef, toen de twee anderen vertrokken.

V. Van zulk een fraai geval onder de Vogelen hoorde ik nooit! Het verrukt my! Gy wilt er my zekerlyk door opleiden tot de erkentenis der Godlyke zorg ter inſtandhouding der Vogelen, tot het afweeren hunner ſmerten?

A. Leer er dat uit! En zult gy dan immer

wreed

wreed of onbarmhartig omtrent hen kunnen zyn, als de Schepper zo goedertieren jegens hen is?

V. Ik zal niet! dan, ik herinner my nu uw gezegde van verſcheiden' Vogelen, en ook van de Aakſters, dat men ze kan leeren praaten? Dit komt my vreemd en wonderlyk voor?

A. Het is ook indedaad wonderlyk en vreemd, dat de Mond of de werktuigen van 't geluid in viervoetige Dieren nagenoeg aan die der Menſchen komende, om woorden voort te brengen, men egter tot hier toe geen viervoetig Dier heeft kunnen leeren ſpreeken: daarentegen, dat men die konst aan Vogelen kan leeren, wier Bekken in gedaante en maakſel zo zeer van de Monden der Menſchen verſchillen.

V. Waarom gelukt dat niet in de Dieren, wel in de Vogelen?

A. Tot noch toe weet ik er geene andere reden van te geeven, dan deeze, om naamelyk de Dieren, die nader dan de Vogelen aan den Mensch komen, en door de ſpraak te zeer in heerlykheid zouden toeneemen, op eenen zekeren afſtand van den Mensch te houden, en derzelver groote minderheid aan te toonen.

V. Waarvan hangt het al of niet ſpreeken der Vogelen af?

A. Van

A. Van hunne Bekken! De Rave heeft eene schorre stem, die, wanneer hy praat, als de Bas by de overige geluiden kan aangemerkt worden ——— de Markolf praat alles na ——— de spraak van de Aakster en de Spreeuw komt het naaste aan de stem van den Mensch, ten zy men die eere aan den Goudvink moet geeven. Een aanzienlyk Man hier in de buurt, heeft zulk een Vogeltje eenige jaaren lang, gehad. Wanneer dat lieve Goudvinkje zyn geleerd deuntje zou opzingen, klapwiekte het alvoorens met zyne vlerkjes, en sprak dan deeze zeven woorden duidelyk uit: *ſa wakker, myn mannetje, ſa wakker dan!* verscheiden' reizen zelfs die herhaalende, eer het zynen zang aanhefte. De lieflyke taal en de schoone zang van dit bekoorlyk Vogeltje verrukte, gelyk gy denken kunt, elk, die het hoorde.

V. Gy vervoert my tot eene gelyke verrukking door dit fraai geval.... Daar vliegen twee anderen, hoe heet men ze, de een is verwonderlyk schoon?

A. De eerste is de zo genoemde NOOTEKRAAKER, die, nevens de Aaksters en Gaayen, voorraad opdoet tegen den winter. Slaa, by gelegenheid, acht op deezen Vogel. Wanneer hy eene Noot uit zyne voorraadkamer haalt, of hier of daar vindt, zet hy dezelve in eene spleet of scheur wél vast, en gy

zult er hem dan zo lang met den bek zien opkloppen, tot dat de Dop breekt. Hy woont in de gaten der Boomen, en, wanneer hy een te wyd vindt, metzelt hy het zeer behendig met klai toe, laatende maar eene kleine opening tot den uit- en ingang —— De andere ſchoone Vogel zal U door drie byzonderheden zeer bekooren. 't Is een WIELEWAAL, die, in ſchoonheid van helder goudgeel en zwartbont, naar den prys van een' der fraaiſte Vogelen der ganſche Waereld te zyn kan dingen. Het Mannetje ſchittert als goud, waarby het zwart van de wieken en van den ſtaart heerlyk afſteekt. Zyn geluid is wel geen zang, egter zeer fraai door aaneen gevoegde ſchelle klanken. Het Wyfje is van boven bruin geelagtig groen, van onder vuilwit. Hun nest, hangende tusſchen twee takken van Boomen of in een mikje, zweevende dus in de lucht, om voor vyanden vry te blyven, is eene ſoort van muts of zak, uit werk, ſtroo, mos en hair aartig zamengeſteld. Hier, in het hooge der Meyery van s' Bosch en elders, vindt men deezen uitmuntenden Vogel in een groot getal. Gy ziet, hoe gemeenzaam hy is, hy woont hier in mynen Hof.

V. Ik moet, by de eerſte gelegenheid, dien Vogel, zo hoog gepreezen, van naby zien en leeren kennen?

A. De

A. De KOEKKOEK, dien gy daar hoort, zo geheeten, om dat hy de twee woorden *Koek Koek*, aan elkanderen gevoegd, te gelyk uitroept, trekt nu uwe aandagt van den voorigen af —— Weet gy, dat hy een Trekvogel is, die in April in ons Vaderland komt, en in Juny zeldzaam, of byna nooit meer vóór den oogst, gehoord wordt? —— Hy is zo groot als eene Tortelduif, aschgraauw van boven, van onder vuilwit, met ſmalle zwarte of graauwe ſtreepen, over dwars getrokken, en met eenen gryzen ſtaart: de agt middelſte pennen zyn wit gevlakt, de inwaardſchen geſprenkeld, en de buitenſten wederzydsch met wit overdwars geſtreept —— Weet gy, dat men hem, ſchoon ten onregt, veel te laste legt? —— Weet gy, dat men hem ſcheldt voor eenen onverſchilligen, onmededogenden, wreeden Vogel, die zyne eigen' jongen niet wil uitbroeien, en dat men hem daarenboven voor eenen vreetzieken Roofvogel houdt? Dan, hy is nog het een nog het ander.

V. Wat dan? Broeidt hy zyn eigen' jongen niet uit?

A. Neen, indedaad niet! En hierin verſchilt hy van alle onze Vaderlandſche Vogelen. Dan, dit is zyne ſchuld niet. Laaten wy hierin 't oog op zynen Formeerder houden, die hem daartoe noodzaakte.

V. Hoe begryp ik dat?

A. Gy kunt dit ligtlyk begrypen, als ik U zeg, dat hy ontſlagen is van de moeite, om eenen nest te maaken ——— dat hy alleen één Ei in den nest van eenen anderen Vogel legt ——— dat, ſchoon hy zo groot is als eene Torteld、uif, altoos daartoe den nest van een klein Vogeltje, van een Roodborstje, Kwikſtaartje, of Bastaard - Nagtegaaltje verkiest ——— en het is zeer aartig te zien, dat zulk een klein beestje, in 't Ei bedroogen, hetzelve als zyn eigen Ei met de grootſte zorgvuldigheid uitbroeit. In de paden van mynen Tuin ziet men ſomtyds eenen grooten jongen hongerigen Koekkoek het kleine Kwikſtaartje agterna loopen, om eenige gevonden' ſpyze van hetzelve te ontvangen. Deeze opvoeding duurt lang, alzo de jonge Koekkoek niet ſchielyk de moeite wil neemen, om alleen te eeten.

V. Verklaar my dit raadſel, waarom de Koekkoek zyn Ei door een klein Vogeltje laat uitbroeien?

A. God, die de verſcheidenheid in alle zyne Werken bemint, vormde de ingewanden van deezen Vogel geheel anders dan die der andere Vogelen. De Maag, byna aan den rug gehegt, en voor door de darmen gedekt, is in den Koekkoek regt verkeerd. Zy wordt door de darmen, en het daarin zittend voedſel

ſel gedrukt, ook daarenboven door 't gewigt des lichaams bezwaard, door welke pynlyke drukking de Vogel niet lang plat kan zitten, en dus het broeien niet ondergaan: behalven dat zyne ſpysvertering hierdoor belemmerd wordt; weshalven hy, van den nood eene deugd maakende, een ander Vogeltje met de moeite van uitbroeien moet belasten, en daarom zyn Ei in deszelfs nest legt.

V. Onkundigen, van dit geheim niets weetende, hebben hem dan deswege den laster van onverſchillig, onmededogend en wreed te zyn aangewreeven?

A. Zo is het! Intusſchen leeren wy hieruit, hoe geweldig wy dwaalen, wanneer wy onderneemen Gods Werken te berispen. Des Koekkoeks vinding is waarlyk verwonderlyk, en zyn geroep, zyn nabootzen van het woord *Koekkoek* is zo aartig als het ander geluid, dat hy maakt, 't welk wy zyn lachen noemen, wanneer er, gelyk men meent, Regen op handen is.

V. Hy mag ook geen Roofvogel heeten naar uw zeggen?

A. Neen! Hy verſcheurt geene jonge Vogelen; doch, zo gy eenen ſchoonen Kersſenboom hebt, en van denzelven de Vogelen wilt afhouden, kunt gy, geenen dooden Roofvogel hebbende, zeer wel eenen levenloozen Koekkoek daartoe gebruiken. Steek

dan eenen ſtok uit den top des Booms, en hang den dooden Vogel met uitgeſpreide platte vlerken aan een touw, vastgemaakt aan het einde des ſtoks, in dier voege, dat de minſte wind hem in beweging kan brengen: zo zullen de ſchaadelyke Vogelen hem, wegens zyn onophoudelyk zweeven, voor eenen Roofvogel aanzien, en van de kersſen afblyven. Ik heb er de proef van gezien.

V. Wy zyn nu by uw huis, en kunnen van onze wandeling uitrusten?

A. Noch één woord alvoorens over dat Vogeltje!

V. Over die Musch?

A. Gy bedriegt U, 't is geen Musch, maar een NAGTEGAAL; een Trekvogel, die 't geheele Vaderland met zynen zang vermaakt, uitgezonderd de helft van Noordholland aan de zyde der Zuiderzee, waar hy byna nooit komt, om dat er geene Boomen genoeg voor hem ſtaan. Elders, daar drooge gronden en veele Eikenboomen zyn, die hy beiden bemint, heb ik hem in een zo groot aantal als de Musſchen gevonden. Hy draagt den naam van Nagtegaal, om dat hy 's avonds laat of in den nagt zingt, en dus een *gala* in den nagt maakt. Gy hebt hem voor eene Musch aangezien: hy gelykt er ook vry wel na, van verre beſchouwd, doch hy is grooter en graauwagtig, leevende van Inſecten, niet

ſchuw

ſchuw maar gemeenzaam, dikwerf toelaatende, dat men digt by hem kome, en naar zynen zang luistere. Gy ziet my naderen, en deeze vliegt egter niet weg. Bezie hem met aandagt, gy vindt er uiterlyk niets fraais aan, geene ſchoonheid van den Wielewaal of van den Ysvogel, geene levendigheid van den Kwikſtaart.

V. Waarom niet?

A. Hadt hy zo ſterk gekoleurde veêren als 't Ysvogeltje of de Wielewaal, dan was hy een allervolmaaktſte Vogel, die alles bezat, wat tot zulk eenen Vogel behoorde; doch er is geen allervolmaaktſte Boom, Plant, Bloem, Dier of Vogel. Elk ſchynt maar in ééne ſchoonheid uit te mogen ſteeken, en moet zich daar mede vergenoegen. Hy moet dan min ſierlyk van uiterlyke gedaante zyn; doch dit gebrek wordt oneindig vergoed door eene melody, die onnavolgbaar is, en ons nimmer genoeg kan doen bewonderen de uitmuntende gaaf des aanbiddelyken Scheppers, aan dit lieve Vogeltje gegeeven.

V. Hoe is zyne Zangwyze?

A. Het Mannetje, aan zyne roodagtige pooten kenbaar, zingt niet, voor dat het aan een Wyfje verbonden is; des zyn zang zyn genoegen over zynen echt te kennen geeft, of een gevolg zyner liefde is. Deeze zang is eerst kort, onvast, en afgebrooken, wan-

neer hy noch geene volkomen zekerheid van de liefde zyner ega heeft. Is hy er van overreed, dan begint zyne ſtem eerst regt helder door te klinken: doch nooit zingt hy ſterker, dan wanneer zyn Wyfje broeit, om haaren tyd te korten, en het moeilyk zitten te doen vergeeten of te verligten. Als de jongen gekipt zyn, zwygt hy, om dat hy wat nuttigers te doen heeft, ik meen, de opvoeding zyner jongen. Eene ſchoone les voor Ouders, die vóór het huwelyk, aan zaaken van weinig belang, of beuzelingen overgegeeven, daarna op ernſtiger dingen, naamelyk, op de opvoeding hunner Kinderen behooren te denken —— Voorts hoort men daarna niet meer van hem dan een gekras, zo dat men dan nimmer zou zeggen, dat het dezelfde Nagtegaàl was. Eene ſchildery van onze dikwerf kortduurende vrolyke dagen!

V. Gy zegt my, onder zo veele byzonderheden, niets van den zang des Vogels, waar mede gy zo ingenomen zyt?

A. Luiſter, gy zult verſchillende toonen van hem hooren; ernſtige, boertige, eenvoudige, verwonderlyk melodieuſe, zugtende, klaagende, en op het volgende oogenblik enkel blyde, niets dan eenen vrolyken zang op verheeven' toonen: hoe langer dan de ſlagen duuren, hoe fraaier de zang is, waartoe warm weder vereischt wordt. Laaten

ten we naar binnen gaan, en hy zal ons met zynen zang blyven vermaaken.

V. Hadden wy hem altyd in kooien onder ons dak?

A. Nieuwsgierig van aart zynde, is hy ligtlyk te vangen; doch in eene kooi zingt hy nimmer zo goed als in de lieve vryheid. Wilt gy veelen te gelyk uitmuntend hooren doorſlaan, gaa dan in den avond, na dat er een Onweer afgedreeven is, naar een Bosch of op eene plaats, waar veele Eikenboomen in een wyden kring ſtaan, en gy zult veele ſchelle keelen, als 't ware, elkanderen hooren toezingen een loflied van den *God der eeren, die dondert.* Pſ. XXIX. 3. — Dit zy genoeg van de Vogelen!

V. Moet dit my genoeg zyn?

A. Volgens myn Plan, ja! Ik heb U van de Vogelen, even gelyk van de Dieren, niet meer dan eenige hoofdzaaken gezegd, om U geheel te overreeden, dat deeze Werken van God ook uwe aandagt verdienen; dat ook daarin eene wonderbaare Almagt, diepe Wysheid, onbegrensde Goedheid, en ſchoone Orde doorſtraalt; en dat gy deswege den aanbiddelyken Heer der Natuur ſchuldig zyt te verheerlyken; en geen wonder! de Dichter zelfs; eiſcht het, van de zingende Vogelen, zelve; *looft den Heere gy gevleugeld Gevogelte.* Pſ. CXLVIII. 7, 10.

ELFDE ZAMENSPRAAK, OVER DE EIGENSCHAPPEN DER VISSCHEN.

Wateren bewoond. Maakſel der Visſchen. Gehoor. Smaak. Reuk. Spraak. Gevoel. Tanden. Kieuwen. Ademhaling. Schubben. Vinnen. Klimmen en daalen in het Water. Zwemmen. Vruchtbaarheid. Onderhouding. Trekken en blyven.

VRAAG. Ik zit in diepe gepeinzen over het geen gy my gisteren van de Vogelen gezegd hebt. Een verhaal van zo veele opmerkelyke zaaken heeft myn hart vervuld met diepe indrukken van den hoogen God, en myne zugt naar kennis opgewakkerd. Het gezigt, 't welk ik hier, uit dit vertrek van uw Landhuis, op de ſpeelende Visſchjes in dien Vyver heb, brengt my nu in gedachten, dat ik van deeze Bewooners der Wateren zo weinig weet, als ik te vooren van de Vogelen gekend heb. Dit mis-

mishaagt my, laat ik U deswege om nieuwe onderregtingen bidden?

ANTWOORD. Zeer gaarne ben ik, ten deezen opzigte, ook tot uwen dienst! vooral nu ik merk, dat uw hart vatbaarer voor onderwys geworden is, en gy op den weg zyt, om voor altoos uit de voorige onverſchoonlyke onopmerkzaamheid geheel gered te worden. Ik dank den Hemel voor dien zegen! Dan, laaten wy opſtaan, en naar dien en de andere Vyvers gaan. De Natuur moet men van naby bezien. Dit treft en verlevendigt meer de aandagt, en de opmerking. De open' Lucht heeft ook invloed op onze levensgeesten, zy is gezonder, en vervrolykt ons meer dan onze doffe Huizen, waarin wy maar al te veel leeven.

V. Ik dank U voor deeze toevallige les, ik ſtaa op, en volg U?

A. Welk eene friſſche Lucht ontmoet ons by 't uittreden van het Huis! Welke zoete geuren ademen wy hier in! Laaten wy ons op deeze bank, buiten de Zon, by den grooten Vyver neêrzetten. 't Gezigt der hooge omſtaande Boomen zal ons intusſchen met grootſche denkbeelden bezielen —— Zie deezen Vyver, eenen zo helderen ſpiegel, waarin gy den agtergevel van myn Huis, met de aan beide zyden ſtaande Boomen, en de Bloemen, op den rand gezet, zeer duidelyk ziet, om dat

dat de lichtſtraalen, daar op komende, niet doorgaan, maar op 't Water afgeſtuit in ons oog vallen. Een dubbeld gezigt derhalven, een, als 't ware, onder en een boven Water; het een naar beneden, het ander naar boven. Eene ſchildery der Natuur, die 't oog ſtreelt, om dat ze zo helder, zo ongebrooken, en zo naauwkeurig is. 't Gezigt van Water is altoos zagt en lief. Ik zal nu laaten visſchen, om U alles beter te kunnen uitleggen.

V. Waarlyk dit gezigt vermaakt my! In deeze Hoofdſtoffe moeten dan de VISSCHEN leeven?

A. De Wateren, die zulk een groot gedeelte der Waereld beſlaan, ſchynen wel, in den eerſten opſlag, geene gepaste verblyfplaats voor levendige Schepſelen te zyn, egter krielen zy er van. De Oppervlakte der Wateren wordt, gelyk wy gezien hebben, door Vogelen bewoond, meer na beneden door Visſchen, overal door Inſecten. De Schepper, die alle ledige vakken haat, heeft in den beginne tot hen gezegd: *vervult de wateren* Gen. I. 22. Aan welk gebod alles dus verre gehoorzaamt, en zal blyven gehoorzaamen tot het einde der Waereld. Gy ziet hier ſommigen alleen in zoet, anderen elders in zout water, en eenigen in beiden leeven. Sommigen, gelyk de Karpers, kunnen egter, een' zeer langen tyd, buiten hun element beſtaan.

V Welk

V. Welk een nieuw verſchil!

A. Een zeer groot verſchil beſpeurt gy indedaad tusſchen de Visſchen en alle andere levendige Schepſelen. Hoe groot is toch het onderſcheid tusſchen Dieren en Vogelen, tusſchen Dieren en Visſchen, tusſchen Vogelen en Visſchen! De Dieren en Vogelen hebben egter onderling grooter overeenkomst, dan de Visſchen. Het verſchil tusſchen den Walvisch en 't Stekelbaarsje is niettemin zeer groot. Verre weg 't grootſte getal deezer Waterbewooners is kleiner en ronder dan de Landdieren, om dat ze onder water leeven. Dan, hoe men ze ook moge beſchouwen, verwonderlyk aartig zyn zeker de Visſchen; keurig gevormd naar 't Element, waarin zy moeten beſtaan.

V. Ik erken dit verbaazend verſchil! doch begryp niet, hoe deeze Schepſelen in 't verſmoorend koud Water leeven kunnen?

A. Dit komt ons vreemd voor, om dat wy en zo veele levendige Schepſelen niet anders dan buiten het Water kunnen beſtaan, en veel warmte noodig hebben. Wy verdrinken, zy leeven er in. Dan, God heeft hun lichaam en bloed zo getemperd, dat eene kleine graad van warmte hun genoeg is, behalven dat het vet of olie, 't geen zy veel by zich hebben, de inwendige hette verdubbelt, en de uitwendige koude afkeert. Noch hebben zy iets boven ons vooruit. Zy zyn beveiligd tegens de onge-

geſtadigheid der Lucht, en kunnen dus langer dan wy en de Dieren leeven, voornaamelyk, om dat hunne graaten alleen in lengte en dikte kunnen toeneemen, zonder meer vastheid, ten minſten die merkbaar is, te krygen: daar integendeel onze beenderen zo wel als andere lichaamsdeelen in hardheid aanneemen, en, eindelyk, geheel gevuld en opgepropt zynde, de beweging doen ophouden, en den dood volgen.

V. Blinkt er zo veel Wysheid in het maakſel hunner Lichaamen, als in dat der Dieren en Vogelen uit?

A. Niet minder, gelyk gy zult moeten toeſtaan, wanneer gy eerst hier op acht geeft, dat alle Lichaamen, zo veel wy tot noch toe weeten, zo gevormd zyn, dat ze, even gelyk die der Dieren en Vogelen, tot woonplaatzen voor andere Schepſelen ſtrekken, laat ik zeggen, voor Luizen, welken zy ook voeden —— dat zy opzettelyk lang en ſmal gemaakt zyn, om ſnel en gemakkelyk te kunnen zwemmen —— dat men thans zeer wél weet, dat zy vyf zinnen hebben, hoewel men hun voorheen geweigerd heeft die toe te ſchryven —— dat zy geene buiten het hoofd ſtaande Oogen hebben, om dat die onder het zwemmen, door het aanbotzen des waters, aan ſchuuring zouden onderworpen zyn —— dat hun hoornvlies ook daarom platter is —— dat

hunne

hunne oogen in een' ronder vorm en van kleinder omtrek dan in de Landdieren gegooten zyn, en, wyl de ſtraalen in het water breeken, zo wordt dus by hen in eene reis afgedaan, dat by ons in twee keeren geſchiedt —— dat zy geene oogleden hebben, als voor hun onnut; maar alleen een oogluikend vlies, dat alles kan afkeeren — dat hunne oogen zeer ſcherp van gezigt zyn —— dat men veel onderſcheid in dezelven beſpeurt; zynde allen geſchikt naar maate zy verre of digt moeten zien, waarop men noch weinig heeft gelet —— dat de Platviſſchen, als Bot, Tong, enz. de beide oogen aan eene zyde van den kop hebben, om dat deezen, zich meest op den grond onthoudende, alleen op- en zywaards hebben te zien, om hun voedſel te bekoomen, en dat daarom de oogen op de beste plaats ſtaan, dat is, aan eene zyde —— dat de oogen van ſommigen omzet zyn met eenen ſcharlaken kring, in anderen geſchakeerd met karmoſyne plekken, zynde het gebruineerdſte zilver niet blinkender, de Regenboog niet gloeiender, enz. Met zo veel konst is der Viſſchen Oog gevormd!

V. Ik ſchaam my zo veel opmerking aan derzelver Oogen nooit beſteed te hebben! Gy zegt nu, dat ze ook Gehoor hebben? Is dat zo?

A. Kon men dat niet besluiten, wanneer men de Karpers in de vyvers gewende op 't fluiten boven te komen? Of moest men zo lang ongeloovig blyven, tot dat men de Gehoordeelen ontdekte, die egter anders dan de onzen gemaakt zyn, en ook zo behoorden te wezen; om, in een ander Element dan wy leevende, ook elkanderen tegens gevaaren te waarschouwen, en de onderlinge spraak te kunnen verstaan. De Oorgaten zyn derhalven, opzettelyk, zo klein door den Schepper geschaapen, dat ze naauwlyks te vinden zyn: waren ze wyd, hoe ligt zouden ze door de onreinheid der beroerde Wateren, door zand, slik en steentjes verstopt kunnen worden, en de Visch geen kans zien, om ze schoon te maaken.

V. Wat moet ik van derzelver Smaak gelooven?

A. Kunt gy dien in hen ontkennen, als gy deeze Visschen alleen op huns gelyken ziet aazen; geenen op Visschen en Waterplanten; sommigen alleen op Planten, en anderen op Insecten; eenige weinigen op vuiligheden, (want de meesten hebben daarvan eenen afkeer) en anderen op andere dingen? Die op Insecten aazen, ziet gy in de Rivieren, opzettelyk, tegen den stroom opzwemmen, om de Insecten, welken hy voortsleept, te kunnen onderscheppen.

V. Wat denkt men van derzelver Reuk?

A. Kunt

A. Kunt gy niet aan den ſnuit van deezen gevangen Visch twee kennelyke Reukgaten zien? Weet ge niet, dat ze vyanden van ſtank zyn? Bedient men zich niet dikwils van welriekend aas, om ze gemakkelyker te vangen?

V. En zy hebben ook Gevoel?

A. Gevoel hebben zy, en ongetwyfeld fyner dan het onze, ten minſten in eenige dingen, by voorbeeld, in de voortekenen van het Weder te kennen.

V. Gy hebt zo even iets van hunne ſpraak gezegd, ſpreeken dan de Viſchen tot elkanderen?

A. Antwoort my! Kunt gy gelooven, dat de Walvisch, zonder reden, een geloei maakt, 't geen men ſomtyds meer dan *eene myl* ver hooren kan; dat Knorhaanen, Negenöogen, Voornen en Karpers een zeker gefluit maaken, het geen andere of ſoortgelyke Viſchen niet zouden verſtaan?

V. Hebben zy allen Tanden?

A. Neen! Die op Inſecten, Planten enz. aazen, hebben geene tanden, want waartoe zouden die hun dienen? De geenen, die Viſchen eeten, hebben één of twee of meer reyen van Tanden. Open den mond van eenen Snoek, gy zult zyne verſchrikkelyke en ſcherpe tanden zien. Monden en tanden zyn altyd naar 't voedſel, dat zy eeten, juist geſchikt, eene nieuwe proef van Godlyke wysheid.

V. Hoe ademen zy, daar ze in geene lucht leeven?

A. Gelooft gy niet, dat er zeer veel Luchts in het water is, of is U ontschooten, wat ik van de blaasjes in het Ys gezegd heb? De Visschen hebben lucht ter inademinge noodig, waartoe hun Kieuwen of Longen zyn gegeeven, vier in getal, bestaande ieder uit een rondgebogen beenig stuk, met beenige Plaatjes, in eene dubbele rey, gelyk de veêren van eene pen, geschikt, en door een vlies daaraan gehegt. De Plaatjes hebben eene kromme gedaante, gelyk een zeissen, aan de verheven ronde zyde met langer, aan de bolronde met korte hairtjes bezet, die in eenigen van gedaante verschillen.

V. Hoe ademen zy hier mede?

A. Een wonderbaar vermogen gaf hun God, om, met dit fraai en zeer konstig werktuig, de lucht van 't water te kunnen afscheiden, welke door den mond ingenomen, met geweld door de Kieuwen geperst, en dan uitgeworpen wordt. Dus ademen zy geheel anders dan wy. Wy ademen de lucht in en uit; by hen heeft de lucht eenen doorgang. Het water, traager in beweging dan de lucht, zou, zo er een heen en weertogt door dezelfde opening was, voorzeker eene belemmering veroorzaaken, die van de lucht alleen niet te vreezen is: derhalven moet het ingenomen

wa-

water met de lucht by hen eenen anderen uitgang hebben, gelyk nu plaats heeft.

V. Hoe ſchoon is deze bewerking?

A. En hoe groot moet uwe verwondering worden, als ik U zeg, dat God alleen aan den Karper *vierduizend driehonderd zesëntagtig* beenige en *negenënzestig* vleeſchige deelen ter ademhalinge gegeeven heeft, om dezelve elk oogenblik te kunnen verrigten: en wanneer gy de takjes der aders en ſlagaders er by neemt, zal alles op *twintig duizend* beloopen? Zou dit by toeval zo geworden zyn? Gaat dat niet alle Menſchelyke konst verre te boven?

V. Wie zou immer hier zo veel konst en wysheid zoeken? Wat ſchuilt er niet agter deeze Kieuwendekſels! Nu begryp ik, waarom die aan de agterzyde open zyn. Dan, waarom hebben zy geenen Hals?

A. Moeten zy eenen Hals, als een Oievaar, hebben? Waartoe zou die hun dienen? Het omkeeren valt hun zo ligt, dat ze denzelven geheel kunnen misſen. Zy hebben egter een Rugbeen, aan het hoofd vast, beſtaande uit veele korte wervelbeenderen, zo keurig aan elkanderen geleed, dat de ſtaart gemakkelyk naar het hoofd kan omgeboogen worden, om te zwemmen: en op dat de huid door die kromming niets zou lyden, dienen de Schubben, welke tot dat einde in reyen zyn geplaatst.

 V. Gy

V. Gy zegt niet veel van hunne Schubben, die zyn dan onze opmerking niet waardig?

A. 't Zou onvergeeflyk zyn die over het hoofd te zien! Gy moogt opmerken, dat Menschen, Dieren en Vogelen ongekleed, doch de Visschen gekleed ter waereld komen. De Mensch heeft, als het uitmuntendste Schepsel, vryheid, om zich, tot warmte en tot sieraad, naar zyne zinnelykheid te kleeden, mids hy daarin zynen hoogmoed niet koestere. De Dieren en Vogelen zyn, na de geboorte, door het uitgroeiend hair en vederen spoedig gedekt. Wanneer zy wakker worden, schudden zy het vel en de veêren maar uit, en ze zyn dan gekleed: doch de Visschen komen met hun deksel ter waereld, om dat zy, in het eerste levens oogenblik, de Schubben noodig hebben; want geen van allen heeft magt of vermogen, om klederen te vervaardigen. Schubben zyn dan hun gewaad, oneindig konstiger dan onze geweeven Haarlemsche Zydestoffen. Er is egter verschil in dezelven: eenigen, als de Prikken, die men in de Maas vangt, zyn glad en effen; anderen hebben, gelyk de Haayen, Stekels en Knobbels; de meesten zyn versierd met uitmuntende Schubben.

V. Wat fraais is er dan aan te zien?

A. Ik heb in dit Schepnet verscheiden' Visschen, die ik, den eenen na den anderen, er uit

uit zal haalen, om U de Schubben te laaten zien, bestaande uit kraakbeenige vezels, in 't midden digt sluitende. Zy verschillen in alle Visschen. Dikwils zyn die van den buik, van den rug, of van de zyden, in denzelfden Visch, van eene andere gedaante. In elken Visch zyn ze ook op eene verschillende manier gelegd. In deezen Snoek, en in dat Voorntje ziet gy ze zeer digt op elkanderen, in eene geregelde orde, liggen; allen opeen sluitende, gelyk de leijen op een huis. In den Aal en de Paling zyn ze zeer ver vaneen gescheiden: gy kunt ze met het bloot oog niet zien, maar ik zal ze U op een gedroogd vel, 't geen ik tot dat einde om den tak van eenen boom geslingerd heb, aantoonen, waarom het van de Jooden verkeerd gedacht is, die Visschen onder de onreinen, wegens 't gemis der Schubben, te tellen.

V. Hoe veelen hebben er deeze Visschen?

A. Die kleine Karper zal wel *zesduizend*, deeze Snoek *negenduizend*, dat Voorntje *tienduizend*, en deeze Baars *twintigduizend* Schubben ryk zyn. Welk een getal!

V. Waartoe zulk eene menigte?

A. Om den geheelen Visch te kunnen bedekken tegens het stooten; om het water te beletten in den Visch, in te dringen; om te verhinderen, dat de Visch, door het geduurig weeken in 't water, niet zagt en slap werde;

en om de koude te verhinderen het bloed te ſtollen. Zie daar *vier* groote nuttigheden, waaraan gy niet zult gedacht hebben —— Laat ik er meer van zeggen. Alle jaaren groeit eene nieuwe Schub over de oude heen: in die van eenen Karper, doorgeſneden zynde, zal ik U mogelyk *twaalf* plaatjes toonen, waaruit men beſluit, dat de Visch *twaalf* jaaren oud is.

V. Hoe zitten deeze Schubben vast?

A. Zy liggen in eene ſoort van Olie, en zitten met ſteekels en punten in den Visch: doch, wyl het water tuſſchen de zamenvoegingen zou kunnen indringen, heeft de wyſe Schepper een Vlies over alle Schubben heen gelegd, het welk ze vast houdt, en over dit Vlies een ſoort van Vernis, dat den geheelen Visch bedekt, en hem dus niet alleen tegens het inwateren bewaart, maar ook ſneller vaart in 't zwemmen geeft: daarvan komt zyne gladheid in 't aanraaken, en zyne koleur.

V. O hoe veele verwonderlyke Schoonheden!

A. En die, zou ik byna zeggen, zyn noch maar beuzelingen, in vergelyking van de ſchoonheid der Schubben zelve.

V. Hoe zo?

A. Ik zal dit Schepnet, waaraan, door het ſlaan der Viſchen, verſcheiden' Schubben zyn bly-

blyven hangen, mede naar huis neemen, en ze U door het Microscoop laaten zien. Dan zult gy opgetogen ſtaan over de koleur, wyl ze wit of paarlkoleurig zyn, over de verſcheidenheid, over de dunheid, over de ſterkte, over de regelmatigheid, en over de juiste zamenvoeging op elkanderen; want eenigen zyn langwerpig, anderen drie of vierkantig, ſommigen glad, en anderen hol, om door hunne groefjes op de volgende ronde Schubben net te kunnen ſluiten.

V. Ik verlang zulke wonderen van den Almagtigen te zien! Dan, mag ik vraagen, of gy U wél hebt uitgedrukt, de Schubben wit noemende; deezen immers zyn rood en geenen zwart?

A. Hierin bedriegt gy U! De koleur hangt niet van de Schubben, maar van het Vlies, dat dezelven bedekt, af, gelyk ik U toonen zal, wanneer ik hetzelve met een penceel zal afgewasſchen hebben van de Schubben; gy zult ze dan allen wit zien.

V. En als de Visch die eens door een ongeluk verliest?

A. Hy ſterft, als hy er veelen te gelyk kwyt raakt, doch, zo hy er maar weinigen verliest, komen er, door de zorg des goeden Scheppers, anderen in de plaats, en hy blyft in leven.

V. De Vinnen zyn niet geſchubd?

A. Ware dit zo, de beweging van den Visch zou geweldig belemmerd zyn. De God der Natuur, ondoorgrondelyk in wysheid, heeft wat beters daarvoor geweeten. De Vinnen, die zeer veel in de Visfchen verfchillen, en volmaakt naar het lichaam geregeld zyn, dienen den Visch tot riemen, waarom zy zeer beweeglyk moeten zyn tot het wenden en keeren, tot het Lichaam regt en gelyk te houden: hierom heeft de Alwyfe dezelven met vliezen aaneen gehegt, even gelyk een waaier, en met fpieren geftevigd, wyl het vlies anders los zou neêrhangen.

V. Schoon gevonden! Maar is niet een Visch, in uw oog, van eene lompe gedaante, naardien de dikte voor, en het dunne agter geplaatst is?

A. Integendeel, dit maakt hem fchoon, en het kon ook niet anders vallen; want nu al de dikheid vooraan is geplaatst, kan hy het water, dat grooten tegenftand biedt, door die zwaarte best klieven. Hierom loopt ook de kop naar den bek fpits af, en het lyf naar den ftaart dun eindigende, zo is de ftaart zelf oneindig ligter en gefchikter tot de fterke bewegingen, welken hy moet maaken.

V. Tot de fterke bewegingen...?

A. Ja, tot de fterke bewegingen! 't Zyn toch niet de Vinnen, welken den Visch, gelyk

lyk een pyl uit eenen boog, doen voortſchieten, maar 't is de Staart. De konst, die deeze doet, en de vaardigheid van het zwemmen zyn beiden, waarlyk, onverbeeldelyk; want met den Staart zich van de eene naar de andere zyde wendende, en denzelven ſchielyk herſtellende, ſtoot hy het water, dat agter hem is, weg, en herbuigt zich terſtond van de regter naar de linker zyde, door welke overhandſche ſtooting de Visch voortgaat. Gy kunt hiervan het beste denkbeeld maaken, zo gy ooit eenen Zeeman met eenen langen riem op het agterſteven eener boot hebt zien ſtaan, die, met denzelven te wrikken, het Vaartuig deedt voortgaan —— Noch iets keurigs is er in den Staart te zien.

V. Wat dan?

A. De omloop des bloeds in den Visch! Ik zal U dit met het Microscoop ſtraks vertoonen. Gy zult de bolletjes van 't Bloed, of van welke gedaante zy mogen zyn, in de vliezen van den Staart zien voortloopen.

V. En ik dus bevestigd worden in het gevoelen van den zekeren omloop des Bloeds in ons Lichaam?

A. Niet in het gevoelen alleen, maar ook in de waarheid der zaake.

V. De Staart heeft immers meer nuttigheden dan van het voortſchieten alleen?

A. Gy denkt misſchien, dat die hem ook

dient tot het klimmen en daalen in het water, maar dan bedriegt gy U zeer. De Almagtige heeft hun daartoe iets anders gegeeven, dat niet minder verwonderlyk is. Onder hunne ingewanden telt men een zeer aartig ſterk wit Blaasje, dat ſommigen dubbeld, op deeze of op geene plaats, hebben, naar dat het maakſel van den Visch is. Zy kunnen dit, om niet naar den grond te zinken, door een Kanaal met lucht vullen, en daardoor ligter dan het water geworden zynde, gaan zy, als kurk, naar boven: doch, als zy de lucht, door het Blaasje te nypen met hunne Spieren, er uit dryven, worden zy zwaarer dan het water, en ze zinken, als loot —— Indien dit geene verwonderlyke uitrusting, geen keurig werkſtuk is, dan weet ik niet, wat dien naam zal draagen. Vooral zie ik eene zonderlinge wysheid van God, daarin, dat hy hetzelve den Platvisſchen, die zich by den grond ophouden, en het dus niet noodig hebben, niet gegeeven heeft.

V. Wat zal ik er op zeggen?

A. Mogelyk zult gy zwygen, wyl de grootſte Verwondering, gelyk de uiterſte Droefheid, op de allerſterkſte wyze, door ſtilzwygen wordt uitgedrukt.

V. Woorden ontbreeken my zekerlyk, om myne Verwondering over het oneindig Verſtand en de zorg van den hoogen God, ook ten aanziene der Visſchen, uittedrukken! Dan waar

van leeven zo veele millioenen Waterbewooners? ——

A. Hebt gy nooit geleezen, hoe schilderagtig fraai een heilig Dichter den algemeenen honger der Schepselen, en tevens de algemeene verzadiging door eene Godlyke zorg getekend heeft? *Aller oogen wagten op u, en gy geeft hen haare spyze t'zyner tyd. Gy doet uwe hand open, en verzadigt al wat daar leeft, naar uw welbehagen.* Ps. CXLV. 15, 16. Hieronder telle ik de Visschen, die niet zaaien nog maaien kunnen, die allen of geene Planten en Insecten eeten, of niet genoeg kunnen vinden, en egter verzadigd moeten worden in den honger.

V. Hoe geschiedt dit dan?

A. Door elkanderen te verslinden; ten welken einde God zorg draagt, dat zy ongelooflyk sterk vermenigvuldigen. Onze Vaderlander, de beroemde LEEUWENHOEK vondt, by voorbeeld, in de kuit van eenen Kabeljauw *negen millioenen* korrels, (want weinige Visschen baaren levendige jongen) dus bragt die moeder zo veele jongen voort. Een ander telde alleen, buiten aan het lichaam van eene Kreeft, *twaalf duizend vier honderd vierënveertig* Eitjes. Hier hebt ge eene lyst van anderen, onlangs onderzogt.

In eenen Haring	20000	Eitjes.
In eenen anderen	360960	——

In

In eenen	Spiering	14411	Eitjes.
——	Karper	342144	——
——	Zeelt	383252	——
——	Baars	28323	——
——	Bot	133407	——
——	Snoekje	25800	——
——	Garnaat	3057	——
——	—— ander	4090	——
——	—— derde	6807	——

Laat nu hierop uwe verwondering voortduuren! Gy zult, intusſchen, door dit berigt beter verſtaan, de Godlyke uitſpraak by de eerste Schepping, waaraan op den duur zeer volmaakt beantwoord wordt tot op deezen dag. *God zeide, dat de Wateren overvloediglyk voortbrengen een gewemel van levendige zielen.* Gen. I. 20. *Hoe groot zyn uwe werken, O Heere? Gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het aardryk is vol van uwe goederen. Deeze Zee, die groot en wyd van ruimte is; daar in is 't wriemelende gedierte, en dat zonder getal, kleine gedierten met groote.* Pſ. CIV. 24, 25. De oude JACOB, toen hy de Zoonen van zynen dankbaaren JOSEF, op de nadrukkelykſte wyze, wilde zegenen, en hun eene groote vermenigvuldiging toewenſchen, wist geene betere gelykenis dan die der Visſchen te vinden. *Dat zy vermenigvuldigen als Visſchen in menigte, in 't midden des lands! zeide hy* Gen. XLVIII. 16. En 't ſchynt eene vastgeſtelde wet van den Schepper

per te zyn, dat hoe meer vyanden een Visch heeft. hy ook te meer Eieren ſchiet, op dat er veelen zyner Nakomelingen des te gemakkelyker zouden overblyven, en de geduurige verliezen door deeze nette ruime ſchikking weer goed gemaakt worden. Was er nu geene vernieling, welke al van ouds bekend was, gelyk gy uit deeze vraag kunt beſluiten: *en waarom zoudt gy de menſchen maaken als de Visſchen der Zee.*? Hab. I. 14. dat is, als deeze Bandieten der Wateren, die niets doen als rooven, plonderen, en verwoesten; was er niet, zeg ik, deeze vernieling, de Visſchen zouden wel dra de Wateren zodanig inneemen, dat er geen Schip zou kunnen doorkomen, gelyk er, vóór eenige jaaren, zo veele Ansjovisſen op ſommige plaatzen in onze Zuiderzee waren, dat er byna geen Schuit door heen kon.

V. Wat beſluit trekt gy hier verder uit?

A. De wyſe Regeerder der Waereld bereikt nu, door deeze wet der vernieling, twee oogmerken te gelyk. De Wateren worden dus niet opgepropt vol Visſchen, en, den eenen den anderen verſlindende, worden de overblyvenden gevoed, en wasſen op, om ons naderhand ten ſpyze te verſtrekken. De verſlinding gaat egter, aan den anderen kant, ook niet te ver; want de Schepper houdt, tusſchen de vernieling en de vermenigvuldi-

ging

ging, de wonderbaarlykste en onbegrypelykste evenredigheid, zo dat alles in 't volmaaktste evenwigt blyft staan.

V. Hoe meetkundig is de Verordening van alles! Wie kan ze uitspreeken? Dan, daar alle Visschen zo snel zyn, begryp ik niet, op welk eene wyze zy elkanderen zo wél weeten te betrappen?

A. De een is sneller dan de ander, en vangt hem dus. Zy weeten ook door hunne groote listigheid elkanderen te verschalken. Daarby wordt de weerlooze ligtelyk eene prooi voor den gewapenden —— By deeze gelegenheid valt my in, de verwonderlyke konst van eenen Visch, dien een myner Vrienden te Batavia gezien heeft. Deeze, in eene belommerde beek zwemmende, loert op de Vliegen, die op de bladeren der overhangende boomen of planten zitten, waarvan hy leeft. Zo dra hy er eene gewaar wordt, zwemt hy er, tot op zes voeten afstands, naar toe, en schiet dan, met een enkelen drop waters uit den bek, de vlieg zo net van 't blad, dat ze in 't water valt, en zyne prooi wordt —— Dan, laat ik niet van onze Vaderlandsche Visschen afdwaalen, ik heb U noch iets byzonders hiervan voor het laatst te leeren.

V. Gy ziet my hygen naar uw nuttig onderwys, gaa dan voort?

A. Hoe zeer de Visschen van de Vogelen

len verſchillen, zy hebben egter dit gemeen, dat men ook, onder de laatſten, Trekviſſchen ontmoet. Kabeljaauwen, Schelviſſchen, Schollen, Scharren, Tongen, Haringen en Spieringen zyn de Trekviſſchen der Noord- en Zuiderzee: Steuren, Salmen, Elſten, en Spieringen die van onze Rivieren. 't Valt onbegrypelyk, hoe zy in de Zee, die zo groote waterbak, zwemmende, de monden onzer Rivieren kunnen vinden; al is het, dat zy, digt op onze kusten komende, de zoete uitwateringen onzer Stroomen kunnen merken, wanneer zy, naamelyk, regt daarvoor zyn. Steuren, Salmen, Elſten, en Spieringen trekken op gezette tyden, dat is, als zy dik en vet zyn, de Maas en den Gelderſchen Yſſel op, geevende ons hier een vriendelyk bezoek, dat voor hun doodelyk uitvalt. Zy loopen ons, om zo te ſpreeken, in den mond, en bieden ons het lekkerſte voedſel aan, waarna zy, duizenden hunner makkers hier agter gelaaten en verlooren hebbende, weer naar Zee trekken, en daarin op en neer zwerven.

V. Hoe komen zy by ons, en wat dringt hen naar onze Rivieren?

A. De Salmen zwemmen, gelyk de Ganzen, in eenen driehoek; de grootſte vooruit; daarop agter dien, twee nevens elkanderen; elk van eenen anderen, doch verwyderd vaneen, ge-

gevolgd : eenigen komen in ongelyke Schoolen tot ons over. En wie zal nu deeze togten afkeuren ? Indien zy de onſtuimige ſchommelende Zee onbekwaam vinden, om in ſtilte hunne eieren daarin te leggen ; indien daar andere Visſchen op loeren ; indien de jongen het beste voedſel in zoete wateren vinden ; indien zy, voor eenen tyd, de gevaaren der groote Zee daarin ontwyken, is het dan verkeerd van den Schepper beſteld, dat ze eene veilige haven by ons zoeken ? Van hoe veel belang is toch niet derzelver kuit ? Sommigen timmeren zelfs, om die wél te bewaren, nesten, zeer net aan elkanderen gevoegd, die in 't midden eene holle buis voor de Eieren bevatten —— En, wanneer de tyd van 't vertrek gekomen is, gaan zy, na dat onze Visſchers eenige millioenen van hen gevangen, en er de Vaderlandſche Markten rykelyk van voorzien hebben, weer naar den Oçeaan, en komen, in 't volgende jaar, gezet wederom — Gy kunt van de menigte der gevangen' Steuren, Salmen, en Elften hieruit oordeelen, dat men 'er, te Geertruidenberg, in den jaare 1740, voor *zevenëntwintig duizend* guldens van verkogt, en, in de voorige Eeuw, hadt men tyden, waarin men er voor *vierenvyftig duizend* guldens van leverde. Dus ſchikt God dit trekken der Visſchen, gelyk dat der Vo-

Vogelen, om ons een nieuw en aangenaam voedſel te geeven, 't geen wy anders misſen zouden. Moet gy niet hieruit erkennen, dat alle zyne verordeningen in de Schepping heerlyk en goed zyn? Wie beveelt toch deeze Schepſelen de Zee te verlaaten, ons te bezoeken, en zich in onze handen te ſtellen?

V. Ik verwondere my zekerlyk over deeze nieuwe proef der groote Voorzienigheid: doch neem my niet kwalyk, dat ik my even zeer verwondere over het niet trekken van onze andere Visſchen, die of aan onze Stranden, of in onze Rivieren blyven, te meer daar zy van de Stranden zo gemakkelyk naar de diepte kunnen ſteeken; of uit onze ſteeds uitwaterende Rivieren naar den Oçeaan gaan. Wat houdt hen toch hier? En waarom zyn zy zo geregeld op onze Rivieren verdeeld? Geen Poeltje, geen Meertje, geen Beekje, geen plek is er bykans in de groote Stroomen, waar men ze, meen ik, niet vindt?

A. Uwe laatſte opmerking is zo juist, als uwe verwondering over het blyven der Visſchen billyk is. Ik meene op uwe bedenking te moeten zeggen: dat de Allerhoogſte den Visſchen dezelfde neiging heeft ingeſchaapen, welke hy in ons gelegd heeft, van naamelyk gaarne te blyven woonen ter plaatze, waar wy gebooren zyn: en vermids er geen

plekje byna in de wateren is, waar niet het een of ander Vischje is uitgebroeid, zo blyft het kleene Vischje daar, en ſchiet er, groot geworden zynde, zyne kuit. Dus behoeft men geene groote verre reizen te doen, om hen te verſtrikken; ze zwemmen voor onze deuren; wy hebben ze maar te vangen, waarom God den Mensch vernufts genoeg tot 't uitdenken van allerleie netten en werktuigen gegeeven heeft.

V. Onbekende dingen leert gy my van de Visſchen, die volmaakter geſchaapen zyn, dan ik ooit dacht?

A. Zy hebben noch iets byzonders boven de Dieren, naamelyk, dat onder de laatſten meer wanſchapenen voorkomen dan onder hen. Niet meer dan van één Wanſchepſel heb ik in myn leven gehoord en gezien, eenen Bot naamelyk, gevangen in de Zuiderzee zonder ſtaart; doch de goede Schepper, ziende, dat deeze Visch een zo noodzaakelyk deel miste, hadt de zyvinnen naar agteren verlengd, waar door dit gebrek vergoed werdt —— Neem nu al, wat ik U over de Eigenſchappen der Visſchen zeide, in overweeging, en billyk dan deezen Lofzang. *Dat Hem pryze de Hemel en de Aarde; de Zeen en al wat daarin wriemelt.* Pſ. LXIX. 35. *De Zee bruisſche met haare volheid, de waereld met de geenen die daarin woonen. Dat de rivieren met de handen klappen, dat*

te

te gelyk de gebergten vreugde bedryven. Pſ. XCVIII. 7, 8.

V. Dit wil ik gaarne doen! God, zeide gy, en 't is billyk, behoort het eerste en het laatſte einde in alle onze naſpooringen te zyn!

A. Uw geheugen is in dit goede getrouw —— Eindigen wy hier, en keeren we terug.

TWAALFDE ZAMENSPRAAK,

OVER DE BYZONDERE

VISSCHEN

ONZES VADERLANDS.

Snoek. Baars. Karper. Spiegelkarper. Braasſem. Paling Aal Meeraal. Prik. Voorn. Pos. Govie. Grundel. Goudvisch. Zeevisch Kazilot. Bruinvisch. Steur. Kabeljaauw. Schelvisch. Spiering. Aal. Paling. Smelt. Pylſtaart. Roch. Doornhaay. Zonnevisch. Siddervisch. Haring. Zeeſchulpen. Oester. Mosſel Strandſchulpen. Ganzemosſel. Kreeftſlak. Krabbe. Garnaat. Zeekwal. Zeeklit. Zeeſter. Zeekat.

VRAAG. Al weêr een even ſchoone dag als gisteren! op welken gy my aan uwen Vyver zo veele fraaie zaaken leerde, en myne aandagt tot de Visſchen bepaalde, waarna gy my de uitmuntende ſchoonheid hunner Schubben, en den verwonderlyken omloop des Bloeds

Bloeds in den ſtaart van een Viſchje liet zien, waaraan ik met eene ſteeds duurende verwondering gedenk —— Koom, laaten we andermaal ter zelfder plaatze gaan, en zeg my verder, wat er noch van gezegd kan worden?

ANTWOORD. Daar ik geen ander oogmerk hadt, dan U uit eene onverſchoonlyke onopmerkzaamheid te trekken, zie ik thans met eene onuitſprekelyke vreugde, hoe verre ik het gelukkiglyk by U gebragt heb, of liever gezegd, hoe zeer de Hemel myne ernſtige pogingen zegende; des ik thans gaarne aan uw verzoek wil voldoen —— Laaten wy ons heden weer nederzetten by den Vyver, en zeg my, wat gy begeert te weeten?

V. Gaarne zou ik hooren eene beſchryving van onze Rivier-Viſſchen, beſchouwd in het zelfde licht, waarin gy my de Dieren en Vogelen vertoond hebt?

A. Dan behoor ik allereerst den SNOEK te noemen, den Wolf onzer Wateren, geweldig in het rooven en verſlinden van andere Viſſchen, ten welken einde hy eenen ſpitzen bek en eenen wyden mond, wel voorzien met ſcherpe tanden, ontvangen heeft. De al te groote vermenigvuldiging der Viſſchen gaat hy het ſterkſte tegen, en doet er geweldige ſlagtingen onder, het geen egter door zyn ſterk aangroeien naderhand wordt vergoed,

 alzo

alzo hy, de Steuren, Salmen en eenige weinige Karpers uitgezonderd, de zwaarste van alle onze Visschen wordt. Hy bezit zo veel kragt als listigheid. Dikwerf schiet hy door de sterkste netten heen, en, om zyne prooi magtig te worden, veinst hy zich veelal dood of magteloos te zyn. Hy blyft, naamelyk, dikwils lang op eene plaats, het geen men het staan der Snoeken noemt, zonder zich te beweegen, schuilende onder de schaduw van het blad eener Waterplant, om andere Visschen, die hunnen vyand ras kennen, alle kwaad vermoeden te beneemen, en hen te verkloeken. Verwonderlyk is het, dat men somtyds heden hem op eene plaats zal zien staan, waar men hem morgen in dezelfde gedaante zal weêrvinden, zo lang wagtende, tot dat er iets voorkome, om het in eenen hap in te slokken. De blanke Maassnoek is in ons Vaderland meest beroemd. Hy is zeer gemeen in alle onze Wateren, daar hy groeit tot *veertig* of meer ponden; eene groote vervulling voor onze tafels.

V. Welke Visch moet hierop volgen?

A. Zo gy de voorkeur aan de lekkerny en aan de schoonheid wilt geeven, dan moet ik den BAARS noemen, het sieraad onzer Wateren, een welgemaakte Visch, helder rood van staart en buikvinnen, wiens blank lyf versierd is met vyf tot negen zwarte banden,

die

die hem eene ſchoone gedaante in het water geeven. Naardien veele Visſchen zyne Vrienden niet zyn, is deeze edele Visch, geene zo ſcherpe tanden als de Snoeken hebbende, van zynen Schepper gewapend met zeer ſcherpe punten aan de Rugvinnen, waarom hy van hun zeer ontzien en gevreesd wordt. Dit is oorzaak, dat hy in een grooter getal overblyft, te meer noodig, om dat hy algemeen voor eenen der ſmaakelykſte Visſchen wordt gehouden. Die men in Zeevang by Edam vischt, hebben, boven alle anderen van ons Vaderland, den voorrang. Alle Schubben der Visſchen verdienen van U met het Microscoop onderzogt te worden, doch vooral die van den Baars.

V. Daar zwemt een andere Visch!

A. Wy hebben verſcheiden platte Visſchen; want allen verſchillen ook in gedaante, en er is misſchien onder deeze bewooners der Wateren meer onderſcheid dan onder de Dieren en Vogelen. Wanneer gy de Visſchen van ons Vaderland zult kennen, en uw weetlust zich dan tot de uitlandſchen zal uitſtrekken, zult gy eene menigte Visſchen van het allerzeldzaamſte maakſel aantreffen, waaruit gy dezelfde wysheid en almagt van den Schepper zult ontdekken. Onder onze platte Visſchen tellen wy ZEELTEN, WINDEN, BRAASSEMS, BLEYEN, KAR-

PERS, STEEN- en SPIEGELKARPERS ——— De KARPERS zyn moeilyk te vangen, wyl ze zich veeltyds in holen zetten, en zich dus buiten gevaar van het ſleepnet houden: zy leeven langer buiten het water, dan een andere Visch. Daarin bereiken zy den hoogen ouderdom van *honderd* of *honderd- en vyftig*, ja zelfs van *twee honderd jaaren*. Hunne Schubben hebben eene fraaie legging ——— De SPIEGELKARPER, anders de Koning der Karpers geheeten, is zeldzaam, en heeft deeze byzonderheid, dat er op zyn lyf twee ruime plekken zyn, niet met ſchubben gedekt; doch dit is door de harder huid aldaar weer vergoed. Zyne ſchubben zyn viermaal grooter dan die der gewoonen; hy is zwart aan den rug; op de zyde en by den navel goudkoleurig, en dus een ſchoone Visch voor het oog.

V. Dit verſchil van gedaante zie ik ook in den PALING en in den AAL?

A. Zo is het! Zy ſchynen eer Slangen dan Visſchen te zyn. Het is ongemeen, dat deeze Visſchen, gelyk ook de Snoek, 's winters, buiten het water, niet lang bevroozen geweest zynde, weêr by kunnen komen. Zy verſchillen hierin, dat de Paling bruiner van koleur, ſpitſer van kop, en geel van buik is, maar de Aal wit van onder. Zy zyn beiden wonderbaarlyk glad, taai, en

ſterk

ſterk van vel, waarom men hetzelve tot banden voor de dorschvlegels gebruikt. Als het weder koel is, kunnen zy lang buiten het water leeven: dikwerf kruipen zy over de landen, van den eenen ſloot naar den anderen, en ſchieten geen kuit, maar baaren leevendige jongen. Zy hebben, gelyk ik U gezegd heb, langwerpige Schubben; in de borstvin *negentien*, in de rugvin *duizend*, in de agterste vin *honderd* Beentjes, met *honderd en zes* Wervelbeenderen; des er ook in deezen Visch wysheid en konst zamenloopen. De Baarzen zyn goed voor zwakke, maar deeze Visſchen een aangenaam voedſel voor ſterke maagen.

V. Waarom eeten de Jooden deeze Visſchen niet?

A. Uit onkunde, gelyk ik U zeide! Zy ſchynen niet te weeten, dat die Visſchen Schubben hebben, en daarom onthouden zy zich van dezelven, volgens eene oude Wet, waarin al wat geene Vinnen of Schubben heeft, hun verbooden is te eeten Lev. XI. 10, 11.

V. Gy leidt my door deeze herinnering tot de vraag: waarom zyn veele Dieren, Vogelen, en Visſchen by hen rein, en anderen onrein, volgens de groote Lyſten, die Moſes hun daarvan gegeeven heeft Lev. XI. Deut. XIV? Waarom volgen wy dat ook niet?

A. Zo het geene oude gewoonte is, de Dieren in reinen en onreinen te ſchiften, dat is, in de zulken, die men gewoon was al of niet te eeten, al of niet te offeren, dan was het eene Godlyke Wet, reeds aan Noach bekend. Gen. VII. 2. welke Moſes daarna meer bepaald heeft opgegeeven. Hy wilde Iſraël daardoor van andere Volken der Waereld afzonderen. Hierdoor toch konden zy niet wel by dezelven, die alles aaten, te gast gaan, of hen ook aan hunne tafel, waar veel afbleef, ontvangen, en dus gemeen en minzaam met elkanderen leeven. Verſcheiden' ſoorten van ſpyzen werden ook onrein verklaard, op dat men ze niet zou eeten, wyl ze in die oorden nadeelig waren voor de gezondheid, en de daar regeerende Landziekten verzwaarden of vermeerderden. Het Varkenvleesch, by voorbeeld, was daar kwaad voor alle ziekten der huid, en is het noch by ons. Ook waren eenige ſpyzen nadeelig voor de Zeden; des Moſes driedubbele redenen hadt, om zulke wetten aan Iſraël te geeven. Dan wy, in zulke Luchtſtreeken niet leevende, nog met Afgodiſche Volken te doen hebbende, zyn aan die Inzettingen niet gebonden. Reden en Godsdienst willen egter, dat, wanneer wy bevinden, dat eene ſpys in ziekten of wonden, gelyk het Varkenvleesch, ons nadeel toebrengt, of de ſappen van het lich-

lichaam schikt tot het verderf der Zeden, wy ons dan van de zulke zullen onthouden. Waarom raade ik U af veel Wyn, vooral sterke Dranken te drinken in uwe jeugd, Speceryen in uwe spyzen te laaten mengen, of zo genoemde *haut gouts* te eeten: dan alleen, om dat zulke Dranken en Spyzen het Bloed, reeds driftig genoeg in de jeugd, sterk aanzetten en verhitten, en vervolgens ook de verbasterde aandoeningen in meer ongeregelde beweegingen brengen. Geef maar acht, gy zult zien, dat jonge Lieden, die zich dit veroorlooven, ongezonder en zwakker zyn, zelfs dat zy vroeger dan anderen sterven.

V. Meer zulke Visschen hebben wy niet?

A. Meer niet, dan den MEERAAL, die in gedaante naast by den Aal komt. Gy kunt deezen Visch in een glas met water, op welks bodem eenig zand gestrooid is, in myne Studeerkamer zien. Hy heeft zes groote en twee kleine snorren aan den bek, met langwerpige bruine streepen op het lyf, en een' breeden staart. Ik geef hem geen eeten, en zelden schoon water. Zo lang het fraai Weder duurt, ligt hy, onbeweeglyk, op den bodem van het glas. De veranderingen van de Luchtsgesteldheid (om welken vooraf te. weeten ik hem alleen houde) merkt hy vroeg. Komt er onstuimig Weder op, dan wordt hy onrustig, zwemt dikmaals door het glas,

of

of gaat regt overend ſtaan op zynen ſtaart, leunende alleen tegen de wanden van 't glas. Dus kan hy een onkostbaare Barometer voor de Landlieden zyn, om er de verandering van hetzelve in waarteneemen, welke deeze Visſchen, nevens de Aal en Paling, vroeg ſchynen te merken, waarna de Visſchers zelven zich ſchikken, om die, wanneer ze loopen, gelyk men ſpreekt, te vangen ——— Men kan ook hierby voegen de PRIK, anders de Rivier Lamprey geheeten, een Visch van zeldzaam maakſel, van gedaante als een Aal, zelden langer dan éénen voet, met twee vinnen op den rug, en zeven luchtgaatjes, aan elke zyde van het hoofd of aan den hals ingeplant, zich geprikt vertoonende, waarvan ze den naam van Prikken draagen. Op den kop hebben zy tusſchen de oogen een uitpuilend buisje, waardoor zy het water inhaalen, om het door de kieuwgaten uit te werpen.

V. Een vreemd maakſel indedaad! Ik heb ze nooit gegeeten?

A. Zy worden, zo veel ik weet, nooit gegeeten: egter zyn ze een gunſtig geſchenk der Voorzienigheid aan onze Vaderlandſche Rivieren, vooral aan de Maas en de Waal, waarin men ze veel vangt, en er handel mede dryft, dienende voor onze Visſchers in de Noordzee om Kabeljaauwen, die 'er gre-

tig

tig naar zyn, magtig te worden..

V. Meer groote Visſchen hebben wy niet?

A. Hebben wy geene grooten in een ruim aantal, we hebben des te meer kleinen —— de lekkere VOORNEN, de zulken vooral, die met 't Haft onzer Rivieren, zynde een vliegend Inſect, gevoed zyn —— het aangenaame POSJE —— de min geachte BLEY —— de witte GOOFJES —— en de bruine wel ſmaakende GRUNDELS enz.

V. De Visſchen moeten egter in ſchoonheid voor de Vogelen wyken?

A. Is egter niet de Baars een zeer ſchoone Visch? Buiten dien, kan ik den vernederlandſchen GOUDVISCH, den ſchoonſten Visch der Waereld, noemen, dien de Engelſchen in den jaare 1728, uit China gehaald, en eenigen der geenen, die in hun ryk daarvan voortgeteeld waren, aan wylen mynen waarden Vriend, den geleerden BASTER te Zierikzee in Zeeland, vereerd hebben, in wiens Vyvers zy, in den jaare 1760, ſterk begonnen voort te teelen, waarvan men er thans zo veelen in de Zeeuwſche, Hollandſche en Gelderſche Vyvers vindt, daarze wonder wel, niet ſlegter dan in China, ſchynen te tieren, naardien ze in dezelven grooter worden, en zelfs tot de lengte van *twaalf* duimen groeien.

V. Zeg er my iets meer van?

A De

A. De jonge Vischjes zyn eerst groen van koleur, daarna worden ze zwart. Eén jaar oud zynde, begint de koleur te veranderen, en wordt geelagtig; in 't tweede en derde jaar krygen zy meest de gouden en zilveren koleuren: doch een groot deel blyft voor altyd zwart, welke koleuren niet van de schubben, die wit zyn, maar van 't vlies, dat ze overdekt, afhangen, gelyk ik U reeds gezegd heb. De vinnen en 't geheele maaksel verschillen dikwerf: ik zou U wel twintig soorten deezer Vischjes kunnen noemen. Zy zyn slim, doch ligt te gewennen. Zo gy ze zien wilt, moet gy ze in de Vyvers buiten Arnhem of in die van het digt hierby liggende Loo beschouwen, waar men het zuiverste water met eenen keizelgrond heeft, in 't welk zy de heerlykste vertooning maaken. Verbeeldt u een Water, zo helder als Kristal, door de Zon verlicht, waarin uw oog Vischjes ontdekt, waar van deezen van zuiver glinsterend goud; geenen van blinkend rood; sommigen van bleek goudgeel; anderen van zilver; eenigen alleen van goud of alleen van zilver; anderen van goud en zilver te gelyk; sommigen van het schoonste goud met zwarte, en anderen van goud met zilveren vinnen zyn. Gy zult verrukt zyn, als gy zo veele soorten in de helderste wateren ziet zwemmen, en dartelen. Jammer

is

is het, dat die fraaie Vischjes twee Vyanden in ons Vaderland gevonden hebben, welke derzelver gewenschte vermenigvuldiging geweldig belemmeren?

V. Gewenschte vermenigvuldiging!

A. Ik druk my dus uit, om dat ze ten minſten zo lekker van ſmaak als de Baarzen zyn, en wy er, binnen korten, door hunne ſterke vermenigvuldiging zo veelen zouden hebben, dat wy er alle onze Vyvers van zouden kunnen voorzien, en zelfs op onze Rivieren planten, waar door wy, binnen weinige jaaren, niet alleen het alleraangenaamste gezigt, maar ook een groote vervulling voor onze tafels zouden hebben.

V. Welken zyn dan hunne Vyanden?

A. De Stekelbaarsjes, van welken men onze Vyvers noch niet weet te zuiveren, verſlinden de kuit van deeze Vischjes; en eene Waterſpin valt, verwoed, op de kleinen van twee en drie jaaren, of kan zy, zelfs op volwasſenen, aan, ſteekt ze de oogen uit, en zuigt hun de hersſenen uit het hoofd. Droevige Overwinning!

V. Gy noemde deeze Vischjes ſlim, en egter wél te gewennen?

A. Ik wensch, dat gy er met den tyd zo veelen zult krygen, dat gy ze met het net zult moeten vangen: dan zult gy zien, hoe vernuftig zy zyn, om hetzelve te ontwyken.

Gy

Gy zult ze egter zo wél kunnen gewennen, dat ze aan uwe voeten zullen komen zwemmen; en zelfs U toelaaten hen met de hand uit het water te neemen.... Een oogenblik geduld! Staa op, en gaa met my in myne groote Zaal, waarin gy noch niet geweest zyt, daar heb ik eenen Goudvisch in een glas.....

V. Wonderbaar, onvergelykelyk ſchoon Vischje! Heerlyk gewrogt van myns Maakers handen! Hoe verrukt my uwe ſchitterende Schoonheid! Nooit zou ik zulk een denkbeeld, zonder U te zien, van u gemaakt hebben!

A. Uwe verrukking vermaakt my.

V. Is dit niet een der ſchoonſten? Van wien hebt gy hetzelve? Hoe lang toch gehad? Hoe houdt gy het in leven? Welk is deszelfs aart?

A. Hoe veele vraagen dringt U de drift te gelyk te doen! Ik kan ze lyden, en zal ze allen beantwoorden ——— Dit Vischje is zekerlyk een der ſchoonſten, my vóór derdehalf jaar, vereerd door wylen den beroemden BASTER, van wien ik er verſcheiden' gehad heb. Op den 25 January 1776 hetzelve in de Stad hebbende, vondt ik het, 's morgens op myn kamer komende, in weerwil der warmte, welke ik hetzelve 's avonds te vooren hadt getragt te bezorgen, ſtyf in 't ys, dien nagt, vast gevroozen. Ik was ontzet van dat

dat gezigt, doch redde het gelukkig, dat my te aangenaamer was, om dat het behoordt onder de vriendelykste Vischjes, welken ik van die soort gehad heb.

V. Onder de vriendelykste Vischjes?

A. Verwondert U deeze uitdrukking? Meer dan een van de geenen, welken ik heb waargenomen, scheen voor vriendschaps tekenen niet vatbaar. Dit en noch een ander muntte uit in minzaamheid: als ik aan 't glas tikke, schynt het my tekenen van vreugde over myne aanspraak te geeven, en my te willen liefkoozen. Toen ik hetzelve, sints dien kouden nagt, eenige dagen in eenen donkeren kelder tegens den vorst moest bewaaren, bezogt ik het nooit met licht, of het toonde zich blyde door zyn kwispelstaarten. Het voorspelt stormagtig weder, als het lang, boven in 't glas by de oppervlakte des waters, soms de rugvinnen daaruit steekende, als dood blyft hangen, of dikwils geweldig in 't water slaat. Anderen scheenen die voorzeggende hoedanigheid niet te bezitten. Dit laat zich zeer gemakkelyk vangen. Alle drie of vier dagen krygt het zo veele kruimels beschuit, als er op eenen stuiver kunnen leggen, en, zo dra hetzelve gegeeten heeft, zet ik het in versch water, om dat alle spyze, die het water, gelyk het brood, papagtig maakt, de kieuwen verstopt. Men

geeft ze eer te veel dan te weinig voedfel. Eenmaal hadt ik het ongeluk, dat er een, by het verfchoonen, uit myne hand glipte, en op de fteenen viel: toen ik het zelve opraapte, bleef de halve Staartvin ongelukkig aan den fteen kleeven. Ik bejammerde het ongeval. Het Vischje bleef egter in leven, en, tot myne uiterfte verwondering, groeide de gebrekkige Staartvin weêr aan; eene eigenfchap, die ik niet weet, dat men ooit in Visfchen heeft ontdekt —— Uit alle myne Waarneemingen dunkt my te moeten befluiten, dat niet alle Visfchen van deeze foort dezelfde vermogens hebben; dat er ftroeven, botteriken en fchranderen onder zyn; en dat deeze foort mogelyk alle anderen in het gewennen aan Menfchen, in vernuft, en in minzaamheid overtreft. Of zouden deeze Vischjes, gelyk fommige van onze Huisdieren en Huisvogelen, ontaard zyn van hunnen voorigen meer wilden ftaat, en door de Chineezen of hier te lande mak gemaakt? Wy weeten noch maar zeer weinig van den inborst en konstdriften der Visfchen, wyl men de gelegenheid van hen op deeze wyze, ik meen, van ze naby waarteneemen, zich niet ten nutte gemaakt heeft. De Goudvisfchen geeven thans aanleiding, om ons in dit wyd onbekend vak te oefenen, en wat meer van 's Scheppers wysheid daarin te ontdek-

dekken, dan wy tot nu toe geweeten hebben. . . . . Keeren wy terug naar den Vyver.

V. Gy ſpoort my dus tot Waarneemingen aan?

A. Tot Waarneemingen zekerlyk! Wy zyn nu, gelukkiglyk, die barbaarſche tyden te boven, in welken men dezelven verzuimde, en de Geleerdheid in onverſtaanbaare redeneringen, die eenen waaren grondſlag misten, ſtelde, en waaruit men voorts beſluiten trok, die tot oneere van den Schepper waren, en ver bezyden den waaren aart der geſchaapen' dingen liepen.

V. Is dit niet een gebrek in de Visſchen, dat zy, in alle tyden van het jaar, niet bekwaam ter ſpyze zyn?

A. Dit is ook den Dieren en den Vogelen eigen, naamelyk, in den tyd, waarin zy jongen draagen en broeien, of ruien; en den Visſchen, wanneer zy kuit ſchieten. Evenwel is er geen tyd, door de beſtelling der goede Voorzienigheid van God, waarin wy geene ſmaakelyke Visſchen kunnen eeten. Is de jagt op onze Rivieren, om zo te ſpreeken, ten opzigte van eenigen, daardoor nu geſlooten, dan bieden zich anderen tot eene goede ſpyze aan. En wanneer al ſommigen voor onze tafels geheel onbekwaam mogten geoordeeld worden, 't geen egter nooit gebeurd is,

 dan

dan ſtaat de Zee, door de gelukkige legging onzes Vaderlands, gereed, om ons haare inkomſten op te brengen: des er geene maand, geene week in het geheele jaar is, waarin wy niet op eene mengeling van Zee- en Riviervisch onthaald kunnen worden.

V. Hoe zult gy dit goed maaken?

A. Wy krygen de harde Schollen, een ſlymige Visch, dan, wanneer deeze min goede hoedanigheid voor onze gezondheid, door de aangenaame ontbindende Zuuringſaucen, door de verſche groenten, en door de veelvuldiger lichaams beweegingen getemperd en weggenomen wordt —— Men discht op onze tafels de fyne Tongen, den ſmaakelyken Baars, den harden Tarbot, en de zwaare Heilbot, als de geweldigſte hette ons overvalt, en 't Vleesch ons minder ſmaakt, of niet lang bewaard kan worden. De nieuwe Schelvisch met de Bot volgt of verzelt hen in den aanvang van September, na dat de malſche Haring, een zo gezonde als ligt verteerbaare Visch, van verre uit de Noordzee ons toegebragt, van armen en ryken, algemeen, met ſmaak gegeeten wordt, zuiverende door de verkreegen' ziltigheid de maag en ingewanden van galſtoffen, door de hette van den zomer ſcherp geworden, of door de vermeerderde uitwaasſeming agtergebleeven —— Eer de Haringen, de netten onzer

Va-

Vaderlandſche Visſcheren voorby geſnord, met ganſche ſchoolen in de monden der Zuiderzee intrekken, legt men de lekkere Ansjovisſen in, en de harde Garnaaten verkoopt men, den geheelen zomer, met ganſche manden op de Vischmarkten van ons Vaderland —— Zo dra de Haringen, door het voedſel onzer Zuiderzee vetter geworden, by millioenen gevangen worden, die, eenen nagt gedroogd in den rook, den volgenden avond het lekkerſte geregt by onze winterſalade uitmaaken, of, in onze Bokkinghangen harder gerookt, zulk eene algemeene vervulling geduurende den geheelen winter geeven, zet men, 's middags, de vaste Scharren, de ſchilferende Schelvisſchen, en den krimpenden Kabeljaauw op onzen disch —— Geheele ſchoolen van lekkere Spieringen zwieren, in het voorjaar, in onze Zeeën om, en is de tyd der vangst gekomen, zy loopen onze Rivieren op, en ons, om 't zo uittedrukken, als in den mond —— Wanneer, omtrent Paasſchen, de Haringen in zulk een aantal gevangen worden, dat men er honderd voor één' of twee ſtuivers koopt, en zy allen onmooglyk aanſtonds kunnen gegeeten worden, laat hunne vermagering zeer wel toe, hen hard te rooken of te droogen; terwyl de wind en de drooge lucht zulks ook der kleine Scharren en Botten doet, om

 tot

tot eene verfnapering voor de Huisgezinnen onzer Visfcheren te dienen, welker maagen, fterker gefpierd dan die der weeke Stedelingen, deezen hard gedroogden Visch zeer wél verteeren —— De Steuren, Salmen en Elften nu aangekomen met de Schollen, tegen het aannaderen van den Zomer, leveren, wanneer men ze, 's middags, versch opdischt, ook de drie eerften voor den avondmaaltyd een zeer fmaaklyk Gerecht; terwyl de laatften, gedroogt, tot eene verfnapering voor het gemeen, onder de namiddagwandelingen dienen: intusfchen vallen de fyne Scharren in de handen der Aanzienlyken —— Zie daar de opvolging onzer Zeèvisfchen, met het voordeel, dat de Godlyke weldadigheid daardoor in alle jaargetyden onzen Vaderlande bewyst.

V. Zelden of nooit letten wy op dit verwonderlyk beloop der Godlyke zorgen! Wanneer men ons deeze nette fchikking onder het oog brengt, moeten we over de grootheid onzer onopmerkzaamheid en ondankbaarheid verbaasd ftaan?

A. En gy zult U noch meer verwonderen, als gy deeze *zes* ftukken er by in aanmerking neemt, naamelyk dat geenen onzer Riviervisfchen zo plat zyn als die der Zee, 'zo even genoemd, opzettelyk van den wyfen Schepper dus gevormd, op dat zy in de Zee,

Zee, waar duizend gevaaren van vyanden meer zyn dan in onze Rivieren, vlak op derzelver bodem, ongemerkt, zouden liggen, en tegen de verwoesting bewaard worden, waartoe niet weinig helpt de bruine modderkoleur, die hen gelykvormig aan den grond en dus onkenbaar maakt. Wie kan aan het gunftig oogmerk deezer koleur twyfelen, die gadeflaat, dat de andere zyde, welke den grond raakt, wit is, en daarom niet behoefde bruin te zyn? En hoewel er onder een millioen Botten ééne onderloopt, die aan beide zyden of geheel bruin of geheel wit is, (gelyk ik U zulke twee uit onze Zuiderzee kan laaten zien) maakt dit egter geene uitzondering op deeze ftandvastige wet des Scheppers. Voeg hierby, dat de andere witte zyde zeer glad, en de geheele Visch zeer flymig is, om daardoor het fnel zwemmen in het water te bevorderen —— dat de platte Zeevisfchen geweldige fterke maagen hebben, om de Schelpvisfchen, waarop zy aazen, te kunnen verteeren —— En, eindelyk, noch deeze *drie* Wonderen —— dat zy in de felzoute wateren, welken te drinken ons doodelyk zou worden, frisch en gezond leeven, en evenwel geen zilten maar zoeten fmaak hebben —— als mede, dat de beste en voor ons nuttigfte Visfchen onze ftranden naderen, en dus gemakkelyk gevangen worden —— doch dat die

die voor ons van minder belang zyn, zich van den oever verwyderen.

V. Gy zegt, dat de min nuttige Visſchen zich van onze ſtranden verwyderen?

A. Dit zal de ondervinding U leeren! 't Gebeurt alleen nu en dan, dat een verdoolde Walvisch, KAZILOT of wegens zyn dikken kop POTVISCH geheeten, door ſtorm op onze ſtranden wordt geſmeeten, gelyk noch onlangs geſchied is.

V. Hoedanig is deeze Visch?

A. Hy is het grootſte Schepſel in de Zee, van eene onbehouwen gedaante, van *vyftig* tot *honderd* voeten lang, maakende den kop het derde gedeelte van den Visch uit, met eenen vervaarlyken grooten bek zonder tanden, gevuld met eene hoornagtige ſtrook, Baarden of Baleinen geheeten, ſtaande in de bovenkaak; de kleinſten voor in den bek en agter naar de keel, de grootſten op zyde, ſluitende in de onderkaak als in eene ſchede, van gedaante als een zeisſen, doorgaans ten getale van *drie honderd*, die *zes* voeten lang zyn, en *drie honderd* anderen korter, welken, ſchoon gemaakt, *drie duizend* ponden kunnen weegen. Deeze Visſchen hebben eene naauwe keel, om dat ze alleen op Inſecten en Planten aazen. De Baarden ſchynen eene ſoort van teems te zyn, die het water, met de Inſecten ingezwolgen, van dezelven afſcheidt, en 't welk zy

daar-

daarna, door twee blaasgaten in den kop, als overtollig uitſpuiten zonder 't voedſel te verliezen. Gy kunt van den Kop oordeelen, als gy de Kaakebeenen, die in de Hollandſche weiden tot ſchurken voor het Vee gezet zyn, beſchouwt. De Oogen, niet grooter dan die van eenen Os, ſtaan op de hoeken van den Bek, om zo wel voor als agterwaards te kunnen zien zonder zich om te draaien, 't geen zy anders doen door twee zeer ſterke vinnen, beneden de oogen geplaatst. Hun Gehoor is ſcherp. Eene Long hebbende als een Landdier, moeten zy van tyd tot tyd boven komen om te ademen. De Staart is niet, gelyk in andere Visſchen, waterpas gevormd, maar wat opwaards gekromd. De Huid is glad en zwart, hier en daar gemarmeld, niet dikker in dat groote Dier dan zwaar papier, waar onder de waare Huid ligt, een' vinger dik, die het Spek bedekt, dat bleek geel van koleur is, waaronder zeer rood Vleesch zit. Het Wyfje baart twee levendige jongen, die zy, 't geen in eenen Visch opmerkelyk is, zelf zoogt, en welken zy, by het vlugten of door een harpoen geſchooten, omärmt met de vinnen, en daarmede voortſnelt; doch ſtraks daarna wederom boven komt, om ze te laaten ademen. Is hy niet rondom met zo veel Speks, dat de koude afkeert, bezet, om

in de kille Yszeeën zonder letſel te kunnen leeven ?

V. Een verwonderlyk Schepſel ! zo juist naar zynen ſtaat gevormd, vol merktekenen eener groote wysheid.

A. Hierom gaf ik er U deeze korte beſchryving van ! Gy kunt gelegenheid krygen om ze te zien op onze ſtranden, in welk geval gy met meer oplettenheid kunt waarneemen deezen zonderlingen Visch, die zo veel overeenkomst met de Visſchen en met de Dieren heeft ——— Aanbidt intusſchen de wysheid des Scheppers, die deeze Visſchen voor ons ſchiep. Onze Vaderlanders hebben er in anderhalve Eeuw, wel *honderd duizend* gevangen in het Noorden, uit welken barren oord, waaraan anders alles ſchynt geweigerd te zyn, deeze nuttige Visch gehaald wordt; want in de afgronden van het Noorden, daar hy als een Roofdier in het Woud verweezen is, moet hy, volgens eene Godlyke verordening, blyven. Kwam hy toch telkens hier, of woonde hy voor onze Kusten, hy zou onze kostelyke Visſchen vandaar wegjaagen, en onze Visſchersſchuiten zouden telkens gevaar loopen van door zynen geweldigen ſtaart omgeſlagen te worden.

V. En dan mag hy den naam noch draagen van eenen nuttigen Visch ?

A. Op het groot nut der Kaakebeenen voor

on-

onze weiden, zal ik my niet beroepen; want we kunnen ons van houten Paalen, hoewel niet zo duurzaam, gelyk ook geſchiedt, bedienen. Dan, is er niets ånders aan deezen Visch, dat nuttig is? Leveren niet onze Hollandſche Traankookeryen de Traan van het uitgekookte Spek, om in onze lampen te branden, leder te bereiden, zeep te maaken, wagenſmeer te bezorgen, enz.? Dienen niet de Baarden tot gebruik in verſcheiden' gevallen voor onze Konſtenaars —— tot Hoepelrokken voor onze Vrouwen, die, klein zynde, zo wél ſtaan, en zo veel gemaks geeven in 't gaan en werken, als de grooten, vóór eenige jaaren, tot *zeven* ellen uitgedyd, in alles hinder baarden, en onze Juſſeren in de misſelyke gedaante van eenen omgekeerden waaier vertoonden —— tot Korchetten, waar toe vier of zes ſmalle en zagte Balynen genoeg zyn: zeker meer aantepryzen, zo er iets van dien aart moet gedraagen worden, dan de ſtyve Keurslyven, die het lichaam veelål ſcheef doen groeien, de ademhaling belemmeren, de ſpysvertering beletten, de gezondheid krenken, en meer andere nadeelen van groot belang doen: des het te verwonderen zy, dat men ze niet openlyk verbooden heeft, of dat het grootſte getal onzer Vrouwen en Juſſeren noch hardnekkig by derzelver dwaas gebruik kan blyven!

— Wordt

—— Wordt niet het uitgekookte Spek in de lymkookeryen met nut verwerkt? Is niet de Olie der beenderen deezes Vischs, onder den naam van Knokolie bekend, voordeelig in kneuzingen? Eeten niet de Groenlanders het Spek der tong en het Vleesch dier Visſchen met ſmaak? Verdryven ze niet, door het branden der Traan in hunne lampen, den droevigen langen nagt, die byna een *half* jaar by hen duurt? Kooken zy niet hunne ſpyzen boven dezelven gaar? Voelen niet onze Kranken, met borstkwaalen bezet, veel verligting of geneezing, wanneer zy de ſtoffe, die men in den kop deezer Visſchen vindt, tot een geneesmiddel gebruiken, 't welk de ſcherpheden verzagt, en de verzweeringen der borst zuivert? En, wanneer men den Visch dus geplonderd heeft, mogen dan niet de Roofvogelen, die ook leeven moeten, op den dryvenden romp te gast gaan?

V. Nu weet ik de reden, waarom deeze Visch zo groot is geſchaapen; wy zouden anders maar weinig Spek van hem haalen! Ik houde hem nu ook voor een zeer nuttig geſchenk des Hemels?

A. Wy hebben ook kleinere, die ons Traan geeven, BRUINVISSCHEN van ons geheeten, die ik dikwils aan de Helder in Zee gezien, ook eens eenen by Warder, een Noordhollandsch Dorp, op ſtrand geworpen, gevonden heb.

Zy

Zy zyn van *vyf* tot *agt* voeten lang; hebben eenen korten ſtompen bek, kleine oogen en kaaken met tanden; zy zyn zwart van boven en wit van onder, met eene gladde huid; hebben op den kop een blaasgat, en drie vinnen. De Rugvin gelykt naar eene halve Maan, hol van agteren; de ſtaart is als een zeisſen. Zy zyn vlug in het zwemmen, moeielyk te vangen; doch leveren veel Traans.

V. Onze Keuken wint niets by zulke Visſchen?

A. Voor deeze zorgt God door anderen daartoe te geeven, by voorbeeld, den fraaien STEUR van *tien* tot *twintig* voeten lengte, die men hier op den Ysſel, zelfs ter zwaarte van *twee honderd*, en elders van *duizend* ponden vangt, hebbende eene zo geweldige kragt, dat hy een' Mensch omver, en deszelfs beenen in ſtukken kan ſlaan; zo talryk oudstyds, dat men er te Geertruidenberg, in één jaar, by de *negenduizend* ving. Hy levert zwaare doch lekkere ſpys, van ſmaak als varkenvleesch, (een kostelyk onthaal zelfs op Vorſtelyke tafelſ) die op allerlei wyze kan worden toegemaakt, ingezouten, in azyn bereid, gebraaden aan 't ſpit, of geſtoofd. De Kuit, ingelegd, is onder den naam van Kaviaar bekend —— Ik kan hier by voegen ....

V. Welken Visch?

A. Den KABELJAAUW, die deezen naam

voert, als hy versch is, en, ingezouten zynde, LABBERDAAN heet. Hy behoort dus onder die Visſchen, die niet alleen, gelyk de Walvisch en de Haring, ter ſpyze dienen, maar ook duizend Vaderlanders aan den kost doen komen, door te arbeiden aan de uitrusting der Schepen en aan de vangst zelve. Vyftig of zestig onzer Schepen gaan tot dat einde naar het zogenoemde Dogger-Zand, eene groote Bank tusſchen Engeland en Jutland in de Noordzee, die er daar duizenden opdoen: terwyl de Noorwegers op een kleiner ſoort van Kabeljaauw, de DORSCH geheeten, uitvaaren, welken zy droogen, en wy van hun ontvangen. Deeze draagt den naam van ROND- of STOKVISCH, die byna door de geheele waereld gegeeten wordt.

V. Hoe veel voordeels geeven dan niet de Banken der Zee?

A. Hier boven heb ik U dit reeds willen beduiden, om uw vooroordeel tegen het nut der Zeebanken weg te neemen. Er is egter noch eene andere grooter en beroemder Bank, die ook millioenen Visſchen levert. Men noemt ze de Bank van Terra Nova of Terreneuf by America, *honderd zestig* mylen lang en zestig breed, waar men *drie* ſoorten van BAKELJAAUWEN, Visſchen die naby den Kabeljaauw komen, vangt, en, gedroogd of ingelegd, naar America en Europa verzendt.

V. Waar-

V. Waarlyk eene verbaazende vervulling in onze behoeften, voor groot en kleen, voor Zee- en Landlieden, in den Zomer en in den Winter! Zo wél zorgt de Heer der Waereld voor millioenen Menfchen door millioenen Visfchen!

A. Nu gy van Zeelieden fpreekt, fchiet my een byzonder groot Werk van den Schepper te binnen, dat ik U by deeze gelegenheid moet mededeelen. De Schepen, die op de vangst der Bakeljaauwen naar Terra Nova uitgaan, zien onderweg grootfche Gezigten, naamelyk, ontzaggelyke Ysklompen, door de Noordfche ftroomen naar het Zuiden gezet, die zich in de Lucht als Bergen vertoonen, hebbende veelal *ééne* myl in den omtrek, gaande van *zestig* tot *tagtig* vademen diep. Deeze dryvende Ysbergen, met anderen vereenigd, maaken fomtyds eene lengte van *honderd*, en eene breedte van *dertig* mylen uit, welken, deels door tegen elkanderen te ftooten, verbryzelen en zinken, deels door de warmte van het Zuiden vroeg of laat fmelten. Verbeeldt U, hoedanig deeze Gezigten, deeze groote Werken van den Allerhoogften in de Zee zyn.

V. Er is verder niets in den Kabeljaauw opmerkelyk?

A. Een zonderling vermogen en hoedanigheid

heid gaf God aan den Kabeljaauw, welke uwe opmerking verdient, naamelyk, een ſterk vermogen aan deszelfs maag, om wél te verteeren, en den Visch wél door te doen groeien. In *zes* uuren is een Schelvisch daarin ontbonden, en de ſchulpen van groote Krabben zyn tot een lymig pap vergaan. Als hy iets onverteerbaars inſlokt, gelyk dikwerf kan gebeuren, keert hy zyne maag buiten den bek om, ledigt ze, ſpoelt ze uit, haalt ze wederom in, en begeeft zich op nieuw tot het eeten. Op eene onzer Markten vondt men in eene derzelven eene goudbeurs, door den gulzigen Visch, op den bodem der Zee uit een vergaan Schip gevonden en ingezwolgen. In zyne kieuwen heeft men een zeldzaam Inſect aangetroffen, dat daarin woont.

V. Welken zoudt gy hier verder by noemen?

A. Ik kan er by noemen de voedzaame SCHELVISSCHEN, die by millioenen gevangen, en voor een zeer aanmerkelyk geſchenk der Voorzienigheid moeten gehouden worden ter voedinge van duizend monden ——— als mede den lekkeren TARBOT, met welken onze Viſchers zo veelen onzer tafels voorzien, en van de overigen zo groote inkomſten op de Londenſche Markt trekken ——— gelyk ook de vette harde SCHOLLEN, SCHARREN en BOTTEN.

V. Ik heb nu bewyzen genoeg, dat de Zee, op den wenk van den Heer der Natuur, ook voor onze Keuken zorgt?

A. Het opgenoemde getal van gezonde en lekkere Visschen kan ik noch vermeerderen met den aangenaamen ANSJOVIS onzer Zuiderzee, dien men tot een geschenk, zelfs naar Indie, verzendt — met de KNORHAANEN, zo geheeten om het geluid, dat zy maaken; een Visch van een zeldzaam maaksel, wonder wel gewapend tegens zyne vyanden; zo afzigtig op 't oog als goed van smaak — met den ZEEBAARS ——— met de kleine SPIERINGEN, die by millioenen, in 't voorjaar, ons bezoeken; doch, het geen opmerkelyk is, komt er, na dat men ze rykelyk geplonderd heeft, een harde Wind uit het Zuidwesten in February of Maart; dan is al de Spiering uit 't Y weg, en vertoont zich by Schokland en Kampen; waar hy dan gevangen, en met geheele ladingen naar Amsterdam gebragt wordt; terwyl een deel den Geldersche Ysel optrekt, daar gevoed alle traanigheid verliest, en smaakelyker wordt voor de tafels der Overysselsche en Geldersche Steden — Voorts met den AAL en PALING, waarvan zo veelen voor onze Provintiën gevangen, en dan noch wel *honderd duizend* ponden, van Workum naar de Markten van Engeland, jaarlyks overgezonden

worden. Deeze Visfchen vertrekken, in 't najaar, uit de Zuiderzee met donker weder voorby Enkhuizen, en de daar uitgezette en op hen wagtende fuiken niet kunnende zien, blyven veelen hunner makkeren gevangen agter. In 't jaar 1770 verkogt men, op de Markt van Alkmaar, eenen Zee-paling van *negenëndertig en drie vierde* ponden, gevangen tusfchen Petten en Kallants-oog.

V. Het getal der Zee-visfchen voor de Keuken groeit al aan?

A. Ik ben noch niet aan 't einde! Uit alle overigen zal ik, kortheidshalve, alleen *drie* noemen, die Gods uitgebreide zorg voor ons, en zyne wysheid in hun verfchillend maakfel zullen leeren. In Zeeland ploegt men, in den nazomer, het ftrand, of men fpit het met eene fpade om, wanneer een Vischje, de SMELT geheeten, zich in het zand verborgen hebbende, in zulk eene menigte daaruit te voorfchyn komt, dat er naauwlyks handen genoeg zyn, om het te grypen. Is men er niet fchielyk by, het Vischje kruipt weêr in het zand, eenen halven voet diep, of, om zynen vyand op zekere jaargetyden te ontwyken, of, om dat het, door de Zee opgefpoeld, daarin een veilige plaats vindt ——— De PYLSTAART is de tweede, dien ik U wilde noemen, zo geheeten, om dat hy een opmerkingswaardigen ronden ftaart heeft, fchielyk

dun afloopende, en eindigende in eenen fynen borſtel met een beenig uitſtek, eenen vinger lang, zaagswyze getand, met meer dan *tagtig* tandjes, waar door de ſtaart een pyl gelykt. Hy heeft ſoms twee ſpeeren op den ſtaart, die jaarlyks verwisſeld wordt, wanneer de nieuwe den ouden uit den weg ſtoot, doch niet eer dat de eerſte in ſtaat is, om Visſchen, tot deszelfs voedſel noodig, door het geweldig ſlaan te dooden. Dit verwisſelen van ſtaart heeft de Schepper voor deezen Visch zeer noodig geoordeeld, om dat de zaagtanden der oude ſpeer door den tyd breeken, of ſtomp worden, en de Visch dus eene nieuwe noodig krygt. Den olie uit de lever heeft de Alverzorger tot een heilzaam geneesmiddel voor uitwendige bezeringen geſchikt, waarom alle Visſchers denzelven in huis hebben ——— Eindelyk de gewoone ROCH, een kraakbeenige Visch, zonder vinnen, door zyne platheid en doornen tegen andere Visſchen beſchut, breed van lyf, met eenen langen dunnen ſtaart, die ook al met ſmaak van veelen wordt gegeeten. ——— Zeg my nu, of gy niet uit zulk een aantal van Visſchen, allen van verſchillenden ſmaak, en waaronder verſcheiden' zyn, die men Trekvisſchen onzer Zuiderzee moet noemen, komende uit de Noordzee tot ons, dan, wanneer ze best bekwaam zyn ter ſpyze: zeg

my nu, of gy niet hieruit besluiten moet, dat God ons eenen geduurigen, verschillenden en ongelooflyk grooten voorraad van gezonden Visch voor monden van verschillenden smaak levert; zigtbaare proeven van een alvermogen, wysheid en goedheid, die ons by elke beschouwing moeten verbaazen. Zeker, *De Heer is aan allen goed, en zyne barmhartigheden zyn over alle zyne werken. Alle uwe werken, Heere, zullen u looven, en uwe gunstgenooten zullen u zegenen.* Psalm CXLV. 9, 10.

V. Geene andere erkentenis kan ik doen! Dan, zo de Zee-Visschen eens te sterk vermenigvuldigden? ......

A. Dezelfde zorg tegens de al te groote vermeerdering onzer Rivier-Visschen, door den wysen God gedraagen, wordt ook in den grooten Oçeaan opgemerkt, naamelyk, er zyn veele Roofvisschen, die de anderen vernielen. Onder deezen vindt men, zelfs in onze Zuiderzee, hoewel zeldzaam, den DOORNHAAY, waarvan ik een voldraagen jong, daarin gevangen, U kan laaten zien: de Wyfjes toch baaren levendige jongen, die uit eieren, in de ingewanden gedraagen, voortkomen. Luidt dat niet vreemd? Volwassen zyn ze ruim eene elle lang, rond, met eene ruwe aschgraauwe huid en witten buik, van eenen geweldigen roofzieken aart.

V. Dan

V. Dan kan hy ook groote ſlagtingen onder de nuttigſte Visſchen maaken?

A. Staa verbaasd over de wyze, op welke de eeuwige Schepper de woede deezes Vischs heeft weeten te beteugelen. Hadt hy den mond aan het ſpits van den bek, en kon hy regt toe happen, niets zou hem ontkomen, hy zou alles verſlinden; maar nu is de mond onder den bek geplaatst, en het grypen der Visſchen valt hem hierdoor zo moeilyk, dat duizenden zyn geweld ontkomen....... Straks zal ik de fles, waarin de Visch zit, haalen, om U dit wonder te toonen ..... Dan, dat noch vreemder luidt, hy doet onzen Visſcheren in de Noordzee een voordeel, dat niet min verbaazend is. Daar zich vertoonende, gelyk onze jagthonden op de heiden, die het wild voor ons opdoen, en naar ons toe jagen; zo dryven deeze Visſchen geheele ſchoolen van Haringen uit het diepe water naar de havens van de Noordſche kust, naar die van Engeland, en naar onze Zuiderzee. Gevangen is hy wel eene drooge doch eetbaare ſpyze. Zyn lever geeft eene vette traan, en tot hoe veel duizend gebruiken dient niet zyne harde huid? tot polysten van houtwerk, tot ſcheeden voor mesſen en degens, tot 't bekleeden van kokers, horologiekasſen en dergelyken.

V. Wie zou zo veele groote diensten, van éénen verslindenden Visch, en tevens in hem zulk eene bepaaling tegens eene te groote verwoesting verwagt hebben?

A. Gy leert hier wederom, hoe dikwils de Schepper door ééne zaak veele oogmerken te gelyk weet te bereiken, zonder ooit eenen grooten omslag te maaken, waar hy met eene kleenheid alles kan verrigten. Herinner U, wat ik van de eenvoudigheid in de Scheppinge U gezegd heb.

V. „ Diepe Zeeën! uwe Wateren verber„ gen noch, wie weet, hoe veele wonderen „ voor ons oog! De Godlyke Wysheid „ woont niet alleen in de Schepselen op de „ Aarde! *Die met schepen ter zee afvaaren,* „ *handel doende op groote wateren, die zien de* „ *werken des Heeren, en zyne wonderwerken in* „ *de diepte.* Ps. CVII. 23, 24."

A. Ter vermeerderinge van zulke billyke verrukkingen, zal ik, uit eenige honderd Visschen van het allervreemdste maaksel, die zich in den wyden Oçeaan onthouden, alleen éénen noemen van eene wonderbaare gedaante, ook, hoewel zeldzaam, in onze Zuiderzee voorkomende. Ik bedoel den ZONNEVISCH, die meer eenen afgehakten kop met twee vinnen van eenen Visch dan eenen geheelen Visch gelykt te zyn: lyf en staart schynen hem te ontbreeken. Hy maakt dus

eene

eene wonderbaare vertooning van eenen halven Visch, en egter is hy een volkomen Schepſel, zwemmende zeer ſnel: eenen kleinen bek hebbende, kan hy geene groote Viſſchen aanranden, des vergenoegt hy zich met te aazen op de kleinen.

V. Dus vertoont zich ook in de Zee dezelfde verſcheidenheid van Schepſelen, die gy my in de zoete Rivieren hebt doen opmerken?

A. Ja dezelfde! Zy leert U, dat de verſcheidenheid algemeen is, het geen niet weinig dient, om ons grootſcher denkbeelden van Gods alvermogen en wysheid te doen vormen, dan we anders daarvan maaken.

V. Hoe byster bekrompen denken wy van deeze Volmaaktheden, als wy ſoortgelyke dingen niet kennen, nog in het regte licht beſchouwen.

A. Hiervan ſpreekende, moet ik U noch één voorbeeld van eenen vreemden Visch, in den jaare 1769, van my te Amſterdam gezien, opgeeven: de eerſte, meen ik, dien men hier levendig heeft vertoond. Hy geleek naar onzen gemeenen Aal, hebbende een plat hoofd, en eenen wyden mond, met eene lange Vin over den rug, thans de ELEKTRISCHE AAL wegens zyne eigenſchappen geheeten. Een Amerikaansch Heer hadt hem uit dat Waereld-gewest overgebragt. In

zyne afwezigheid vergunde my zyn knegt denzelven in eene tobbe waters, uit 't Y geschept, waar in hy met wit brood gevoed werdt, te zien. Ik raakte hem eerst met mynen wandelstok aan, en voelde niets; doch toen ik den rug met de hand voorzigtig betastte, en met dezelve nader by het hoofd kwam, kreeg ik, oogenblikkelyk, eenen fellen slag, volmaakt gelykvormig aan dien men door de Elektriciteit ontvangt. Deeze slag drong tot in mynen schouder door, en deedt my, één uur lang', pyn gevoelen door den geheelen arm. Myne Vrienden, de Heeren PLOOS VAN AMSTEL en VERSCHUIR, waren hierby tegenwoordig, die dezelfde proef namen. Kort daarna stierf hy, en raakte vervolgens in het Kabinet van den beroemden Hoogleeraar VAN DOEVEREN, die my de aankomst van deezen Visch aldaar berigt, en tot het neemen deezer zonderlinge proeven hadt aangenoopt.

V. Wie hoorde ooit iets dergelyks van eenen Visch?

A. Deeze byzonderheid was reeds bekend in America, 't welk zyn Vaderland is, waar hy, om andere Visschen magteloos te maaken, hen tot zyne prooi te krygen, en zelf voor vangen bewaard te worden, de Visschen doodt, en des Visschers arm, die hem grypen wil, verstyft: hierom ontwyken zy hem zo veel hun mogelyk is; blyvende, op

den

den afſtand van agt of tien voeten in de rondte, alle Visſchen van hem weg.

V. Van waar komt deeze zeldzaame hoedanigheid in deezen Visch?

A. Gy kunt wel begrypen, dat men daar omtrent veelerleie gisſingen heeft gemaakt. Ware de gemelde Visch niet zo vroeg geſtorven, wy zouden onderzogt hebben, of zyne ſpieragtige beweging, gelyk een Geleerde in Frankryk beweerd hadt, den ſlag verwekte: dan, deeze gelegenheid werdt ons toen door zynen ontydigen dood afgeſneeden. Doctor WILLIAMSON te Philadelphia heeft ons onlangs dit raadſel opgelost, en door proeven geleerd, dat men den ſlag verſchuldigd is aan eene Electriſche kragt, die de Visch van zich geeft. Uit veele proeven voldingen zulks deeze twee. Toen van tien Perſoonen, in eenen kring ſtaande, elkanderen de hand gegeeven hebbende, de eerſte het hoofd van deezen Aal, en de laatſte den ſtaart aanraakten, kreegen zy allen te gelyk eenen zeer ſterken ſchok. Hy doodde Visch-jes zonder hen aan te raaken in het water, en kon een' kleinen of een' ſterken, of geenen ſlag hun geeven, zo als het hem gelustte. Hieruit blykt, dat deeze ſchokken van eene Vloeiſtoffe, welke deeze Visch uit zyn lichaam uitſchiet, en van geene andere oorzaak afhangen.

V. Hoe vreemd is dit alles?

A. Voorzeker is 't zeer vreemd, dat de voorraad van Electrisch Vuur in deezen Visch, na herhaalde schokken gegeeven te hebben, niet vermindert —— dat men zyne vloeistoffe niet kan vergaderen —— en dat hy deeze aan veele Persoonen, die in eenen kring staan, kan mededeelen. Dan, hoe hy dit doet naar zyn welgevallen, is noch onbekend.

V. Met dat alles is deeze Aal nadeelig voor de Visschen?

A. Daarentegen voordeelig voor de Menschen, wyl sommige beroerde Lieden, door hem aanteraaken, geneezen zyn geworden.

V. Hoe goed is de Almagtige, dat hy niet allen Visschen deeze eigenschap mededeelde, toen hy deezen dus vormde! Hoe zouden anders onze Visschers Tarbot, Schelvisch, Schol, Bot, Haring, enz. kunnen vangen en behandelen?

A. Gy merkt dit wél op! Dan, wilt gy my door het noemen van den HARING, eenen voor ons zo gewigtigen Visch, beduiden, dat ik er U noch niets van gezegd heb? Ik zal dan nu aan deeze heusche herinnering voldoen, te meer om dat deeze Trekvisch een der grootste geschenken van de Godlyke Voorzienigheid voor ons Vaderland is.

V. Zeg er my toch alles van?

A. Hier

A. Hier en in honderd andere gevallen moeten we edelmoediglyk zeggen, dat er meer is, het geen wy niet, dan dat wy al weeten! Hoe dikwils moet onze waanwysheid, onze hoogmoed daalen! Duizend oogen zien deezen Visch in Zee; duizend handen vangen hem, en honderd duizend monden eeten denzelven met den uiterſten ſmaak, en egter niemand van die allen kan ons zeggen, (ik zal maar *vier* byzonderheden opnoemen) de juiste plaats, van waar hy komt; de redenen waarom hy zo groote togten doedt; den oord, waar de ontkomen' en overgebleeven' na de vangst heenen gaan; en wie den nakomelingen leert, jaarlyks, ten zelfden tyde, denzelfden weg op te trekken, dien de Ouden ingeſlagen hebben? Zo verre hebben het alle Natuurkundigen met alle hunne geleerdheid noch niet kunnen brengen, en hoe zal ik er U dan alles van zeggen?

V. Heb ik door onbedrevenheid myn verzoek verder uitgeſtrekt, dan behoorlyk was, of der Menſchen vermogen ging: vergeef het my, en deel my nu maar alleen mede, wat van deezen Visch bekend is, en gezegd kan worden, om den wyſen Formeerder van Zee en Aarde daarin te vinden?

A. Dit pad wil ik gaarne bewandelen! Verwonder U dan eerst over deezen welgemaakten Visch, over zyne wit blinkende, fraai ge-

geſchikte, langwerpig ronde ſchubben, over zynen blaauwen rug en wit ſchynende zyden, by nagt eenen weêrſchyn van zich in het water geevende. Verwonder U, dat Lucht en Water deszelfs optogt in de Noordelyke Zeeën aankondigen. Tegen den agtſten van Juny vertoont hy zich daar, (want hy komt uit het wyde Noorden) in ongelooflyken getale, zwemmende by veele ſchoolen, dat is, in afgezonderde menigten — De Visſchers onzer Vaderlandſche Buizen, kloeke vaartuigen, die wonder wél Zee bouwen, by tyds uitgerust, en ter vangst gereed, houden ter plaatze van waar zy vertrekken, by voorbeeld van Enkhuizen, Marken enz. ten deezen tyde, den zo genoemden Buizen-Biddag, op welken de Leeraars en een groote toevloed van Menſchen, na eene gedaane toepasſelyke Leerrede, met de daar tegenwoordig zynde Zeelieden, van den Allerhoogſten plegtig bidden eene ryke vangst, nevens de bewaring van Volk, en Schepen —— Na dit ſtaatelyk werk gaat men wel gemoed aanſtonds ten Schepe, en zeilt naar de Schotſche Kusten, werwaards de Haring, eerst by Hitland gezien, nu voortgetrokken is met ganſche ſchoolen —— Tydig hier by de hand zynde, werpt men, in den nagt van den vierëntwintigſten Juny, na het gedaane gebed, de netten uit. Vroeger

ger zulks te doen, verbiedt de plegtig gezwooren Eed aan onze Overheden. Het kundig oog onzer ervaaren' Zeelieden ontdekt, in den morgenſtond, aan het ſlaaken der Zee, waar de ſchoolen deezer Visſchen zwemmen. Met een algemeen gejuich de netten opgehaald hebbende, begint men de oude konst, door WILLEM BEUKELSEN, geſtorven in 't jaar 1347, (eenen Vaderlander, waarop wy roem draagen) uitgevonden: ik meen de konst van den Visch te kaaken en te zouten in tonnen, die, ſpoedig overgelaaden door rappe gasten in ſnelzeilende Vaartuigen, Jagers geheten, van de plaats der Visſchery, de Nering genoemd, naar onze havens wordt gebragt, waar hy, tot hooge pryzen verkogt, eerst van de Liefhebbers met eenen nieuwen ſmaak gegeeten, en naar de Hoven der Duitſche Vorsten ten geſchenke gezonden wordt —— En zo dra de vangst algemeener wordt, en veele tonnen van dien Visch uit Zee overkomen, gaat onze geheele Natie daarop te gast, aan welken het ſterk gebruik buiten twyfel zeer gunſtig is, om het lichaam van de noch niet verdweenen winterſche verſtoppingen of van de nieuwe ſcherp geworden galſtoffen te verlosſen, gelyk ik U gezegd heb.

V. Geleidt my van de opgeſierde Duitſche Hoven terug naar de woeste Schotſche Kust: de

de Zee gevalt my nu meer dan het Land?

A. Zekerlyk zal deeze Haring vangst, onze groote Visſchery, of Hollands jaarlykſche Goudmyn geheeten, welke in *éénen* Zomer *driemaal honderd duizend* tonnen Visch levert, waarin ruim *agt millioenen* Haringen gekuipt zyn, die zo veele duizend monden voeden, en zo veele duizend andere Vaderlanders buiten dat den kost doen winnen, onze aandagt meer verdienen, dan de pragt der Hoven, die maar één oogenblik in 't oog flikkert, en een wél denkend hart zo weinig aangenaamheid geeft, dat een bekend Vorst aan iemand betuigde, niets genoeglyks van alle zyne heerlykheid te hebben, dan het vermaak van te kunnen wél doen aan anderen. Waarlyk eene Vorstelyke Taal! —— Dan, ik zou U terug geleiden naar de woeste Schotſche Kust! —— De Haring, op zynen togt van daar voorttrekkende, wordt in zyne vaart door Engeland geſtuit; des hy als dan goed vindt zich in twee partyen te verdeelen: de eene gaat ten Westen naar Ierland, de andere ten Zuidwesten naar het Kanaal: eene reis, welke niet ſchielyk of binnen eenige dagen wordt volbragt; want de togt is groot, en de Voorzienigheid draagt zorg, dat hy onder weg vertoeve, om den Visſcheren gelegenheid tot de vangst te geeven —— Onnoodig is het

het thans verslag te geeven, hoe de Haring verder zyne reize neemt, en waar ter plaatze hy door de Engelschen, Schotten en Ieren, welken hy als in den mond loopt, gevangen wordt. Het is genoeg, als ik U zeg, dat, wanneer onze Visschers denzelven, in het najaar, op de kusten van Engeland gaan vangen in diep water, om hem te rooken tot Bokking, waarvan dezelve diepwatersche Bokking heet, men den Haring ook verneemt in onze Zuiderzee, zo ver toch is hy dan gekomen, zynde vol hom en kuit. Dit is een gedeelte van die overgroote schoolen, welke der groote Visschery aan deeze zyde van Engeland ontsnapt is. Een ongelooflyk aantal, laat ik zeggen, millioenen Haringen zwerven in deeze Zee, zes maanden lang, dat is, van October tot in Maart en April des volgenden Jaars, om; en hoe veelen men er van moge gevangen hebben, zy schynen niet verminderd, weinig egter ten laatsten geacht, om dat zy, in 't najaar eene maand hier geweest en zeer vet zynde geworden, nu zonder kuit, dor en mager bevonden worden. Hieruit wordt de vraag gebooren: wordt dan telkens in den winter de kuit deezer Visschen in onze Zee geschooten? Worden millioenen jongen daarin gebooren? Vertrekken ze daarna met de overgebleeven' Ouden? Dit schynt waar te zyn; ten minsten kan ik U verzekeren,

dat

dat ze omtrent April onze Zuiderzee verlaaten, en den hertogt naar de Noordzee aanneemen, waarna men er niets meer van verneemt.

V. Wonderbaare reizen! Misschien (zal ik nu eens gissen) zoeken zy hun oud verblyf weêr op, de overgebleven', die den dans ontkomen zyn, met de jongen? Mogelyk moeten zy, in het Noorden te sterk voortteelende, wegens gebrek van voedsel voor zo veelen, eenige Volkplantingen jaarlyks laaten vertrekken, om elders den kost te zoeken? Of mogelyk worden ze aldaar, op eenen zekeren tyd des jaars, vervolgd door hunne vyanden, waarom zy, veiligheidshalve, hunnen geboortegrond verlaaten, welken zy daarna weêr gaan betrekken?

A. Twee redenen schynen er te zyn, die deeze Visschen tot verhuizinge dringen. De eerste is hunne talryke vyanden, als Walvisschen, Zeehonden, Dolphynen, enz. die hen najaagen. Hierom zyn ook de Kabeljaauwen Trekvisschen, die, door de eersten vervolgd, naar de kusten van Noorwegen en de groote Bank van Terreneuf wyken, en als dan by millioenen daar gevangen worden. De andere reden is, dat onze Zeeën, ten tyde des Zomers, krielen van Vischjes en Wormen, naar welken de Haringen zeer gretig zyn, en wanneer dit voedsel weg is, verdwynen zy ook uit onze

Zeeën.

Zeeën. Gy hebt, voor 't overige, vryheid, om, zo veel gy wilt, van de oorzaak der onbekende dingen te denken; doch onthoudt er altoos by, dat alle uwe bedenkingen niet meer dan loutere gisſingen zyn. Stel derhalven in zodanige zaaken nimmer iets vast, omtrent welken het geene ſchande maar eene deugd is, zyne onkunde te belyden. Laaten wy ons meer vermaaken met de aangenaame verwondering over de Scheppinge deezer Visſchen, over de Godlyke wysheid en goedheid, daarin zo zigtbaar te leezen, dan onzen tyd verſpillen met vruchteloos denken over de *vier* onbekende bovengenoemde byzonderheden. En geſteld, men vondt al eens de natuurlyke oorzaak daarvan uit, er zal egter altyd erkend moeten worden, dat eene almagtige hand dezelven zo ſterk vermenigvuldigt; dat eene uitneemende wysheid derzelver togten regelt, en eene onvergelykelyke goedheid dezelven in onze handen werpt. Zo verre kunnen wy het nu brengen, en, mogelyk, zal het nimmer veel verder gebragt kunnen worden —— Gaan wy, na zo veele beſchouwingen van volmaaktere Dieren, ons nu verlustigen met die der min volmaakten, waarin wy nieuwe wonderen zullen vinden, die U niet vermoeien zullen.

V. Welke, zyn de min volmaakte Schepſelen, van U hier bedoeld?

A. De Zee, de Rivieren, de Poelen en deeze Vyver zelf zullen ons, willen wy, ook een ander tooneel van Schepſelen openen, ontelbaar en even verſchillende, als de andere gewrogten van den Almagtigen! Ik noem ze min volmaakte Schepſelen, in vergelyking van de Dieren, Vogelen en Visſchen, om dat zy, zo veel wy weeten, geen gezigt, gehoor of reuk hebben; hoewel ze anders, op zich zelven, in hunne ſoort en naar hunnen ſtand aangemerkt, volmaakt zyn. Mogelyk zult gy deezen beter kennen, onder den naam van onbeweeglyke SCHULP- of SCHAALVISSCHEN. Zy genieten een volmaakter ſoort van leven dan de Gewasſen, die alleen een trap van leven zonder zigtbaare gewaarwording hebben. De SCHULPEN zyn het verwonderlyk Huis, waaraan zy verknogt zyn, en waarin zy, zo lang zy leeven, woonen. De verſcheidenheid der uit- en inwendige gedaante, de pragt der koleuren, en de ſchoonheid der tekeningen verdienen zo groote opmerking, als de zorg des Scheppers, om dit hun huis zo hegt te maaken, dat geen Roofvisſchen lust krygen hunne tanden daarop te beproeven, zonder welke hegte huizen zy dezelven zeker tot hunne prooi zouden maaken.

V. Hoe groot is het getal der Schaalvisſchen?

A. Het getal der verſchillende HOORNS en

SCHUL-

SCHULPEN is zo groot, dat ik U *agt honderd* ſoorten zou kunnen noemen, en ongetwyfeld is er noch een grooter aantal, dat ons onbekend is. Eenigen daarvan zyn zo klein, dat men in *zes onçen* Zeezand *negen duizend* Hoorns kan tellen, die tot het geſlagt der zo genoemde Ammonshoorns behooren.

V. Laat ik er eenigen zien?

A. Na het middagmaal, wanneer de dag te heet is om te gaan wandelen, zal ik U myne Verzameling van Hoorns en Schulpen laaten zien, in eene groote menigte van een verwonderlyk maakſel, my gezonden uit de Oost- en West-Indiſche Gewesten, waar men Schulpen vindt, die meer dan *honderd* ponden weegen, en *éénen* emmer waters kunnen bevatten; —— Met het Microscoop zal ik U daarna het Zeezand van Rimini in Italie, of het geen ik van de Zandbank voor Enkhuizen heb laaten haalen, vertoonen. In het eerſte, dat op het oog Zand ſchynt, zult gy de keurigſte Schulpen, Koraal, Marmerbrokken, ronde Bolletjes en andere dingen in 't klein beſchouwen, die gy daarna in het groote in myn Kabinet zult zien: in het laatſte zal uw oog fraaie Alikruikjes, Hoorntjes en andere Schulpjes ontdekken, eenige millioenenmaalen kleiner dan de groote Indiſche Schulpen.

V. Ik zal dan veele verſchillende Hoorns en Schulpen zien? Is dit alles?

A. Gy zult meer zien! Vóór eenigen tyd beſchouwde ik met verrukking in het Kabinet van den Haagſchen Leeraar, W. DE KONING, Hoorns, doorgezaagd, om derzelver inwendige gedaante te leeren kennen. My dit vreemde, nergens zo gevonden, herinnerd hebbende, verzogt ik er onlangs eenigen, om er eene Tekening van te maaken, en die onder uw oog te leggen. De gewoone heuschheid deezes Vriends weigerde my dezelven niet, om er U mede te dienen. Die ontvangen hebbende, vertoonde ik ze aan den jongen Tekenaar der Sneeuwfiguuren, (I. Deel bl. 147) willende verneemen, welke uitwerking dit wonderbaar Werk des Scheppers op hem zou hebben. Ik zag met vermaak hem daarvan opgetoogen, en daarop van begeerte brandende, om meer andere ſoorten inwendig te leeren kennen, verzogt hy my eenigen ter doorzaaginge in uuren, die van zyne ſtudiën overſchooten. Gereedlyk gaf ik er hem uit mynen voorraad, willende hem oefenen, en tevens zyne lydzaamheid in deeze moeilyke konst toetzen. Onaangezien nu verſcheiden' Hoorns, waarſchynlyk zeer oud, het geen men van buiten niet kon zien, na de doorzaaginge, vergaan bevonden werden, en de teêre Inſtrumenten, daartoe gebruikt, dikwils braken, 't geen wy telkens verhielpen, hieldt egter zyn moed gelukkiglyk ſtand

Hy

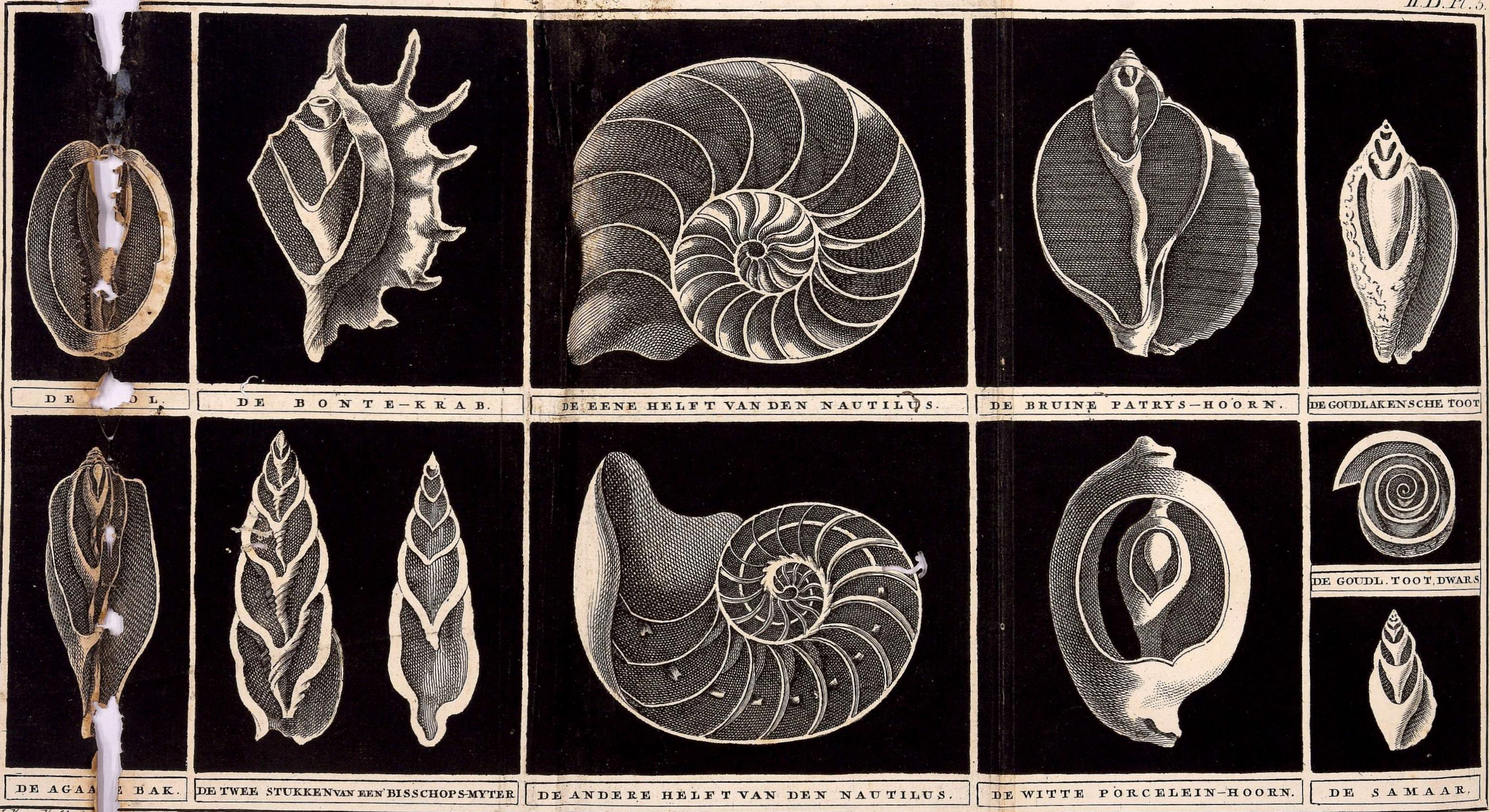

J. H. van Haeften ad

O van v... een verwonderlyk heerlyk maakſel zyn de binnenste deelen deezer Hoorns! Welk een verſchil verneemt men in allen! Wie zou, op het bloot aanzien, dat ooit vermoed hebben? bl. 373.

Hy leverde my, met geen klein genoegen, *vyftien* wél doorgezaagde Hoorns, en maakte er, onder myn oog, aanſtonds eene Tekening van, die verlegd is onder myne papieren, doch ons ſtraks wel in de hand zal vallen. De gedienſtige Vriend, ook ter Uwer leringe zo genegen Heer en Mr. J. H. VAN HASSELT maalde daarna, met zyne gelukkige Tekenpen, eene tweede van de andere Hoorns af, welke ik U hier aanbiede. Zie, lieve Leerling! nieuwe ongedachte Wonderen! Zie eenen verbaazenden inwendigen toeſtel, zeer wyd verſchillende van de Ingewanden der Menſchen en Dieren, der Vogelen en Visſchen, der Inſecten en Planten.

V. O van welk een verwonderlyk heerlyk maakſel zyn de binnenſte deelen deezer Hoorns! Welk een verſchil verneemt men in allen! Wie zou, op het bloot aanzien, dat ooit vermoed hebben! —— Eilieve! leg my deeze Wonderen breeder uit?

A. Gy ziet, *Plaat* 5, eenen Hoorn, de MOL geheeten, om dat hy langwerpig rond en platagtig is: men is toch, ook ten opzigte van Hoorns en Schulpen, gewoon, naamen, ontleend van dingen, welken zy meest gelyken, aan dezelven ter onderſcheidinge te geeven. De opening van agteren naar binnen kunt gy, nu hy doorgezaagd is, zien; zy is getand. De inwendige toeſtel is zeer fraai.

Alle deeze Hoorns hebben van binnen veele omloopen, waarom men ze krultrekkige of Spiraale Hoorns noemt. De ingang van deezen is zeer wyd, doch ze eindigt ſchielyk in een klein huisje, waar de weeke Inwooner ongetwyfeld met zynen ſtaart vast zit, terwyl zyn lichaam de ruimte deezer omloopen beſlaat. Alle omgangen zyn egter niet dezelfden: hier vindt gy al wederom Eenvormigheid en Verſcheidenheid. Elke Hoorn heeft zyne byzondere omgangen, die in veelen door eene ſpil in 't midden onderſteund wordt — Geheel andere krullen ziet gy in de BONTEKRAB; zy zyn langwerpig en wyder — Den allerſchoonſten toeſtel ontdekt uw oog in den NAUTILUS, wiens doorgezaagde op elkanderen ſluitende deelen, boven en onder verbeeld worden. Hierin vindt gy geene omloopen, maar wel veele kamertjes. Tel ze eens, gy zult er, in deezen *negenënveertig* vinden, alle hol geboogen, blinkende van 't ſchoonſte Paarlemoer, zich vereenigende door afſchotſels of wanden, die gemeenſchap met elkanderen hebben door pypjes, welken, naarmaate zy tot het einde naderen, allengskens naauwer worden: door deeze pypjes gaat de ſtaart van het dier, die aan het agterſte, dat is, in het midden des Hoorns, vast zit. Deeze Hoorn heeft geene wyde openingen, maar alleen eene zeer kleine, van gedaante als een cirkel.

Den

Den Bewooner van deezen allerfraaiſten Hoorn beſchryft men als eenen Veelvoet met agt Armen, waar mede hy zyne ſpyze aanvat: hy is ook met vliezen voorzien, met welken hy liggende, zo als hy hier beneden is afgebeeld, op het water kan zeilen. Tot dat einde ſteekt hy twee Armen uit, en ſpant het dunne ligte vlies, dat tusſchen beiden is, als een zeil, uit: twee anderen ſteekt hy nederwaards, als riemen, in de Zee, om zich te beſtieren, laatende zo veel waters in zyne Schulp loopen, als noodig is, om dit kleine vaartuig te ballasten. Komt er onraad, dan haalt hy zeil en riemen haastlyk in, laat de ſchulp vol water loopen, en duikelt naar den grond. Wil hy daarna wederom boven komen, hy keert zyne bark aartig om, en verheft zich dus naar boven. Zo ras hy de oppervlakte des waters bereikt heeft, keert hy zyn klein vaartuig wederom behendig om, laat er het overtollig water uitloopen, ſpreidt zyne vliezen uit, en begint wederom te zeilen, waarom men hem ook den naam van het SCHIPPERTJE geeft —— De BRUINE PATRYSHOORN heeft, in den beginne, eene zeer wyde opening met eene fraai gedraaide ſpil, eindigende in een klein huisje —— In de GOUDLAKENSCHE TOOT ziet gy groote langwerpige omgangen, die in een klein punt afloopen —— De AGAATE BAK ver-

vertoont U op nieuw eene andere gedraaide ſpil, langwerpig; de omloopen hebben wanden; ongemeen dun, fyn, en witblinkende als glas —— In den BISSCHOPS MYTER ziet gy zeer langwerpige ſpiraale omloopen met eene anders gedraaide ſpil in het midden: het ſtuk, nevens deezen Hoorn getekend, is het afgezaagde, waarin gy zien kunt, hoe het zelve op het voorige ſluit —— De WITTE PORCELEINHOORN is anders gevormd. Hoe wyd zyn zyne omgangen, hoe zeer verſchillen ze van de anderen! de binnenſten zyn geſlooten, wyl, by het doorzagen, alleen het buitenſte deel geraakt werdt —— In de GOUDLAKENSCHE TOOT dwars doorgezaagd, kunt gy veelvuldige ſierlyke omdraayingen zien, waardoor hy van alle anderen zeer verſchilt —— Eindelyk de kleine SAMAAR pronkt met geregelder omloopen, dan gy in den MOL en den BRUINEN PATRYSHOORN afgetekend ziet.

V. Myne verwondering over de verſchillende fraaie wyze, op welke de aanbiddelyke Schepper deeze Dieren vormde, kan niet eindigen!

A. Zekerlyk! daar elk Hoorn in Zee (en hoe veele millioenen zyn 'er niet in?) zyn eigen ſchoon maakſel heeft, zyne verſchillende koleur, en eenen Inwooner, die aan dit harde huis vast gehegt is, en dat nooit ver-

verlaat, hoe zou dan uwe verwondering kunnen eindigen? Ik zal U honderd of meer Hoorns van ééne ſoort laaten zien, en U tyd geeven, om er *twee* uit te zoeken, die volmaakt gelyk getekend zyn: gy zult egter zulke *twee* niet vinden. En dit heeft niet alleen plaats in eene, maar in alle ſoorten, even gelyk dit verſchil zo gevonden wordt in de Aangezigten der Menſchen en in hunne Spraaken, in de Dieren en in Vogelen, in de Visſchen en in de Inſecten, in de Planten en in Zandkorrels, enz. Dus ontdekt gy in elke ſoort van Hoorns den ouden wyſen regel, Verſcheidenheid en Eenvormigheid. Beiden roepen uit 's Scheppers *eeuwige kragt en Godlykheid*, die in de afgronden der Zee, dag aan dag, door duizend monden verkondigd worden, zo wel als de Hemelen hier boven *Gods eer vertellen, en het Uitſpanſel zyner handen werk.*

V. Kan men uit de uiterlyke gedaante der Hoorns niet oordeelen van de inwendige?

A. In ſommigen! by voorbeeld, in den MOL, in den NAUTILUS, en in den WITTEN PORCELEINHOORN, kunt gy er niets van ontdekken: dan, wanneer men de kruinen van den BRUINEN PATRYSHOORN, van de GOUDLAKENSCHE TOOT, en van anderen van deeze ſoort beziet, zult gy daarop kringen ontdekken, die U lee-

ren zullen, hoe veele omgangen er in den Hoorn zitten, en op welke wyze zy loopen. En, wanneer gy eenen langwerpigen Hoorn hebt, gelyk den BISSCHOPS MYTER, en dergelyken, dan kunt gy aan de zyden zien, hoe de omloopen binnen gesteld zyn. By het doorzagen, heb ik dit geheim, my te vooren onbekend, geleerd, waaruit men dit voordeel kan trekken, dat men den Hoorn kan doorzagen, zo als men dien van binnen begeert te zien.

V. Ik blyf in myne verbaasheid volharden! Gy vertoont my dingen, waaraan ik nooit te vooren dacht, waaraan duizenden met my niet zullen gedacht hebben! Leer my nu de geboorte, aart en levenswyze deezer min volmaakte Schepselen, die zekerlyk weinige Zintuigen hebben?

A. Gy verlangt meer dan iemant U zeggen kan! Wy hebben onder de Wateren geenen vryen toegang, om de Huishouding deezer Schepselen van naby te beloeren; des onze kennis van dezelven zeer gebrekkig is, en ongetwyfeld zo blyven zal. Alleen weeten wy, dat deeze binnen inwoonende Dieren zo week als Wormen zyn, waarom God hun zulk een hegt huis gaf; dat eenige Hoorns hunne jongen by duizenden te gelyk baaren; dat de meesten eieren voortbrengen, bedekt in een hard vlies, of in

eene

eene ſoort van ſlym, of vliezige zakjes, door vezelen aaneen gehegt, te gelyk, of eenige dagen agtereen; en dat zy, zo veel wy tot hiertoe weeten, geen gezigt, geen gehoor of reuk hebben, maar wel een zeer fyn gevoel en eenen zeer goeden ſmaak. Mogelyk, wordt 't gebrek der drie eerſte Zinnen, hun onnoodig, op eene andere wyze vergoed.

V. Waaruit zoudt gy het laatſte beſluiten?

A. Uit de Waarneeming, die men omtrent de zogenaamde NAGELSCHULP of groote Holſter gedaan heeft! Laat ik ze U verhaalen, wyl ze U bekooren zal. In deeze Schulp, door eenen weeken Visch bewoond; bevindt zich tevens een Krabbetje, dat deezen Visch, zynen huiswaard, nooit verlaat, ten zy wanneer hy ſterft. Dit Diertje, 't PINNEWAGTERTJE van ons geheeten, eenen ping lang, dun van ſchaal, ligt of vuurig rood, met witte puntjes geſpikkeld, moet als Deurwagter, toezien tegens onraad, of als 'er eenige prooi te vangen is, 't geen dus toegaat. De Visch der Schulp, een groot plomp beest zonder oogen, opent zyn huis, veinst zich dood, en lokt de kleine Vischjes, welken op die gevaarlyke plaats komen aanzwemmen, om te proeven, of zyne ſpys hun behaagen kan. Het Krabbetje, 't welk oogen heeft, ziende, dat het

huis

huis van den Visch, zynen Huiswaard, vol ſtoute vreemde gasten komt, nypt hem heimelyk met zyne ſchaaren, waarop hy terſtond zyne groote ſchulp ſluit, de gevangen' Vischjes doodt, en tot voedſel gebruikt, geevende aan het Krabbetje, zynen Wagter, een beſcheiden deel voor de moeite zyner waakzaamheid.

V. Gy verſtaat de konst, om my hoe langer hoe meer te ontdoen van de voorige ongevoeligheid omtrent de groote Werken des Scheppers: gy wekt myne begeerte naar derzelver Schoonheden ſterker op: gy haalt my over, om meer naar U, dan naar de dagelykſche dwaaze vertellingen en ydelheden van Menſchen te luisteren: ei! gaa dan voort met de ontdekkingen der Wonderen in de Zee?

A. Gy houdt ook mynen yver door zulke loflyke betuigingen gaande; maar gy weet mogelyk niet, welk een ruim veld gy my hier opent. Myn beſtek is niet alle Stranden te bezoeken, alle Schulpen en alle Hoorns te bezien. 't Is ver genoeg gebragt, als ik U maar op den weg helpe, zo, dat gy zonder leidsman kunt voortgaan, om, na zulke verlustigende beſchouwingen, te eindigen in de aanbidding des Allerhoogſten, die U en 't kleenſte Schulpvischje formeerde.

V. Uw

V. Uw Plan blyft dan, ook ten aanziene der Zeegewrogten, my by die van ons Vaderland voornaamelyk op te houden?

A. Dit heb ik al meer dan eens te kennen gegeeven, en gy doet wél U dat wederom te herinneren —— Ik gaa dan myn beſtek vervolgen —— Al hebben wy zulke verwonderlyke ſchoongekoleurde Zeeſchulpen niet op onze, als op de Amboinſche Stranden, welken ik meestäl, by eenen treurigen regenagtigen dag, als de wandeling my belet wordt, of als ik my in eene loome bui bevinde, beſchouwe, om my door 't gezigt van de Wonderen mynes Maakers te vervrolyken, gelyk dit zo dikwerf het gelukkig gevolg daarvan is: al hebben we, zeg ik, geene zo uitmuntende ſchoone Zeeſchulpen van een zeldzaam maakſel; er is egter aan onze Stranden noch al wat fraais te zien, dat U een denkbeeld van het overige geeven kan.

V. Wat dan? de ruwe lelyke OESTER, de vuile Mosſel, of de lelyke Alykruik? enz. vertoonen die waare Wonderen en Schoonheden?

A. Om dat gy van deezen ophaalt, zal ik by dezelven ſtil ſtaan, en zo deeze uitdrukkingen ernst zyn, U op nieuw leeren, welken hinder uwe waare of nu voorgewende vooroordeelen omtrent de Schepping doen — Luister

ter, naar de geboorte en levenswyze der OESTER. Als gy in het laatfte van May, of in het begin van Juny by onze Zeeuwfche of Noordhollandfche Oesterbanken in de Zee komt, zult gy, eene levendige Oester in de hand neemende, daarin een melkagtig fap vinden: dit fap zyn kleine eitjes, uw Microscoop zal het U leeren. Open ze wederom in July of Augustus, en gy zult ze kennen voor levendige Oestertjes met de fchulp gebooren, door de Moeder tusfchen de baarden in de fchulp uitgebroeid. Open ze daarna voor de derdemaal, en gy zult ontdekken, dat de Moeder de jongen, nu groot genoeg geworden zynde, door de beweging haarer baarden zich heeft weeten kwyt te maaken, welken op fteenen en andere daarby liggende Oesters zyn vast geraakt. In April of May des volgenden jaars zo groot als een dubbeltje geworden zynde, kunt gy ze door onze Visfchers zien opvisfchen, van andere Oesters en fteenen affcheiden, en deeze eenjaarigen, Broed geheeten, op de Oesterbanken zien zaaien, en, heeft men er geen genoeg, anderen, uit Engeland gehaald, er onder zien werpen. De Schulp daar liggende, krygt nu, elk jaar, eenen nieuwen rand; op het vierde jaar eet men ze; de grootften zyn van zes of zeven jaaren.

V. En

V. En als men deeze Schulp opent?

A. Open de van U zogenoemde lelyke vierjaarige Oester! Welk eene heldere witheid, welk eenen glans, welk een emailleerſel, zilververwig of paarlemoeragtig, zult gy er binnen in ontdekken! De Schulp zult gy tot haar lichaam zien behooren. In de Dieren hebt gy de beenderen buiten met vleesch bekleed gezien; maar hier zit het vleesch binnen de beenderen. Welk eene zonderlinge verſcheidenheid! —— Verwonder u verder over de kleenheid der jonge Oestertjes. *Honderd*, tusſchen de baarden der Moeder naast elkanderen liggende, maaken niet de lengte van *éénen duim* uit; egter zyn ze zo volkomen als de Moeder zelve. Als zy groeien, groeit ook de Schulp, uit laagen beſtaande, in dier voege, dat de onderſte altyd onder de anderen voortwast, wyl derzelver ſtoffe uit het lichaam der Oester voortkomt; alle jaaren, meent men, met drie ſchilfers. Op het tweede jaar is zy vruchtbaar, elk bevrucht zich zelve. Drie of vier jaaren oud zynde, brengt zy *eenige honderd duizend* of wel één *millioen* kinderen voort. Zyn de Dieren, of de Vogelen wel zo vruchtbaar? Dan, dit heeft de Schepper zo gewild, om dat zy, zo veel kleiner dan dezelven zynde, wy er op eenmaal zo veel meer ter ſpyze noodig hebben. Welk eene voorzorg! Welk eene orde!

V. Ik

V. Ik beken, myne vooroordeelen beginnen ook hier meer en meer te vallen! Ga voort, op dat ze geheel wyken?

A. Gy wilt misschien weeten, hoe dit blinde Dier, zonder handen of voeten leeft, zich beweegt, en voortkomt? De Oester, dus leerde ons de beroemde BASTER, ligt liefst in haare holle schulp: wil zy zich omkeeren, zy opent en sluit veelmaalen haare schulp, en perst door die beweging het zagte slik ter zyde weg. Dit raakt dan door de drukking des waters onder haar. Het duurt, 't is waar, wel wat lang, doch wat heeft het Dier anders te doen? Zy valt, door die verhooging van onderen, eindelyk om. Rolt zy op de platte zyde, dan kan ze zich niet omwenden zonder den bystand van 't water. Merkt zy de aankomst van de ebbe of den vloed, zy opent haar huis zo wyd als mogelyk is, op die wyze, dat de stroom des waters, daar tegen aanloopende, en de gaapende Schulp perssende, haar eindelyk omwipt. Anderen meenen, dat de Oester zo verre haare schulp niet kan openen; des is hier eene nieuwe gelegenheid voor U, om dit twyfelagtig stuk te onderzoeken.

V. Welken lof zal ik hier opzingen?

A. Zeg: „ ô Almagtige en goede Opperheer van alles, gy geeft het leven aan „ een Dier, dat geen leven schynt te hebben!

„ ben! Gy onderhoudt een Schepſel, dat
„ niet gevormd is dan om te eeten, en
„ voor ons te vermenigvuldigen! Gy doet
„ een Dier gevoel en ſmaak bezitten, en
„ daardoor leeven, al heeft het geen oog,
„ om een gevaar te zien, geen oor om on-
„ raad te hooren! Gy geeft een ſterke wo-
„ ning, aan een Schepſel, dat geene wapenen
„ tot eigen beſcherming van U ontving! Gy
„ bezorgde aan dit Dier geene beenen,
„ geene handen, om te arbeiden of voedſel
„ te zoeken, maar het wagt met eene gaa-
„ pende ſchulp, tot dat, op uw bevel, de
„ ſpys hetzelve in den mond loopt! Gy
„ vormde dit Dier van eene weeke ſtoffe;
„ doch met de ſluitinge der ſchulp, die zo
„ geweldig ſterk toeknypt, is de weêrlooze
„ Oester in de uiterſte veiligheid! Gy leerde
„ haar geene taal ſpreeken, gelyk den Mensch,
„ egter maakt ze een ſtil geknars, eene
„ ſoort van ſpraak, en wordt mogelyk van
„ haare nabuuren verſtaan! ——— Hemel-
„ ſche Voorzienigheid! moet gy dus niet op
„ de Aarde en in de Zee erkend, en ge-
„ loofd worden?"

V. My bevangt dezelfde verrukking! „He-
„ melſche Voorzienigheid! aldus wordt gy
„ van my op de Aarde, en in de Zee er-
„ kend en geloofd!" ..... Noch ééne

Vraag! Tot welke nuttigheid gaf ons God dit Schepſel?

A. Is men geene Paarlen van het ſchoonſte water aan de lelyke Oester verſchuldigd? Verdienen zy meer lof op de tafels der gezonden, dan aan de legerſteden der kranken? Herſtellen ze niet op eene uitneemende wyze eene zwakke maag? Doen zy niet de rustelooze kranken ſlaapen? Verſterken ze niet de ſlappe kragten? Bezitten ze niet een onwaardeerbaar vermogen, om den ſteen te breeken? Temperen niet derzelver uitgebrande ſchulpen, tot een poeder geſtampt, het zuur der maag? Dryven ze niet het water af, en doen ze niet het zweet zagt uitbreeken?

V. Welke wonderbaare Nuttigheden!

A. En welk eene fraaie Aanmerking valt hieruit te trekken? De lelyke Oester kan dus eene ſchildery zyn van nederige Vaderlanders, die, de tegenwoordige grootschheid van het leven veragtende, zonder eenig uiterlyk vertoon leeven, en dus, by nalatigheid deezer uiterlyke ſlikkeringen, onbekend in het duister ſchuilen, en daarin vergeeten worden, hoewel het Vaderland de uitmuntendſte dienſten van derzelver groote verborgen talenten zou kunnen ontvangen.

V. De morſige MOSSEL zal met zo grooten lof, denk ik, niet vereerd kunnen worden?

A. Als

A. Als ik alle Mosſelen, waarvan wy wel *zeventien* ſoorten hebben, beſchryven zou, zou ons geſprek te lang worden. Uit zo veelen zal ik er alleen *drie* neemen, en 't begrip van deezen zal genoeg zyn, om van den aart der anderen niet laag te denken. Onze gemeene Mosſel kan door een lid, dat de gedaante van een tongetje heeft, zich vast ſpinnen, omkeeren en voortkruipen. Om zich elders te begeeven, opent zy haar ſchulp, ſteekt dat lid ſomtyds anderhalven duim ver uit, voelt naar alle kanten, en, dat vasthegtende door een kleverig vogt, waar mede het bezet is, op het een of ander ding, dat haar gevalt, trekt zy zich, al voortſchuivende, daar naar toe. Dit lid is dus den Voet der Mosſel; zy heeft door hetzelve een voorregt boven de Oester.

V. Hoe is deeze Voet?

A. Deeze Voet is hoogbruin, met verſcheiden' ſpieren voorzien, om zich te kunnen draaien, en wenden. In dit lid is eene holle ſleuf, om, hetzelve ergens op plakkende, daaruit een vogt te laaten loopen, dat de Mosſel by zich heeft, 't welk, geſtold zynde, eenen draad vormt, die men ziet, als de Mosſel haare tong, dat is, dit lid terug trekt. Zelden ſpint zy, op éénen dag, meer dan *drie* tot *vyf* draaden; doch, by lengte van tyd, ſoms van *dertig* tot *veertig*,

tig, aan welken zy dan, als aan zo veele kabels, vertuit ligt. Maar, zich in dier voege eens vast gesponnen hebbende, kan zy die draaden niet weêr inpalmen, nog zich los maaken, ten zy die kabels door uiterlyk geweld gebrooken worden. Wanneer zy dugt, dat die te oud worden, of te onsterk zyn, spint zy nieuwen. *Vyfëntwintig honderd* zulke draaden zyn zo fyn, dat ze, nevens elkanderen gelegd, alleen de lengte van *eenen duim* kunnen uitmaaken. Zy is dus de spinster der Zee, gelyk op het Land de Zydeworm.

V. Vreemde Eigenschap! Een Visch ligt aan kabels! Welk eene zorg, door den Heer der Natuur, voor dit veragte Schepsel gedraagen!

A. Laat ik U meer zeggen! De Mossel legt Eieren in April en May, waarom onze Landbestierders verbooden hebben, dezelven als dan te vangen. In het tweede jaar zyn de Mossels eetbaar; op het derde jaar reeds te groot ——— De harde schulp verdient ook uwe opmerking. Zy is van boven met een Vlies bekleed, en kan, dat afgenomen zynde, fraai gepolyst worden, wanneer er een schoon blaauw te voorschyn komt. Dit Vlies bestaat uit fyne vezels, die, naar de gedaante der Mossel geschikt, voor rond zyn, en regt naar agteren loopen. 't Vlies hangt ook een weinig over den rand, waar de Mossel haare schulp opent, mogelyk

lyk om daardoor lucht en water te kunnen zuigen, en niet te min de wooning tegens andere Dieren geslooten te houden. In weêrwil egter der goede dekkinge door twee schulpen, kan het Dier, by eene sterke dreuning der lucht, veel leeds lyden. Wanneer toch een Schip, met Mosselen gelaaden, voorby eene Stad zeilt, waar het Kanon gelost wordt, sterft het grootste gedeelte der lading, om dat de Mossel, door de dreuning verschrikt, en te schielyk haare schulp willende sluiten, haar byhebbend water kwyt raakt, en, dus droog geworden, binnen korten moet sterven. Zie hier eene mengeling van teêrheid en kragt in het zelfde Schepsel.

V. Dus zyn dan ook de Mosselen fraai van maaksel; waren zy maar niet zo gevaarlyk in het eeten?

A. Waren zy in zich zelven zo schaadelyk, als gy schynt te dugten, de goedertieren Verzorger der Waereld zou ze ons in zulk eene menigte niet gegeeven hebben! Of heeft God ergens millioenen vergiftige Dieren voor ons geschaapen? En ware 't eerste zo, onze Overheid zou niet zo naauwlettend zorgen voor derzelver vermenigvuldiging.

V. Is die dan van zo veel belang?

A. Gy kunt er niet aan twyfelen, als ik U zeg, dat de Zeeuwen, jaarlyks, duizend

en meer tonnen Mosſelen op hunne Banken viſchen en verkoopen, die eene groote vervulling aan den kooper, en een goed inkoomen aan den verkooper geeven. De Zuiderzee teelt er weinigen. Eene Bank met kleine Mosſelen heb ik voor de haven van Edam gevonden —— Het kwaad gerugt van ſchaadelykheid, dat haar ten onregte nagaat, moet gy toeſchryven aan de Eieren der Straalkwalle, een ander Zeedier, welker Eieren, nu en dan, door de ſpoelende Zee in de gaapende Mosſel kunnen geworpen worden, en, gegeeten, het lichaam doen zwellen, en zeer benaauwen. Dit ongemak kunt gy aanſtonds door een braakmiddel, of, het geen gemaklyker is, door het inneemen van een paar lepels wynazyn doen overgaan.

V. Nu moeten er noch twee andere Mosſelen, volgens uwe belofte, volgen?

A. Ik wil uwe verwondering wekken door de zogenoemde STEENMOSSEL, om dat zy van haaren Schepper een vermogen kreeg van te kunnen booren in harde Steenen, en er eene wooning voor zich in te maaken door de hulp haarer Schulp, die tot dat einde als een vyl getand is. Hoe vreemd zult gy ook toekyken, als gy dit Dier eens aantreft, en hetzelve licht van zich ziet geeven, ja zelfs dat licht mededeelen

aan

aan water, melk, honing en andere dingen?

V. Nu van de derde?

A. Laat ik U ook iets van de SLIKMOSSEL zeggen, welke niet min uwe aandagt verdient. Zy zitten éénen voet onder het ſlik: de plaats kunt gy onderkennen aan een gaatje in het ſlik ter grootte van eenen ſtuiver. In het water ſteekt het Dier zynen ſnuit uit, voorzien aan 't einde met twee openingen en grypertjes. Zo gy die uit het water haalt, zal 't Dier het zeewater, wel *zes* voeten ver, uit den ſnuit ſpuiten. Tusſchen een dun geel vlies legt het Diertje gemakkelyk in zyne Schulp, en heeft eenen voet, om door het zand te kruipen. Een verwonderlyke voet indedaad! aan hetzelve dienende om te gaan, te booren, te beitelen, te hakken en te ſchoppen, naardat het Dier zulks in het zand goed vindt. Zodanige meest onbekende Konſtſtukken ſchuilen er ook onder de Wateren!

V. Waartoe dient deeze tweede en derde Mosſel?

A. Om de Overgangen in de geſchaapen' dingen te bewaaren, en de ſchakel der groote Scheppinge te volmaaken.

V. Tot geene andere dienſten meer?

A. Gy hebt reeds verſcheidenmaalen gezien, dat men geleerd heeft, alle dingen

ten onzen gebruike aanteleggen, het geen ook in de Mosſelen waar is. Men haalt dezelven met ſpaden en kraauwels, dat een zwaare arbeid is, op 't Eiland Ter Schelling en elders onder uit het zand, daar ze met andere Schulpen doormengeld, dood liggen, en brengt ze dus met geheele Scheepsladingen naar veele plaatzen van Friesland en Noordholland, waar ze, in de Zon gedroogd zynde, door de zogenoemde Schulpzand-molens vermaalen worden. Het gemaalene wordt daarna gezift, waaruit men driederlei Schulpzand krygt. Eene ſoort is fyn en grof, gemengeld; doch hoe blaauwer hoe mooier. Het ſyne gebruiken de zindelyke Noordhollandſche meiden tot het witſchuuren van trappen en ander houtwerk: het andere grove geeven de Landlieden den Mestkalveren in, om blanker vleesch te krygen: de zilte deelen der Schulp prikkelen naamelyk de maag, wekken den honger, en doen dus die Dieren met meer graagte eeten. Eene tweede grover ſoort noemt men Hagel, en wordt gebruikt, om de tuinpaden vast te maaken, en op versch geteerde planken en Bruggen te ſtrooien. Eene derde ſoort is het zinkſel van den Hagel, in water gewasſen, en door eene zeef geſpoeld: nat zynde is het blaauw, en, gedroogd, zo fyn als meel, en zo wit als

kryt,

kryt, door de molenaars Kliemſel, en te Amſterdam Bloem geheeten, het geen daar en door geheel Noordholland gebruikt wordt, om, gemengd met een klevend vogt, de Porcelein-kasſen helder wit te maaken. *Eén* Molen kan ten minſten *zeven* zulke Scheepsladingen in *één* jaar vermaalen.

V. Hoe veele voordeelen levert ons dan deeze ſoort van Mosſelen! Wat nu meer?

A. Voeg er de ALYKRUIKEN by, die volmaakter dan Oesters en Mosſelen zyn, wyl zy twee oogen hebben, niet op de hoorntjes, gelyk de inlandſche Slak, (want in alles moet verſcheidenheid zyn) maar een weinig laager op een byzonder klein hoorntje, dat op de zyde van het groote vast is. Zo dra zy gebooren zyn, zyn ze al voorzien met een hoornagtig dekſeltje tot ſluiting voor haare huisjes. De Schepper bezorgt ons Alykruiken, om er ons op te vergasten: dan, indien de Grooten, zo kiesch van ſmaak, die niet mogten beminnen, onze geringe Vaderlanders zullen ze zeer wel blyven lusten.

V. Laat deeze aanmerking U niet langer ophouden, anders verlieze ik er by?

A. Zyt gy naar anderen begerig, ſlaa dan uw oog, wanneer gy aan 't Strand wandelt, op de kleine gladde SCHULPJES, die er by millioenen liggen. De Zee werpt er veelen

op 't Strand by het Eiland Marken, en elders, die, SCHIL geheeten en van daar gehaald en verkogt, op de wandelpaden van de fraaie wallen der Noordhollandſche Steden, ook in de Tuinpaden en Hennenhokken, zindelykheidshalven, worden geſtrooid. Eene andere ſoort werdt, oulings en heden noch, in menigte uit de Noordzee gehaald, voornaamelyk van Petten, tot eene nuttigheid, die gy niet raaden zult, ik meen, tot Kalkbranden. De Noordhollandſche Kerken, die voor geene anderen onzes Vaderlands in grootheid en ſchoonheid behoeven te zwigten, zyn van deeze Kalk gebouwd: tusſchen de Steenvoegen ziet men noch, hier en daar, de onvergruisde Schulpjes zitten. De ſchoone Groote Kerk van Zutphen, en de oude Stadsmuuren aldaar, tusſchen welker voegen men de Kalk ſchynt gegooten, en dus de Steenen vastgemaakt te hebben op eene ons onbekende wyze, doch zo uitneemend hegt, dat 'er de tegenwoordige konst voor zwigten moet, ten zy de Heer REDELYKHEID zyne nieuwe uitvinding, die veel belooft, ons leere; de gemelde Gebouwen, zeg ik, zyn mede van die Kalk gemaakt, en ongetwyfeld ook meer andere Geſtigten onzes Vaderlands, waaruit wy zien, dat onze Voorouders de waarde van deeze ſoort van Kalk zeer wel kenden,

den, en te regt boven de vreemde waardeerden.

V. Waar bereidt men noch deeze ſoort van Kalk?

A. In Friesland, Zuid- en Noordholland heeft men, tot dat einde, veele Kalkövens, des de Zee, ook in dit opzicht, een ongelooflyk groot voordeel aan ons Vaderland bezorgt.

V. Wat woont er in deeze Schulpjes?

A. Deeze Strandſchulpjes worden van een Vischje bewoond, dat wit van vleesch is, hebbende twee effen gladde luchtpypen, die het, diep onder het zand zittende, vyf of zes duimen lang kan uitrekken, en by onraad inhaalen. De Schulpjes zyn effen, glad, langwerpig, weinig uitgehold, plat, wit- of geelagtig van koleur, met blaauwe, graauwe of roode ſtreepjes in den omtrek, des men ze ook tot verſierſels kan bezigen. Ik heb twee Bloemruikers, van zulke en andere Schulpjes zo fraai gemaakt, dat ze *honderd ducaaten* waardig geacht mogen worden, by eenen myner Vrienden gezien.

V. Oesters, Mosſels en Zeeſchulpen, zo nuttig tot voedſel, tot genezing, tot Kalkbranden, en tot ſieraad! .... Hoe verandert ook hier, door zulk eene beſchouwing, het anders woest gelaat der Zee! Hoe talryk zyn de goedheden des wyſen Formeerders ook in deezen! Wy, die in ons Vaderland geene

geene Kalk kunnen graaven, en ten duuren pryze uit andere Landen haalen, kunnen ze zelve in dier voege maaken!

A. Wy behooren altoos de Schepping van de nuttige zyde te befchouwen, of wy beantwoorden niet aan het waar oogmerk des Formeerders! Nu ik U met deeze fchoonheden ingenomen zie, zal ik U, by deeze gelegenheid, een ander aanmerkelyk Zeedier, de GANZEMOSSEL geheeten, leeren kennen. Een zeldzaam Schepfel indedaad! Verbeeldt u eene vleezige buis, gelyk eenen dunnen darm, van onderfcheiden' lengte, fomtyds van zes duimen, geelagtig, zo dik als een ping, zittende met het eene ftompe einde tegen den bodem van een fchip, of op een ftuk houts, dat aan onze Kusten komt dryven, terwyl het ander einde afloopt in twee fluitende fchulpen, binnen met eenen baard voorzien.

V. Is dit zulk een aanmerkelyk Zeedier, zulk een zeldzaam Schepfel?

A. Toen men voorheen, als eene vaste Natuurwet, gefteld hadt, dat alles of levendig gebooren werdt, gelyk de Dieren, of uit Eieren voortkwam, gelyk de Vogelen, ftondt men daarna niet weinig verbaasd, by het zien van twee Schepfels; ik meen de Ganzemosfel in de Zee, en den Veelvoet in de zoete Wateren, in welken men

men eene gansch andere wyze van voorttelinge, tot verwondering der geheele Waereld, ontdekte, naamelyk aan eene der zyden van de Ganzemosſel en den Veelvoet vertoont zich het jong, eerst als een verheven ſtipje, dat uit 's Moeders zyde, als een uitbottend lot, ſchiet, opgroeit, en daarna zo groot geworden zynde, dat het den kost kan zoeken en vinden, zich van haar afſcheidt, en op zich zelve gaat leeven, wordende met den tyd wederom eene Moeder van anderen. Overweeg dit, en zeg my, of dan niet de Ganzemosſel een aanmerkelyk Zeedier, een zeldzaam Schepſel is?

V. Dus bevatten de zoute en zoete Wateren dezelfde verbaazende Wonderen, die my zo wel verrukken, als ze den eerſten Beſchouwer in opgetogenheid zullen gebragt hebben.

A. Er zyn meer zulke dingen, die 's Scheppers eere verkondigen, by voorbeeld, de KREEFTEN. In de Meyeryſche Rivieren, in de Berkel van 't Graafſchap Zutphen, en in ſommige Vyvers der lommerryke ſchoone Landhuizen van dit Gewest, vindt men Kreeften, wel klein, doch van eenen zeer fynen ſmaak. De Zee is ryk van grooten, doch, wyl er hier voor onze tafels te kort komen, haalen dertien Zierikzeeſche Sche-

Schepen, er jaarlyks, *zesmaal honderd en vierëntwintig duizend* uit Noorwegen. De nuttigheid van derzelver Oogen is in de Geneeskunde overbekend; de Visch zelf voedt en versterkt zo ongemeen, als ze wél smaakt ——— Dan, 't is niet min verwonderlyk, dat dit Dier, nevens de Krabben en Garnaaten, zyne Eieren niet binnen het lichaam kunnende bevatten, vermids de harde schaal zich niet kan uitzetten, dezelven daar buiten met de pooten draagt ——— dat hetzelve (onderscheiden hierin van alle Visschen) zyne oogen niet in en uit kunnende haalen, nog dezelven naar alle zyden draaien, het hoornvlies in vierkante vakjes fraai verdeeld heeft, bolrond in het midden, gelyk de horologieglaasjes, om naar alle kanten te kunnen zien ——— dat ééne soort derzelven sprieten heeft met *twee honderd en vyftig ringetjes*, in elk *vyfëntwintig* openingen, welke getallen, met elkanderen vermenigvuldigd, *zesduizend twee honderd en vyftig* openingen of gaatjes uitmaaken, uit welken, als de Kreeft in het water ligt, zeer korte fyne hairtjes komen, die zy by de minste gewaarwording van gevaar intrekt ——— dat zy, eene der schaaren breekende of verliezende, éénе andere in de plaats krygt, om dat ze anders kwalyk gewapend zou zyn — dat gy zelden eene

eene Kreeft met twee even groote ſchaaren zult zien, mogelyk om dat de kleine noch niet volwasſen is —— dat zy in dezelven eene groote kragt hebben, die *zestig* ponden kunnen weêrſtaan —— dat zy, (nu komt het verbaazendſte aan) alle jaaren, in Augustus van ſchaal verwisſelen, het geen men vier dagen te vooren kan merken. Zy leggen dan ſtil, ſchynen zieklyk, zyn onrustig, en doen allerleie bewegingen, om te beproeven, of de ſchaal op den rug, daar de naad is, wil berſten.

V. En als dit geſchiedt?

A. Dan beweegt de Kreeft het lyf agterwaards, om te weeten, of zy de ſprieten en oogen vry kan maaken, en uit de kookers haalen. Gelukt dit, dan trekt zy er de groote ſchaaren uit, en, dit wél gaande, ſlaat zy met den ſtaart zo lang, tot dat alles los is, kruipende vervolgens uit de ſchaal, met welk werk zy niet meer dan *zes* uuren bezig is. Thans, alleen met een dun vlies bedekt, is ze zo zwak, dat de beenen haar niet kunnen draagen: binnen drie dagen is egter de nieuwe ſchaal harder, en zy krygt haare kragt wederom; weshalven zy zich gaat verſchuilen, om van andere Kreeften niet verſlonden te worden. Dan, nu heeft zy niet alleen eenen nieuwen rok ontvangen; maar zy krygt ook

eene

eene nieuwe maag, die rondom de oude heen groeit, en de oude wordt nu het eerste voedsel, dat de nieuwe verteert. Wat dunkt u van deeze *zeven* nieuwe byzonderheden?

V. Daar alles my bekoort, zou dan dit my niet aandoen?

A. Wat anders volge dan nu, om U met Godlyke Wonderen te blyven vermaaken: het zoetste vermaak, dat eene verstandige Ziel, buiten den Godsdienst, genieten kan! De KREEFTSLAK, (noem haar den Koekkoek der Zee) houdt zich altyd in den nest van een ander Dier op. Zo dra zy gebooren is, zoekt ze aanstonds een hoorntje, en kruipt in 't geen, welk haar best aanstaat, op dat haar tedere staart, met geene harde schaal, gelyk het overige des lichaams, bedekt, geen ongemak zou lyden. Groeit ze, en wordt het huisje haar te klein, ze zoekt een ander, dat haar beter past. Moet ze ter jagt uitgaan, om voedsel te zoeken buiten haar hoorntje, en heeft ze dat gevonden, of verneemt ze onraad, fluks vlugt ze in haar huisje; doch kruipt met het agterste eerst daarin, en sluit daarop den toegang met de schaaren, om zich, tegen den aanrandenden vyand wél te verdedigen. Hebt gy immer gelegenheid, haal zes Kreeftslakken uit haare hoorntjes, en werp

de

de laatsten ondereen; elk zal wederom in zyn eigen, en nimmer in dat van een ander kruipen. Als gy er één van wegneemt, zult gy het Diertje met groote verlegenheid naar 't zelve zien zoeken. Als er eenigen in twist raaken over den eigendom van een hoorntje, dan volgt er een gevegt, zo lang, tot dat de sterkste daarvan meester blyft. Het is opmerkelyk, dat in de meeste Schaalvisschen, gelyk ook in de Kreeftslak de regter schaar en pooten grooter zyn dan de linkeren — Let op alle deeze fraaiheden, door geen blind geval gebooren, en zal dan niet uwe verwondering voortduuren? Zal ze niet vermenigvuldigen by 't gezicht der keurige Tekening van de andere Hoorns, doorgezaagd en gemaakt door den gemelden jongen Tekenaar der Sneeuwfiguuren, nu gevonden onder myne andere Papieren, welke ik beloofde U te zullen vertoonen, en waar toe zich hier deeze gepaste gelegenheid aanbiedt, om het verschil in dezelven, door duizend oogen nooit gezien, ook naauwkeurig op te kunnen maaken — Gy ontdekt zeer ras, (*Plaat* 6.) dat deeze *vyftien* Hoorns van de *tien* eersten in- en uitwendig zeer verschillen. Hoe groote ronde holligheden met weinige omloopen vertoont de NASSAUWER ——— Met welke langwerpige, geheel andere omgangen, nevens eene gedraaide spil, pronkt de TY-

GERPEN ——— Een nieuw verſchil in deeze deelen bezit de gedraaide VARKENSSNUIT ——— Aan het KEMPHAANTJE is vergund eene zeer dunne ſpil te hebben, geheel anders dan de dikke in den NASSAUWER, om dus wyder omloopen te hebben ——— De fraai GEVOORNDE WITTE SNUITPEN is met een ander inwendig Huis verſierd dan de TYGERPEN of de SCHROEFHOORN ——— Het WYDOOG bootst in de uiterlyke gedaante den MOL na (*Plaat* 5) dan zyn inwendig maakſel is ongelyk fyner toegeſteld ——— Het WITTE KRULHOORNTJE bezit weinige omgangen, doch heeft daartegen meer uiterlyke verſierſels ——— Het POSTHOORNTJE afgeſleepen, omdat het ter doorzaaginge te teêr was, heeft in zo verre eenige gelykenis met den NAUTILUS (*Plaat* 5) dat het van binnen in zyn aartig Huisje veele kamertjes heeft, doch door 't midden van 't zelve loopen geene pypjes, om van de eene in de andere te kunnen komen; maar aan de opening vertoont zich ſlegts een klein gaatje, dat niet door 't midden, maar langs den binnenſten rand van 't Hoorntje loopt, net geen men behoort op te merken, om de verſchillende Wysheid en Konst des Scheppers in dien grooten en in dit kleine Hoorntje niet over het hoofd te zien ——— De twee dee-

deelen van het doorgezaagde GEBAKERD KINDJE vertoon ik U hier, om in 't zelve te letten op geene ronde, geene langwerpige, maar op vierkante kamertjes, met eene gedraaide ſpil, hol van binnen —— Dan, in de twee ſtukken van den doorgezaagden ſchoonen SCHROEFHOORN telt gy veele vyfhoekige Cellen, die niet minder uwe aandagt verdienen —— Gaa voort tot de PRINCEVLAG waarin gy holagtige uitgegroefde omloopen, met eene kronkelende ſpil, ongelyk aan alle andere, ligtelyk zult erkennen —— De DAVIDSHARP is van buiten zo fierlyk als van binnen eenvoudig. Als gy duizend van deeze Hoorns by elkanderen ziet, zult gy ontdekken, dat de fraaie buiten-tekening verſchilt: eenigen zyn ook tusſchen de ribben met ſnaaren voorzien, anderen niet. Dan, hoe ſchoon deeze Hoorn uitwendig moge zyn, hy heeft van binnen een eenvoudig zamenſtel, zyne omloopen zyn weinige in getal —— De witte SNUITPEN moet uitwendig in ſchoonheid van koleuren voor hem wyken; dan daarentegen bezit deeze een huis, verwonderlyker van binnen toegeſteld. Zy heeft andere omloopen, die, doorgezaagd, andere kamers aan het oog vertoonen, dan de TYGERPEN; dan de GEVOORNDE WITTE SNUITPEN; dan de SCHROEFHOORN,

bezitten. Deszelfs gedraaide spil versiert deeze kamers in ons oog —— Het DADELTJE heeft, naar gelange zyner kleenheid, wyde omgangen, met eene dunne spil, die in een eng punt afloopt —— Eindelyk het GESTREEPTE PENNETJE het geen my, met andere Hoorns uit Amboina, ten geschenke is gezonden door den zeer waardigen Ed. Heer VAN STOCKUM, Raad van Indie, enz. om U deeze wonderen van den hoogen God te laaten zien, als even menigvuldig en zigtbaar in vreemde Gewesten: het GESTREEPTE PENNETJE zeg ik, zo fyn en teêr, dat het naauwlyks eene doorzaaging verdroeg, en beter eene afflyping ondergaan zal, zo Gy dit wilt onderneemen, heeft verscheiden' omgangen met een aartig gedraaid spilletje; doch hoe keurig zyn deeze omgangen, welke ons die fraaie Celletjes vertoonen, naar beneden zo ingeboogen. Hierin verschilt het wederom zo veel van de voorige Hoorns, als het dezelven van buiten overtreft in sierlyke zwarte banden, op eenen witten grond sterk afsteekende. Bekyk dit alles, en zeg „vyftien andere doorgezaagde Hoorns, niet minder schoon dan de tien eersten! —— Eeuwige Kragt en Godlykheid schuilt gy ook in deeze Schepselen, die in de afgronden der Zee leeven!" —— Gaan wy nu voort met het begonnen stuk.

V. Naauw-

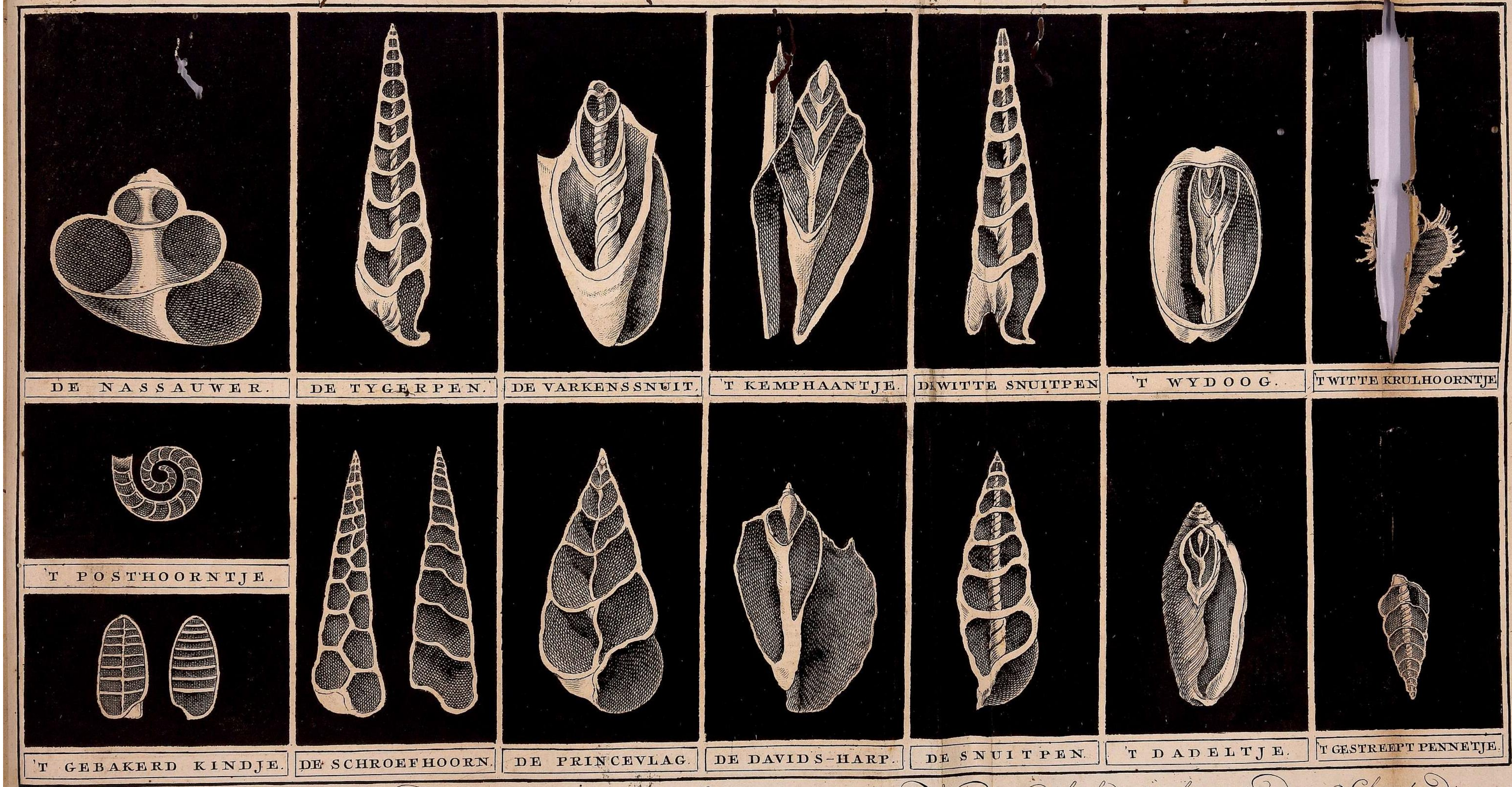

J. Kuypers, ad vir. del.

Vyftien andere doorgezaagde Hoorns, niet minder Schoon en Verschillende dan de tien eersten. — Eeuwige Kragt en Godlykheid: schuilt gy ook in deeze Schepselen, die in de afgronden der Zee leeven! bl. 404.

V. Naauwlyks geeft gy my tyd, om myne verwondering te hervatten, of van het een op het ander voorwerp over te brengen?

A. Wyl de langduurigheid der verwondering hier niets van haare zoetheid verliest, zal ik beproepen, of ik haar gaande kan houden. De KRABBEN, waarvan wy verſcheiden ſoorten hebben, geheel anders gevormd dan andere Schulpvisſchen, veranderen ook al jaarlyks van ſchaal, en werpen haare gekwetſte ſchaaren of pooten mede af, om nieuwen van haaren Schepper te ontvangen; want, wyl zy op den bodem der Zee loopen, elkanderen daar veel ontmoeten, en ſoms oneenigheden krygen, worden ze ligtelyk gekwetst, 't zy in den aanval, 't zy wanneer ze hunne gevangenen daarmede vast houden en wegſleepen. Dus zorgt God ook voor de herſtelling eener verminkte geringe Zeekrabbe, en voor haare toekomende veiligheid: het Dier kan toch niet zwemmen, en zich dus uit nieuwe gevaaren redden. Verledig u, als gy gelegenheid krygt, tot dit fraai onderzoek, of de Zeekrabben, die zo aartig ſchuins loopen, het geen ons, aan dit gezigt niet gewoon, zeer vreemd voorkomt, deezen afwykenden gang hebben, om dat geen ſtaart haar beſtiert, of om dat de regter pooten langer zyn dan de linkeren —— De zogenoemde omgekeerde

keerde KRABBE zult gy nooit alleen vinden; Man en Vrouw leeven uit liefde altoos te zamen. De grooten houden zich op in byzondere gezelschappen of huisgezinnen, zonder zich met haare nabuuren te bemoeien. Vang eene van deezen, teken ze, en werp ze één uur verder in de Zee; kort daarna zult gy ze op de eerste plaats wederom vinden. Hoe weet dit Dier den weg naar dezelve te vinden? —— Een der Volendamsche Visscheren bragt my, vóór eenigen tyd, eene van deezen, die ter zyde op haare schaal eene groote levendige Oester vast hadt zitten, welke zy met zich door de Zee omvoerde. Dit fraai gezigt geviel my zeer; ik at ze beiden, de Krabbe en de Oester, en bewaar de Schaalen, die ik U, zo gy wilt, noch aaneen gehegt, zal laaten zien.

V. Dus droeg de Krabbe tegen wil en dank deezen last op den rug?

A. Een Dier woonde dus op een Dier, en werdt, dagelyks, gemakkelyk door hetzelve in de Zee omgedraagen, 't geen zich van dit huis en deszelfs bewooner niet kon ontslaan. Gy moet beider Schaalen zien.

V. Zeg my, waar zo veele Zeedieren den kost vinden?

A. Nooit is de Schepper onbarmhartig, nooit hard! Laat Hy iets, hoe gering 't zy,

van

van honger ſterven? Voedſel is 'er genoeg! Deeze Dieren leeven van jonge Wulkjes.

V. Van jonge Wulkjes!

A. Ja! Een WULK is een Kinkhoorn, op onze Kusten bekend, wiens eiernest, dikwils in Zee voorkoomende, wel *honderd twintig duizend* jongen bevat: het vogt, waar zy uitkomen, zit in blaasjes. De Zeelieden, die vindende, gebruiken ze voor eenen Zeepbal, om er de handen mede te wasſen. Voor veele Zeedieren, ook voor de Krabben, dienen deeze uitgekomen jongen ten ſpyze, zonder welke verſlinding de Zee wel haast vol Wulken zou worden.

V. Dezelfde voorzorg ter voedinge is dan hier zo wel als elders?

A. Waar ontbreekt ze? Dan, ik moet U noch een ander aartig en lekker Schaalvischje noemen, de GARNAAT, die zeer gemeen, en egter in alle deszelfs lichaams deelen weinig bekend is. Ik zal er iets van zeggen, en niet te min zal er genoeg ten uwen onderzoeke overblyven. Verwonder U, wanneer gy hetzelve eet, over het vreemd maakſel; over lange dunne ſprietjes met *honderd en dertig* leedjes; over zeer beweegbaare zwempooten, draagende de eieren tusſchen dezelven, wyl de ſchaal, zo als ik U gezegd heb, zich niet kan uitzetten, om ze allen te bevatten ——— Verwonder U, dat dit Vischje al-

almede in October zyne huid verwisselt, en tegen den winter eenen nieuwen rok krygt ——— Verwonder U, dat hetzelve des zomers, by elke volle en nieuwe Maan, zyne kuit schiet, en, zo ras het die geschooten heeft, groeit er wederom andere aan, des zyne vruchtbaarheid ongelooflyk groot is ——— Verwonder U, dat de geenen, die men in de Noordzee vangt, de kuit by zich hebben, en van millioenen, in de Zuiderzee gevischt, naauwlyks één; ook dat er zomers zyn, waarin men daar geen één met kuit vangt: in zestien jaaren tyds heb ik egter éénen zomer, naamelyk, dien van 't jaar 1770, beleefd, waarin ze byna allen met kuit belaaden waren —— Verwonder U, dat dit Vischje aast op andere Hoorn- en Schulpvischjes, die de grootte van eenen Zandkorrel hebben —— Verwonder U, als gy, de Schaal, met het Microscoop beziende, dezelve met zwarte vlakjes, in de gedaante van roosjes en sterretjes, getygerd ziet, hebbende sommigen eenen witten rand ——— Eindelyk verwonder U, dat dit kleene Vischje, zo hard als lekker van vleesch, by ieder een geacht, aan zo veelen, die het vangen en koopen, den kost geeft. Welk een gering Schepsel! zo keurig geschaapen door eene Almagtige hand, dat wy het noch niet wél kennen, en dat het, by zo veele millioenen

in

in de Zee voortgebragt, tot eene algemeene vervulling, door de oneindige goedheid van onzen God, dagelyks op duizend Vaderlandsche tafels van grooten en geringen komt, altyd even graag gegeeten. Zulke Voortbrengsels levert ons de Zee —— Vóór eenige jaaren liet een Regen Garnaaten uit de lucht vallen, gelyk ik U reeds gezegd heb, buiten Elburg. Dit was geen wonderwerk. Eene Hoos hadt ze alvoorens uit de Zuiderzee gehaald, en liet ze daarna op de aarde regenen ——— Hoe zonderling het maaksel van dit Vischje moge zyn, noch iets vreemder heeft een kundig Waarneemer daarin gevonden, dat men niet vermoeden zou, naamelyk, dat deszelfs Oogen eenige *duizend vierhoekige* Facetten hebben, die men in onze Puistebyters *zeskantig* bevindt. Ik heb met geene kleine verwondering deeze overeenkomst tusschen de Oogen onzer Land-Insecten, en die van dit Zee-Vischje, met de Oogzenuwen, vertoonende een bosje vezelen, in het agterdeel des Oogs verwonderlyk geschikt, door het Microscoop beschouwd, aanbiddende de wysheid des Scheppers, die hier niet weinig wordt opgeluisterd.

V. Die hier niet weinig wordt opgeluisterd .... Hoe dat?

A. Daar de Garnaaten, eene smaakelyke

ſpyze voor de Zee-Visſchen, aan duizend gevaaren bloot ſtaan, welken zy, weêrloos zynde, niet gemakkelyk zouden ontkomen, zo heeft de wyſe Heer der Natuur aan dezelven die duizend Oogen gegeeven, om vroeg, alles, en van alle kanten te kunnen zien, en, is 'er gevaar op handen, de vlugt te neemen.

V. Laat myne verwondering niet eindigen, laat myne aanbidding van den Hemelſchen Weldoener voortduuren!

A. Kan dat niet geſchieden, wanneer ik hier eindige, na U zo veel van de Schepſelen der Zee gezegd te hebben?

V. Uwer goedheid, die jegens my in 't gegeeven onderwys zo groot is geweest, mag misſchien ditmaal niets meer gevergd worden? Mogelyk is er ook niets myner verdere opmerking waardig?

A. Ik zal U alleen op het laatſte antwoorden! Al leefden wy noch *tien duizend* jaaren, er zou geen einde komen aan ſtoffe tot nieuwe beſpiegelingen. Ik wyze U alleen den weg, om, zonder my, verder te geraaken in de kennis der Scheppinge. Daar ik egter uwe leerzugt zie voortduuren, zal ik U noch leiden tot eenige andere Dieren, die zich of in de Zee onthouden, of die gy, op 't Strand wandelende, telkens zult zien liggen, in welken niet te erkennen de

magt

magt en wysheid van den Heer der Natuur, U tot eene oneere zou zyn.

V. Gaa bidt ik U dan voort?

A. Laat ik, eerst, aan een ſchoon Diertje, dat zo wel als de Vogelen met koleuren pronkt, gedenken. De ZEEMUIS, zo geheeten wegens haaren ſpitſen kop, hairig en eirond lichaam, waarin zy de Land-Muizen evenaart, zynde zes of zeven duimen lang, en anderhalven breed, heeft eene taaie huid; doch is verſierd, midden op den rug, met eene menigte ongemeene fyne gekrulde hairtjes, als floszyde. Beide zyden zyn, een vinger breed, bezet met dunne overglanzige hairen, die altoos de heerlykſte koleuren, welken men bedenken kan, in de oogen doen ſchitteren. De buik heeft tweeëndertig tepels, waaruit dikke ſtevige borsrels voortkomen, ten getale van *drie duizend zes honderd en agtënveertig*, welken het Dier zo kan intrekken, dat men er de puntjes maar van ziet, en, verlengd zynde, kruipt het, geene pooten hebbende, met dezelven, die daarom ſchuins naar agteren ſtaan, op den grond. Zeg my nu, is niet dit Zeediertje van een keurig maakſel, met ſchoonheden verſierd, waaraan de Schepper de ontbreekende voeten op eene aartige wyze heeft weeten te vergoeden?

V. Het laatſte ſtem ik volkomen toe.

Zeg

Zeg my meer van zulke Zeediertjes?

A. Ik zal een ander noemen, dat het tegengestelde vertoont! De ZEEKWAL heeft men voor een uitwerpsel van de Zee aangezien. Gy zoudt ze ook, geloof ik, haar wél beziende, in den eersten opslag, daarvoor houden, en den naam van een Dier onwaardig keuren: niet te min is het een volmaakt en een zeer fraai zamengesteld Dier, welks leden zo konstig aaneen verbonden, zo menigvuldig en doorschynend zyn, dat het een Wonder der Scheppinge mag geheten worden.

V. Hoe zo?

A. Het lichaam bestaat uit veele cirkels, door welken veele dwarsstreepen loopen, die spiervezelig zyn; des kan het Dier zich omwenden, uitzetten, inkrimpen, zagtjes voortzwemmen, en des noods schielyk zinken. De buitenste rand des lichaams is bezet met een oneindig getal grypers, die niet meer dan de dikte van één hair hebben, uit ringetjes zamengesteld, waardoor het Dier dezelven kan verlengen, om zyn aas te grypen. De vier deelen, die het kruis des lichaams uitmaaken, en melkagtig wit zyn, kan het ook vernaauwen en verwyden. Voor het overige is het Dier doorschynend, 't geen niet toelaat er meer van te zeggen. Alleen ziet men, in 't midden van 't lyf, eenen bruinen

cir-

cirkel, en dan noch twaalf groote en zo veele kleine vakken, met ſtreepen onderſcheiden, zynde de bovenſte oppervlakte effen en glad.

V. Wie zou dit voor een Dier aanzien?

A. En wie zou gelooven, dat men deeze Dieren van allerleie koleuren vindt? Of moeten alle Dieren de gedaante van Paarden, Osſen en Koeien hebben? Zou dan de groote Schepping haare volmaaktheid bereiken kunnen? Elke oord der Waereld moet zyne eigen Schepſelen hebben.

V. Verder?

A. Laat ik U een derde noemen, dat van de twee voorigen niet minder verſchilt. De ZEEKLIT, of anders ZEEÄPPEL, ZEEËGEL, wegens de gelykvormige gedaante geheeten, is een harde ronde bol, of ſchaal als een Appel, onder plat, uitwendig overal met kleine knobbeltjes bezet, verdeeld in tien gelykzydige driehoeken, die met den ſtompen voet beneden, doch met den ſcherpen hoek boven in den kruin eindigen. Vyf deezer driehoeken zyn grooter dan de vyf anderen, doch elk vyftal is even groot. Een ſmalle ſtreep, min knobbelagtig dan de andere deelen, ſcheidt de groote driehoeken van de kleinen. Welk eene fraaie Meetkunde! Deeze ſtreep is doorboord met kleine gaatjes, zo dat de ſchaal van het Dier met regelmaatige openin-

ningen doorpikt is als een zeef, uit welken deszelfs ſnuitjes komen, gaande door de ſchaal heen, en ſtaande allen volmaakt in reyen. De knobbels der driehoeken boven op de ſchaal zyn ook op reyen gezet, en op deeze platagtig ronde knobbels ſtaan ſtekels, byna als die van eenen Egel, welken, wyl ze naar alle kanten moesten draaien, daarop vast gezet zyn met geledingen.

V. Ik moet my dan verbeelden eenen Appel, waarin ſpelden geſteeken zyn; lângen in tien groote en kleine driehoeken, en kleinen in ſtreepen, die de driehoeken ſcheiden.

A. Dit is wél gevonden, en ook wél uitgedrukt! Ik was verlegen, hoe 'er U een regt denkbeeld van te geeven. 't Is my lief, dat gy het vat: alleen moet gy er deeze verandering in maaken, dat gy U verbeeldt de ſpelden met de koppen in den Appel te zitten, en de punten naar buiten uit te ſteeken — Denk nu verder, dat op deeze ſchaal *twaalf honderd* knobbels zitten, en er dus ook *twaalf honderd* ſtekels op vast gezet zyn. Reken nu eens uit, hoe veel ſpieren dit verwonderlyk Dier moet hebben, om die te kunnen bewegen, het geen rollende geſchiedt, want het Dier is byna rond, gelyk ik gezegd heb. De ſnuiten dienen, om zich ergens op te kunnen vast zetten: zy kunnen ze inhaalen, maar ook langer uitſteeken dan de ſtekels;

want

want anders hadden zy 'er geen gebruik van. Om deeze reden heeft de Schepper deeze ſnuitjes uit ringetjes, die op elkanderen toevouwen, gemaakt, even gelyk de papieren Lantaarntjes. Het uiterſte puntje der ſnuitjes is platagtig, en ſchynt dezelfde werking te doen, als de zuigleêrtjes, waar mede de jongens ſteenen uit de ſtraaten haalen. Alle ſnuitjes zyn egter niet plat, op dat het ronde Dier zich vasthoude, waar het wil: ſommigen hebben drie punten op het einde, ongetwyfeld tot een ander oogmerk, my onbekend.

V. Nu weet ik, dat de ZEEÄPPEL kan gaan, of zich rollen op de ſtekels, en zich vasthouden met de ſnuitjes, maar waar zit de kop, de mond, het lyf, het agterſte?

A. De Zeeäppel heeft geen hoofd, maar wel eenen mond; doch die zit, by andere Dieren vergeleeken, omgekeerd, dat is, de mond zit onder, waar de ſteel in den Appel zit, en het agterſte is boven, waar het kruintje in die vrucht geplaatst is, zynde dus, onder en boven, een klein cirkeltje in de ſchaal gevormd, de mond en het agterſte geheeten. Het lyf, gelyk gy begrypt, zit binnen in de ſchaal, maakende de ingewanden uit, van zo wonderbaar maakſel, uit beentjes en zagte ſtoffen

za-

zamengefteld, dat het alle verbeelding overtreft. Ik zal er U ftraks eenen laaten zien, op dat gy deezen verwonderlyken Zeeäppel regt moogt kennen.

V. Is dat wel juist, den mond onder en het agterfte boven te hebben?

A. Gy kunt zulks nog in de Zeeäppelen, nog in de Zeeftarren bedillen. Het is een blyk van hooge wysheid, den mond te vormen ter plaatze, waar het Dier zyn voedfel vindt. Die is immers op den grond, en niet boven in het water?

V. Zyn alle Zeeäppelen zo gevormd?

A. Byna! Men heeft er eene menigte van onderfcheiden' foorten, en dat noch vreemder is, men vindt verfcheiden foorten van verfteende Zeeäppelen in den grond, die wy noch niet levendig in de Zee aangetroffen hebben.

V. Die foorten, oudstyds in wezen zynde, nu niet meer levendig te vinden, zullen dan vergaan zyn?

A. Dan ftoot gy myne al vroeg gemaakte waaragtige ftelling omver, dat, naamelyk, een wys God geen ééne foort zyner fchepfelen vernietigt, of de uitmuntende zo fchoone als groote keten der eerfte Scheppinge immer verbreekt. Alles moet geheel blyven, en alles blyft indedaad geheel.

V. Waar zyn dan die foorten van Zeeäppelen, die er voorheen waren?

A. Kon

A. Kon ik U altyd onderwyzen door vraagen met vraagen te beantwoorden: dan zou ik zeggen: waar zyn in de Zee de meer dan *zestig* ſoorten van Ammonshoorns, die men op de hoogſte Bergen gevonden heeft? Daar moet men zeggen, waar zich ook deeze onze verſteende Zeeäppelen levendig bevinden, dat is, zy kunnen in den wyden diepen Oçeaan ſchuilen, waar zo veele duizend paden zyn, die men nooit doorwandeld, daar zo veele ſtreeken zyn, die men nooit onderzogt heeft.

V. Waar liggen die verſteende Zeeäppelen?

A. In veele oorden der Aarde! Ik zal er U ſtraks laaten zien, die in vier plaatzen van ons Vaderland verſteend gevonden zyn, in den Pietersberg by Maastricht, op Wieringen, buiten Steenwyk en Vollenhove, my voorheen ten geſchenke gezonden door wylen myne Vrienden, de Heeren TUTTEL en VAN DER POEL, Secretarisſen der twee gemelde Steden, en door de noch leevende Heeren, CAARL en VAN DER KEESSEL; de eerſte een zo kundig Heelmeester als oplettend Natuurkundige op het gemelde Eiland, die zelf deeze Zeeäppelen op myne begeerte verzameld heeft; en de ander een waardig Leeraar in de laatſtgemelde Stad, die ze daarbuiten, op myne bede, heeft laaten zoeken. Onder die van Wieringen en Vol-

Vollenhove zyn er, die in andere Steenen vast zitten, waaruit blykt, dat ze aldaar niet door den eenen of anderen neêrgeworpen zyn. Zie hier de Tekening van drie fraaie, hoewel onvolmaakt versteende Zeeappelen, aldaar gevonden. (*Plaat* 7) De Zeeäppel, of zo men liever wil, de kern van den Zeeäppel, die, *Fig.* 1, getekend is, heeft, in eene der zyden naar beneden, een gat, dat doorloopt, alwaar de volkomen versteening ergens door belet is geworden. Zyne gedaante is ruig. Aan den kruin, en aan de ronde vlakjes rondom loopende, kan men zien, dat het een waare Zeeäppel is. De tweede, *Fig.* 2, is gladder van gedaante; de beneden helft wyst duidelyk aan, dat hy tot de Zeeäppelen behoort. De steenstoffe is daar graauw: in het midden volgt een zwarte band, en boven denzelven eene lichte steenstoffe, die als hoorn doorschynend is. Een gaatje vertoont zich in 't bovendeel, het welk, gepeild, eene ondiepe holligheid doet gevoelen. In *Fig.* 3. ziet gy niet meer dan eenen halven Zeeäppel; de bovenhelft is weggeslagen. Hy bestaat mede uit twee verschillende steenstoffen: het buitenste is graauw, de kern geelagtig wit.

V. Van zulke dingen hebt gy te vooren reeds gesprooken; (I. Deel. bl. 214, 215.) gy kunt er my geene meer opnoemen?

A. Ja

Fig. 1.

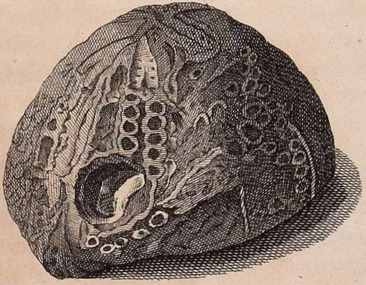

Fig. 2.

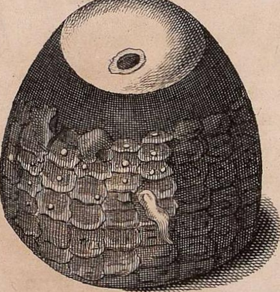

Fig. 3.

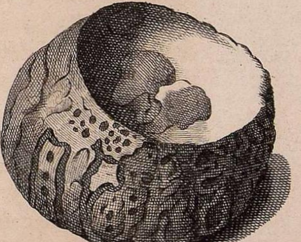

Zie hier de Tekening van drie fraaie, hoewel onvolmaakt versteende Zeeäppelen, in ons Vaderland gevonden. bl. 428.

J.H. van Hasselt, ad viv. del. N. van Frankendaal, Sculps.

A. Ja wel! Van tyd tot tyd wordt 'er in ons Vaderland iets opgedolven, 't geen eener goede Beſchryving waardig is. Binnen korten zal er ons Doctor F. VERSTER eene geeven van het Heupbeen van eenen zeer grooten Olyfant, en van de Bovenkaak van eenen jongen met de kiezen er in, beiden te Maren, een Dorp in de Meyery van 's Bosch, voorleeden jaar, gevonden.

V. Hoe vreemd is dit! Doch de Zeeäppelen zullen by den Zondvloed of door de overſtromingen der Zee, levendig hier gebragt, en, in het vaste land ingeſchommeld, verſteend zyn?

A. Konde gy niet eene moeilyker Vraag voor my uitvinden? Wie zal ons zeggen, of ze niet in laatere tyden van de Krytbergen uit Engeland, verſteend, afgeſpoeld, en tot onze Zuiderzeeſche Stranden door de golven vervoerd zyn: dan, of ze niet, by den Zondvloed of laatere zwaare Zeevloeden, door de Noordzee zelve hier neêr gelegd, of wel door de Zuiderzee opgeworpen, en vervolgens verſteend zyn? hoewel dit laatſte niet waarſchynlyk is, om dat er thans in deeze Zee geene zo groote Zeeäppelen voorkomen, en veel minder in oude tyden daarin zullen geweest zyn, alzo ze toen klein was, en alleen door eenen naauwen ſtroom in de Noordzee uitwaterde. Het

is intusſchen zeer vreemd, dat men ze in ons Land aantreft, en dit leid veeler gedachten, om aan de verwoestingen, door den Zondvloed aangeregt, te denken. Hoe het ook zy . . . . . .

V. Hoe het ook zy, wilt gy zeggen, de konst of anders het alvermogen van den God der Aarde ſchittert in de Zeeäppelen uit! Ik herinner my nu, vergeeten te hebben U te vraagen, by het aantoonen van den ſchoonen inwendigen toeſtel der *vierëntwintig* Zeehoorns, welke Dieren daarin zitten, hoe zy die harde huizen bewoonen, en daarin leeven?... Hebt gy dit opzettelyk voor my verzweegen?

A. Neen! maar er is geen ding, waarvan wy minder weeten. Zo lang wy toch de Afgronden der Zee niet doorſnuffelen, of de Paden onder de Wateren, daar deeze Dieren in hunne Hoorns leeven, bewandelen kunnen, gaat dit, ten aanzien van allen, boven ons vermogen. Eenigen heeft men alleen leeren kennen.

V. Zyn wy nu aan 't einde?

A. Laat ik U noch een vierde noemen, om uwe verwondering te doen voortduuren. De ZEESTER kan daartoe dienen. Zy is eene volmaakte Ster, plat, met vyf groote punten, onzagt van huid op den rug, gelyk aan ſagrynleder, hebbende den bek in het middel-

delpunt van onder, voorzien met eenen zuiger, om de Zeeſchulpen te kunnen uitzuigen, welken tot dat einde met vyf kleine klaauwtjes vast gehouden worden.

V. Gy beſchryft my dan een ander Zeedier zonder pooten?

A. Een weinig geduld zal U anders leeren! Binnen in den ruggegraad van dit Dier zitten *honderd en twintig* beentjes, zynde deszelfs wervelbeentjes, waardoor het de vyf ſtraalen kan bewegen en draaien naar believen. Onder elke ſtraal of punt ſtaan de pooten, in vier reien verdeeld; elke rei heeft *zesënzeventig* pooten: dus is elke ſtraal der Zeeſter met *driehonderd en vier* pooten voorzien. In het geheel heeft zy dan, onder de vyf ſtraalen, *vyftienhonderd en twintig* pooten, welken gelyken naar de hoorntjes eener ſlak, waar mede zy, wat radder dan een Mosſel kruipende, zeer fyn voelt; want het Dier, geene oogen hebbende, zo moet zulks door dit ſcherp gevormd zintuig vergoed worden.

V. Welk een wonder?

A. Hoor een ander wonder! Aan deeze pootjes zyn *vyftienhonderd en twintig* bolletjes of pypjes, blinkende als paarls van 't ſchoonſte water, vast. Wil de Zeeſter gaan, dan drukt zy de bolletjes, en de pooten ſtaan ſtyf: wil zy die intrekken, dan vloeit het water wederom in de bolletjes.

V. Al weer een wonder?

A. Noch een derde wonder! Op Oesters aazende; kan ééne haarer ſtraalen by toeval tusſchen derzelver ſchulp raaken, en ligtlyk afgeneepen worden, of in die gevangenis gekneld, en niet los kunnende geraaken, moet zy die vastgehouden ſtraal agterlaaten, dat haare mismaaktheid ten gevolge heeft. Dan, de Schepper, dit voorziende, en zich daarover ontfermende, heeft aan de Zeeſter vergund, niet alleen by dat toeval in het leven te mogen blyven; maar ook, door eenen nieuwen aanwasch, eene nieuwe ſtraal te krygen.

V. Noch al meer?

A. Een vierde wonder der Voorzienigheid! Met *vyftienhonderd en twintig* pooten kan het Dier noch geen ſnellen voortgang maaken, en evenwel moet de Zeeſter zo wel als anderen leeven, en veele plaatzen bezoeken, om den kost te vinden. Hoe dan het gemaakt? De Alwyſe gaf dezelve een vermogen, om het lichaam uit te zetten, daardoor ligter dan het water te worden, en by gevolg te kunnen zwemmen in alle hoogten van de Zee, om ſchielyker overal heen te kunnen komen.

V. Nooit duurde myne verwondering in myn leven zo lang, als gy ze thans gaande houdt?

A. Ik

A. Ik zal ze verlengen door een vyfde Zeedier, om dat deeze aandoening zo nuttig als aangenaam voor U is. De ZEEKAT is een weeke Visch, zonder ſchaal, ſchulp of korst, bygevolg zeer weêrloos, één of twee voeten lang, overdekt met een dun doch vast vel, zeer lelyk voor 't oog. Het lichaam is van buiten vleeſchig, van binnen zit eene ſoort van ſteenige ſchaal of been, langwerpig, zo groot als een hand, wit, ligt, vry, effen, 't geen ik duizendmaal op onze ſtranden aan de Noordzee gevonden heb, doorgaans Zeeſchuim geheeten, 't welk tot verſcheiden' gebruiken dient. Voorts heeft dit Zeedier agt pooten of armen, met haakjes bezet, om te kunnen zwemmen, en zyne prooi vast te houden, nevens twee anderen, langer dan de agt eerſten, om zich aan rotzen of andere dingen, als aan een anker vast te houden, en door de brandingen niet heen en weer geſlingerd te worden. Aan elk der agt armen heeft de Zeekat omtrent *honderd* haakjes, en aan elk der twee langen *honderd en twintig*, dus min of meer *duizend* haakjes, die, behalven het gezegde, noch één gebruik hebben, naamelyk, om te kunnen zuigen, ten welken einde de bek in het midden van alle armen geplaatst is, met oogen aan de beide kanten van het hoofd.

V. Zekerlyk een aartig gevormd Zeedier; doch dat juist myne verwondering niet veel hooger dan te vooren verheft?

A. Om dan eene onaangenaame kwyning voor te komen, en uwe verwondering op denzelfden hoogen toon te houden, zal ik de beſchryving van dit Zeeſchepſel, met eene nieuwe verwonderlyke proef van de zorg des Scheppers voor de bewaaring van dit zonderling Dier, beſluiten. Weet dan, dat hetzelve in het onderſte deel des lyfs eene blaas draagt, gevuld met een zwart vogt, dat, aan de Zon of Lucht bloot geſteld, verandert in eene brooſche zelfſtandigheid als houtskool.

V. Kan dat myne verwondering tegen eene kwyning bewaaren?

A. Dat niet zo zeer of alleen; weet ook het volgende! Zo dra het Dier in de Zee vervolgd wordt, of in gevaar raakt, ſtort hetzelve dit vogt, zo zwart als inkt, uit, en dus, het water naar alle zyden donker gemaakt hebbende, ontduikt de Zeekat het oog haares vyands, en vlugt weg. Noch meer! Het Wyfje (een treffend voorbeeld van moederlyke zorgvuldigheid) weetende, hoe zeer andere Roofdieren belust zyn op haare Eieren, die de gedaante van druiven hebben, ſtort over het vlies, dat dezelven bedekt, hetzelfde zwarte vogt,

het

het geen, tot in het binnenste vlies door en door trekkende, de Visschen voor deeze zwarte koleur zo bang maakt, als wy zyn voor vergift.

V. Zou men wel immer hier zulk eene voorzorg des algoeden Scheppers zoeken?

A. Eindelyk moet gy noch iets vreemds opmerken, naamelyk, dat deeze en andere Zeeschepselen de gewoonte hebben van twee aan twee te gaan, 't zy tot betere verdediging, tot onderlinge hulp, of uit Huwelyksliefde, of om eene andere ons onbekende reden. Heeft dit ook plaats onder alle Landdieren?

V. Ik heb het nooit gehoord! Dan, het is my genoeg, dat gy uw woord gehouden hebt. Myne verwondering is tegens alle kwyning behoed, zy zal nu voortduuren; want ik moet, willens of onwillens, verzet blyven staan over zo schoone dingen!

A. En daarom mag ik, na zo veele voorlichting U gegeeven te hebben, deeze Zamenspraak hier eindigen. Herdenk, hoe veele dingen ik U van de Dieren, Vogelen en Visschen gezegd heb; dingen die niet alleen uwe verwondering moeten doen voortduuren, maar ook U opwekken tot eenen bestendigen lof. Indien men toch oudstyds belastte: *looft den Heere van de aarde, gy Walvisschen, en alle Afgronden.* Ps. CXLVIII.

CXLVIII. 7. wat moeten dan niet redelyke Schepfelen doen? vooral, zo gy overweegt, dat geene Dieren, geene Vogelen, geene Visfchen om zich zelven of om der Waereld wille, maar ter volmaakinge van het eeuwig Plan der Godlyke Schepping zyn geformeerd; en dat gy, uit dien hoofde, zo veele duizend aangenaamheden en voordeelen, elken dag, van deeze Schepfelen, door de beftelling van Uwen Maaker ontvangt: hierom moeten dan ook, elken dag, de hartelykfte dankzeggingen voor zo veele onverdiende goedheden in uw hart ontfpringen. „ En hoe gelukkig is de Ziel, welker verftand, ten opzigte van de kennis der gefchaapen' dingen dagelyks dus verbeterd wordt; welker vrolyke neigingen tot lof aan haaren God onophoudelyk overhellen; welke niets ziet, niets verkrygt, niets gebruikt dan met genoegen en dankzegging; welke, hierby beftraald door het licht van den Geest, die het Evangelie ingaf, in eene weltevredenheid leeft, die de aardfche onrust, door woelige Menfchen veroorzaakt, niet ftooren kan, en welke daarenboven eene betere Waereld dan deeze in het oog houdt!" Zeg my dit, zo gy het zeggen kunt.

EINDE DES TWEEDEN DEELS.